

- SOLTI PÉTER: Az egészségügyi felsőoktatási intézmény mint a közfeladat-ellátás „svájci bicskaja”?
- VIRÁGH MIKLÓS – LŐRINCZ KATALIN: A fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk vizsgálata hazai egyetemisták és cégvezetők körében
- GONDA TIBOR – SZABÓ ANETT: Kártyavár a turizmusban? A turisztikai kártyarendszerek fenntarthatóságának kérdése Magyarországon
- USZKAI ANDREA: Hol születik újjá a táj? – A permakultúras gazdálkodás települési mintázatai Magyarországon, különös tekintettel a nyugat-dunántúli térségre
- REIDER-PESTI BEÁTA: A vállalati gazdasági koncentráció és a policentrikus városhálózat fejlődése a visegrádi országokban
- HORECZKI RÉKA – BARANYAI NÓRA – KÉZAI PETRA KINGA: Társadalmi innováció mint a regionális fejlesztés eszköze – fókuszban a magyar testvértelepülési kapcsolatok
- CSOLLÁN TAMARA: Az aktív idősödés Európai Unió és magyarországi stratégiai dokumentumainak tartalomelemzése a 2014-2020-as programozási időszakban
- ALABÁN PÉTER: Osztálytársadalom?

COMITATUS
TÁRSADALOMKUTATÓ
EGYESÜLET

SZÉCHENYI
EGYETEM
UNIVERSITY OF GYŐR

36. évfolyam 257. szám – 2026 nyár

Comitatus Önkormányzati Szemle
A Comitatus Társadalomkutató Egyesület által alapított folyóirat

Szerkesztőbizottság:
Elnök: Zongor Gábor

Tagok:
Alabán Péter, Filep Bálint, Finta István, Kabai Gergely, Kaiser Tamás, Kalmár Zoltán,
Molnárné Barna Katalin, Molnár Tamás, Nagy Éva Mária, Nemes Nagy József,
Novotnik Imre, Pálné Kovács Ilona, Somlyódyné Pfeil Edit, Soós Lőrinc, Szabó Pál Péter,
Szegvári Péter

Főszerkesztő: Agg Zoltán
Főszerkesztő-helyettes: Mezei Katalin

Szerkesztők:
Darida Zsuzsa, Fekete Károly, Hudi József, Lőrincz Katalin,
Oláh Miklós, Szilágyi István

Szerkesztőségi titkár:
Pozsgai Andrea
E-mail: comitatus@sze.hu

Olvasószerkesztő:
Nemesné Matus Zsanett, Nemes Gábor

Műszaki szerkesztő:
Cégarculat Kft.

Illusztrációk:
Jáger István grafikusművész alkotásai

TARTALOM

TANULMÁNY

- 5 Solti Péter: Az egészségügyi felsőoktatási intézmény mint a közfeladat-ellátás „svájci bicskája”?
- 31 Virágh Miklós – Lőrincz Katalin: A fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk vizsgálata hazai egyetemisták és cégvezetők körében
- 49 Gonda Tibor – Szabó Anett: Kártyavár a turizmusban? A turisztikai kártyarendszerek fenntarthatóságának kérdése Magyarországon
- 69 Uszkai Andrea: Hol születik újjá a táj? – A permakultúrárs gazdálkodás települési mintázatai Magyarországon, különös tekintettel a nyugat-dunántúli térségre

KITEKINTÉS

- 85 Reider-Pesti Beáta: A vállalati gazdasági koncentráció és a policentrikus városhálózat fejlődése a visegrádi országokban
- 111 Horeczki Réka – Baranyai Nóra – Kézai Petra Kinga: Társadalmi innováció mint a regionális fejlesztés eszköze – fókuszban a magyar testvértelepülési kapcsolatok

MŰHELY

- 135 Csollán Tamara: Az aktív idősödés Európai Unió és magyarországi stratégiai dokumentumainak tartalomelemzése a 2014–2020-as programozási időszakban

RECENZIO

- 157 Alabán Péter: Osztyáltársadalom?
- 165 Szerzői útmutató

CONTENT

STUDY

- 5 PÉTER Solti: Medical Higher Education Institution as the ‘Swiss Army Knife’ of Public Service Delivery?
- 31 MIKLÓS VIRÁGH – KATALIN LŐRINCZ: Associations Related to Sustainability Among Hungarian University Students and Business Leaders
- 49 TIBOR GONDA – ANETT SZABÓ: A House of Cards in Tourism? Sustainability Challenges of Tourist Card Systems in Hungary
- 69 ANDREA USZKAI: Where is the Landscape Reborn? — Settlement Patterns of Permaculture Farming in Hungary, Including Examples from the Western Transdanubian Region

OUTLOOK

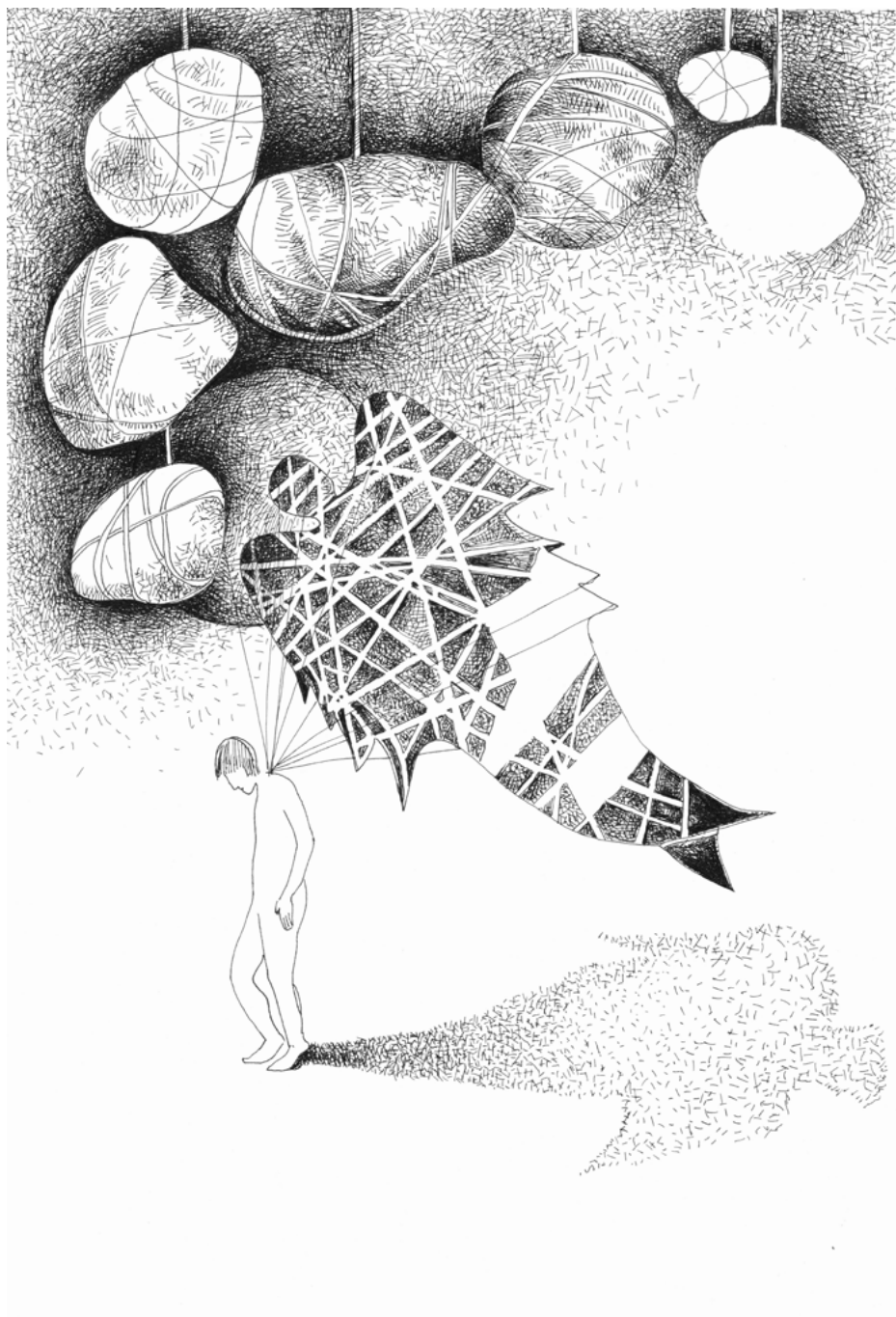
- 85 BEÁTA REIDER-PESTI: Corporate Economic Concentration and the Development of Polycentric Urban Networks in the Visegrad Countries
- 111 RÉKA HORECZKI – NÓRA BARANYAI – PETRA KINGA KÉZAI: A Social Innovation as a Tool for Regional Development – Focusing on Twinning Relations in Hungary

WORKSHOP

- 135 TAMARA CSOLLÁN: Content Analysis of European Union and Hungarian Strategic Documents on Active Ageing during the 2014-2020 Programming Period

REVIEW

- 157 PÉTER ALABÁN: Class Society?
- 165 Author’s Guide

•
Jáger István: Lelkiismeret

IMPRESSZUM

- Alapította: Comitatus Társadalomkutató Egyesület
- Felelős kiadó: Universitas-Győr Nonprofit Kft. ügyvezetője
- Terjesztő: Universitas- Győr Nonprofit Kft.
- Levélcím: 9026 Győr, Egyetem tér 1.
- Online szerkesztő | Széchenyi István Egyetem
- Nyomdai munkálatok: Palatia Nyomda
- Felelős vezető: Radek József
- Szerkesztőség: 9200 Mosonmagyaróvár, Vár tér 2.
- E-mail: comitatus@sze.hu
- Honlap: <https://comitatus.sze.hu/>
- ISSN 1215-315X (Nyomtatott)
- ISSN 2732-1797 (Online)
- DOI: 10.59809/Comitatus.2026.36-257

SOLTI PÉTER

Az egészségügyi felsőoktatási intézmény mint a közfeladat-ellátás „svájci bicskája”?

Felsőoktatási intézmények változó szerepe az egészségügyi közfeladatok ellátásában

Medical Higher Education Institution as the 'Swiss Army Knife' of Public Service Delivery?

The Evolving Role of Higher Education Institutions in Providing Public Health Services

•

SZERZŐ:

SOLTI PÉTER, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem,
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr,
solti.peter.ferenc@sze.hu, ORCID: 0009-0000-5844-1747,

JEL kód: I18, I23, I28, P25, P48, R11, R58

Kulcsszavak: közszolgáltatás • harmadik misszió • felsőoktatáspolitikai
• egészségügy • regionális politika

Absztrakt: A tanulmány azt vizsgálja, hogy az állami közfeladatok egészségügyi felsőoktatási intézményekhez történő telepítése miként alakítja át az érintett egyetemek hagyományos oktatási, kutatási és harmadik missziós szerepét. Különös figyelmet fordít arra, hogy az egészségügyi intézményirányítási, betegellátási és más intézményfenntartói feladatok milyen új intézményi funkciókat és szervezeti kihívásokat eredményeznek.

A vegyes módszertani megközelítést alkalmazó kutatás jogszabályok, szakpolitikai dokumentumok, intézményi beszámolók és nyilvánosan elérhető statisztikai adatok összehasonlító elemzésére épül. A vizsgálat a Debreceni Egyetem, a Pécsi

Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Semmelweis Egyetem példáján keresztül mutatja be az állam által kiszervezett közfeladatok háttérét és lehetséges következményeit. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált egyetemek működése az oktatási és kutatási feladatokon túl egyre jelentősebb egészségügyi, fenntartói és irányítási funkciókkal bővült. Ez egyszerre erősíti az intézmények közszolgáltatási és regionális szerepét, ugyanakkor új irányítási, finanszírozási és szervezeti koordinációs kihívásokat is teremt. A tanulmány mellett érvel, hogy e sokrétű funkcióintegráció eredményeként az egyetemek egyfajta intézményi „svájci bicskaként” segítik az állami közfeladat-ellátást: egyre több, egymástól eltérő közfeladatot látnak el egyidejűleg, ami hosszabb távon az intézményi működési modellek és irányítási keretek újrarendelését teheti szükségessé.

AUTHOR:

PÉTER Solti, PhD Student, Doctoral School of Regional Sciences and Business Administration, Széchenyi István University, Győr, University of Győr, Győr, solti.peter.ferenc@sze.hu, ORCID: 0009-0000-5844-1747

JEL code: *I18, I23, I28, P25, P48, R11,*

Keywords: *public service • third mission • higher education policy • healthcare • regional policy*

Abstract: *The study examines the transformation of the traditional educational, research, and third-mission roles of the universities involved in the assignment of public service tasks to medical higher educational institutions. The text demonstrates a particular focus on the manner in which tasks related to healthcare institution management, patient care, and other institutional maintenance responsibilities give rise to new institutional functions and organizational challenges.*

The study employs a mixed-methods approach, which is predicated on a comparative analysis of legislation, policy documents, institutional reports, and publicly available statistical data. The present study utilizes the examples of the University of Debrecen, the University of Pécs, the University of Szeged, and Semmelweis University to examine the background and potential consequences of public tasks outsourced by the state.

The results indicate that, in addition to their educational and research missions, the operations of the universities examined have expanded to include increasingly significant healthcare, administrative, and management functions. This phenomenon concomitantly reinforces the institutions' public service and regional roles while engendering novel challenges in governance, financing, and organizational coordination. The study posits that, as a consequence of this multifaceted integration of functions, universities function as a kind of institutional "Swiss Army knife" in supporting the fulfillment of public duties by the state. Universities are performing an increasing number of diverse public tasks simultaneously, which in the long term may necessitate a rethinking of institutional operating models and governance frameworks.

1. BEVEZETÉS

A felsőoktatási intézmények szerepe az elmúlt évtizedekben világszerte és Magyarországon is jelentősen átalakult: a hagyományos oktatási és kutatási feladatok mellett egyre hangsúlyosabbá vált a társadalmi és gazdasági környezethez való aktív kapcsolódás. Az egyetemek így egyre inkább olyan komplex közintézményekké válnak, amelyek tudásközponti szerepük mellett közszolgáltatási feladatokat is ellátnak, különösen az állami szerepvállalás által meghatározott ágazatokban.

A tanulmány azt vizsgálja, miként értelmezhető az a folyamat, amikor az állam egyes közfeladatok ellátását részben vagy egészben felsőoktatási intézményekhez telepíti. Ez a jelenség nem illeszthető egyértelműen sem a centralizáció, sem a decentralizáció fogalmkörébe, sokkal inkább intézményi szintű feladatátrendezésként értelmezhető. Különösen jól megfigyelhető ez a klinikai központtal rendelkező egyetemek esetében, ahol az oktatási, kutatási és betegellátási funkciók mellett az elmúlt években további egészségügyi közfeladatok is megjelentek.

A tanulmány célja annak feltárása, hogy ez a funkcióbővülés milyen hatással lehet az érintett intézmények működésére, szervezeti logikájára és szerepfelfogására. Ennek érdekében az egészségügyi felsőoktatási intézményi körbe¹ tartozó négy vizsgált egyetem példáján mutatja be az egészségügyi közfeladatok bővülésének legfontosabb tendenciáit, valamint az ebből fakadó irányítási és működési kihívásokat. Az elemzés kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaz, statisztikai adatokra, intézményi dokumentumokra és szakpolitikai forrásokra támaszkodva.

A tanulmány amellett érvel, hogy az egyetemek szerepbővülése nem csupán új feladatok megjelenését jelenti, hanem az intézményi működés minőségi átalakulását is maga után vonja. Ennek értelmezése hozzájárulhat a felsőoktatás és a közszolgáltatások kapcsolatának, valamint a többfunkciós egyetemi működés jövőbeli kihívásainak jobb megértéséhez.

2. MÓDSZERTAN

A kutatás célja annak feltárása, hogy az egészségügyi felsőoktatási intézmények közfeladat-ellátási szerepe milyen módon változott az elmúlt évek intézményi átalakulásai következtében. A vizsgálat nem az egészségügyi ellátórendszer teljesítményének elemzésére, hanem az egyetemek funkcióbővülésének intézményi vizsgálatára irányul. Ennek megfelelően a tanulmány kvalitatív dokumentumelemzést és másodlagos kvantitatív adatok összehasonlító elemzését ötvöző, vegyes módszertani megközelítést alkalmaz.

Az elemzés az egészségügyi felsőoktatási intézményi kör mind a négy tagjára – a Debreceni Egyetemre, a Pécsi Tudományegyetemre, a Szegedi Tudományegyetemre és a Semmelweis Egyetemre – kiterjed.

Az elemzés több, egymást kiegészítő adatforrásra épül. A FIRSTAT adatbázisban szereplő adatok elsődlegesen az intézmények felsőoktatási tevékenységhez kapcsolódó mutatói alapján határozzák meg szerepüket a felsőoktatási piacon, az intézményi éves beszámolók a szervezeti, személyi és pénzügyi változások, különösen az egészségügyi tevékenység bevételi

súlyának és a foglalkoztatási szerkezet alakulásának vizsgálatát teszik lehetővé, a NEAK adatai pedig az egészségügyi feladatellátás intézményi szerepének összehasonlítását szolgálják az egészségügyi ellátói körön belül. Ezeken felül a jogszabályok és más szakpolitikai dokumentumok elemzése a funkcióbővülés szabályozási, stratégiai háttérének feltárását segíti. Az eltérő adatforrások együttes alkalmazása lehetővé teszi az intézményi változások több szempontot figyelembe vevő értelmezését. A kvalitatív elemzés a jogszabályok és egyéb szakpolitikai dokumentumok összehasonlító tartalomelemzésére épül, míg a kvantitatív elemzés a nyilvánosan elérhető statisztikai adatok, az intézményi beszámolók és a NEAK-adatok leíró összehasonlító vizsgálatát alkalmazza.

Az alkalmazott indikátorok nem az intézmények egészségügyi teljesítményének vagy működési hatékonyságának értékelésére szolgálnak, hanem az egészségügyi közfeladatok intézményi súlyának és az egyetemek szervezeti szerepbővülésének bemutatását célozzák.

3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A felsőoktatási intézmények funkcióinak bővülése az elmúlt évtizedek egyik meghatározó folyamata, amely az egyetemek társadalmi és gazdasági szerepének újraértelmezéséhez vezetett. A hagyományos oktatási és kutatási feladatok mellett egyre hangsúlyosabbá vált a harmadik misszió, amely az egyetemek és környezetük közötti kapcsolatok erősítését célozza. E megközelítés szerint az egyetemek nem elszigetelt tudástermelő egységek, hanem aktív szereplői a regionális innovációs rendszereknek (Lengyel, 2021).

A harmadik misszió értelmezése ugyanakkor nem egységes: a szakirodalomban megjelenik a gazdasági jelenlét (Etzkowitz, 1997; Clark, 1998), a társadalmi és közösségi szerepvállalás (Goddard et al., 2016), valamint a regionális elkötelezettség (térsgégi fejlesztési funkciók) szempontjából történő megközelítés (Chatterton-Goddard, 2000; Wissema, 2009; Gál-Ptaček, 2011) is. E sokrétűség miatt egyre gyakrabban merül fel az a kérdés, hogy a felsőoktatási intézmények szerepének bővülése milyen mértékben tekinthető új minőségi szintnek, illetve hol húzódnak az egyes missziók funkcionális határai. A különböző szerepmegközelítések hazai irodalma is jelentős, számos tanulmány foglalkozik a különböző egyetemi modellek hazai aspektusaival (Hrubos, 2012; Keczer, 2012; Gál, 2016; Erdős, 2024). E diskurzushoz kapcsolódva jelent meg a regionális elkötelezettség szerepéhez kapcsolódóan az ún. „negyedik generációs egyetem” koncepciója, amely az egyetemek proaktív, társadalomformáló szerepét hangsúlyozza (Pawlowski, 2009). Ebben az értelmezésben az egyetemek már nem csupán reagálnak környezetük igényeire, hanem aktívan alakítják azokat, különösen regionális és közszolgáltatási feladataikhoz kapcsolódóan (Lukovics-Zuti, 2014), emellett egyre jelentősebb helyi és regionális gazdaságélénkítő hatást fejtenek ki, mivel az általuk generált kereslet erősíti a térség termelését, jövedelmét és teljesítményét (Mezei, 2007; Filep, 2024).

A felsőoktatási tevékenységek oldaláról azzal a definíciós lehatárolással tudunk a leginkább azonosulni, amely szerint „a harmadik misszió általánosan szemlélve a felsőoktatási tudás hasznosítása, illetve minden olyan tevékenység, amely a felsőoktatási intézmények értéktérmető képességének akadémiai szférán kívüli kiaknázásával kapcsolatos (Inzelt, 2018:93.)”. Ez a fogalommeghatározás minden olyan felsőoktatási tevékenységet a har-

madik misszió fogalomrendszeréhez köt, amely a „klasszikus” oktatási és kutatási feladatrendszerből származtatható feladatokat tartalmazza, ideértve a legtöbbször hivatkozott tudástranszfert, innovációs együttműködéseket, regionális gazdaságfejlesztést, társadalmi és közösségi programokat, felnőttképzést, kulturális-városfejlesztési szerepet vagy akár a közpolitikai-szakértői közreműködést.

Jelen tanulmány így amellet érvvel, hogy minden olyan feladat, amely nem kapcsolódik közvetlenül az eredeti oktatási, kutatási, felsőoktatási szerepekhez, már a harmadik misszió túl tevékenységnek minősíthető, függetlenül attól, hogy állam által az érintett felsőoktatási intézmény számára kiszervezett egészségügyi intézményirányítási feladatról van szó, vagy olyan önálló kezdeményezésről, mint egy köznevelési vagy szakképzési intézmény fenntartói feladatainak ellátása. Az egészségügyi közfeladat-ellátás tekintetében egyes klinikai központot fenntartó intézmények már a saját belső stratégiai, intézményfejlesztési dokumentumaikban is az oktatás-kutatás-harmadik missziós feladatrendszer hármas felosztáson túl határozzák meg az egészségügyi irányítási és betegellátási tevékenységüket (Solti et al., 2026).

A harmadik misszióhoz hasonlóan a felsőoktatási intézmények közszolgáltatásokhoz való kapcsolódásának kérdése is egyre nagyobb figyelmet kap a tudományos kutatásokban. A közszolgáltatások fogalmát érintő nemzetközi (Jordan, 2006; Spicker, 2009; Wollmann – Marcau, 2010) és magyar (Hoffman, 2015; Horváth M. – Bartha, 2016; Lapsánszky, 2019) tudományos háttér számos megközelítést tartalmaz: a klasszikus megközelítése szerint olyan tevékenységekről van szó, amelyek ellátása az állam felelősségi körébe tartozik, és amelyet a közjog hatálya alá tartozó szervezet végez vagy ellenőriz. A modern közigazgatási gyakorlatban megfigyelhető, hogy az állam egyes feladatok ellátását nem közvetlenül, hanem különböző intézményi formákon keresztül biztosítja, ami új típusú irányítási és felelősségi viszonyokat eredményez (Bordás, 2021). E folyamat értelmezhető a dekoncentráció sajátos formájaként, amikor a feladatok ugyan állami keretek között maradnak, de azok ellátása autonómabb működési módokat, folyamatokat alkalmazó – nem minden esetben állami fenntartású – intézményekhez kerül. A felsőoktatási intézmények esetében ez különösen érdekes kérdés, mivel ezek az intézmények egyszerre rendelkeznek szakmai autonómiával és közfeladat-ellátási kötelezettségekkel.

Az egészségügyi felsőoktatási intézmények esetében ezek a kérdések különösen élesen jelennek meg. Az egészségügy a harmadik misszió kiemelt területe, ahol az egyetemek oktatási, kutatási és innovációs tevékenységükkel közvetlenül hozzájárulnak a társadalmi és egészségügyi kihívások kezeléséhez (Kökuti-Maczó, 2024). A betegellátási feladatok integrációja az egyetemi struktúrában olyan többszintű működési modellt hoz létre, amelyben az oktatási, kutatási és az egészségügyi közszolgáltatási funkciók egyidejűleg vannak jelen. Ez a komplexitás nemcsak szervezeti, hanem irányítási és finanszírozási kihívásokat is felvet, különösen akkor, amikor az eltérő logikák mentén működő alrendszerek (felsőoktatás és egészségügy) egy intézményi keretben találkoznak.

A fenti elméleti keretek alapján megállapítható, hogy a felsőoktatási intézmények funkcióbővülése túlmutat a harmadik misszió hagyományos értelmezésén. Az állami közfeladatok intézményi szintű átrendeződése olyan új működési logikákat eredményez, amelyek értelmezéséhez a felsőoktatás és a közszolgáltatások közötti határterületek vizsgálata szükséges.

4. FELSŐOKTATÁSI FELADATBŐVÜLÉS A MODELLVÁLTÁS BEVEZETÉSE ÓTA (KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ EGÉSZSÉGÜGYI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKRE)

A modellváltás 2021-ben történő rendszerszintű bevezetése óta évente születtek kormányzati vagy parlamenti döntések arról, hogy milyen új feladatot vesznek át a felsőoktatási intézmények (ritkábban a fenntartó alapítványok) az államtól vagy valamely állami szervezettől. Érdemes kiemelni azt is, hogy ezek a feladatátvállalások nem korlátozódtak kizárólag a 2027. augusztusig még létező² fenntartói entitásként működő közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványok (a továbbiakban: KEKVA) által fenntartott intézményekre, hanem állami fenntartásban maradt intézmények is vettek át az államtól feladatot (ld. az ELTE kezdeményezése alapján négy bölcsész- és humántudományi kutatóközpont átvétele a HUN-REN Magyar Kutatói Hálózattól³ – kérdés ugyanakkor, hogy ezek az intézményi átszervezések mennyire maradnak stabilak a Tisza kormány tudománypolitikájának alakítása következtében⁴).

A felsőoktatási intézmények számára „kiszervezett” közfeladatok jelensége érdekes elenpontját nyújtja annak a folyamatnak, amely a magyar önkormányzati rendszer modellváltásaként azonosítható (Pálné, 2016; Somlyódy, 2019). Fontos látni, hogy az állami közfeladat-centralizálás lépéseit követően az egyes kiemelt feladatok – például a szakképzési vagy egészségügyi intézményfenntartás és irányítás – felsőoktatási intézményekhez való átcsoportosítása valójában egyfajta állami dekoncentrációs technika, melyet az állam nem feltétlenül klasszikus állami intézményeken keresztül szervezett meg, hiszen azokba bevonta a KEKVA fenntartású intézményeket is. Ez a folyamat értelmezhető úgy is, hogy az érintett intézményeket – fenntartói formájuktól függetlenül – kvázi állami intézményként a központi állami politika szolgálatába állítja, miközben jelenleg kevésbé beláthatók azok hosszú távú hatásai az intézmények működésére.

Felvetődő kérdés egyrészt, hogy ezek a feladatátadások mennyiben követnek tudatos állami szerepeltolást a felsőoktatási intézmények irányába, másrészt milyen hatással vannak az érintett intézmények működésére. Előbbi kérdést vizsgálják Solti és szerzőtársai, és az állami területfejlesztési, felsőoktatási és egészségügyi stratégiai dokumentumok elemzése alapján arra a következtetésre jutnak, hogy az elmúlt években az ilyen irányú állami stratégiai elképzelésekben ez a feladatátrendezési szándék hiányzott (Solti et al., 2026). Jelen tanulmány az utóbbi kérdés vizsgálatához kapcsolódóan végez alapvető összehasonlítást országos és intézményi adatok segítségével, egyúttal az adatok összehasonlításából eredő következtetések alapján fogalmaz meg olyan kérdéseket, amelyek későbbi kutatások alapjául szolgálhatnak.

5. AZ EGÉSZSÉGÜGYI FELSOÓKtatási Intézmények Szerepe az Állami Közzolgáltatások Kiszervezésében

A tanulmány vizsgálati fókuszába a hazai felsőoktatási intézményi terminológiában használt ún. „egészségügyi felsőoktatási intézmények” teljes körét helyeztük, tekintettel arra, hogy regionális jelentőségük nemcsak nagy hallgatói létszámuk, illetve foglalkoztatotti létszámuk miatt jelentős – a három vidéki intézmény városuk legnagyobb foglalkoztatói egyúttal (Rechnitzer – Berkes, 2021) –, hanem azért is, mert rendkívül magasszintű egészségügyi ellátásokat nyújtanak a szervezetükön belül működő klinikai központokon keresztül. Jelenleg hazánkban a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv.) alapján⁵ összesen négy egészségügyi felsőoktatási intézmény működik: a fővárosi székhelyű Semmelweis Egyetem, valamint három vidéki – az ezredfordulós nagy integrációs hullámban létrejött – tudományegyetem, a Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem.

Képzési szempontból a Semmelweis Egyetem (SE) eltér a másik három vidéki intézménytől. Az SE elsősorban orvos- és egészség tudományi képzéseket folytató szakegyetemként működik, míg a többi intézmény lényegesen heterogénebb képzési portfólióval rendelkezik a műszaki képzésektől a pedagógusképzéseken keresztül a művészeti képzésekig.

Fontos kiemelni, hogy az egészségügyi felsőoktatási intézménycsoportot alkotó fenti egyetemek mellett vannak olyan felsőoktatási intézmények⁶ is a magyar felsőoktatási intézményhálózatban, amelyek szintén nyújtanak képzéseket az orvos- és egészség tudományi képzés területén, sőt, ezen egyetemek szervezeti keretein belül meghatározó egészség tudományi karokon folynak ezek a képzések, azonban esetükben nincs releváns betegellátási feladat, illetve ilyen feladat ellátásának koordinálására létrehozott klinikai központ, így ezek az intézmények – bár régiójuk meghatározó betegellátó intézményeivel szorosan együttműködnek – nem minősülnek az Nftv. alapján „egészségügyi felsőoktatási intézménynek”. Ezen intézmények tekintetében ugyanakkor éppen a betegellátási funkció az, amelyet egy állami fekvőbeteg szakellátást nyújtó egészségügyi intézmény lát el a régióban, nem pedig maga az egyetem egy vagy több szervezeti egysége, mint az egészségügyi felsőoktatási intézmények esetében.

5.1. Az egészségügyi felsőoktatási intézmények helyzete a felsőoktatási intézmények között

Az egészségügyi felsőoktatási intézmények köre egyszerre több szakágazat (felsőoktatási, egészségügy, szakképzés stb.) elvárásrendszere mentén látja el székhelyén és telephelyein az előírt közfeladatokat, így érdemes megvizsgálni teljesítményüket, összehasonlítva őket az adott ágazat más releváns szereplőivel.

Mindenekelőtt érdemes bemutatni az egészségügyi felsőoktatási intézményi csoport tagjait az egyes intézményekre jellemző legfontosabb mutatók segítségével, melyeket az alábbi táblázat összesít.

1. táblázat: Az egészségügyi felsőoktatási intézmények legfontosabb adatai (2025.10.15-i statisztikai állapot szerint – kórházi ágyszámok a 2024.12.31-i állapot szerint)

Table 1: Key Statistics on Medical Higher Education Institutions (as of October 15, 2025 - Number of hospital beds as of December 31, 2024)

	Debreceni Egyetem	Pécsi Tudomány-egyetem	Semmelweis Egyetem	Szegedi Tudomány-egyetem
Karok száma db	14	10	6	12
Foglalkoztatotti létszám fő	2 756	2 495	2 175	2 957
Tudományos fokozattal rendelkezők létszáma fő	1 753	1 587	1 405	1 813
Hallgatói létszám fő	33 985	25 345	15 514	25 391
Idegen nyelvű képzésen részt vevők létszáma fő	6 922	5 457	5 791	3 373
Kórházi ágyak száma db	3 564	2 961	3 269	2 419
Doktori iskolák száma db	26	22	9	19
Integrált fekvőbeteg-ellátási helyek száma db	2	5	5	2
Fenntartott szakképző intézmények száma db	1	4	4	1

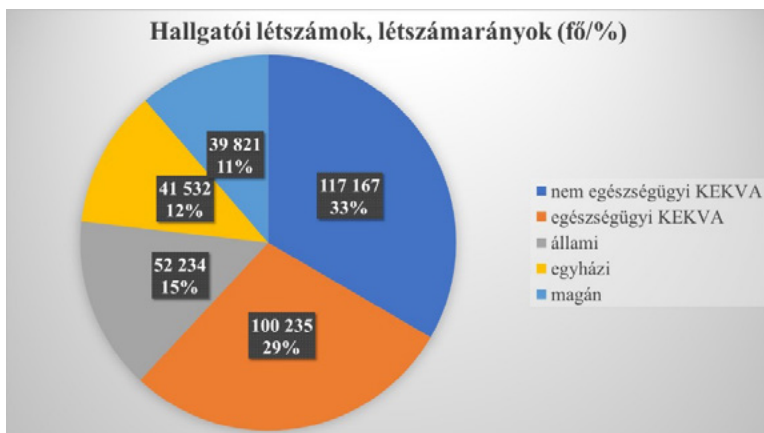
Forrás: FIR STAT Intézményi létszámstatisztika, intézmények és karok listája, az Országos Doktori Tanács adatbázisa, NEAK kórházi ágyszám- és betegforgalmi kimutatás 2024., intézményi honlapok és a 2. táblázatban feltüntetett jogszabályok alapján saját szerkesztés.⁷

Source: compiled by the author based on FIR STAT institutional enrollment statistics, a list of institutions and faculties, the National Doctoral Council's database, NEAK 2024 report on hospital bed capacity and patient volume, institutional websites, and the laws listed in Table 2.

Az egészségügyi felsőoktatási intézmények bemutatását követően vizsgáljuk meg azokat (az ábrán: egészségügyi KEKVA-ként kiemelve) abból a szempontból is, hogy hallgató és oktatói-kutatói-tanári létszám tekintetében hol helyezkednek el a magyar felsőoktatási intézményrendszerben.

1. ábra: Hallgatói létszámok, létszámarányok fenntartói bontásban
(2025.10.15-i statisztikai állapot szerint)

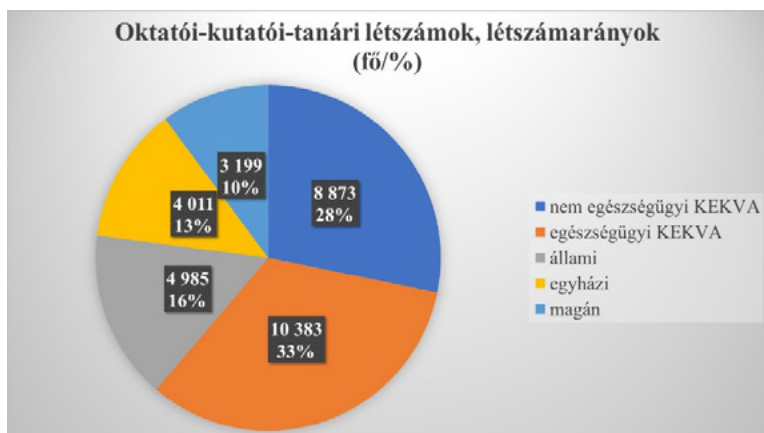
Figure 1: Student Enrollment Numbers and Enrollment Ratios by Institution Type
(as of October 15, 2025)

Forrás: FIR STAT Országos létszámstatisztika/Intézményi létszámstatisztika alapján saját szerkesztés.⁸
Source: compiled by the author based on FIR STAT National Staffing Statistics/Institutional Staffing Statistics.

2. ábra: Oktatói-kutatói-tanári létszámok, létszámarányok fenntartói bontásban
(2025.10.15-i statisztikai állapot szerint)

Figure 2: Numbers and Ratios of Professors, Researchers and Teachers by Funding Source
(as of October 15, 2025)

Forrás: FIR STAT Országos létszámstatisztika/Intézményi létszámstatisztika alapján saját szerkesztés.⁹
Source: compiled by the author based on FIR STAT National Staffing Statistics/Institutional Staffing Statistics.

A négy egészségügyi egyetem az országos hallgatói létszám csaknem 29%-át adja, míg az oktatói létszám tekintetében az országos létszám közel egyharmadát éri el, így kijelenthető, hogy a négy felsőoktatási intézmény együttesen is jelentős szereplője a magyar felsőoktatási intézményrendszernek, és mind hallgatói, mind oktatói-kutatói-tanári létszámösszevetésben az ország legnagyobb intézményei.

Fontos ugyanakkor, hogy szerepüket ne csak a felsőoktatási képzési oldal meghatározó kulcsadatainak összevetésén keresztül vizsgáljuk meg, hanem közelítsük meg szerepüket országos egészségügyi ellátói szerepkörükön keresztül is.

5.2. Az egészségügyi felsőoktatási intézmények helyzete az egészségügyi intézmények között

A magyar felsőoktatás rendszerszintű átalakulásához hasonlóan 2021-ben az egészségügyi intézményrendszer irányítása is jelentősen átalakult. A reform az Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFŐ) létrehozását és a vármegyei szintű, centralizált egészségügyi irányítási rendszer kialakítását eredményezte.¹⁰ Az új struktúrában az irányító vármegyei intézmények felelősek a járó- és fekvőbeteg-ellátás szervezéséért és a városi kórházak szakmai irányításáért, miközben – a Semmelweis Egyetem kivételével – az egyetemi klinikai központok is ilyen irányító szerepet kaptak.¹¹

A változás következtében a három vidéki egyetem klinikai központja vármegyei szintű irányítási szereplővé vált, majd 2023-tól a korábban általuk irányított városi kórházak szervezetiileg is beolvadtak ezekbe a központokba.¹² Ezen intézmények fenntartói jogkörei túlmutatnak a tulajdonosi feladatokon, és kiterjednek az általuk irányított, majd a szervezetükbe beolvadt intézmények stratégiai, szakmai és gazdálkodási irányítására. A fenntartó meghatározó szerepet játszik a vezetői döntésekben, az ellátási kapacitások és működési feltételek alakításában, a minőségirányítás összehangolásában, valamint a szolgáltatások folyamatos működésének és fejlesztésének biztosításában. E jogkörök révén a fenntartó közvetlenül befolyásolja az egészségügyi közfeladatok szervezését és ellátását. Ezzel párhuzamosan a Semmelweis Egyetem is jelentős intézményfenntartói feladatokat vett át, országos gyógyintézetekkel és járóbeteg-ellátó kapacitások integrálásával bővítve egészségügyi tevékenységét.¹³ Azóta az egyetemek keresik a módját, hogyan illesszék be a leghatékonyabb módon a megnövekedett betegellátási feladatokat saját irányítási rendszerükbe.

Az átalakulás nem pusztán fenntartói feladatok átvételét, hanem érdemi funkcióbővülést jelentett: a vidéki egyetemek klinikai központjai regionális ellátásszervező szereplőkké váltak, amelyek a kórházi és járóbeteg-ellátás koordinációjáért, a betegutak szervezéséért és az ellátások szakmai irányításáért is felelősek lettek. Az ehhez szükséges menedzsment szakértelmet az intézmények klinikai központjaiban már rendelkezésre állt ugyan, azonban az eddigi városi, városkörnyéki irányítási terület helyett immár az érintett vármegyék betegellátásának irányítására is kiterjed.

Az egyetemi és a közpolitikai gondolkodás a klinikai központok elsődleges szerepét – azok kialakulásakor – elsősorban az orvostanhallgatók gyakorlati képzési terepeként határozta meg, a sikeresség feltételeként pedig az oktatás-kutatás-betegellátás elválaszthatatlanul összekapcsolódó hármas egységét emelte ki (Solti et al., 2026). A fent bemutatott funkció-

bővülés ugyanakkor jelentős mértékben megbonthatja ezt az egységet, hiszen felmerülhet a kérdés, hogy a klinikai központ ebben az esetben őrzi eredeti szerepét vagy az állam által kinevezett komplex egészségügyi ellátó és irányító szervezetként működik immár, amely szerepet biztosít a felsőoktatásban a hallgatók számára az orvosi- és egészségügyi tanulmányaik elvégzéséhez?

Az alábbi táblázat összefoglalja a vizsgált egészségügyi felsőoktatási intézményi kört érintő legfontosabb kormányzati/országgyűlési döntéseken keresztül a lényeges csomópontokat, külön kiemelve az egyes egyetemeket érintő változásokat és az azokat megalapozó jogszabályokat.

2. táblázat: Az elmúlt évek – egészségügyi felsőoktatási intézményeit érintő – legfontosabb változásainak bemutatása a modellváltás kezdetétől

Table 2: Overview of the most Significant Changes in Recent Years Affecting Medical Higher Education Institutions since the Start of the Model Transition

Év	Az egészségügyi felsőoktatási intézményeket érintő lényegesebb változások	A változások jogszabályi háttere
2019	Az új felsőoktatási fenntartói modell (vagyonkezelő alapítványi fenntartás) kísérleti bevezetése a Budapesti Corvinus Egyetemen.	2019. évi XXX. törvény a Maecenas Universitatis Corvini Alapítványról, a Maecenas Universitatis Corvini Alapítvány és a Budapesti Corvinus Egyetem részére történő vagyonyjuttatásról.
2021	Országos Kórházi Főigazgatóság és a (vár)megyei szintű irányítási rendszer létrehozása az állami fenntartású kórházak számára. Az egészségügyi intézmények közül a három vidéki egyetem klinikai központja (vár)megyei szintű irányító intézménnyé válik (még állami fenntartású intézményként). A Semmelweis Egyetem nem kap egészségügyi irányítási feladatokat.	507/2020. (XI. 17.) Korm. rendelet az állami fenntartású, egészségügyi szakellátást nyújtó egészségügyi szolgáltatók irányításának a veszélyhelyzetben alkalmazandó szabályairól (a szabályozás később beépült az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény rendelkezései közé).
2021	A felsőoktatási modellváltás eredményeként az egészségügyi felsőoktatási intézmények állami fenntartásból közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványi fenntartásba kerülnek.	- A 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról (2020. évi módosításai) 2021. évi IX. törvény a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról - egyes törvények a fenntartó alapítványokról és a részükre, valamint az egyetemek részére történő vagyonyjuttatásokról.
2023	A három vidéki egészségügyi felsőoktatási intézmény klinikai központjába beolvadtak a vármegyei városi kórházak.	2023. évi XIX. törvény egyes egészségügyi, egészségbiztosítási és gyógyszerészeti tárgyú törvények módosításáról (104. § (1) bekezdés, 111. § (1) bekezdés, 115. § (1) bekezdés).

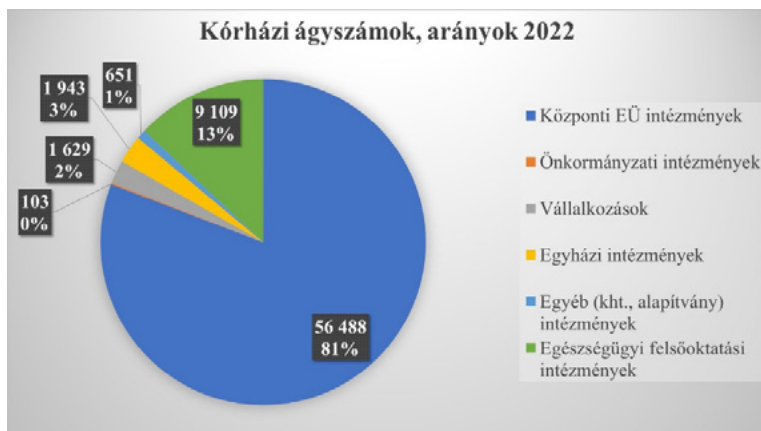
Év	Az egészségügyi felsőoktatási intézményeket érintő lényegesebb változások	A változások jogszabályi háttere
2023	A Semmelweis Egyetembe integrálódott a Dél-pesti Centrumkórház – Országos Hematológiai és Infektológiai Intézet Merényi Gusztáv telephelye.	• 2023. évi LIII. törvény Magyarország 2024. évi központi költségvetésének megalapozásáról (140. §).
2024	A Semmelweis Egyetembe integrálódott az Amerikai úti Országos Mentális, Ideggyógyászati és Idegsebészeti Intézet, valamint az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet.	• 2023. évi LXXXV. törvény az egyetemek és a kutatóintézetek, valamint a gazdaság összekapcsoltságának erősítéséhez szükséges egyes törvények, továbbá egyes felnőttképzési és kulturális tárgyú törvények módosításáról (50. § (1) bekezdés).
2025	A Semmelweis Egyetembe integrálódott az Országos Mozgásszervi Intézet.	• 2024. évi LXXVI. törvény egyes felsőoktatási, családjogi és kulturális tárgyú törvények módosításáról (150. § (1) bekezdés).
2025	A Semmelweis Egyetembe integrálódott a gödöllői Tormay Károly Egészségügyi Központ.	• 2025. évi LVII. törvény felsőoktatási, kulturális, innovációs tárgyú és kapcsolódó törvények módosításáról.

*Forrás: saját szerkesztés.
Source: compiled by the author.*

A releváns kormányzati stratégiai dokumentumok¹⁴ ismeretében kijelenthető, hogy az egészségügyi felsőoktatási intézmények számára az egészségügyi feladatbővítés – különösen a vármegyei szintű irányítási feladatok átadása – nem volt tervezett kormányzati döntés (Solti et al., 2026). Ennek jelentősége abban rejlik, hogy a stratégiai előkészítés hiánya megnehezítheti a szervezeti struktúrák, a humán erőforrás és a finanszírozási keretek tudatos igazítását az új feladatokhoz. Az egészségügyi közfeladatok ilyen módon történő integrációja ezért fokozott szervezeti koordinációs kihívásokat eredményezhet.

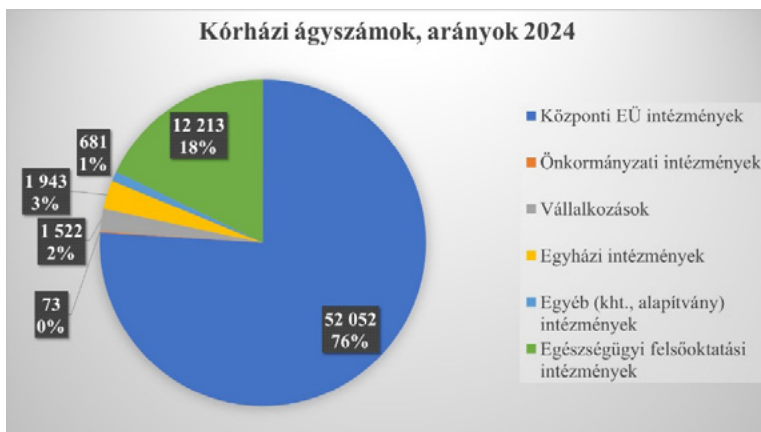
Az egészségügyi feladatbővülés vizsgálható az elmúlt évek kórházi ágyszámainak alakulása (3., 4. ábra) szempontjából (a 2. táblázatban említett 2025-ös integrációk adatait az ábrák nem tartalmazzák).

3. ábra: Kórházi ágyszámok, arányok (2022.12.31-i állapot szerint)
Figure 3: Number of Hospital Beds, Ratios (as of December 31, 2022)

Forrás: NEAK kórházi ágyszám- és betegforgalmi kimutatás 2022. alapján saját szerkesztés.¹⁵
Source: compiled by the author based on the NEAK 2022 report on hospital bed capacity and patient volume.

4. ábra: Kórházi ágyszámok, arányok (2024.12.31-i állapot szerint)
Figure 4: Number of Hospital Beds, Ratios (as of December 31, 2024)

Forrás: NEAK kórházi ágyszám- és betegforgalmi kimutatás 2024. alapján saját szerkesztés.¹⁶
Source: compiled by the author based on the NEAK 2024 report on hospital bed capacity and patient volume.

Az összes kórházi ágyszám közel 18%-át az egyetemek adják 2024-ben, míg ez az arány 2022-ben, a városi kórházak integrációja előtt csak 13% volt. Ez a két év alatt megvalósult 5 százalékpontos aránynövekedés meghaladja az azt megelőző húsz év kórházi ágyszám-átlan-

deződését is,¹⁷ amiből egyértelműen levonható a következtetés, hogy az egyetemek kórházi ellátó szerepe folyamatosan erősödött, de igazán az elmúlt három évben gyorsult fel.

Az ágyszámarányok változását vizsgálva megállapítható az is, hogy a 2022-es állapothoz képest, a 2. táblázatban feltüntetett döntések eredményeként 2024-re az egyetemek kórházi ágyszáma több mint 34%-al nőtt, míg a központi EÜ intézmények (azaz az állami fenntartásban lévő kórházak) ágyszáma majdnem 8%-kal csökkent az átrendeződés eredményeként.

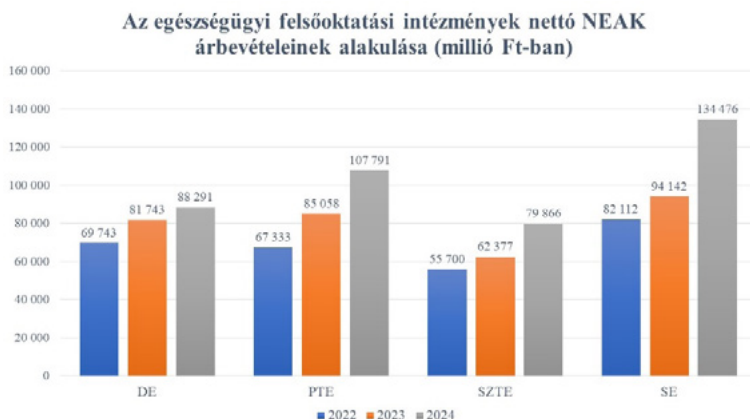
5.3. Arányeltolódás a közfeladat-ellátásban

Érdemes megvizsgálni, hogy az egyetemek működésében, belső szerkezetében, milyen változásokat eredményez az egészségügyi feladatellátás szerepének növekedése. Az elemzés az intézmények éves beszámolóinak adatai közül a NEAK bevételi mutatók és a foglalkoztatotti létszámok vizsgálatára épül, tekintettel arra, hogy a NEAK-bevétel közvetlenül tükrözi a betegellátási tevékenység súlyát az intézmények bevételi szerkezetében, a foglalkoztatotti szerkezet alakulása pedig a szervezeti prioritások változását mutatja az érintett intézményi körben. A vizsgálat nem kíván pénzügyi teljesítményértékelést nyújtani, ezért a kiadási struktúra vagy az egészségügyi bértámogatások elemzése nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

A vizsgált adatok elemzése előtt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az éves beszámolók belső szerkezete nem egységes, a bevételek részletezése, de különösen a foglalkoztatotti létszám tekintetében sokszor eltérő csoportbontásokat alkalmaznak az intézmények, a Szegedi Tudományegyetem pedig egyáltalán nem szolgáltat adatokat az alkalmazottak létszámáról olyan szintű csoportbontásban, amely alkalmas lehet arra, hogy a felsőoktatási és az egészségügyi közszolgáltatásban részt vevő alkalmazotti csoportok létszámának alakulását be lehessen mutatni.¹⁸

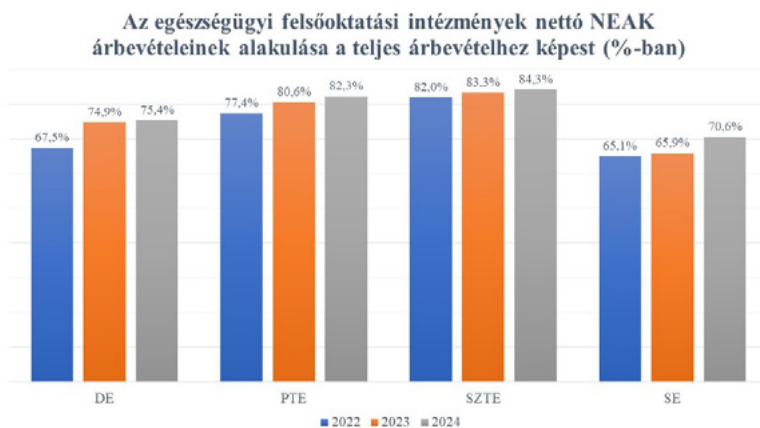
A 5. ábra a vizsgált egyetemek NEAK bevételeinek alakulását mutatja meg intézményi bontásban 2022–2024 között (nem számolva az egészségügyi bértámogatás összegét), míg a 6. ábra az egészségügyi intézmények NEAK bevételeinek arányait mutatja be a teljes bevételek arányában intézményi bontásban 2022–2024 között.

5. ábra: Egészségügyi felsőoktatási intézmények nettó NEAK árbevételének alakulása 2022–2024 között
Figure 5: Trends in the Net NEAK Revenue of Medical Higher Education Institutions, 2022–2024

Forrás: Intézmények éves beszámolóí alapján saját szerkesztés.¹⁹
Source: compiled by the author based on the annual reports of the institutions.

6. ábra: Egészségügyi felsőoktatási intézmények nettó NEAK árbevételének aránya a teljes árbevételhez képest 2022–2024 között
Figure 6: Percentage of Net NEAK Revenue from Medical Higher Education Institutions Relative to Total Revenue, 2022–2024

Forrás: Intézmények éves beszámolóí alapján saját szerkesztés.²⁰
Source: compiled by the author based on the annual reports of the institutions.

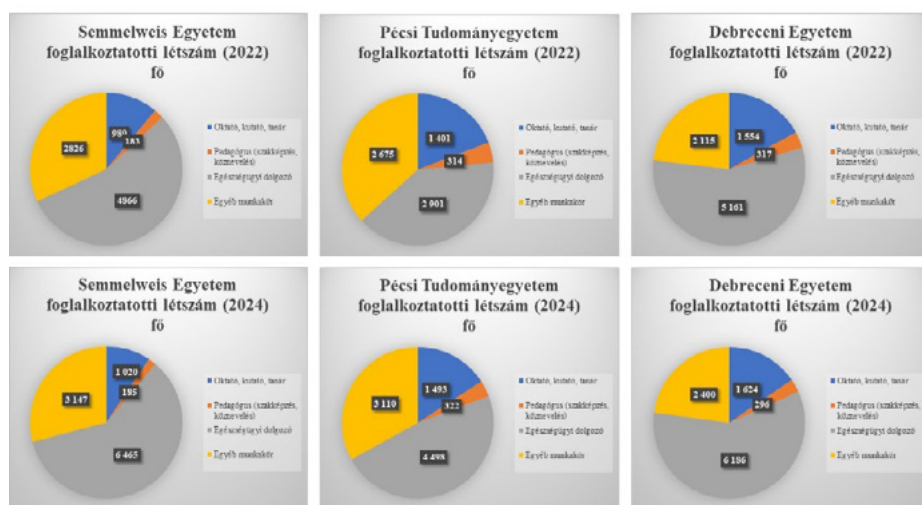
A 2023-as évet követően érdemi növekedés látható minden intézménynél, bár a növekedés tekintetében az intézmények között eltérések figyelhetők meg, melynek elsődleges oka az integrált kórházak száma és mérete.

Ezek az egyetemek a bevételarányok vizsgálata alapján inkább olyan egészségügyi el-
látó központoknak tekinthetők, amelyek felsőoktatási tevékenységet is folytatnak, hiszen
a felsőoktatási tárcával megkötött ún. közfeladat-finanszírozási szerződésben biztosított
képzési, kutatási támogatások aránya az egészségügyi feladatellátásból származó bevételek
mellett jelentősen alacsonyabb arányt képvisel.

A 7. ábra feltárja három érintett egyetem belső foglalkoztatotti arányainak változását
2022 és 2024 között.

7. ábra: Egészségügyi felsőoktatási intézmények foglalkoztatotti összetételének változása 2022–2024 között

Figure 7: Changes in the Composition of the Workforce at Higher Education Institutions in the Health Sector between 2022 and 2024

Forrás: Intézmények éves beszámolóí alapján saját szerkesztés.²¹

Source: compiled by the author based on the annual reports of the institutions.

A 2022-es adatok alapján is kijelenthető, hogy ezeknél az intézményeknél a felsőoktatási
közszolgáltatást nyújtó foglalkoztatottak (oktató, kutató, tanár) száma alacsonyabb, mint
az egészségügyi közszolgáltatást végző foglalkoztatottaké (egészségügyi dolgozók²²).

Ez a Semmelweis Egyetem esetében kevésbé szembetűnő, hiszen képzéseinek jelentős
részét az orvos- és egészségtudományi képzések adják.

Jelentős növekedés és további arányeltolódás történt az egészségügyi ellátásban érintett
munkatársak²³ arányában, minden vizsgált intézményben az egészségügyi foglalkoztatot-
tak aránya nőtt, míg az oktatói-kutatói-tanári arány csökkent. Fontos ugyanakkor felhívni
a figyelmet arra a tényre is, hogy az Nftv. alapján ezekben az intézményekben lehetőség
van a kettős (egészségügyi szolgálati jogviszonyban és oktatói-kutatói munkakörben mun-
kaviszonyban történő) foglalkoztatásra is,²⁴ másrészt a 2020-as évet követő jelentős orvosi
béremelkedés hatására az intézményeken belül számos oktatói-kutatói munkakörben lévő

foglalkoztatott egészségügyi szolgálati jogviszonyba történő átsorolására került sor.

A Szegedi Tudományegyetem esetében a foglalkoztatotti csoportbontás hiánya miatt nem volt lehetőség az arányszámváltozások vizsgálatára.

5.4. A közfeladat-bővülés további megjelenési formái – az egészségügyi szerepbővülés megjelenése a szakképzésben

A „Fokozatváltás a felsőoktatásban” középtávú szakpolitikai stratégia 2016-ban célul tűzte ki „az egészségügyi szakképzés egyetemi szakmai felügyelet alá rendelését” az orvos- és egészségtudományi képzések fejlesztése vonatkozásában (Fokozatváltás 2016 – Függelék 6.1.3. célkitűzés – 60.). 2019-ben számos egészségügyi szakképző intézményt átadott az állami fenntartó különböző egyetemeknek, és az érintett szakképző intézmények az egyetemek szervezetébe beépülve folytatták képzési tevékenységüket. Az egészségügyi felsőoktatási intézmény által fenntartott intézmények számát az 1. táblázat tartalmazza.

A szakképzési feladat nagyságrendjének változását a Pécsi Tudományegyetem által szolgáltatott adatok alapján szemléltettem. Tekintettel arra, hogy országos szinten elérhető hiteles adatbázis nem áll rendelkezésre a felsőoktatási intézmények által fenntartott szakképzési intézményekben tanulói jogviszonnyal rendelkezők számának alakulásáról, ennél a pontnál csak a Pécsi Tudományegyetem által szolgáltatott idősoros adatok bemutatására van lehetőségünk. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy az egyetem négy szakképző intézményt is fenntart, így esetében a hallgatói létszámhoz képest történő tanulói arányváltozás érzékletes példáját adja az egészségügyi egyetemeket érintő közfeladat-bővülésnek.

8. ábra: Pécsi Tudományegyetem felsőoktatási hallgatói és szakképzési tanulói létszámai és létszamarányai 2015-ben

Figure 8: Enrollment Numbers and Proportions of Higher Education Students and Vocational Training Students at the University of Pécs in 2015

Forrás: Intézményi adatszolgáltatás alapján saját szerkesztés.
Source: compiled by the author based on institutional data reports.

9. ábra: Pécsi Tudományegyetem felsőoktatási hallgatói és szakképzési tanulói létszámai és létszámarányai 2024-ben

Figure 9: Enrollment Numbers and Proportions of Higher Education Students and Vocational Training Students at the University of Pécs in 2024

Forrás: Intézményi adatszolgáltatás alapján saját szerkesztés.
Source: compiled by the author based on institutional data reports.

A Pécsi Tudományegyetemen a felsőoktatási stratégiában meghatározott célt megelőzően is volt szerepe az egészségügyi szakképzésnek,²⁵ azonban a fenntartásba vételt követően a szakképzésben részt vevő tanulói létszám növekedésének eredményeként 2025-ben az egészségügyi szakképzésben részt vevő tanulók száma elérte az összes hallgatói létszám 9,4%-át, míg tíz évvel korábban ez az arány még csak 3,5% volt.

A többi egészségügyi felsőoktatási intézmény fenntartásában is vannak egészségügyi képzéseket (is) folytató technikumok, így ez a szerepkörbővülés a fenntartott intézmények számához viszonyítva különböző mértékben ugyan, de ezeknél az intézményeknél is megjelent.²⁶

6. A BŐVÜLŐ KÖZFELADAT-ELLÁTÁS MEGSZERVEZÉSÉNEK METSZETE, LEHETŐSÉGEK ÉS KOCKÁZATOK, ÚJ KUTATÁSI IRÁNYOK

Az egyetemek, kórházak és szakképző intézmények közös szervezeti sajátosságai jól azonosíthatók Mintzberg „szakmai bürokrácia” modelljében. Mintzberg szervezeti tipológiájában a szakértői bürokrácia mellett a gépi bürokrácia, az adhokrácia és a divízionális szervezet is megjelenik, eltérő koordinációs és irányítási logikát követő szervezeti modelleként. A szakértői bürokrácia öt alapvető szervezeti egységből épül fel: az operatív magból, a stratégiai csúcsból, a középvezetésből, a technostruktúrából és a támogató személyzetből, amelyek közül az egyetemek működésében az operatív mag és a támogató személyzet tölti be a legmeghatározóbb szerepet. Az egyetemekre jellemző decentralizált döntéshozatal és

a szakértők magas fokú autonómiája e szervezeti modell sajátosságaiból következik (Mintzberg, 1993).

Mivel ezen intézmények működése képzett szakemberekre épül, akik jelentős autonómiával rendelkeznek, így a szervezeti hatalom részben hozzájuk és szakmai közösségeikhez kerül. Ennek eredményeképpen mind az egyetem, mind a kórházak szempontjából fontos a struktúrában valamilyen mértékű demokrácia megvalósítása. Utasítás helyett ezeket a szakembereket meg kell nyerni, és leginkább értékrendi, kulturális alapon lehet őket elkötelezni.²⁷ A betegellátás-biztonság megteremtésében érdekelt „biztonságos szervezet megteremthetősége ugyanis jelentős részben múlik azon, hogy a betegellátásban közvetlenül érintett munkatársak meg tudják-e beszélni, vitatni egymás között a nemkívánatos eseményeket, majdnem hibákat vagy a nem biztonságos körülményeket, gyakorlatokat” (Lám et al., 2016).

Ezen meggyőzés a kórházhoz hasonlóan a felsőoktatási intézmények működésében is kiemelkedő fontosságú, ehhez pedig az egyetemi testületi döntéshozatali hagyományok, a tradicionális önkormányzatiság megfelelő alapot szolgáltatathat, hiszen a nagymértékű bevonás és a transzparencia segíti a döntések iránti valós elköteleződést. A felsőoktatásban, a szakképzésben és az egészségügyben a stratégiai szintű döntéshozatal mindezek miatt közösségi műfaj, a vezetők alkotó közreműködését és a megvalósításban érintettek bevonását igényli (Mintzberg, 1993).

Ki kell emelni ugyanakkor néhány lényeges ellentmondást az ideális egyetemi önkormányzati alapú működés és az egészségügyi felsőoktatási intézmények elmúlt évekbeli állami feladatokkal történő terhelésével összefüggésben.

A magyar felsőoktatási rendszer, annak keretei, az egyetemek belső működése alapvetően a tradicionális egyetemi feladatrendszerre optimalizált. A döntéshozatali mechanizmusok, a szabályozottság felépítése, a szervezetrendszer az oktatás-kutatás-harmadik misszió feladatrendszerét szolgálja a felsőoktatási intézmények jelentős részénél, amelyet egyes intézményeknél kiegészítenek speciális szabályok (művészeti intézmények esetében a kultúráközvetítés, egészségügyi intézményeknél a betegellátás stb.), ezek ugyanakkor nem terjeszkednek túl a felsőoktatási intézmények alapfunkcióin. Érdemes feltenni a kérdést, hogy azoknál az intézményeknél, ahol a vezetők nem rendelkeznek egészségügyi tapasztalatokkal, a vezető döntéshozó testületekben (kuratórium, szenátus) alacsony az egészségügyi végzettségű szakemberek száma, milyen megalapozottsággal dönthetnek olyan területeket érintő szervezeti, pénzügyi kérdésekről, amelyek kizárólag az egészségügyi területet érintik.

Jelenleg két külön szaktárca kezeli a felsőoktatás és az egészségügy finanszírozásának kérdéseit, eltérő finanszírozási és szabályozási logika szerint. Az ún. közfeladat-financezírozási szerződésnek nincsenek a NEAK ellátásokat érintő részletes paraméterei, míg a felsőoktatási közfeladatokat részletesen, minőségi teljesítménymutatókhoz rendelt premizálási rendszert felépítve finanszírozzák. Az eltérő finanszírozási logikák összehangolása az intézményi gyakorlatban olyan mikroszintű kérdésekben is megjelenik, mint a közös képzési és betegellátási tevékenységek költségmegosztása – például egy hallgató bevonásával végzett ellátás során felhasznált eszközök (akár egy egyszer használatos gumikesztyű) finanszírozása.

A közfeladatot ellátó vagyonkezelő alapítványokról szóló 2021. évi IX. törvény (KEK-VA tv.)²⁸ sorolja fel az állam által alapított közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokat és közfeladataikat. A vizsgált egészségügyi felsőoktatási intézményeket fenn-

tartó alapítványok esetében a törvény minden esetben előírja, hogy az előírt közfeladatokat az érintett alapítványok az általuk fenntartott egyetemek útján látják el. Ez azt jelenti, hogy valamennyi funkciót szervezetileg is az egyetemhez köti a jogalkotó, míg lehet, hogy a fenntartó által irányított különböző önálló entitások – egyetemek, szakképző intézmények, klinikai központok – szervezeti elkülönítése számos most felmerülő irányítási problémát kiküszöbölne.

Érdemi lehetőség ugyanakkor ezen intézmények számára – különösen a regionális feladatokat is ellátó egyetemek esetében –, hogy ezen közfeladatok összehangolásával és színvonalas ellátásával régiójuk életében mélyebben megjelenjenek, meghatározzák a lakosság életvitelének jelentős szegmenseit (Solti et al., 2026), ami új kihívásokat is megelőlegez számukra. A vizsgált folyamatok alapján az egyetem politikai szereplőként való értelmezése is felvethető (Jungblut, 2026), e szerepben pedig vetélytársává válhat a helyi önkormányzatoknak, melyek 2010 előtt ezen feladatok jelentős részét ellátták.

7. KONKLÚZIÓ

A tanulmány rámutat arra, hogy a felsőoktatási intézményekhez telepített állami közfeladatok nem pusztán a feladatkörök bővülését jelentik, hanem az intézményi szerepek minőségi átalakulásával járnak. Az oktatási, kutatási és közszolgáltatási funkciók együttes jelenléte új működési logikát eredményez, amelyben eltérő ágazati szabályok és intézményi elvárások találkoznak. Ez egyszerre erősítheti az egyetemek társadalmi és regionális szerepét, ugyanakkor új irányítási, finanszírozási és szervezeti koordinációs kihívásokat is teremt. Különösen fontos kérdés az eltérő szervezeti logikák összehangolása, amely nélkül a rendszer hosszú távú működése és átláthatósága korlátozott maradhat.

A vizsgált folyamat az állami közfeladatok sajátos intézményi átrendeződéseként értelmezhető, amelynek eredményeként a klinikai központtal rendelkező egyetemek egyre inkább többfunkciós közszolgáltatási szereplőkké válnak. Mindez új megvilágításba helyezi az egyetemi autonómia, valamint az oktatási, kutatási és közszolgáltatási funkciók intézményi határainak kérdéseit.

A kutatás jogszabályok, szakpolitikai dokumentumok, intézményi beszámolók és nyilvánosan hozzáférhető statisztikai adatok összehasonlító elemzésére épül, ezért elsősorban intézményi szintű folyamatok feltárására alkalmas. Az érintett szereplők tapasztalatainak interjúkon vagy kérdőíves vizsgálatokon alapuló elemzése, valamint a harmadik misszió egészségügyi dimenziójának részletes nemzetközi összehasonlítása jelen tanulmány keretén kívül esik, ugyanakkor fontos irányt jelenthet a további kutatások számára.

A tanulmány a kézirat lezárásakor ismert intézményi és szabályozási környezetet elemzi. Tekintettel arra, hogy a 2026. évi országgyűlési választásokat követően a felsőoktatás és az egészségügy irányítási rendszere, valamint a fenntartói struktúra átalakulás előtt állnak – ideértve a KEKVA fenntartói modell felsőoktatásból történő kivezetését is –, az eredmények e változó intézményi környezet figyelembevételével értelmezendők. Ugyanakkor a közfeladatok felsőoktatási intézményekhez történő telepítése nem tekinthető kizárólag egy adott kormányzati ciklus sajátosságának, mivel az egészségügyi egyetemek közszolgáltatási szerepének erősítése több szakpolitikai elképzelésben²⁹ is megjelenik. Mindez arra utal,

hogy a vizsgált jelenség hosszabb távon is meghatározó maradhat, ezért intézményi következményeinek feltárása a változó szabályozási környezetben is releváns kutatási feladat.

A vizsgált folyamatok alapján az egyetemek egyre inkább intézményi „svájci bicskává” válnak: egyszerre látnak el oktatási, kutatási, betegellátási, egészségügyi intézményirányítási, szakképzési intézményfenntartási és egyéb közszolgáltatási feladatokat. Ez a sokfunkciós működés jelentős társadalmi hozzáadott értéket teremthet, hosszabb távon azonban új irányítási, finanszírozási és szervezeti koordinációs kihívásokat is felvet. A kutatás eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy a funkcióbővülés hosszú távú fenntarthatósága csak tudatos intézményi és szakpolitikai alkalmazkodással biztosítható.

JEGYZETEK

- 1 Ld. a nemzeti felsőoktatásról szóló CCIV. törvény XVIII. fejezete.
- 2 Ld. az európai uniós forrásokhoz való hozzáférés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2026. évi XVIII. törvény 135. §.
- 3 1223/2025. (VI. 24.) Korm. határozat egyes kutatóközpontoknak az Eötvös Loránd Tudományegyetem által történő működtetéséhez szükséges intézkedésekről.
- 4 https://hvg.hu/itthon/20260421_mta-hun-ren-kutatohalozat-szakszervezet-magyar-tudomanyos-akademia-elte (letöltés: 2026. 07. 03.)
- 5 Ld. NFtv. 97. § (1) bekezdés.
- 6 Ilyen intézmény például a győri székhelyű Széchenyi István Egyetem, ahol a gyakorlati oktatás első sorban a Petz Aladár Egyetemi Oktató Kórház együttműködésével zajlik, illetve a Miskolci Egyetem, ahol ugyanez az együttműködés a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Központi Kórház és Egyetemi Oktatókórházzal közösen valósul meg.
- 7 <https://firstat.oh.gov.hu/orszagos-letszamstatisztika>; <https://firstat.oh.gov.hu/intezmenyi-letszamstatisztika>, <https://firstat.oh.gov.hu/intezmenyek-es-karok-listaja>, <https://www.doktori.hu/doktori-kepzes/doktori-iskolak/>, <https://pte.hu/hu/oktatas/koznevelis>; <https://unideb.hu/koznevelisi-es-szakkepzo-intezmenyek>, <https://u-szeged.hu/szervezeti-felepitese/kozponti-szolgaltato>, <https://semmelweis.hu/szii/rolunk/iskolak-kepzesi-programja/> (letöltés :2026. 07. 03.)
- 8 <https://firstat.oh.gov.hu/orszagos-letszamstatisztika>; <https://firstat.oh.gov.hu/intezmenyi-letszamstatisztika> (letöltés: 2026. 04. 01.)
- 9 <https://firstat.oh.gov.hu/orszagos-letszamstatisztika>; <https://firstat.oh.gov.hu/intezmenyi-letszamstatisztika> (letöltés: 2026. 04. 01.)
- 10 Ld. 507/2020. (XI. 17.) Korm. rendelet az állami fenntartású, egészségügyi szakellátást nyújtó egészségügyi szolgáltatók irányításának a veszélyhelyzetben alkalmazandó szabályairól (2021. december 1-től a rendelkezések beépültek az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvénybe)
- 11 A budapesti egészségügyi ellátás összetettsége okán négy centrumkórház lett kijelölve az ellátások szakmai irányítására, emellett Budapesten működik a kissé eltérő irányítási struktúrában működő országos gyógyító intézetek jelentős része is, így a fővárosi járó- és fekvőbeteg szakellátás irányítását eltérő rendszer szerint kívánta szabályozni a jogalkotó, melyben a Semmelweis Egyetem nem kapott irányító szerepet.

- 12 Csongrád-Csanád vármegyében a Hódmezővásárhelyi-Makói Egészségügyi Ellátó Központ kivételével a vármegyei kórházakat integrálták a vármegyei irányító intézményei feladatokat ellátó klinikai központokba. Baranya vármegyében az integráció szakaszosan történt meg 2025 nyaráig.
- 13 A Semmelweis Egyetem fenntartásába került a gödöllői Tormay Károly Egészségügyi Központ, közzétette: Haimann Éva. Elérhető: <https://semmelweis.hu/hirek/2025/09/01/a-semmelweis-egyetem-fenntartasaba-kerult-a-godolloi-tormay-karoly-egeszsegugyi-kozpont/> (Letöltés ideje: 2026.03.10.)
- 14 Ld. Nemzeti Fejlesztés 2030. Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció; „Egészséges Magyarország 2021–2027” Egészségügyi Ágazati Stratégia; „Fokozatváltás a felsőoktatásban” középtávú szakpolitikai stratégia 2016.; Nemzeti Népegészségügyi Program Tervezet (2023–2033) szakpolitikai javaslat.
- 15 Kórházi ágyszám- és betegforgalmi kimutatás. Elérhető: https://www.neak.gov.hu/felso_menu/szakmai_oldalak/publikus_forgalmi_adatok/gyogyito_megelőzo_forgalmi_adat/fekvobeteg_szakellatas_stat/korhazi_agyszam (Letöltés ideje: 2026.04.01.)
- 16 Kórházi ágyszám- és betegforgalmi kimutatás. Elérhető: https://www.neak.gov.hu/felso_menu/szakmai_oldalak/publikus_forgalmi_adatok/gyogyito_megelőzo_forgalmi_adat/fekvobeteg_szakellatas_stat/korhazi_agyszam (Letöltés ideje: 2026.04.01.)
- 17 A 2003-as kórházi ágyszámstatisztika alapján az egyetemek az országos összesítés szerinti kórházi ágyszám 9,3%-áért feleltek.
- 18 A Szegedi Tudományegyetem csak „szellemi”, „fizikai” és „egyéb, állományba nem tartozó” kategóriákra bontja az alkalmazotti adatokat, így az „egészségügyi” vagy „egészségügyben dolgozó” kategóriák tekintetében nem ismerjük a létszámok alakulását.
- 19 Oktatási Hivatal. Elérhető: https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2022; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2023; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2024; (Letöltés: 2026.02.01.)
- 20 Oktatási Hivatal. Elérhető: https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2022; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2023; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2024; (Letöltés ideje: 2026.02.01.)
- 21 Oktatási Hivatal. Elérhető: https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2022; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2023; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_intezmenyek/kozhasznu_szervezetkent_muk_felsookt_int/2024; (Letöltés ideje: 2026. 02. 01.)

- 22 Az egészségügyi dolgozók kategóriát az éves beszámolók alapján egységesítettem, az orvosokat és az egészségügyi szakdolgozókat tartalmazza ez a kategória.
- 23 Az Nftv. 99/D. §-a lehetőséget biztosít az egészségügyi szolgálati jogviszonyban foglalkoztatottak számára oktatói-kutatói feladatok ellátására is (kettős feladatellátás).
- 24 Ld. Nftv. 99/D. § (2) bekezdés.
- 25 A pécsi székhelyű Szociális és Egészségügyi Technikum és Szakképző Iskola 2009-től már egyetemi fenntartásban volt, azonban a 2019/2020-as tanévtől még három egészségügyi technikum (szekszárdi, kaposvári és szombathelyi székhelyű intézmények) került az egyetem fenntartásába.
- 26 Egyes nem egészségügyi felsőoktatási intézmények is átvettek az állami fenntartásból egészségügyi szakképző intézményeket, ahol az érintett egyetemen egészségtudományi képzés már a képzési portfólió részét képezte – pl. Széchenyi István Egyetem, Miskolci Egyetem.
- 27 Célt ért a dolgozói ultimátum: hirtelen felállt a pszichiátriai intézet vezetője. Elérhető: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20260313/celt-ert-a-dolgozoi-ultimatum-hirtelen-felallt-a-pszichiatriai-intezet-vezetoje-824280> (Letöltés ideje: 2026.03.13.)
- 28 Ld. KEKVA tv. 1. melléklet A) pontjában lévő táblázat.
- 29 A Tisza Párt Kormányprogramjának részeként a Hugonnai Vilma Egészségügyi Program egyik célja minden régióban egy szuperkórház fejlesztése a klinikai központokra alapozva. Elérhető: <https://cdn.tisza.work/A%20m%C5%B1k%C3%B6d%C5%91%20%C3%A9s%20members%C3%A-9ges%20Magyarors%C3%A1g%20alapjai.pdf> (Letöltés ideje: 2026.03.10.)

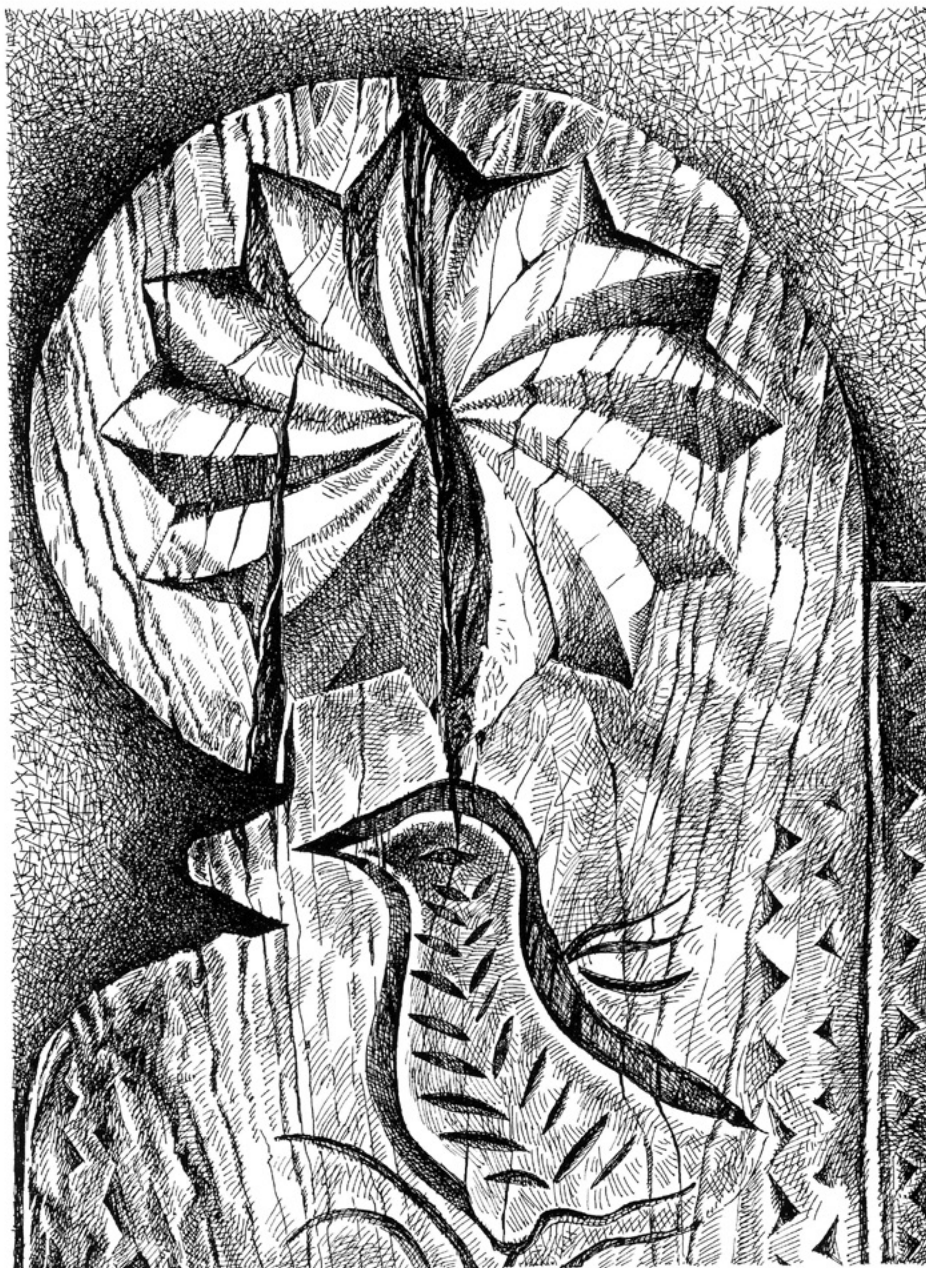
IRODALOMJEGYZÉK

- Chatterton, Paul – Goddard, John: *The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs*, European Journal of Education, 2000, 4, 475–496. <https://doi.org/10.1111/1467-3435.00041>
- Clark, Burton: *Creating Entrepreneurial Universities*, Oxford, 1998.
- Erdős Katalin: *Egyetemek a regionális fejlődés szolgálatában*, Közgazdasági Szemle, 2024/11, 1280–1302. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2024.11.1280>
- Etzkowitz, Henry: *The Entrepreneurial University and the Emergence of Democratic Corporatism*, in: Etzkowitz, Henry – Leydesdorff, Loet (eds.): *Universities and the Global Knowledge Economy. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations*. Pinter, London and Washington, 1997, 141–152.
- Filep Bálint: *Egyetemek térségfejlesztési lehetőségei és szerepkörei – fókuszban a nyugat-dunántúli régió*, Comitatus, 2024/250, 51–66. <http://doi.org/10.59809/Comitatus.2024.34-250.51>
- Gál Zoltán: *Egyetem és a város*, Educatio, 2016/2, 220–233.
- Gál, Zoltán – Ptaček, Pavel: *The Role of Mid-Range Universities in Knowledge Transfer in Non-Metropolitan Regions in Central Eastern Europe*, European Planning Studies, 2011/9, 1669–1690. <https://doi.org/10.1080/09654313.2011.586186>
- Goddard, John – Hazelkorn, Ellen – Kempton, Louise – Vallance, Paul (eds.): *The civic University: The Policy and Leadership Challenges*, Edward Elgar Publishing, 2016. <https://doi.org/10.4337/9781784717728>
- Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó (szerk.): *Közszolgáltatások megszervezése és politikái, Merre tartanak?*, Budapest–Pécs, 2016.
- Hoffman, István: *A közszolgáltatások fogalmának főbb megközelítései a jogi szabályozásokban – interdiszciplináris kitekintéssel*, Magyar Jog, 2015/4, 210–223.

- Hrubos Ildikó: *Elefántcsonttoronyból világítótorony*, Budapest, 2012.
- Inzelt Annamária: *A felsőoktatás harmadik missziója*, Valóság, 2018/május, 93–99.
- Jordan, Bill: *Public Services and the Service Economy: Individualism and the Choice Agenda*, Journal of Social Policy, 2006/1, 143–162. <https://doi.org/10.1017/S0047279405009359>
- Jungblut, Jens: *Turning the university into a political actor*, Policy Reviews in Higher Education, 2026, 1–22. <https://doi.org/10.1080/23322969.2026.2640865>
- Keczer Gabriella: *A felsőoktatási intézmények szerepvállalása a régió- és városfejlesztésben*, Közép-Európai Közlemények, 2012/1, 136–144. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12090>
- Kókuti Tamás – Maczó Edit: *Mesterséges intelligencia, civil szervezetek és a felsőoktatás*, Civil Szemle, 2024/5, 107–123. <https://doi.org/10.62560/CSZ.2024.05.7>
- Lám Judit – Merész Gergő – Bakacsi Gyula – Belicza Éva – Surján Cecília – Takács Erika: *A betegbiztonságot támogató szervezeti kultúra változása a hazai akkreditációs programot tesztelő intézményekben*, Orvosi Hetilap, 2016/42, 1667–1673. <https://doi.org/10.1556/650.2016.30556>
- Lapsánszky András: *A közszolgáltatások közigazgatás-tudományi alapjai*, Budapest, 2019.
- Lengyel Imre: *Regionális és városgazdaságtan*, Szeged, 2021.
- Lukovics Miklós – Zuti Bence: *Egyetemek a régiók versenyképességének javításáért: „negyedik generációs” egyetemek?*, Tér és Társadalom, 2014/4, 77–96. <https://doi.org/10.17649/TET.28.4.2587>
- Mezei Katalin: *A felsőoktatás és a területi fejlődés kapcsolata, elméleti összefüggései*, in: Rechnitzer János – Smahó Melinda (szerk.): *Unirégió – Egyetemek a határmenti együttműködésben*, Pécs–Győr, 2007, 73–104.
- Mintzberg, Henry: *Structure in fives: Designing effective organizations*, 1993.
- Pálné Kovács Ilona: *Modellváltás a magyar önkormányzati rendszerben*, in: *A magyar jogrendszer állapota*, 2016, 583–599.
- Pawlowski, Krzysztof: *The „Fourth Generation University” as a Creator of the Local and Regional Development*, Higher Education in Europe, 2009/1, 51–64. <https://doi.org/10.1080/03797720902747017>
- Rechnitzer János – Berkes Judit: *Nagyvárosok Magyarországon*, Budapest, 2021. https://doi.org/10.36250/00863_00
- Somlyódy Péter: *A városok szerepe a területi kormányzásban*, Budapest, 2019.
- Solti Péter – Konczosné Szombathelyi Márta – András István: *Betegellátás: önálló új misszió az egészségügyi felsőoktatásban?*, Tér és Társadalom, 2026/1, 108–124. <https://doi.org/10.17649/TET.40.1.3694>
- Spicker, Paul: *The Nature of Public Service*, International Journal of Public Administration, 2009/11, 970–991. <https://doi.org/10.1080/01900690903050927>
- Wollmann, Hellmut – Marcou, Gérard (eds.): *The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government and Market*, Cheltenham – Northampton, Edward Elgar Publishing, 2010. <https://doi.org/10.4337/9781849807227>
- Wissema, Johan G.: *Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2009. <https://doi.org/10.4337/9781848446182>

INTERNETES FORRÁSOK

- Bordás Péter: *„Közszolgáltatások”*, in: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Közigazgatási jog rovat, rovat szerkesztő: Balázs István), 2021. Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/kozszoigaltatasok>

Jáger István: Magyar népművészet. Körösfő kapu részlet

•
Jäger István: Szárnyalás

VIRÁGH MIKLÓS – LŐRINCZ KATALIN

A fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk vizsgálata hazai egyetemisták és cégvezetők körében

*Associations Related to Sustainability Among
Hungarian University Students and Business Leaders*

SZERZŐK:

VIRÁGH MIKLÓS, PhD hallgató, Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola; ügyvezető, Fifty5Blue Hungary Kft., viragh.miklos@gmail.com, ORCID: 0009-0006-4244-0874

LŐRINCZ KATALIN, egyetemi docens, általános dékánhelyettes, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0001-6750-7146

JEL kód: Q01, Q56, M14

Kulcsszavak: fenntarthatóság • ESG • asszociációk

Absztrakt: A tanulmány a fenntarthatóság fogalmához kapcsolódó asszociációkat vizsgálja hazai egyetemi hallgatók és vállalatvezetők körében. A kutatás célja annak feltárása, hogy a fenntarthatóság kapcsán milyen szabad asszociációk jelennek meg a két vizsgált célcsoport válaszaiban, és ezek milyen mértékben fedik le a fenntarthatóság szakirodalomban és szakpolitikai dokumentumokban megjelenő főbb dimenzióit. A kvalitatív kérdőíves adatfelvétel során 78 hallgató és 25 cégvezető összesen 303 asszociációs választ adott meg. Az adatfelvétel eredményei rámutatnak a fogalom sokszínű értelmezésére. Az eredmények eltérő asszociációs hangsúlyokat jeleznek a két csoport között: a hallgatók válaszaiban gyakrabban jelentek meg jövőorientált és absztraktabb kategóriák (pl. jövő, környezet), míg a cégvezetők asszociációi nagyobb arányban kapcsolódtak konkrét környezeti problémákhoz (pl. hulladék, klímaváltozás).

AUTHORS:

MIKLÓS VIRÁGH, PhD Student, Managing Director, Fifty5Blue Hungary Kft.,
viragh.miklos@gmail.com, ORCID: 0009-0006-4244-0874

KATALIN LŐRINCZ, Associate Professor, Vice-Dean for General Affairs, University
of Pannonia, Faculty of Business and Economics, lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu,
ORCID: 0000-0001-6750-7146

JEL code: Q01, Q56, M14

Keywords: sustainability • ESG • associations

Abstract: This study examines associations related to the concept of sustainability among Hungarian university students and corporate executives. The aim of the research is to explore which free associations emerge in the responses of the two target groups in relation to sustainability, and to what extent these associations reflect the main dimensions of sustainability as presented in academic literature and policy documents. During the qualitative questionnaire-based data collection, 78 students and 25 company executives provided a total of 303 associative responses. The findings indicate the diverse interpretation of the concept and reveal differing associative emphases between the two groups: student responses more frequently included future-oriented and more abstract categories (e.g. future, environment), while executive responses were more strongly linked to concrete environmental problems (e.g. waste, climate change).

1. BEVEZETÉS: A FENNTARTHATÓSÁG ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Napjaink globális kihívásai között kiemelt helyet foglal el a „fenntarthatóság”, a „zöld átállás” folyamata – akár a mindennapi gyakorlat, akár a stratégiai tervezés szintjén (Tagliapietra – Veugelers, 2020; Egyed – Zsibók, 2023). A fenntarthatóság mára szinte minden társadalmi-gazdasági terület meghatározó viszonyítási pontjává vált – a munkaerőpiactól és az oktatástól kezdve az élelmiszer-ellátáson át egészen a területfejlesztési folyamatokig. Ezt a világméretű szemléletváltást jól példázza a Fenntartható Fejlődési Keretrendszer, amelyet az ENSZ Közgyűlése 2015-ben egyhangúlag fogadott el. A fenntarthatóság összetett jelentésének, mindennapi életünkre gyakorolt hatásainak és cselekvéseinkben betöltött szerepének megértése ma már nélkülözhetetlen ahhoz, hogy eligazodjunk a gyorsan változó világban.

Természeti környezetünk romló állapotát a mértékadó politikai és tudományos állásfoglalások jó ideje tényként kezelik (IPBES, 2019). A földi ökoszisztémára nézve kockázatot jelentő emberi tevékenységek közbeszédben legmarkánsabban jelen levő tünete az éghajlatváltozás. A szélesebb diskurzusban a globális felmelegedés átlagos mértékével jellemzett,

napjainkban már javában zajló klímaváltozás negatív hatásaira hívja fel a figyelmet az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének vezető politikusok számára készített összefoglalója (IPCC, 2023). A jelentés mellett sok tudományos kutatás (Gelencsér, 2017; Lynas et al., 2021) is leszögezi, hogy az éghajlatváltozás megkérdőjelezhetetlen kiváltója az emberi tevékenység.

A fenntarthatóság összetett és többdimenziós fogalom, amelynek társadalmi értelmezése nem feltétlenül követi a szakpolitikai és tudományos keretek logikáját. Ennek vizsgálata különösen releváns olyan társadalmi csoportok esetében, amelyek jövőbeli, illetve jelenlegi döntéshozói szereppel bírnak.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A fenntarthatóság fogalmi kerete

A rendszerszintű kihívásokra – melyek először a természeti környezet helyzetét hangsúlyozták – adott válaszként született meg a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés fogalma. A szóhasználat elterjedését az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottság (Brundtland-bizottság) által 1987-ben publikált Közös jövőnk című jelentés jelentősen felgyorsította. A definíciót a következő módon határozták meg: „A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” (Brundtland, 1987). A fenntarthatóságot Hasna (2007) a gazdasági növekedés, a környezet minősége és a szociális egyenlőség fogalmakkal írta le. Fleischer (2014) a definíció kapcsán hangsúlyozta, hogy az életfeltételek vagy a termelési modell fenntarthatóságát nem csak a későbbi generációk szükségleteinek a figyelembevételre befolyásolja, hanem a ma együtt élő generációk egymás közötti méltányos viszonyainak a megléte is (intra-generációs szolidaritás szerepe).

Az ENSZ 2015-ben fogadta el a „Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030” programot (United Nations, 2015), amelyben a 193 tagállam egyhangúlag kinyilvánította a fenntarthatósággal kapcsolatos közös álláspontját. Az emberiség egységes nézőpontjának tekinthető dokumentum „az emberekre, a bolygóra és a jólétre irányuló cselekvési tervként” (United Nations, 2015:1) tekint, hangsúlyozva a fenntarthatóság mindehárom (környezeti, társadalmi, gazdasági) pillérét. A Keretrendszer fókuszában 17 fenntartható fejlődési cél (SDG, Sustainable Development Goals) szerepel. A rendszeresen publikált indikátorok segítségével nyomon követhető az előrehaladás az egyes országok szintjén (<https://dashboards.sdgindex.org/profiles/>) is, illetve több intézmény, vállalat használja az SDG-k rendszerét saját stratégiai terveiben is (Yamane – Kaneko, 2022).

Az éghajlatváltozás komplexitását jól demonstrálja az ún. planetáris határok (planetary boundaries) koncepció (Richardson et al., 2023; Planetary Boundaries Science [PBScience], 2025), amely kiemeli, hogy a globális rendszerek (éghajlatváltozás, bioszféra integritása, földhasználat változás, édesvízhasználat, biogeokémiai ciklusok, óceánok elsavasodása, légköri aeroszol koncentráció, ózonréteg elvékonyodása, vegyi szennyezés) megfelelő állapota (indikátor értéke) szükséges ahhoz, hogy a bolygó az emberi civilizáció számára biztonságosnak tekintett hőmérsékleti tartományban maradjon. Napjainkban elmondható, hogy

az emberi tevékenység olyan mértékben módosítja a földi rendszereket, hogy a legtöbb – a Planetary Health Check 2025 nevű átfogó tudományos felmérés eredménye szerint a kilenc meghatározott planetáris határ közül hét – kritikus határértéke már meghaladja a biztonságos működési tartományt (PBSscience, 2025).

2.2. A fenntarthatóság vállalati értelmezése

Az utóbbi években egyre nagyobb jelentőséget kap a vállalatok társadalmi felelősségvállalása (corporate social responsibility vagy CSR), amelynek célja a környezetvédelmi vonatkozás mellett a vállalatok önkéntes hozzájárulása (Commission of the European Communities, 2001) a jobb társadalomhoz (munkavállalók tisztességes jövedelme, megfelelő munkakörülmények biztosítása, esélyegyenlőségi intézkedések, felelős márka és kommunikáció) és a tisztább környezethez (a környezet kizsákmányolásának csökkentése, tisztább termelés, energiaracionalizálás, ökohatékonyság, környezettudatos vállalati irányítás). A vállalati társadalmi felelősségvállalásnak számos neve és arca ismert: egyszerre jelent vállalati adományozást, ám egyben a vállalat versenyképességét támogató stratégiai eszközt is (Braun, 2016).

Napjainkban a fenntarthatóság vállalati értelmezésében a profitorientált cégek mérhető, beszállítói láncot is figyelembe vevő megközelítése is hangsúlyosabbá vált, különösen az ESG (Environmental, Social, Governance) keretrendszer alkalmazása vagy várható bevezetése révén (Senadheera et al., 2022). Az ESG megközelítés a fenntarthatóság normatív, értékalapú fogalmát operacionális, mérhető dimenziókra bontja, lehetővé téve a vállalati teljesítmény értékelését környezeti (E), társadalmi (S) és irányítási (G) szempontok mentén (2023. évi CVIII. törvény az ESG jelentésekről – ESG tv.).

Fontos hangsúlyozni, hogy az ESG nem azonos a fenntarthatósággal: míg a fenntarthatóság átfogó, hosszú távú társadalmi és környezeti célrendszert jelöl, addig az ESG elsősorban menedzsment- és befektetésorientált eszköz, amely a fenntarthatósági szempontokat a vállalati teljesítménymérés és kockázatkezelés nyelvére fordítja le (Alhazemi, 2025). Ebből következően az ESG alkalmazása hozzájárulhat a fenntarthatósági célok érvényesítéséhez, ugyanakkor nem garantálja azok rendszerszintű megvalósulását.

2.3. A fenntarthatóság társadalmi értelmezésének heterogenitása

Feltételezhető lenne, hogy napjainkra a fenntarthatóságot illetően legalábbis annak fogalma és főbb tartalmi elemei körül a témát övező több évtizedes diskurzus, valamint a hatályos nemzetközi, illetve nemzeti jogszabályi keretek okán széleskörű társadalmi konszenzus alakult ki. Azonban a nemzetközi kutatások tapasztalatai ennek épp ellenkezőjét mutatják. Publikációk hiányos ismeretekre és eltérő értelmezési keretekre utaló bizonyítékokat tártak fel Olaszországtól Brazíliáig (Sonetti – Sarrica – Norton, 2021; Barone, 2020).

Releváns kérdés, hogy egy évtizeddel az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) keretrendszerének elfogadása után a fenntarthatóság többdimenziós értelmezése milyen mértékben jelenik meg a hétköznapi asszociációkban. Megjelennek-e a keretrendszer által

hangsúlyozott fő dimenziók – az emberek, a bolygó és a jólét – a fenntarthatóság fogalmához kapcsolódó asszociációkban a vizsgált két társadalmi csoport, az egyetemi hallgatók és a vállalatvezetők válasza alapján? Jelen tanulmány e kérdést vizsgálja szabad asszociációk elemzésén keresztül. A vizsgálat egyedi vonása, hogy a karrierút eltérő szakaszaiban lévő két célcsoportra: egyetemi hallgatókra, valamint sikeres hazai cégek (Magyar Brands díjazottak) vezetőire terjed ki.

3. KVALITATÍV KUTATÁSMÓDSZERTAN: SZABAD ASSZOCIÁCIÓS VIZSGÁLAT

A tanulmány exploratív módon vizsgálja, hogy a fenntarthatóság fogalmához milyen asszociációk kapcsolódnak két eltérő társadalmi csoport – egyetemi hallgatók és vállalatvezetők – körében és ezek milyen mértékben tükrözik a fenntarthatóság multidimenzionális szakpolitikai kereteit.

A szabad asszociációs technika alkalmas arra, hogy egy adott fogalomhoz kapcsolódó spontán verbális asszociációkat strukturálatlan formában rögzítsen, ezáltal feltárva, hogy mely tartalmi elemek jelennek meg gyakran a válaszadók fogalomhasználatában. A módszer különösen hasznos összetett, többértelmű társadalmi fogalmak exploratív vizsgálatára, mivel lehetővé teszi a válaszadók által spontán módon előhívott asszociációk rögzítését előre meghatározott kategóriák alkalmazása nélkül. A szabad asszociációs módszer elméleti háttere azon a feltételezésen alapul, hogy a fogalmak a mentális lexikonban különböző erősségű jelentéskapcsolatok mentén szerveződnek, és egy adott inger aktiválása ezen kapcsolatok mentén további elemek előhívását eredményezheti. Ennek megfelelően az asszociációk a fogalomhoz kapcsolódó domináns jelentéstartalmak közelítő indikátoraiként értelmezhetők (Cramer, 1968; Kovács, 2013).

A vizsgálat két, egymással összefüggő részterületre terjedt ki: egyrészt a fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk feltárására, másrészt a fenntarthatósággal összefüggésben észlelt problémák azonosítására különböző térléptékeken. A hasonló vizsgálatoknál a pszichológiai vizsgálatok széles körében alkalmazott szabad asszociációs technika – amely alkalmazása során szóban vagy írásban (itt írásban) a vizsgálat tárgyára reflektáló spontán szókapcsolatokat alkotnak a megkérdezettek – kifejezetten alkalmas a spontán gondolatok megragadására, valamint a nagy heterogenitást mutató választartomány lefedésére (Aeschbach – Mata – Wulff, 2025). A kutatás nem a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek szintjének vagy deklarált attitűdöknek a mérésére irányult, hanem a spontán módon előhívott asszociációk mintázatainak feltárására. A kvantitatív skálás módszerekkel szemben az asszociációs technika alkalmasabbnak bizonyult a fenntarthatósághoz kapcsolódó, gyakran töredezett, érzelmi és normatív elemeket egyaránt tartalmazó asszociációs mintázatok feltárására. A módszertani megközelítés célja így a célcsoportok fenntarthatóságához kapcsolódó asszociációs mintázatainak feltárása volt, nem pedig oksági összefüggések vagy magyarázó modellek felállítása.

Az empirikus adatfelvétel nyitott kérdéseket tartalmazó kérdőív segítségével történt („Mi jut eszedbe/eszébe a fenntarthatóság szóról?”). A szabad asszociációs kérdésblokk a

fenntarthatóság fogalmához közvetlenül kapcsolódó gondolatok feltárását szolgálta. Ezt egy problématerképező kérdéssor egészítette ki, amelyben a válaszadók különböző térléptékeken megjelenő, általuk legfontosabbnak tartott fenntarthatósági problémákat nevezhettek meg („Melyek a legfontosabb fenntarthatósági kihívások a világon/Európában/Magyarországon, illetve munkahely/intézmény/cég kapcsán?”). A hallgatói mintában a problématerképezés a globális szinttől (világ) indulva az európai és nemzeti léptéken át a hallgató otthonának szintjéig terjedt. A vállalatvezetői mintában e blokk szűkített formában jelent meg, kizárólag a munkahelyi fenntarthatósági kihívásokra fókuszálva („Melyek a legfontosabb fenntarthatósági kihívások a vállalatánál?”). Mindkét kérdés esetében legfeljebb három válasz beírását kérte a kutatás.

Az adatfelvétel 2025 januárja és márciusa között zajlott. A hallgatói minta két felsőoktatási intézményben került felvételre: a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karán (Veszprém), valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karán (Budapest), a két intézményben összesen 78 hallgató töltötte ki a kérdőívet. A kérdések tartalma és megfogalmazása mindkét esetben azonos volt. Veszprémbe papíralapú, önkitöltéses kérdőívvel zajlott az adatfelvétel, Budapesten egy előadás végén kivetített kétdimenziós vonalkód (QR-kód) segítségével elérhető online kérdőívvel történt az adatgyűjtés. A vállalati almintá 25 főből állt; a válaszadók a Magyar Brands program 2025. évi díjátadó gáláján részt vevő vállalatvezetők közül kerültek ki. A díjátadó gála első előadása után került fel az online kérdőív mobiltelefonnal elérhető kétdimenziós vonalkódja (QR-kódja) a kivetítőre, ahonnan az eseményre meghívott vállalatvezetők mindegyike elérhette azt.

A beérkezett szöveges válaszok feldolgozása egységes, háromlépcsős kódolási eljárás keretében történt.

1. Első lépésben technikai adatelőkészítés zajlott, amely során az eltérő írásmódokból, elgépelésekből és rövidítésekből fakadó különbségek kerültek egységesítésre (pl. „zold” → „zöld” → „zöld”). Amennyiben a válaszadó több fogalomra is asszociált az adott kérdés kapcsán (pl. „szelektív hulladékgyűjtés, megújuló energia”), az egyes asszociációk külön változóban kerültek rögzítésre. Idegen nyelvű válaszok kizárólag rövidítések (pl. ESG), illetve a hazai szakmai diskurzusban elterjedt kifejezések (pl. greenwashing) formájában jelentek meg.
2. Második lépésben elsődleges tartalmi kategorizálás történt, amely során a szinonim, illetve azonos vagy közel azonos jelentéstartalommal bíró kifejezések közös kategóriába kerültek (pl. „egyensúly”, „balansz” → „egyensúly”). A kategorizálás során az összevonás feltétele a jelentéstartalmi ekvivalencia vagy nagyon magas fokú konceptuális átfedés volt.
3. Harmadik lépésben – ahol ezt a válaszok száma és a tartalmi közelség indokolta – magasabb szintű aggregált kategóriák kerültek kialakításra. Ezek a kategóriák kizárólag olyan válaszelemeket vontak össze, amelyek között erős konceptuális rokonság volt azonosítható (pl. „újrahasznosítás”, „csomagolásmentesség”, „hulladékkezelés” → „hulladék”). A kategóriaképzés során törekedtünk arra, hogy a lehető legnagyobb mértékben megőrizzük a válaszok közötti jelentésbeli különbségeket; ennek megfelelően már kisebb tartalmi eltérés esetén is külön kategóriába került az adott válasz.

4. A kódolást egy kutató végezte, amelyet egy második kutató a kialakított kategória-rendszer és a besorolások áttekintésével ellenőrzött. Tekintettel a kutatás exploratív jellegére, a kategorizálás nem egy szigorúan formalizált taxonómia létrehozására, hanem a válaszadói asszociációk strukturált, összehasonlítható elemzésére irányult. Az alkalmazott háromlépcsős eljárás adatvezérelt logikát követett: a kategóriarendszer kizárólag a válaszadók által generált asszociációk alapján alakult ki előzetesen meghatározott kódrendszer alkalmazása nélkül. A további elemzések alapját az így előállított kategorizált válaszok képezték. Az elemzés a válaszokat egységesen kezelte, függetlenül attól, hogy azokat a válaszadó milyen sorrendben adta meg.

4. A FENNTARTHATÓSÁGHOZ KAPCSOLÓDÓ ASSZOCIÁCIÓK ÉS PROBLÉMATERÜLETEK

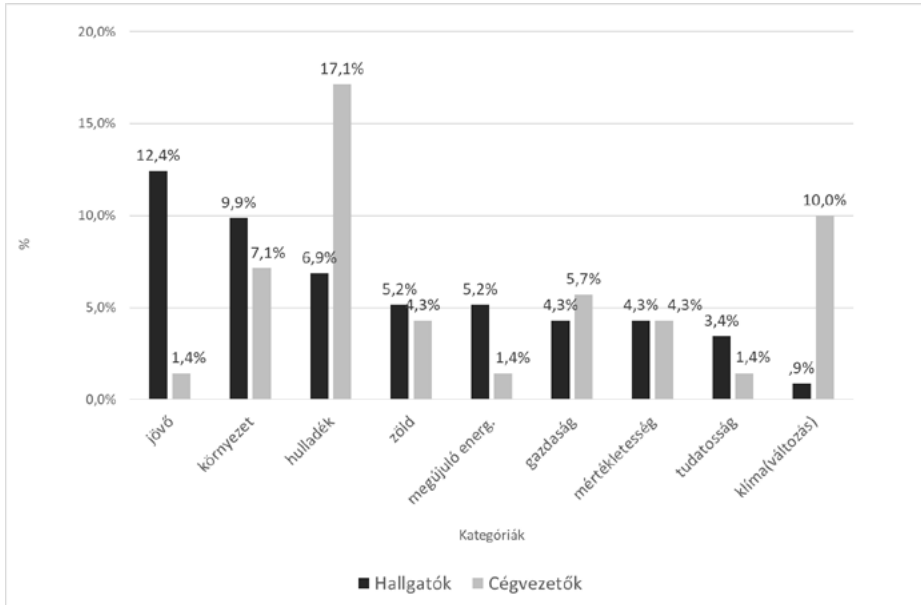
4.1. Legjellemzőbb asszociációk

A különböző fenntarthatósággal foglalkozó megközelítések – mint például az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok keretrendszere (United Nations, 2015) többdimenziós struktúrában gondolkodnak, természeti, gazdasági és társadalmi aspektusokra (bolygó, emberek és jólét) tagolva a fenntarthatóság összetett kérdéskörét. Az adatok fényében vizsgálható, hogy a hallgatók és cégvezetők asszociációi milyen mértékben tükröznek hasonló tartalmi hangsúlyokat.

A kutatási adatok vizsgálata gazdag asszociációs struktúrát tárt fel. A célcsoport (n=103 válaszadó: 78 hallgató és 25 cégvezető) 303 kategorizált választ feldolgozva kirajzolódik, hogy a megkérdezettek elsődlegesen a fenntarthatóság valamely környezeti aspektusát társították a fogalomhoz, ám a kép sokszínű. Nem lehet domináns fogalomtársításról beszélni, nincs olyan kategória, amely az asszociációk között domináns módon jelenne meg.

A leggyakoribb említések a jövő (10%), a környezet (9%) és a hulladék (9%) gyűjtőkategóriákkal írhatók le, jelentős eltérésekkel a két vizsgált szegmens válaszai között. A hallgatók körében a „jövő” kategóriába sorolt asszociációk fordultak elő legnagyobb arányban (12%), míg a cégvezetők esetében e kategória csupán 1%-os említettséget ért el; náluk a „hulladék” (17%) és a „klímaváltozás” (10%) kategóriák voltak a leggyakoribbak (1. ábra).

1. ábra: A fenntarthatósághoz kapcsolódó leggyakoribb asszociációk csoportosítása
Figure 1: Grouping Associations Related to Sustainability

Forrás: saját szerkesztés alapján.

Bázis: 303 db válasz (233 hallgatói, 70 cégvezetői válasz) alapján, csoportosítást követően az összes válasz %-ban kifejezve.

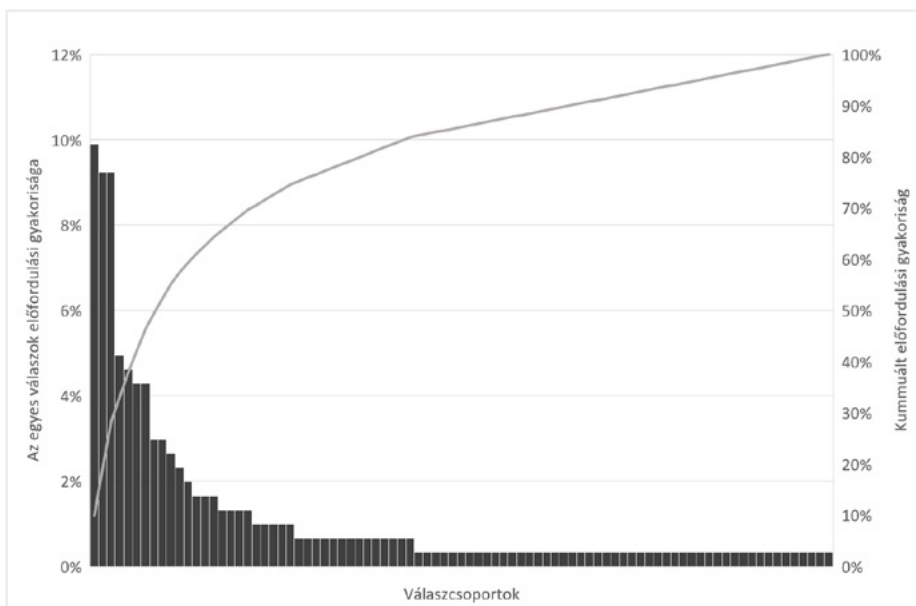
Source: based on own editing.

Base: based on 303 responses (233 from students, 70 from company managers), expressed as a percentage of all responses after grouping.

A válaszok eloszlását jól példázza, hogy a harmadik szintű kódolással kapott 87 válasz-kategória közül a legmagasabb említési gyakoriságú kilenc válaszkategória (jövő, környezet, hulladék, zöld, megújuló energia, gazdaság, mértékletesség, tudatosság, klíma[változás]) az összes válasz több mint felét magában foglalja, míg a kategóriák többsége (49 válaszkategória) mindössze egy-egy választ jelent (2. ábra).

2. ábra: A fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk válaszcsopontonkénti és kumulált előfordulási gyakorisága

Figure 2: Frequency of Associations Related to Sustainability by Response Group and Cumulative Frequency

Forrás: saját szerkesztés alapján.

Megjegyzés: A bal tengelyen az egyes válaszok előfordulási gyakorisága (az összes kapott válasz %-ban kifejezve), míg a jobb tengelyen a kumulált érték látható. Leolvasható, hogy a 87 válaszkategória kb. tizede teszi ki az összes válasz kb. felét. Bázis: 303 db válasza (233 hallgatói, 70 cégvezetői válasz).

Source: based on own editing.

Note: The left axis shows the frequency of each response (expressed as a percentage of all responses received), while the right axis shows the cumulative value. It can be seen that approximately one-tenth of the 87 response categories account for approximately half of all responses. Base: 303 responses (233 from students, 70 from company managers).

A válaszadói szintű elemzés azt mutatja meg, hogy az egyes kategóriák a válaszadók mekkora hányadánál jelentek meg legalább egyszer, függetlenül attól, hogy az adott személy hány további asszociációt adott meg. Ez lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy mely asszociációs kategóriák fordulnak elő szélesebb körben az egyes célcsoportokban.

A két csoport asszociációs mintázatai eltérő hangsúlyokat mutatnak. A hallgatók körében nagyobb arányban jelentek meg jövőorientált és absztraktabb kategóriák: a „jövő” kategóriába sorolható asszociációkat a hallgatók 37%-a említette, ezt követte a „környezet” (30%) és a „hulladék” (21%). Ezzel szemben a cégvezetők körében nagyobb arányban jelentek meg konkrét környezeti problémákhoz kapcsolódó asszociációs kategóriák: a „hulladék” kategóriát a válaszadók 48%-a, a „klímaváltozás” kategóriát 28%-a, míg a „környezet” kategóriát 20%-a említette (3-4. ábra).

Figure 3: Response Categories Related to Sustainability among Students. The Size of the Words is Proportional to the Percentage of Respondents Who Mentioned Answers in that Category

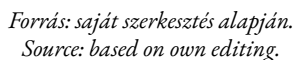
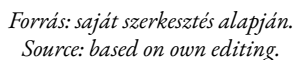

Figure 4: Response Categories Related to Sustainability among Company Managers. The Size of the Words is Proportional to the Percentage of Respondents Who Mentioned Answers in that Category

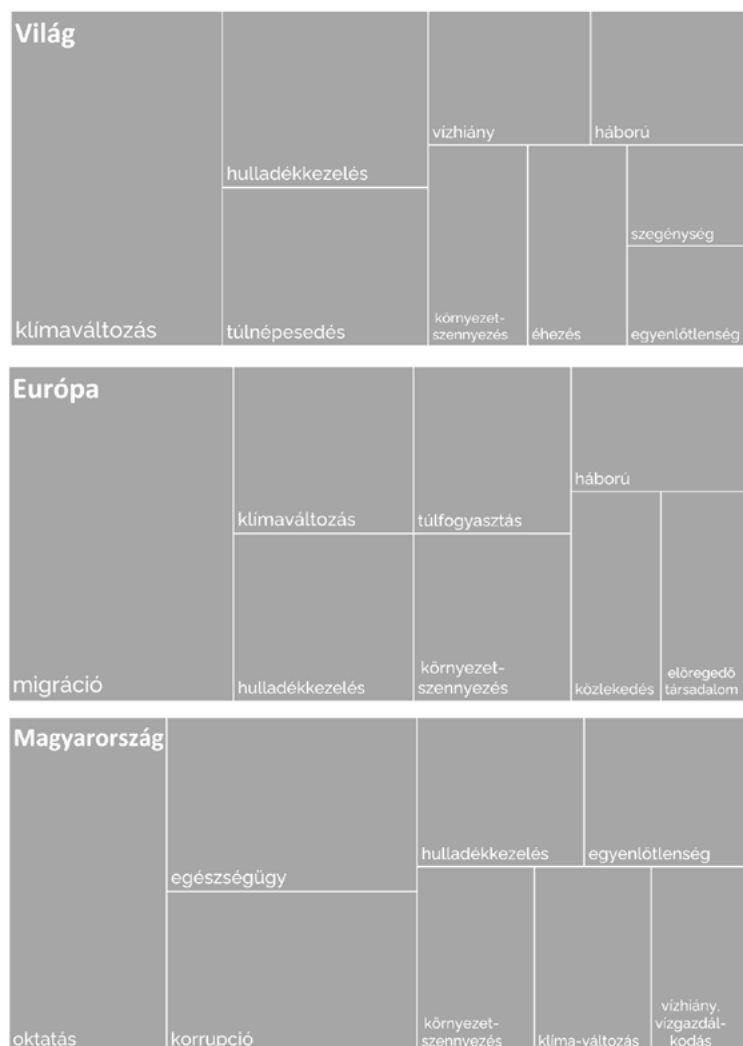

4.2 A fenntarthatósághoz kapcsolt kihívások

A fenntarthatósággal kapcsolatos észlelt problémákat, kihívásokat az egyetemi hallgatók esetében – a nagyobb földrajzi egységtől a kisebb felé haladva – a világ, Európa, Magyarország kategóriában – vizsgálta meg a kérdőív. A nyitott kérdésre („Melyek a legfontosabb fenntarthatósági kihívások?”) adott válaszok azonos módon kerültek feldolgozásra, mint a fenntarthatóságra adott asszociációk esetében, azaz a válaszok tartalmuk alapján csoportosításra kerültek. A cégvezetőknel ez a kérdés kizárólag a munkahelyi fenntarthatósági kihívásokra vonatkozott.

A hallgatók szerint a globális problémák közül a klímaváltozás, a hulladékkezelés és a túlnépesedés csoportokba sorolt kihívások a meghatározók, de a vízhiány, a háború, a környezetszennyezés, valamint az éhezés kategóriákba tartozó válaszok is gyakran előfordultak. Európa kapcsán a kihívások közül a migráció témája jelenik meg leggyakrabban. A válaszok alapján a globális szinten gyakran említett problémák – például a klímaváltozás és a hulladékkezelés – európai léptékben is megjelennek, ugyanakkor a kategóriák relatív súlyában mutatkozó eltérések arra utalnak, hogy a hallgatók differenciáltan érzékelik az egyes földrajzi szintekhez kapcsolódó kihívásokat. A túlnépesedés helyett inkább az elöregedő társadalomhoz kapcsolódó fogalmak kerültek említésre, míg az éhezés, a szegénység és a vízhiány nem kapott érdemi hangsúlyt. Ugyanakkor a túlfogyasztással és a közlekedéssel összefüggő problémák szintén megjelentek a válaszokban. Magyarország esetében – mint a fenntarthatósággal kapcsolatos társadalmi-gazdasági kihívások – legmarkánsabban az oktatással, az egészségüggyel és a korrupcióval kapcsolatos kifejezések fordultak elő a hallgatói válaszok között. Emellett a kihívások között jelentős említésszámban azonosíthatók voltak a hulladékkezelés, a környezetszennyezés, a klímaváltozás és a vízhiány kategóriái is (5. ábra).

5. ábra: Problématérképek, különböző földrajzi egységeknek megfelelő észlelt probléma kategóriák és azok hozzávetőleges súlya az említések gyakorisága alapján
 Figure 5: Problem Maps, Listing of Problems Detected in Different Geographical Units and their Approximate Weight based on the Frequency of Mentions

Forrás: saját szerkesztés alapján.

Megjegyzés: hallgatók, n=78; földrajzi egységenként (világ 180; Európa 131; Magyarország 185 db) kategorizált válasza alapján. A grafikonon belül négyzetek területe a földrajzi egységen belül az adott probléma említési gyakoriságával arányos.

Source: based on own editing.

Note: students, n=78; based on responses by geographical unit (world 180; Europe 131; Hungary 185). The area of the squares in the graph is proportional to the frequency with which the given problem was mentioned within the geographical unit.

A munkahelyre vonatkozó fenntarthatósági kihívásokkal kapcsolatos cégvezetői válaszok két hangsúlyos tematikus csoport köré rendeződtek. Az egyik csoport a vállalati működéshez kapcsolódó, operatív és mérhető kihívásokat foglalja magában, például az energiahatékonyságot, a papírfelhasználást, a hulladékgazdálkodást vagy az üvegházhatású gázkibocsátást. A másik csoport inkább szervezeti és szemléleti jellegű témákat tartalmazott, így például az edukációt, a gondolkodásmódot vagy a fogyasztói szemlélet kérdését.

5. EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A kapott eredmények alátámasztják, hogy mindkét célcsoport a fenntarthatóság fogalmához komplex és többdimenziós asszociációkat kapcsol:

1. Az asszociációk mindkét csoport esetében lefedik a fenntarthatósággal kapcsolatos jelenlegi megközelítések (például SDG-k, IPCC Jelentés) középpontjában álló problémák és jelenségek széles körét: a klímaváltozástól a megújuló energiaforrásokig és a hulladékgazdálkodásig.
2. Az olyan komplex pszichológiai tényezők megjelenése – mint a tudatosság, a pazarláshoz való viszony vagy a mértékletesség arra utalhat –, hogy a válaszadók a fenntarthatóságot nem kizárólag technikai vagy környezeti problémaként értelmezik.
3. A jövő – mint távlatos, időben kiterjedt dimenzió – megjelenése az asszociációkból alkotott kategóriákban önmagában akár a probléma időbeli távolításának tendenciájaként is értelmezhető lenne. Ugyanakkor a válaszok összefüggésében (különösen a megjelölt kihívásokkal együtt) arra utal, hogy a fenntarthatóság a válaszadók asszociációiban hosszú távú és jelentős következményekkel járó problématerületként jelenik meg.
4. A problématerképeken kirajzolódó dimenziók a gazdasági, társadalmi és környezeti problémák széles spektrumát fedik le, és a felmérésbe bevont hallgatók ezeket differenciált módon rendelik az egyes földrajzi kategóriákhoz (globális szint, Európa, Magyarország). A válaszok differenciált mintázata arra utal, hogy a hallgatók eltérő problémakészleteket társítanak az egyes földrajzi szintekhez.
5. A fenntarthatósággal kapcsolatos asszociációk sokfélesége azt jelzi, hogy a vizsgált célcsoport a fogalomhoz több, különböző dimenzióba sorolható jelentéstartalmat kapcsol. Ugyanakkor a kutatás eredményei nem támasztják alá, hogy ezek az asszociációk az egyének szintjén egy egységes, koherens mentális struktúrává rendeződnének. Bár az aggregált adatok között bizonyos fogalmi kategóriák együttes előfordulása részben kirajzol egy logikusan szerveződő rendszert, az egyéni válaszok alapján nem volt egyértelműen azonosítható olyan mintázat, amely koherens, egységes belső fogalmi struktúra fennállására utalna.

Összességében elmondható, hogy a fenntarthatóság asszociációi túlnyomórészt környezeti tartalmúak, míg a társadalmi és irányítási dimenziók háttérbe szorulnak. Ez a megoszlás összhangban áll a nemzetközi szakirodalomban leírt zöld szűkítés jelenségével, amely szerint a fenntarthatóság társadalmi értelmezése gyakran leszűkül a környezetvédelem kérdéskörére (Akenji, 2014). A kutatás eredményei azt is jelzik, hogy a fenntarthatóság globális

problémaként való érzékelése erős, ugyanakkor a lokális és szervezeti szintű cselekvési lehetőségek kevésbé artikuláltak.

A vállalati döntéshozók válasza arra utalnak, hogy a fenntarthatóság a szervezeti működésben elsősorban gazdasági és hatékonysági szempontokon keresztül értelmeződik, ami részben összhangban áll az ESG instrumentális logikájával. Ugyanakkor az ESG teljes dimenziórendszere – különösen az irányítási aspektus – nem jelenik meg explicit és integrált módon a válaszadók asszociációiban.

6. SZAKPOLITIKAI KÖVETKEZTETÉSEK ÉS MÓDSZERTANI IMPLIKÁCIÓK

A felmérés eredményei több szakpolitikai és területfejlesztési szempontból releváns megfontolást vetnek fel. Egyrészt arra utalnak, hogy a fenntarthatósági stratégiák társadalmi elfogadottsága önmagában nem feltétlenül jár együtt a fenntarthatóság különböző dimenzióinak integrált értelmezésével. A fenntarthatósági célzatú erőfeszítések eredményesebbé tételéhez a különböző dimenziók közötti kapcsolatok tudatosítása is szükséges. Másrészt a problématerképek térleptékek szerinti eltérései arra utalnak, hogy a fenntarthatósági célok hatékony megvalósítása csak több szintű kormányzati és nemzetközi megközelítésben értelmezhető.

A területfejlesztési és ágazati politikák szempontjából releváns következtetés lehet, hogy a fenntarthatóság társadalmi dimenzióinak hangsúlyosabb megjelenítése indokolt lehet a helyi és szervezeti szintű kommunikációban és programtervezésben. Ennek egyik lehetséges eszköze a fenntarthatósági edukáció komplexebb megközelítése. Emellett a fenntarthatósági problémák összefüggéseit megragadó keretrendszerek (pl. SDG, ESG) következetesebb alkalmazása támogathatja a holisztikusabb szemlélet kialakulását vállalati, intézményi és területi szinten.

Az alkalmazott kvalitatív módszertan lehetővé tette a fenntarthatósághoz kapcsolódó asszociációk feltárását. A szerzők célszerűnek gondolják további kvalitatív módszerek (például fókuszcsoport, mélyinterjú) segítségével mélyebb rálátást kapni a mentális lexikonban felbukkanó fogalmak értelmezésére és a közöttük levő gondolati kapcsolódások megértésére.

A kutatás további korlátja, hogy az asszociációs módszer elsősorban a felszíni, spontán gondolati elemek megragadására alkalmas, így nem teszi lehetővé a mögöttes motivációk, értékrendek vagy döntési mechanizmusok mélyebb feltárását. Mindazonáltal a módszertan előnye, hogy kevésbé strukturált válaszadási helyzetben teszi megfigyelhetővé, milyen fogalmi elemek problématerületek kapcsolódnak a válaszadók számára a fenntarthatóság fogalmához, ami releváns inputot nyújthat a szakpolitikai tervezés, a területfejlesztés és az ágazati stratégiák társadalmi megalapozásához.

Nagyobb mintán és kiegészítő kvalitatív módszerek bevonásával a szabad asszociációs technika hasznos eszköze lehet vállalati, intézményi vagy szakpolitikai stratégiaalkotási folyamatoknak – ideértve akár országos fenntarthatósági keretstratégiák előkészítését is. Az ilyen típusú adatfelvétel hozzájárulhat annak feltárásához, hogy különböző társadalmi csoportok milyen jelentéstartalmakat társítanak a fenntarthatósághoz, valamint hol azonosíthatók szemléletbeli eltérések vagy hiányterületek az értelmezési keretekben.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aeschbach, Samuel – Mata, Rui – Wulff, Dirk U.: *Mapping Mental Representations With Free Associations: A Tutorial Using the R Package associatons*, Journal of Cognition, 2025/1, 3. <https://doi.org/10.5334/joc.407>
- Alhazemi, Abdulrahman: *Integrating ESG Framework with Social Sustainability Metrics*, Sustainability, 2025/6, 2566. <https://doi.org/10.3390/su17062566>
- Akenji, Lewis: *Consumer scapegoatism and limits to green consumerism*, Journal of Cleaner Production, 2014/63, 13–23. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.05.022>
- Bruna Barone – Heber Rodrigues – Rosana Maria Nogueira – Guimarães, Kátia Regina Leoni Silva Lima de Queiroz – Behrens, Jorge Herman: *What about sustainability? Understanding consumers' conceptual representations through free word association*, International Journal of Consumer Studies, 2020/1, 44–52. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12543>
- Braun Róbert: *Vállalati társadalmi felelősségvállalás*, Budapest, 2016. <https://doi.org/10.1556/9789630597623>
- Brundtland, Gro Harlem (ed.): *Our Common Future*, Oxford – New York, 1987.
- Cramer, Phebe: *Word Association*, New York, 1968.
- Egyed Ildikó – Zsibók Zsuzsanna: *A kohéziós politika irányváltásai a hét szűk és hét bő esztendőben*, Comitatus: Önkormányzati Szemle, 2023/246, 119–128. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2023.33-246.119>
- Fleischer Tamás: *A fenntarthatóság fogalmáról*, Budapest, 2014.
- Gelencsér András: *Éghajlatváltozás és emberi tevékenység*, Magyar Tudomány, 2017/6.
- Hasna, Abdallah M.: *Contemporary Society, Technology and Sustainability*, The International Journal of Technology, Knowledge and Society, 2009/1, 13–20.
- Kovács László: *Fogalmi rendszerek és lexikai bázisok a mentális lexikonban*, 2. átdolgozott, bővített kiadás, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2013, 34–37.
- Lynas, Mark – Houlton, Benjamin Z. – Perry, Simon: *Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature*, Environmental Research Letters, 2021/11, 114005. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac2966>
- Richardson, Katherine et al.: *Earth beyond six of nine planetary boundaries*, Science Advances, 2023/37, eadh2458. <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
- Senadheera, Sachini S. – Gregory, Robin – Rinklebe, Jörg – Farrukh, Muhammad – Rhee, Jay H. – Ok, Yong Sik: *The development of research on environmental, social, and governance (ESG): A bibliometric analysis*, Sustainable Environment, 2022/1. <https://doi.org/10.1080/27658511.2022.2125869>
- Sonetti, Giulia – Sarrica, Mauro – Norton, Lucy S.: *Conceptualization of sustainability among students, administrative and teaching staff of a university community: An exploratory study in Italy*, Journal of Cleaner Production, 2021/316, 128292. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128292>
- Tagliapietra, Simone – Veugelers, Reinhilde: *Green Industrial Policy for Europe*, Brussels, 2020. Elérhető: https://www.bruegel.org/sites/default/files/private/wp_attachments/Bruegel_Blueprint_31_Complete_151220.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- United Nations: *Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030*, New York, 2015.
- Yamane, Tomomi – Kaneko, Shinji: *The Sustainable Development Goals as new business norms: A survey experiment on stakeholder preferences*, Ecological Economics, 2022/191, 107236. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107236>

INTERNETES FORRÁSOK

- Commission of the European Communities: *Green Paper, Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, Brussels, 2001. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/doc_01_9/DOC_01_9_EN.pdf (Letöltés ideje: 2025.08.07.)
- IPBES: *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, Bonn, 2019. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>
- IPCC: *Summary for Policymakers*, in: *Climate Change 2023: Synthesis Report*, Geneva, 2023, 1–34. <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001>
- Planetary Boundaries Science (PBScience): *Planetary Health Check 2025: A Scientific Assessment of the State of the Planet*, Potsdam, 2025. <https://doi.org/10.48485/pik.2025.017>

JOGSZABÁLYOK

- 2023. évi CVIII. törvény az ESG jelentésekről, Magyar Közlöny, 2023/123.

Jäger István: Tibi a macska almádi madarakról álmodik

•
Jáger István: Hattyú-lék

GONDA TIBOR – SZABÓ ANETT

Kártyavár a turizmusban? A turisztikai kártyarendszerek fenntart- hatóságának kérdése Magyarországon

*A House of Cards in Tourism?
Sustainability Challenges of Tourist Card
Systems in Hungary*

•

SZERZŐK:

GONDA TIBOR, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Marketing és Turizmus Intézet, gonda.tibor@ktk.pte.hu, ORCID: 0000-0002-9514-2268

SZABÓ ANETT, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Marketing és Turizmus Intézet, szabo.anett@ktk.pte.hu, ORCID: 0009-0002-9149-9902

JEL kód: Z32, L83

Kulcsszavak: turisztikai kártyák • okos turizmus • fenntarthatóság
• desztinációmenedzsment • digitalizáció

Absztrakt: A tanulmány a turisztikai kártyák hazai működésének korlátait és fenntarthatósági kihívásait vizsgálja a nemzetközi szakirodalom, hazai esettanulmányok és egy országos, reprezentatív kérdőíves kutatás eredményeire támaszkodva. A nemzetközi jó gyakorlatokkal összevetve a magyarországi kártyarendszerek többsége projektalapú működésre, gyenge intézményi koordinációra, bizonytalan elszámolási mechanizmusokra, alacsony ismertségre és elmaradt digitalizációra épült, ami jelentősen korlátozta hosszú távú fenntarthatóságukat. Az empirikus eredmények ugyanakkor azt mutatják, hogy a magyar turisták magas digitális érettséggel és nyitottsággal rendelkeznek az olyan megoldások iránt, mint az e-jegyek, a

mobilitás, a QR-kódos információelérés és a GPS-alapú navigáció. A keresleti oldal tehát kedvező feltételeket teremtené egy applikációalapú, adatvezérelt és a közösségi közlekedést is integráló turisztikai kártyarendszer bevezetéséhez. A tanulmány következtetése szerint egy ilyen modell sikeréhez stabil intézményi háttérre, átlátható bevételmegosztásra és a digitalizáció teljes körű megvalósítására van szükség.

AUTHORS:

TIBOR GONDA, Associate Professor, University of Pécs, Institute of Marketing and Tourism, gonda.tibor@ktk.pte.hu, ORCID: 0000-0002-9514-2268

ANETT SZABÓ, PhD Student, University of Pécs, Doctoral School of Regional Policy and Economics, szabo.anett@ktk.pte.hu, ORCID: 0009-0002-9149-9902

JEL code: Z32, L83

Keywords: *tourism cards • smart tourism • sustainability • destination management • digitalisation*

Abstract: *This study explores the limitations and sustainability challenges of tourism cards in Hungary based on international literature, domestic case studies and the results of a national representative survey. Compared to successful international practices, Hungarian tourism card initiatives have largely relied on project-based financing, weak institutional coordination, unclear revenue-settlement mechanisms, low market visibility and limited digitalisation, all of which have constrained their long-term sustainability. Empirical findings indicate that Hungarian tourists exhibit high levels of digital maturity and openness toward solutions such as e-tickets, mobile payments, QR-based information access and GPS navigation. From a demand-side perspective, these conditions would support the introduction of an app-based, data-driven tourism card system integrating public transport services. The study concludes that the successful implementation of such a model requires a stable governance framework, transparent revenue-sharing mechanisms and a comprehensive digital transition.*

BEVEZETÉS

A turisztikai kártyák világszerte elterjedt eszközei a városimázs építésének (Csapó – Kusumaningrum, 2025), a vendégélmény javításának és a kereslet élénkítésének. A turisztikai termékfejlesztés egyik speciális formájaként integrált hozzáférést biztosítanak a közlekedéshez, kulturális és szabadidős attrakciókhoz, valamint különböző kedvezményekhez, ezáltal hozzájárulva a desztinációk kínálatának strukturálásához és diverzifikálásához (Benur – Bramwell, 2015). Nyugat-európai példák – többek között Salzburg, Berlin vagy

Dél-Tirol – azt mutatják, hogy megfelelő intézményi háttérrel és tudatos marketingtevékenységgel a turisztikai kártyák hosszú távon is sikeresen működtethetők, és a desztinációmenedzsment integráns részévé válhatnak.

A turisztikai kártyák a fenntartható turizmus mindegyik dimenziójához hozzájárulhatnak. Gazdasági szempontból ösztönözhetik a helyi költséket és növelhetik a tartózkodási időt, társadalmi értelemben erősíthetik a szolgáltatók közötti együttműködést és koordinációt, míg környezeti dimenziójuk elsősorban a közösségi közlekedés használatának ösztönzésében és az egyéni közlekedéshez kapcsolódó kibocsátások csökkentésében jelenik meg. E komplex hatásrendszer azonban csak akkor érvényesülhet, ha a kártyák szervesen illeszkednek a desztinációk stratégiai tervezési és menedzsmentfolyamataiba (Benur – Bramwell, 2015).

Magyarországon ezzel szemben a turisztikai kártyák működését jelentős instabilitás jellemzi. Bár a Budapest Card több mint két évtizede folyamatosan jelen van a piacon, a vidéki és regionális kezdeményezések – mint például a Balaton Best Card, a West Balaton Card vagy az Irány Pécs Kártya – jellemzően rövid időn belül megszűntek. A hazai tapasztalatok arra utalnak, hogy a turisztikai kártyák fenntarthatóságát intézményi, gazdasági, marketing- és technológiai tényezők egyaránt korlátozták.

A digitalizáció térnyerése új lehetőségeket kínál a desztinációmenedzsment számára, ugyanakkor rávilágít arra is, hogy a technológiai eszközök önmagukban nem garantálják a sikeres működést. A turisták mozgásának és viselkedésének digitális eszközökkel történő elemzése akkor járulhat hozzá a desztinációk versenyképességéhez, ha az adatgyűjtés és -feldolgozás a stratégiai döntéshozatal részévé válik (Shoval – Isaacson, 2007). E megközelítés a turisztikai kártyák esetében is releváns, különösen a technológiai megoldások és az intézményi működés közötti összhang vizsgálata során.

A tanulmány célja annak feltárása, hogy miért nem működnek a turisztikai kártyák hosszú távon Magyarországon, és milyen tanulságok vonhatók le a sikeres nemzetközi példákból. A vizsgálat a hazai és nemzetközi szakirodalomra, esettanulmányokra, valamint egy országos, reprezentatív kérdőíves kutatás eredményeire épül. Utóbbi a magyar turisták digitális kompetenciáit, technológiai attitűdjeit és az okosturisztikai szolgáltatásokhoz való viszonyát elemzi annak érdekében, hogy feltárja: mennyiben találkozik a fogyasztói oldal digitalizációs szintje a jelenleg működő hazai turisztikai kártyák kínálatával.

A tanulmány alapfeltevése szerint a turisztikai kártyák fenntarthatatlanságának egyik meghatározó oka a fogyasztói elvárások és a szolgáltatói, illetve intézményi oldal technológiai és szervezeti felkészültsége közötti szakadék.

DESZTINÁCIÓ ÉS DESZTINÁCIÓMENEDZSMENT ELMÉLETI KERETEI

A turisztikai kártyák desztinációmenedzsment-eszközként értelmezhetők, ezért indokolt a desztináció fogalmának és működésének elméleti kereteiből kiindulni. A szakirodalom a desztinációt olyan komplex turisztikai terméknek határozza meg, amely a látogatók számára egységes élményként jelenik meg, miközben működése sokszereplős együttműködésen és intézményi koordináción alapul (Buhalis, 2000; UNWTO, 2007; Nagy et al.,

2025). A desztinációk elemeit gyakran a 6A-modell foglalja rendszerbe, amely az attrakciókat, az elérhetőséget, a tevékenységeket, a csomagokat, a szolgáltatásokat és a kiegészítő elemeket integrált rendszerként értelmezi (Morrison, 2022).

A desztinációk versenyképessége nagymértékben függ a turisztikai szereplők közötti együttműködés minőségétől és intenzitásától (Nagy – Aubert, 2025). E koordinációs feladatokat a turisztikai desztinációmenedzsment (TDM) szervezetek látják el, amelyek a közös marketing, termékfejlesztés és működési együttműködés intézményi kereteit biztosítják (Lengyel, 2007; Nagy et al., 2023; Nagy et al., 2021). A hazai tapasztalatok szerint azonban a TDM-rendszer gyakran instabil, ami megnehezíti az integrált turisztikai termékek – így a turisztikai kártyák – hosszú távú működését. E megállapítás összhangban áll a nemzetközi szakirodalommal, amely szerint a desztinációs termékek és együttműködési rendszerek sikeressége szorosan összefügg az intézményi struktúrák működőképességével, a szereplők közötti kooperáció stabilitásával és a koordináció hatékonyságával (Holešinská – Bobková, 2015).

A desztinációk működését az elmúlt évtizedben alapvetően alakította át a digitalizáció és az információs és kommunikációs technológiák (ICT) fejlődése (Csapó – Végi, 2025). A smart tourism destination (STD) koncepció arra hívja fel a figyelmet, hogy az adatvezérelt döntéstámogatás, a mobiltechnológiák és az IoT-megoldások új minőséget teremtenek a turisztikai élményben és a desztinációk irányításában (Csapó – Csóka, 2025; Buhalis – Amaranggana, 2015; Gretzel et al., 2015).

A TURISZTIKAI KÁRTYÁK FUNKCIÓI ÉS FAJTÁI, VALAMINT A NEMZETKÖZI JÓ GYAKORLAT

A turisztikai kártyák a desztinációk kínálatát integráló termékek, amelyek a látogatók számára egyszerűbb hozzáférést biztosítanak az attrakciókhoz és szolgáltatásokhoz. A szakirodalom megkülönböztet városi és regionális kártyákat: előbbiek elsősorban a városimázs és a kulturális kínálat integrációját szolgálják, míg az utóbbiak térségi együttműködésre és szezonalitáscsökkentésre épülnek (Lőrincz – Michalkó, 2011).

A turisztikai kártyák funkciói több szinten értelmezhetők. A látogatók számára költségmegtakarítást és kényelmes hozzáférést biztosítanak, a szolgáltatók számára keresletgeneráló és piacbővítő eszközként jelennek meg, míg desztinációs szinten az imázsépítést, a kereslet térbeli és időbeli elosztását, valamint az adatgyűjtést támogatják. A turisztikai terméksomagolás és -diverzifikáció szakirodalma hangsúlyozza, hogy az ilyen integrált termékek akkor lehetnek sikeresek, ha világos értékajánlattal és jól körülhatárolt célcsoportokkal rendelkeznek (Benur – Bramwell, 2015).

A nemzetközi gyakorlat alapján a turisztikai kártyák hosszú távú működésének feltétele a széles szolgáltatói bázis, a közlekedési rendszerek integrációja, az átlátható ár-érték arány és a következetes marketingtevékenység. Jó példát jelentenek erre a Salzburg Card, a Berlin WelcomeCard vagy a South Tyrol Guest Pass, amelyek a desztinációmenedzsment szerves részévé váltak.

DIGITALIZÁCIÓ ÉS FENNTARTHATÓSÁG AZ OKOS TURIZMUS KERETÉBEN

A turisztikai kártyák fejlődése szorosan kapcsolódik az okos turizmus koncepciójához, amely az ICT-megoldások alkalmazásával törekszik a látogatói élmény javítására és a desztinációk működésének hatékonyabbá tételére (Buhalis – Amaranggana, 2015; Gretzel et al., 2015). A digitalizáció révén a kártyák funkciója túllép a hagyományos kedvezményrendszeren, és olyan szolgáltatásokat integrál, mint a valós idejű információszolgáltatás, a személyre szabott ajánlások vagy az adatvezérelt menedzsmenttámogatás (Barsi, 2024).

A szakirodalom szerint a digitális adatgyűjtés és -elemzés akkor járul hozzá a fenntartható desztinációmenedzsmenthez, ha az eredmények beépülnek a stratégiai döntéshozatalba (Shoval – Isaacson, 2007). Ez különösen releváns a zsúfoltság kezelésében, a forgalomterítésben és az erőforrás-hatékonyság javításában. Ugyanakkor a fenntarthatósági hatások empirikus mérése – például a közlekedési kibocsátások csökkenése vagy a helyi gazdasági hatások – továbbra is hiányos, ami kutatási rést jelez a turisztikai kártyák értékelésében.

A TURISZTIKAI KÁRTYÁK HAZAI FEJLŐDÉSE

A turisztikai kártyák Magyarországon a 2000-es évek elején jelentek meg, elsősorban nyugat-európai minták adaptációjaként. Bevezetésük célja a városi és térségi turisztikai kínálat integrálása, a tartózkodási idő növelése, valamint a helyi szolgáltatók közötti együttműködés erősítése volt (Lőrincz – Michalkó, 2011). A Budapest Card a főváros erős turisztikai márkájára és a közlekedési integrációra építve máig folyamatosan működik (Kaszás et al., 2024), míg a vidéki kezdeményezések – például a Balaton Best Card, a West Balaton Card vagy az Irány Pécs Kártya – jellemzően rövid életűnek bizonyultak.

A hazai működés egyik legjelentősebb korlátját a turizmusirányítás intézményi struktúrája jelenti. Bár a 2007 után létrejött TDM-szervezetek előrelépést jelentettek a koordináció terén, finanszírozásuk és döntési hatáskörük korlátozott maradt, ami megnehezítette a hosszú távon fenntartható, integrált programok működtetését. A 2016 utáni központi átszervezés – a Magyar Turisztikai Ügynökség létrehozása – egyszerre hozott erősebb országos koordinációt és csökkentette a helyi autonómiát, ami tovább gyengítette a regionális szintű kezdeményezések stabilitását.

A HAZAI TURISZTIKAI KÁRTYÁK TÍPUSAI

A hazai turisztikai kártyák a szakirodalom alapján több típusba sorolhatók (Lőrincz – Michalkó, 2011). Megkülönböztethetők városi, regionális és országos hatókörű konstrukciók, amelyek működési modelljük, szolgáltatási struktúrájuk és digitalizációs szintjük tekintetében is jelentős eltéréseket mutatnak.

A fővárosi kártyák közül a Budapest Card a legismertebb, amely közlekedési és kulturális szolgáltatásokat integráló konstrukcióként működik. A városi kártyák közé sorolható

a Miskolc Pass is, amely elsősorban a belföldi turisztikai piacra épít. A regionális kezdeményezések – különösen a Balaton térségében – jellemzően szezonális jellegűek voltak, és alacsony ismertségük, valamint a kereslet ingadozása miatt nem tudtak tartósan fennmaradni.

Az országos szintű kedvezménykártyák – például a HungaryCard365 – nem klasszikus értelemben vett turisztikai kártyák, mivel nem integrált desztinációs termékként működnek. A kisebb térségi kezdeményezések – például a Dunamente Card vagy a Mórahalom Card – szintén korlátozott szolgáltatói bázissal és alacsony piaci láthatósággal rendelkeznek.

Összességében megállapítható, hogy a hazai kínálat töredezett és a legtöbb kártya elszigetelt termékként jelent meg, nem pedig egy átfogó desztinációmenedzsment-rendszer integrált elemeként.

A hazai turisztikai kártyák főbb jellemzőit, működési modelljeit és digitalizációs sajátosságait az 1. sz. táblázat foglalja össze.

I. táblázat: A magyarországi turisztikai kártyarendszerek főbb jellemzőinek összehasonlítása
 Table 1: Comparison of the main Characteristics of Tourism Card Systems in Hungary

Kártya	Földrajzi hatókör	Státusz	Típusok	Fő funkciók	Közel- kedési integráció	Célcsoport	Digitalizáció	Ár-érték arány	Fenntartható-sági dimenziók	Desztinációs előny
Budapest Card	főváros	működő	24/48/72/96/120 órás kártya	ingyenes attrakció belépők, programok és közlekedés, 10-20% közötti egyéb kedvezmények	igen	elsősorban külföldi turisták	részben digitalizált (voucher mobilom is használható)	magas	tömegközlekedés integrálása, turisztikai mobilitás ösztönzése	városi attrakciók integrálása
Miskolc Pass	Miskolc és térsége	működő	24/48/72/120 órás kártya	ingyenes attrakció belépők, ingyenes tömegközlekedés	korlátozott	belföldi turisták	részben digitalizált (online vásárlás, PDF alapú kártya)	magas	helyi attrakciók támogatása tömegközlekedés integrálása	látogatószám növelése
HungaryCard 365 - Magyar Turizmus Kártya	Országos	működő	egy kártyatípus, ami aktiváláshoz számítva 365 napig érvényes	10-100% közötti szolgáltatói kedvezmények	nincs	belföldi utazók	teljesen digitalizált (mobilalkalmazás alapú rendszer)	változó	szolgáltatói együttműködés ösztönzése	belföldi turizmus élénkítése
Dunamente Card	Dunamente turisztikai térség	működő	ingyenes kártya, legalább 2 éjszaka eltöltése esetén	10-100% közötti szolgáltatói kedvezmények	nincs	belföldi turisták és kirándulók	NFC alapú fizikai kártya	magas	szolgáltatói együttműködés ösztönzése	vendégéjszaka szám növelése
Mórahalom Card	Mórahalom	működő	települési turisztikai kedvezmény-kártya	10-30% közötti szolgáltatói kedvezmények	nincs	belföldi turisták, fűrddlátogatók	QR-kód alapú virtuális kártya	közepes	helyi turisztikai szolgáltatók bevonása	elsősorban a fűrddturizmus erősítése
Balaton Best Card	Észak-Balaton térsége (Tihanytól Balatonalmádig)	megszűnt	térségi turisztikai kedvezmény-kártya, melyet a szálláshelyén ingyenesen kap a vendég	10-50% közötti szolgáltatói kedvezmények	igen – térségi buszjáratokon ingyenes	a Balaton térségébe érkező turisták	NFC alapú fizikai kártya	közepes	regionális turisztikai együttműködés erősítése; tömegközlekedés igénybevételeének ösztönzése	térségi attrakciók integrálása; turisztikai kínálat összekapcsolása
West Balaton Card	Nyugat-Balaton térsége	megszűnt	térségi turisztikai kedvezmény-kártya, melyet a szálláshelyén ingyenesen kap a vendég	10-50% közötti szolgáltatói kedvezmények	nincs	a Balaton térségébe érkező turisták	NFC alapú fizikai kártya	közepes	regionális turisztikai együttműködés erősítése	térségi attrakciók integrálása; turisztikai kínálat összekapcsolása
Irány Pécs Kártya	Pécs	megszűnt	térségi turisztikai kedvezmény-kártya, melyet a szálláshelyén ingyenesen kap a vendég	10-100% közötti szolgáltatói kedvezmények	nincs	városlátogató turisták	NFC alapú fizikai kártya	magas	helyi turisztikai együttműködés erősítése; hosszú távon önfenntartóvá váló finanszírozási rendszer	vendégéjszaka szám növelése; vendégturizmus digitális nyomon követése

Forrás: saját szerkesztés nyilvánosan elérhető adatok alapján.
 Source: authors' own editing based on publicly available data.

A táblázat alapján jól látható, hogy a hazai turisztikai kártyák jelentős heterogenitást mutatnak mind a földrajzi hatókör, mind a működési modell tekintetében. Ugyanakkor a legtöbb kezdeményezés rövid életciklusú volt, vagy korlátozott piaci hatással működött. Ez felveti azt a kérdést, hogy a turisztikai kártyák miért nem tudtak tartósan működőképessé és fenntartható terméké válni a hazai turizmusban.

MIÉRT NEM MŰKÖDNEK A HAZAI TURISZTIKAI KÁRTYÁK? – RENDSZERSZINTŰ OKOK FENNTARTHATÓSÁGI MEGKÖZELÍTÉSBEN

A turisztikai kártyarendszerek fenntarthatósága komplex, többdimenziós kérdés, amely nem csupán gazdasági életképességet, hanem intézményi stabilitást, piaci beágyazottságot és technológiai alkalmazkodóképességet is feltételez. A turisztikai termékek hosszú távú működőképessége ugyanis nagymértékben függ attól, hogy a desztinációk mennyire képesek integrált intézményi és szolgáltatási rendszereket kialakítani.

A jelen tanulmány értelmezésében a fenntarthatóság gazdasági dimenziója azt jelenti, hogy a rendszer képes hosszú távon önfenntartó módon működni, stabil bevételi forrásokra és átlátható bevételmegosztási mechanizmusokra építve. Amennyiben a kártyarendszer működése tartósan külső finanszírozástól vagy projektalapú támogatásoktól függ, a konstrukció hosszú távú működése bizonytalanra válik.

A fenntarthatóság második dimenziója az intézményi és szervezeti háttérhez kapcsolódik. A turisztikai kártyák működése erős desztinációmenedzsment-koordinációt, a szolgáltatók közötti együttműködést, valamint kiszámítható irányítási struktúrát igényel. Azokban a desztinációkban, ahol nem alakul ki stabil intézményi háttér vagy koordináló szervezet, a rendszer működése gyakran rövid életűnek bizonyul.

Harmadik dimenzióként a piaci illeszkedés kérdése jelenik meg, amely a termék megfelelő célcsoport-pozicionálását, a differenciált termékszerkezetet és az aktív marketingtevékenységet foglalja magában. A turisztikai kártyák csak akkor képesek stabil keresletet generálni, ha kínálatuk illeszkedik a látogatói motivációkhoz, és a desztináció marketing-rendszere hatékonyan kommunikálja a termék értékét.

Negyedik dimenzióként a technológiai fenntarthatóság emelhető ki, amely elsősorban a digitalizáció szintjére és az adatalapú működés lehetőségére utal. A modern turisztikai kártyarendszerek egyre inkább mobilalkalmazásokra, e-jegyekre, QR- vagy NFC-alapú megoldásokra és valós idejű információszolgáltatásra épülnek, amelyek lehetővé teszik a felhasználói élmény javítását és a turisztikai folyamatok hatékonyabb menedzsmentjét. A digitalizáció és az adatalapú működés a smart tourism koncepciójának is meghatározó eleme (Gretzel et al., 2015).

A tanulmány a hazai turisztikai kártyák működését e négy dimenzió – gazdasági, intézményi, piaci és technológiai fenntarthatóság – mentén vizsgálja, mivel ezek együttesen határozzák meg a rendszerek hosszú távú működőképességét.

A tanulmány alapvető állítása, hogy a magyarországi turisztikai kártyák rövid életciklusa mögött nem elszigetelt működési hibák, hanem egymással összefüggő, rendszerszintű problémák azonosíthatók, amelyek a gazdasági, intézményi, piaci és technológiai fenntarthatóság dimenzióiban egyaránt megjelennek.

A hazai kezdeményezések többsége projekthalapú logika mentén szerveződött, bizonytalan finanszírozási háttérrel és gyenge intézményi koordinációval, ami nem tette lehetővé stabil, hosszú távon fenntartható turisztikai termékek kialakítását.

Intézményi koordináció és irányítási hiányosságok

A turisztikai szereplők közötti együttműködés a hazai kártyarendszerek esetében jellemzően formális maradt. Nem alakult ki olyan professzionális szervezeti háttér – például megfelelő erőforrásokkal és döntési kompetenciákkal rendelkező TDM-szervezet –, amely képes lett volna összehangolni a partnerek munkáját, koordinálni a marketingtevékenységet, egységes adatkezelést működtetni és kiszámítható irányítást biztosítani. Mindez éles ellentétben áll a sikeres nemzetközi modellekkel, ahol a kártyarendszerek szervesen illeszkednek a desztinációk turizmusirányítási struktúrájába, és stabil, több szintű intézményi együttműködésre épülnek.

Gazdasági fenntarthatatlanság és üzleti modellproblémák

A gazdasági fenntarthatatlanság szintén meghatározó tényezőnek bizonyult. A hazai turisztikai kártyák többsége nem érte el azt a kritikus értékesítési volument, amely a működéshez szükséges lett volna, miközben a fejlesztési és fenntartási költségek tartósan magasak maradtak. A szezonális kereslet – különösen a Balaton térségében – jelentős bevételi ingadozást eredményezett, ami tovább növelte a gazdasági bizonytalanságot.

A szolgáltatói oldalon sem alakult ki átlátható és kiszámítható elszámolási rendszer: a partnerek gyakran nem részesültek megfelelő kompenzációban a kártyahasználók után, ami fokozatos kilépésekhez vezetett. Ennek következtében a kínálat szűkült, a kártyák észlelt értéke csökkent, a fizetési hajlandóság pedig tovább mérséklődött. A hazai működési logika így eltávolodott azoktól a nemzetközi bevételmegosztási gyakorlatoktól, amelyek a partnerek hosszú távú elköteleződését biztosítják.

Piaci illeszkedés és marketinghiányosságok

A hazai kártyarendszerek piaci illeszkedése szintén hiányos volt. A legtöbb kezdeményezés egységes, általános termékként jelent meg világos célcsoport-stratégia nélkül, így nem tudott alkalmazkodni a különböző látogatói motivációkhoz és fogyasztói magatartásformákhoz (Szabó – Csóka, 2025). A turisztikai termékfejlesztés szakirodalmja hangsúlyozza, hogy az integrált termékek sikeressége nagymértékben függ a célcsoportokhoz igazított értékajánlattól és a termékek rugalmas strukturalásától (Benur – Bramwell, 2015). Ezzel szemben a hazai kártyák jellemzően statikus, homogén konstrukciók maradtak.

A marketingtevékenység szintén korlátozott volt: a kommunikáció többnyire lokális szinten zajlott, miközben az országos és nemzetközi terjesztési csatornák, az online értékesítés és a stratégiai partnerségek alig jelentek meg. Ennek következtében a kártyák ismertsége alacsony maradt, és sok esetben még a helyi lakosság körében sem váltak széles körben ismertté.

Technológiai lemaradás és az adatalapú menedzsment hiánya

A technológiai lemaradás a hazai turisztikai kártyák egyik legkritikusabb gyengeségének tekinthető. Miközben a nemzetközi gyakorlatban már a 2010-es években elterjedtek a mobilalkalmazás-alapú megoldások, az e-jegyek, a QR-kódos beléptetés és a valós idejű információszolgáltatás, addig a magyarországi kártyák döntően papíralapú rendszerek maradtak. Hiányzott az a digitális háttér, amely lehetővé tette volna a látogatói útvonalak, a zsúfoltsági mintázatok vagy az attrakciók terhelésének mérését.

A szakirodalom szerint az ilyen típusú adatok akkor járulnak hozzá a desztinációk hatékony irányításához, ha azokat a stratégiai döntéshozatalban is felhasználják (Shoval – Isaacson, 2007). A hazai kártyarendszerek esetében azonban nem alakultak ki olyan döntéstámogató mechanizmusok, amelyek az adatvezérelt forgalommenedzsmentet, marketinget vagy termékfejlesztést támogatták volna. Így a digitális eszközök fenntarthatósági potenciálja nagyrészt kihasználatlan maradt.

A kudarcok fenntarthatósági olvasata

Összességében megállapítható, hogy a hazai turisztikai kártyák fenntarthatatlansága a fenntarthatóság mindhárom pillérében tetten érhető. Gazdasági szempontból nem alakult ki önfenntartó működési modell, társadalmi értelemben gyenge maradt a partneri együttműködés és az intézményi koordináció, míg környezeti szempontból elmaradt a közösségi közlekedés integrációja, amely a nemzetközi modellek egyik kulcseleme (Gólian – Szabó – Jakobi, 2025).

A kudarcok döntően strukturális jellegűek, és arra utalnak, hogy a hazai turizmusirányítási, digitalizációs és partnerségi gyakorlatok nem alkalmazkodtak kellő mértékben a smart destination működési logikájához. A nemzetközi tapasztalatok alapján egy új generációs turisztikai kártyarendszer Magyarországon csak stabil intézményi háttérrel, digitális átállással és adatalapú menedzsment alkalmazásával válhatna hosszú távon fenntarthatóvá. Mindez arra utal, hogy a turisztikai kártyák sikeres működése nem pusztán termékfejlesztési kérdés, hanem a desztinációmenedzsment, a turizmusirányítás és a digitális infrastruktúra összehangolt fejlesztését igényli.

E strukturális problémák vizsgálata azonban nem teljes a keresleti oldal elemzése nélkül, amelyet a következő fejezetben mutatunk be.

A TURISTÁK DIGITÁLIS ATTITÚDJÉNEK ÉS HASZNÁLATI MINTÁZATÁNAK EMPIRIKUS VIZSGÁLATA

Tanulmányunk empirikus alapját egy olyan országos, reprezentatív kérdőíves kutatás adja, amely eredetileg a magyar turisták digitális utazási szokásait, technológiai attitűdjét és okosturisztikai szolgáltatásokhoz való viszonyát vizsgálta. Bár a kérdőív nem kifejezetten a turisztikai kártyarendszerek értékelésére készült, tematikus elemei több ponton

közvetlenül kapcsolódnak a kártyák digitalizációjához és fogyasztói elfogadottságához. A turisztikai kártyák fenntarthatóságának egyik kulcskérdése ugyanis az, hogy mennyiben illeszkednek a turisták digitális elvárásaihoz és tényleges technológiai gyakorlataihoz. Ennek megfelelően a kérdőív adatai a jelen tanulmányban másodlagos, tematikusan célzott elemzés formájában kerülnek felhasználásra. A feldolgozás célja nem a kártyarendszerek közvetlen értékelése, hanem annak empirikus vizsgálata, hogy a magyar turisták digitalizációs szintje és technológiai elvárásai mennyiben állnak összhangban a hazai turisztikai kártyák jelenlegi működési és technológiai jellemzőivel. A fejezet ezzel közvetlenül kapcsolódik a 4. fejezetben azonosított rendszerszintű problémákhoz, különösen a technológiai lemaradás és a piaci illeszkedés hiányához.

Módszertan

Az empirikus vizsgálat keresztmetszeti, kvantitatív adatfelvételen alapul, amely 2024-ben készült az NRC országos online paneljén. A mintába 18–65 év közötti magyar lakosok kerültek, akik az adatfelvételt megelőző egy évben legalább egy belföldi utazáson részt vettek. A végső mintanagyság 1000 fő, a minta nem, kor és régió szerint reprezentatív.

A kérdőív ötfokú Likert-skálás, dichotóm és többválasztós kérdéseket tartalmazott, és négy fő dimenzió mentén vizsgálta a turisták digitalizációval kapcsolatos attitűdjeit és viselkedését: (1) digitális kompetencia és eszközhasználat, (2) okos turisztikai megoldások ismertsége és használata, (3) digitális fizetés és e-jegyek alkalmazása, valamint (4) digitális megoldások elfogadottsága. Ez a mérési struktúra lehetővé teszi a digitális turisztikai szolgáltatások olyan értelmezését, amely közvetlenül összevethető a hazai turisztikai kártyarendszerek jelenlegi működési logikájával.

Eredmények

A primer kutatás eredményeit az egyes kérdőív-tételek mentén mutatjuk be, azzal a céllal, hogy feltárjuk, a magyar turisták digitális attitűdjei mennyiben állnak összhangban a turisztikai kártyák jelenlegi működésével. Az alábbiakban tematikus bontásban ismertetjük a releváns kérdéseket, kiegészítve az eredmények értelmezésével és a kártyarendszerekhez való kapcsolódásukkal.

A kérdőíves kutatás célja annak feltárása volt, hogy a magyar turisták digitális kompetenciái, eszközhasználati szokásai, attitűdjei és digitális szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárásai mennyiben esnek egybe a hazai turisztikai kártyarendszerek jelenlegi működési logikájával. A mintában szereplők elsősorban többsége digitális eszközökre támaszkodik utazástervezés és helyszíni tájékozódás során: a válaszadók 81,4%-a okostelefont használ, ami egyértelműen jelzi a mobilalapú utazói viselkedés dominanciáját. A laptop (42,2%) és az asztali számítógép (21,6%) szerepe másodlagos, míg a digitális eszközök teljes mellőzése csupán 5–6%-ot érint. Ez a mintázat arra utal, hogy a turisták digitális infrastruktúrájában a mobiltelefonra optimalizált szolgáltatások élveznek elsődlegességet, amely alapvető elvárást támaszt a turisztikai szolgáltatókkal és potenciálisan a kártyarendszerekkel szemben.

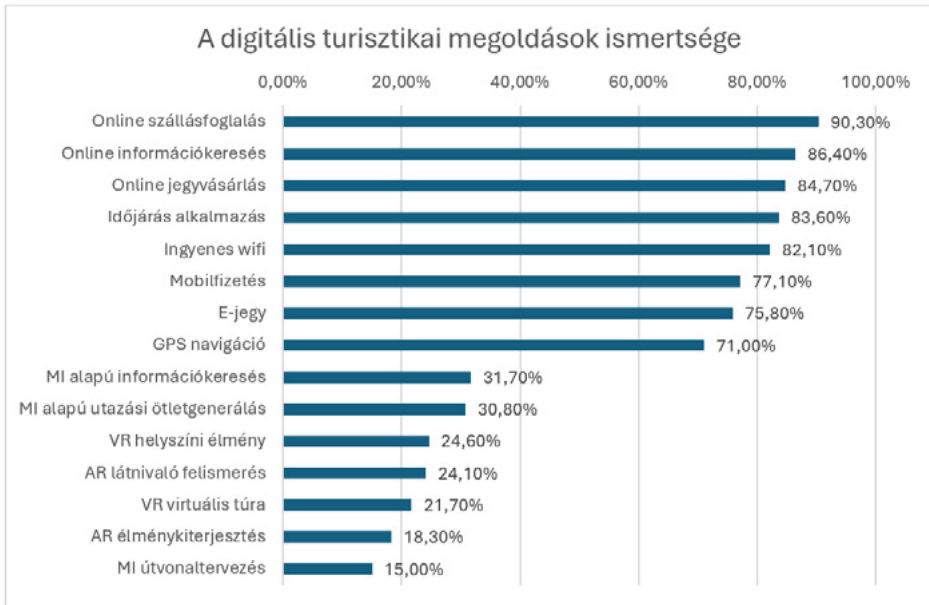
1. ábra: Az utazás során használt digitális eszközök
 Figure 1: Digital Tools used during Travel

*Forrás: saját szerkesztés.
 Source: own editing.*

A digitális turisztikai megoldások ismertsége széles körű, különösen azokban az esetekben, amelyek a mindennapi utazói gyakorlat részévé váltak. Az online szállásfoglalást a válaszadók 90,3%-a, az internetes keresőket 86,4%-a, a turisztikai attrakciók online jegyvásárlási lehetőségét pedig 84,7%-a ismeri. Ehhez hasonlóan az időjárás-előrejelző rendszerek, a mobilfizetési lehetőségek, az e-jegyek és a GPS-alapú navigáció is a turisták hétköznapi digitális eszköztárának részei. A kevésbé elterjedt, innovatív megoldások – például az AR-, VR- vagy MI-alapú szolgáltatások – lényegesen alacsonyabb ismertséggel bírnak.

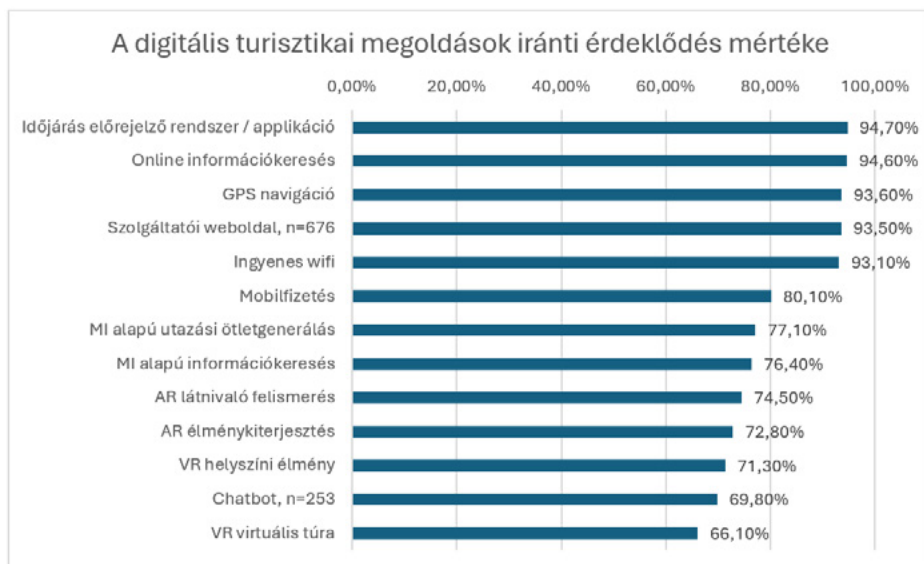
2. ábra: A digitális turisztikai megoldások ismertsége
 Figure 2: Awareness of Digital Tourism Solutions

*Forrás: saját szerkesztés.
 Source: own editing.*

Az érdeklődés mértéke a digitális megoldások iránt számos esetben még az ismertségnél is magasabb, különösen ott, ahol a szolgáltatások gyors és egyszerű információhozzáférést kínálnak. Az időjárás-előrejelző alkalmazások, az online keresők, az e-jegyek, a GPS-alapú navigáció és a mobilfizetés iránt 75–95% közötti érdeklődés mutatkozott, és a QR-kódos információelérés iránti nyitottság is meghaladja a 80%-ot. Bár az innovatív technológiák iránt mérsékeltőbb az érdeklődés, ezeknél is jól látható egy stabil felhasználói nyitottság.

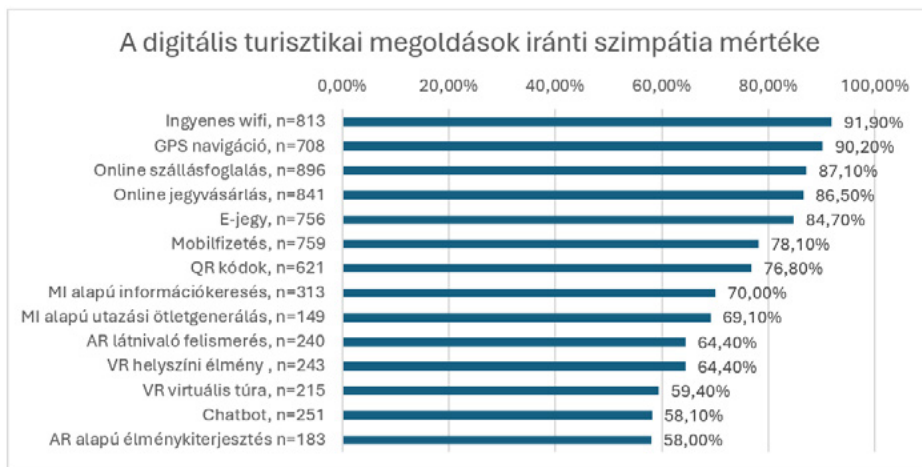
3. ábra: A digitális turisztikai megoldások iránti érdeklődés mértéke
 Figure 3: Level of Interest in Digital Tourism Solutions

*Forrás: saját szerkesztés.
 Source: own editing.*

A szimpátiaértékek megerősítik a gyakorlati digitális megoldások dominanciáját. Az ingyenes WiFi iránti pozitív szimpátia 91,9%, a GPS-alapú tájékozódásé 89,4%, az e-jegyeké 84,5%, míg az online szállásfoglalás, az online jegyvásárlás, a QR-kódos információelérés és a mobilfizetés egyaránt 75–85% közötti szimpátiát értek el. A komplexebb digitális megoldások – AR, VR, MI – szimpátiája ugyan alacsonyabb (60–68%), de továbbra is jelentős.

4. ábra: A digitális turisztikai megoldások iránti szimpátia mértéke
 Figure 4: Level of Affinity Toward Digital Tourism Solutions

Forrás: saját szerkesztés.
 Source: own editing.

Az eredmények összességében erős digitális nyitottságot jeleznek a magyar turisták körében. A leginkább ismert, keresett, szimpatikus és leggyakrabban használt szolgáltatások mind olyan funkciók, amelyek gyorsítják, egyszerűsítik és kényelmesebbé teszik az utazást. Ezzel szemben a hazai turisztikai kártyarendszerek jelenlegi formájukban jellemzően mellőzik ezeket a digitális elemeket: hiányzik a mobilapplikáció-integráció, az e-jegyes vagy QR-kódos beléptetés, a valós idejű információszolgáltatás, valamint a digitális fizetési funkciók. A felmérés egyértelművé teszi, hogy a kártyarendszerek működési logikája nincs összhangban a turisták digitális elvárásaival és használati gyakorlataival. A digitális ökoszisztémához való igazodás elengedhetetlen feltétele lenne a kártyarendszerek versenyképességének és fenntarthatóságának.

A magyar adaptáció lehetőségei

Az empirikus eredmények alapján megállapítható, hogy a digitalizált turisztikai kártyák hazai bevezetésének fogyasztói oldali feltételei adottak. A turisták kifejezetten nyitottak azokra a megoldásokra, amelyek gyors hozzáférést biztosítanak az információkhoz, egyszerűsítik a szolgáltatások igénybevételét és növelik az utazás kiszámíthatóságát.

Reális kiindulópontot jelenthetne egy regionális léptékű pilotprojekt, különösen olyan térségekben, ahol magas a turisztikai koncentráció. Egy ilyen „okos régiókártya” applikációalapú platformként integrálhatná a közlekedést, a szálláshelyeket, az attrakciókat és a kulturális szolgáltatásokat, összhangban a turisták által már jelenleg is használt digitális megoldásokkal. A rendszer olyan funkciókat kínálhatna, mint az egyérintéses belépés, a valós idejű információszolgáltatás, az automatikus e-jegyek és a digitális fizetés.

Egy új generációs turisztikai kártya működése három funkcionális pillérre épülhetne: (1) felhasználói élmény, amely a gyors és kényelmes digitális szolgáltatásokra fókuszál; (2) adatgyűjtés és adatvezérelt irányítás, amely lehetővé teszi a látogatói útvonalak elemzését, a forgalomtervezést és a túrturizmus kezelését; valamint (3) fenntarthatósági funkciók, különösen a közösségi közlekedés ösztönzése és a mobilitás környezeti hatásainak csökkentése. Az empirikus eredmények alapján e pillérek nemcsak elméletileg indokoltak, hanem a fogyasztói elvárásokkal is összhangban állnak.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI IRÁNYOK

A tanulmány célja annak feltárása volt, hogy a turisztikai kártyák Magyarországon miért nem bizonyultak hosszú távon fenntartható és működőképes terméknek, továbbá milyen feltételek szükségesek egy új generációs, digitalizált rendszer sikeres bevezetéséhez. A szakirodalmi áttekintés, a hazai példák tanulságai és a reprezentatív kérdőíves vizsgálat eredményei egyaránt arra utalnak, hogy a hazai kártyarendszerek kudarca nem egyedi működési hibákra vezethető vissza, hanem a desztinációmenedzsment intézményi, gazdasági és technológiai feltételrendszerének hiányosságaiból fakad.

A legjelentősebb akadályt az intézményi koordináció és az átlátható irányítási háttér hiánya jelentette. A turisztikai kártyák többsége projektalapú finanszírozással, korlátozott mandátummal rendelkező szervezeti környezetben indult el, ami nem tette lehetővé a termék hosszú távú menedzsmentjét és a szereplők közötti stabil együttműködési rend kialakítását. A szolgáltatók közötti bizalomhiány, a bevételmegosztás rendezetlensége, valamint a koordináló szervezetek – jellemzően TDM-szereplők – korlátozott kapacitásai a rendszer társadalmi és szervezeti fenntarthatóságát egyaránt gyengítették.

Gazdasági szempontból a kártyák nem tudtak önfenntartó működési modellt kialakítani. A szezonálisból eredő keresletingadozás, az alacsony ismertség és a fokozatosan szűkülő szolgáltatói kör miatt a bevételek nem fedezték tartósan a működés költségeit. A nagyobb attrakciók kompenzációs bizonytalanság mellett kevésbé voltak érdekelték a részvételben, ami tovább csökkentette a kínálat értékét, és negatív spirált eredményezett: a csökkenő észlelt érték visszavetette a vásárlási hajlandóságot, ami újabb szolgáltatói kilépéseket ösztönözhetett.

A technológiai lemaradás szintén meghatározó tényezőnek bizonyult. Míg a nemzetközi gyakorlatban a turisztikai kártyák egyre inkább mobilalapú, e-jegyekre és valós idejű információszolgáltatásra épülő rendszerekké váltak, addig a hazai kezdeményezések jellemzően offline logikán, korlátozott digitalizációval működtek. Ennek következtében nemcsak a felhasználói élmény maradt versenyképességi hátrányban, hanem az adatalapú menedzsment lehetősége is hiányzott, amely a kártyarendszerek fenntarthatósági és forgalommenedzsment-potenciálját erősíthetné.

Az empirikus vizsgálat eredményei ugyanakkor azt mutatják, hogy a keresleti oldalon megvannak a digitalizált kártyarendszer bevezetésének alapfeltételei. A magyar turisták széles körben támaszkodnak digitális eszközökre az utazás teljes folyamatában, és különösen magas elfogadottságot mutatnak az e-jegyek, a mobilfizetés, a QR-kódos információelérés és a mobilalapú tájékozódás iránt. A fogyasztói attitűdök alapján a digitalizáció iránti nyitottság nem korlátozó tényező; a fő kihívás a kínálati oldal technológiai és intézményi felzárkóztatása.

A tanulmány alapján egy új generációs, digitalizált turisztikai kártyarendszer Magyarországon akkor lehetne hosszú távon működőképes, ha három feltétel egyszerre teljesül. Egyrészt stabil, több szereplőt integráló irányítási struktúrára van szükség, amely átlátható döntéshozatali és elszámolási mechanizmusokra épül, és képes a szereplők közötti együttműködést hosszú távon fenntartani. Másrészt elengedhetetlen a technológiai áttétel: a kártya mobilapplikáció-alapú működése, a digitális beléptetés és a valós idejű információszolgáltatás nem kiegészítő funkció, hanem a versenyképesség előfeltétele. Harmadrészt a kártya akkor járulhat hozzá a fenntarthatósághoz, ha nem pusztán kedvezménytermékként működik, hanem a közösségi közlekedés integrációján, az adatalapú forgalommenedzsmenten és a szolgáltatói együttműködés megerősítésén keresztül tényleges gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat generál.

A kutatás eredményei a turisztikai kártyarendszerek működésének területi irányítási és önkormányzati dimenzióinak jelentőségére is rámutatnak. A nemzetközi példák alapján a kártyarendszerek sikeres működése jellemzően olyan koordináló szervezeti struktúrához kapcsolódik, amely képes a desztináció turisztikai szereplőinek együttműködését intézményes keretek között megszervezni. A hazai tapasztalatok arra utalnak, hogy a stabil működés egyik feltétele egy világos irányítási és koordinációs rendszer kialakítása, amelyben a desztinációmenedzsment-szervezetek, az önkormányzatok és a közlekedési szolgáltatók egyaránt részt vesznek.

A működési modell másik kulcseleme az átlátható bevételmegosztási mechanizmus kialakítása, amely biztosítja, hogy a kártyarendszerben részt vevő attrakciók és szolgáltatók megfelelő kompenzációban részesüljenek a kártyahasználók után. Ennek hiánya a hazai rendszerekben gyakran a partnerség gyengüléséhez és a szolgáltatók fokozatos kilépéséhez vezetett.

A területi irányítás szempontjából különösen fontos a közösségi közlekedés integrációja is, amely a nemzetközi kártyamodellek egyik legfontosabb eleme. Ennek megvalósítása intézményi együttműködést igényel az önkormányzatok, a közlekedési vállalatok és a turisztikai szervezetek között, valamint olyan digitális infrastruktúrát, amely lehetővé teszi az egységes jegyrendszerek és mobilalapú szolgáltatások működtetését.

A további kutatások szempontjából kiemelt irányt jelent a technológiaelfogadás részletesebb vizsgálata. A jelen kutatás a digitális nyitottságot több dimenzióban mérte, azonban indokolt olyan célzott elemzések elvégzése, amelyek kifejezetten egy digitális turisztikai kártyarendszer elfogadásának magyarázó tényezőire fókuszálnak (például az észlelt hasznosság, a könnyű használat, a bizalom, illetve az adatkezelési aggályok szerepére). Emellett szükség van olyan indikátorrendszerek kidolgozására, amelyek a kártyák gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait egyaránt képesek mérni, és ezáltal a különböző modellek összehasonlíthatóságát is biztosítják.

A kutatás korlátai közé tartozik, hogy az empirikus adatfelvétel elsősorban a belföldi turisták digitális attitűdjeire és viselkedésére koncentrált, miközben a beutazó turisták elvárásai, valamint a szolgáltatói oldal percepciói és döntési szempontjai közvetlenül nem jelentek meg. A későbbi vizsgálatokban ezért indokolt a kártyarendszerek pilot-jellegű tesztelése, a szolgáltatói és döntéshozói mélyinterjúk elvégzése, továbbá – amennyiben hozzáférhető – valós használati adatok elemzése.

A tanulmány legfontosabb üzenete, hogy a turisztikai kártyák jövője Magyarországon nem pusztán új termékek bevezetésén múlik, hanem azon, hogy a desztinációk képesek-e

okos turizmus-ökoszisztémaként működni. Ehhez regionális szintű, applikációalapú pilot-projektekre, stabil intézményi struktúrákra, átlátható bevételmegosztásra és a technológia-elfogadás célzott, empirikus vizsgálatára van szükség. Ha ezek a feltételek teljesülnek, a turisztikai kártyák nem „kártyavárként” omlanak össze, hanem a fenntartható és adatvezérelt desztinációmenedzsment működő eszközeivé válhatnak a magyar turizmusban.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A 142571 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az OTKA K_22 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barsi Boglárka: *Kreatív város, okos város, boldog város?, Városfejlesztési koncepciók kritikai értékelése*, Comitatus, 2024/251. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2024.34-251.45>
- Benur, Abdelati M. – Bramwell, Bill: *Tourism product development and product diversification in destinations*, Tourism Management, 2015/50, 213–224. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.02.005>
- Buhalis, Dimitrios: *Marketing the competitive destination of the future*, Tourism Management, 2000/1, 97–116. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
- Buhalis, Dimitrios – Amaranggana, Aditya: *Smart tourism destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services*, in: Tussyadiah, Iis – Inversini, Alessandro (eds.): *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*, Cham, Springer, 2015, 377–389. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14343-9_28
- Csapó, János – Csóka, László: *The role of smart tourism in a resilient and modern tourism industry: first results of smart tourism ecosystem maturity research in Hungary*, Studia Turistica, 2025/16, 1–11.
- Csapó, János – Kusumaningrum, Sita Dewi: *Uncovering trends in destination branding and destination brand equity research: results of a topic modelling approach*, Journal of Tourism Heritage & Services Marketing, 2025/1, 34–45. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15652600>
- Csapó, János – Végi, Szabina: *Navigating the nexus of innovation and insight: an umbrella review and thematic clustering of smart tourism evolution*, Current Issues in Tourism, 2025, 10. <https://doi.org/10.1080/13683500.2025.2462973>
- Gólián Róbert – Szabó Pál – Jakobi Ákos: *Az Európai Unió országainak és régióinak turisztikai látogatottsága a pandémiát követő reziliencia szempontjából*, Comitatus, 2025/254. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2025.35-254.21>
- Gretzel, Ulrike – Sigala, Marianna – Xiang, Zheng – Koo, Chulmo: *Smart tourism: foundations and developments*, Electronic Markets, 2015/3, 179–188. <https://doi.org/10.1007/s12525-015-0196-8>
- Hegedűs Sára – Kiss Kornélia – Kovács Edina: *A környezettudatos fogyasztói magatartás turisztikai aspektusai*, Turizmus Bulletin, 2023/1, 15–24. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2023v23n1.2>
- Holešinská, Andrea – Bobková, Markéta: *Destination Networks as a Tool for Minimizing the Risk and Improving the Performance of a Destination*, Czech Journal of Tourism, 2015/2, 91–102. <https://doi.org/10.1515/cjot-2015-0006>

- Kaszás Noémi – Keller Katalin – Kovács László: *Hazai értékek, hazai márkák: Magyar turisztikai desztinációk márkaismertségének vizsgálata*, in: Kovács László – Zipser, Katharina – Szőke Viktória – Kegyes Erika (szerk.): *Marken im Kontext von Kultur und Sprache / Márkák a kultúra és a nyelv kontextusában*, Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 2024, 238–255.
- Lengyel Márton: *A turizmus általános elmélete*, Budapest, KIT Kiadó, 2007.
- Lőrincz Katalin – Michalkó Gábor: *Városi turizmus*, in: Michalkó Gábor (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2011.
- Morrison, Alastair: *Marketing and Managing Tourism Destinations*, London, Routledge, 2022².
- Nagy Gabriella – Aubert Antal: *A turisztikai térségek hálózatteremtő szereplőinek elemzése*, Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 2025/1, 7–26. <https://doi.org/10.15170/TVT.2025.10.01.01>
- Nagy Gabriella – Barcza Attila – Mókúsné Pálfi Andrea – Aubert Antal: *Térségekbe szervezett turizmustervezés Magyarországon 2020-tól*, Turizmus Bulletin, 2025/2, 23–32.
- Nagy Gabriella – Mókúsné Pálfi Andrea – Aubert Antal: *A magyar turisztikai térségekbe tervezett DMSZ-modell és a TDM-modell összehasonlító elemzése*, Turizmus Bulletin, 2023/2, 24–36.
- Nagy Gabriella – Mókúsné Pálfi Andrea – Aubert Antal: *Kispadra ültetett desztinációmenedzsment a pandémia félidejében(?)*, Turizmus Bulletin, 2021, 21(2), 43–54. <https://doi.org/10.14267/TUR-BULL.2025v25n2.3>
- Puczkó László – Rátz Tamara: *Attrakciótól az élményig*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2017.
- Shoval Noam – Isaacson Michael: *Tracking tourists in the digital age*, Annals of Tourism Research, 2007, 34/1, 141–159. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.07.007>
- Szabó Tünde – Csóka László: *The role of social media engagement in the case of exhibitions around the world*, Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 2025/3, 106–128. <https://doi.org/10.15170/TVT.2025.10.03.06>
- UNWTO (World Tourism Organization): *A Practical Guide to Destination Management*, Madrid, UNWTO, 2007.

•
Jäger István: Egy fáradt egerészölyv az Óvári messzelátót kémleli

USZKAI ANDREA

Hol születik újjá a táj? – A permakultúrás gazdálkodás települési mintázatai Magyarországon, nyugat-dunántúli példákkal

*Where is the Landscape Reborn?
– Settlement Patterns of Permaculture Farming in
Hungary, Including Examples from the Western
Transdanubian Region*

•

SZERZŐ:

USZKAI ANDREA, tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regi-
onális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 9022
Győr, Liszt Ferenc u. 10., uszkai.andrea@krtk.elte.hu,
ORCID: 0009-0004-6731-6664

JEL kód: Q15, Q57

Kulcsszavak: permakultúra • Nyugat-Dunántúl • területi terjedés • település

Absztrakt: A permakultúra olyan holisztikus tervezési és gazdálkodási megköze-
lítés, amely a természeti rendszerek működéséből merítve törekszik fenntartható
emberi tevékenységek kialakítására, különös tekintettel az élelmiszertermelésre.
Napjainkban a klímaváltozással összefüggő kihívások kezelésének, valamint a
vegyszermentes élelmiszer előállításának lehetőségei egyre inkább előtérbe kerül-
nek hazánkban is, támogatva a permakultúra mint környezetkímélő gazdálkodá-
si forma népszerűségének növekedését. Jelen tanulmány célja ezen gazdálkodási
forma mint elsősorban innováció hazai terjedésének vizsgálata térségi összevetés-
ben, településtípusok szerint, kiemelt figyelmet fordítva a társadalmi-gazdasági
eltérésekre, kiegészítve néhány gyakorlati példával a nyugat-dunántúli régióból. A

kutatás egy 2025-ben 106 fő részvételével készült online kérdőíves felmérésen alapul, amely egyebek mellett a gazdálkodók demográfiai jellemzőit, motivációit, a gazdaság méretét, értékesítési csatornáit elemezte. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a permakultúrás gyakorlatok jelentős társadalmi és térbeli diverzitást mutatnak, ami fontos alapot szolgáltat-hat a jövőbeli szakpolitikai és közösségi támogatási rendszerek célzottabb kialakításához.

AUTHOR:

ANDREA USZKAI, Research Fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies, Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary, uszkai.andrea@krtk.elte.hu, ORCID: 0009-0004-6731-6664

JEL code: Q15, Q57

Keywords: permaculture • Western Transdanubia • spatial spread • settlement

Abstract: Permaculture is a holistic approach to design and management that draws on the functioning of natural systems to foster sustainable human activities, with a particular focus on food production. Today, the challenges associated with climate change and the potential for chemical-free food production are increasingly coming to the forefront in Hungary as well, contributing to the growing popularity of permaculture as an environmentally friendly form of farming. The aim of this study is to examine the spread of this form of farming—primarily as an innovation—through a regional comparison by settlement type, with a particular focus on socioeconomic disparities, and to supplement it with several practical examples from Western Transdanubia. The research is based on an online questionnaire survey conducted in 2025 with 106 participants, which analysed, among other things, farmers’ demographic characteristics, motivations, farm size, and sales channels. The study concludes that permaculture practices exhibit significant social and spatial diversity, which can provide an important foundation for the more targeted design of future policy and community support systems.

BEVEZETÉS

A 21. század mezőgazdaságát alapvető kihívások és egyre sürgetőbb elvárások formálják, gondoljunk csak a klímaváltozásra, a biológiai sokféleség csökkenésére, a talajdegradációra, a vízkészletek túlhasználatára, valamint az élelmiszerbiztonság globális problémáira, amelyek egyre gyakrabban vetik fel a kérdést: hogyan lehet fenntartani a mezőgazdasági termelés volumenét és gazdasági életképességét úgy, hogy közben ne romboljuk tovább a természeti erőforrásokat és ökoszisztémákat? A választ a környezetkímélő mezőgazdaság különféle formái kínálhatják (Uszkai, 2025a,b). A fenntarthatóságra való törekvés tehát egyre hangsúlyosabbá válik a mezőgazdaságban, különösen az olyan alternatív gazdálko-

dási formák esetében, amelyek a természetes ökoszisztémák működését követve kívánják megalapozni az ember és környezete közötti viszonyt. A permakultúrák gazdálkodás ebben a kontextusban nem csupán egy agrártechnológiai megoldás, hanem egy komplex szemléletmód, amely ökológiai, társadalmi és gazdasági elveket integrál a fenntartható földhasználat érdekében. Noha a permakultúra Magyarországon is egyre több követőre talál, hazai elterjedéséről, térbeli mintázatairól és társadalmi beágyazottságáról jelenleg csak korlátozott ismeretek állnak rendelkezésre. Mindez indokoltá teszi a permakultúrák gazdaságok területi eloszlásának és társadalmi kontextusának szisztematikus vizsgálatát. A tanulmány célja, hogy feltárja a permakultúrák gazdálkodás magyarországi térbeli jelenlétét és azokat a helyi társadalmi-gazdasági tényezőket, amelyek előmozdítják, vagy éppen akadályozzák ennek a gazdálkodási formának a megjelenését különböző településtípusokban. A tanulmány az alábbi három kutatási kérdésre keresi a választ: (1) Hazánk mely térségeiben terjedt el mostanáig leginkább a permakultúrák gazdálkodási forma?; (2) Lehetséges-e a permakultúrával foglalkozó gazdálkodókat tipizálni, és amennyiben igen, milyen fő gazdálkodói típusok rajzolódnak ki? továbbá, (3) Miként jellemezhető a Nyugat-Dunántúl térsége a permakultúrák gazdálkodás alkalmazását illetően? E kérdésekre a tanulmány a témakör releváns nemzetközi és hazai szakirodalmának feldolgozásával, valamint a szerző 2025. évben végzett online kérdőíves felmérésnek eredményei alapján igyekszik választ adni. A tanulmány első tartalmi fejezete a permakultúra mint környezeti szempontból fenntartható gazdálkodó forma tértudományban betöltött szerepét tekinti át, ezzel biztosítva a kutatás elméleti megalapozását. Az ezt követő fejezetben ismertetésre kerül az empirikus kutatás módszertana, majd egy további fejezetben annak legfontosabb eredményei. A tanulmány az országos szintű vizsgálaton túl rámutat a nyugat-dunántúli térség néhány sajátosságára, a mintában szereplő permakultúrák gazdaságok települések szerinti elhelyezkedésének bemutatása, valamint néhány gyakorlati példa említésén keresztül. A Nyugat-Dunántúl kiemelt vizsgálata két okból indokolt. Egyrészt a permakultúrák gazdaságok nem elszórtan, hanem jól azonosítható lokális koncentrációkban jelennek meg, különösen a Győr–Pannonhalma térségben és Zala vármegye egyes településein. Másrészt, a régióban több olyan közösségi és tudásmegosztó kezdeményezés működik, amelyek lehetővé teszik a permakultúra társadalmi beágyazottságának mélyebb vizsgálatát. A Nyugat-Dunántúl elemzése ezért nem reprezentatív regionális összehasonlítást, hanem egy olyan esettérkép bemutatását szolgálja, amelyen keresztül a permakultúrák innováció térbeli és közösségi működése részletesebben értelmezhető. Végül, a munka összeggel, a fő megállapítások rendszerezésével zárul.

1. MIÉRT SZÜKSÉGES A PERMAKULTÚRÁVAL TÉRTUDOMÁNYI SZEMPONTBÓL FOGLALKOZNI?

A 1970-es évek végén jelent meg a permakultúra mint önfenntartó mezőgazdasági rendszereket létrehozó mozgalom, amely a természetes ökoszisztémák működését utánozza (Mollison, 1988). A permakultúra nem csupán a termelésre koncentrál, hanem a biológiai sokféleség megőrzésére (Farkas, 2023), a fenntartható vízgazdálkodás, a talaj regenerációja és a közösségalapú gazdálkodás támogatására is (Mollison – Holmgren, 1981; Hemenway, 2009), így egyszerre ökológiai és társadalmi fenntarthatósági dimenziókat is

lefed (Mollison, 1988; Holmgren, 2002). A permakultúra nemcsak gazdálkodási módszer, hanem etikai alapokon nyugvó természetközpontú szemlélet, amely a Föld és az emberi közösségek gondozását hangsúlyozza (Centeri et al., 2021). A koncepciót az ausztrál erdőmérnök és természetkutató Bill Mollison, valamint tanítványa, David Holmgren dolgozta ki az 1970-es években, alternatívaként az ipari mezőgazdaságra (plantura.garden, 2024). Mollison *Permaculture: A Designer's Manual* (1988) című művében a permakultúrát úgy határozta meg, mint „az öntudatos tervezést és fenntartást a mezőgazdaságilag produktív ökoszisztémák számára, amelyek a természetes ökoszisztémák sokféleségét, stabilitását és ellenálló képességét tükrözik, a táj és az emberek harmonikus integrációja révén”. A permakultúra három etikai pillére a Föld gondozása, az emberek gondozása és az igazságos részesedés, amelyeket ökológiai koncepciók, tudatos tervezés és adaptív újratervezés révén valósítanak meg (Holmgren, 2002). Az innovációkutatásban a permakultúrát gyakran az alulról jövő innovációk közé sorolják (Orozco-Melendez – Paneque-Gálvez, 2022), melynek elvei és módszerei városi környezetben is alkalmazhatók. Magyarországon Budapest városi permakultúrák kezdeményezői, mint a Zuglói Klímakert, az Auróra Klímakert és a Rozmaringos Kert, példák a közösségi alapú, urban permakultúrák gyakorlatra (Hungarian Permaculture Association, 2024). A permakultúrát az alulról építkező tájgazdálkodási módszerek között tartják számon, amelyek erősítik az ember és a természet kapcsolatát (Oliveira – Penha-Lopes, 2020; Ferguson – Lovell, 2014, 2015; Maye, 2018). Gyakorlati szinten a permakultúra a hagyományos mezőgazdasági gyakorlatokat ökológiai alternatívákkal helyettesíti: társnövényes ültetésekkel támogatja a kölcsönös növekedést, a talajt mulcsozással védi, a műtrágyát komposzttal, a vegyszereket gyógynövényekkel váltja ki, miközben kis tavakkal és szerves anyagok újrahasznosításával növeli a biodiverzitást és a talajtermékenységet (Simonitsné, 2020). Közép- és Kelet-Európában a permakultúra fejlődése eltérő társadalmi-gazdasági körülmények között zajlott. Csehországban a közösségi kertek a 2000-es évek elején kapcsolódtak a permakultúrák kezdeményezésekhez, Szlovákiában a civil szervezetek és a képzési lehetőségek száma nőtt (Kopnina – Blewitt, 2018), míg Romániában a kisgazdák háztáji önellátó gyakorlatába integrálódott a permakultúra. Ezek a regionális pályák a grassroots hálózatokra épülő közös elemeket, valamint az intézményi integráció és elismertség tekintetében jelentkező különbségeket is tükrözik (Popovici et al., 2021).

Magyarországon az első permakultúrák kísérletek az 1990-es évekre nyúlnak vissza, az első hazai ökofalu, Gyűrűfű létrejöttével (eco-villages.eu, 2018). 1994-ben itt rendezték az ország egyik első permakultúrák tervezői kurzusát (Gyurufu.net, 2024). 2006-ban indult el a grassroots mozgalom, és 2016-ban alapították a Magyar Permakultúra Egyesületet (MAPER), amely a képzések szervezését, nemzetközi együttműködések kialakítását és a közösségi tevékenységek koordinálását vállalta (Centeri et al., 2021; MAPER 2024). Az elmúlt évtizedben a szakmai közösség jelentősen bővült, a képzések, klubok, publikációk és tanúsított tervezők száma folyamatosan nő (Szabó, 2024; Gál et al., 2022), bár a tevékenységek még mindig fragmentáltak és nem teljesen illeszkednek a mainstream mezőgazdasági kutatásba és politikába (Balázs et al., 2020).

A permakultúra tehát egyszerre ökológiai, mezőgazdasági, térbeli és társadalmi innováció. Tértudományi szempontból a helyi erőforrásokra és telephelyspecifikus tervezésre épülő rendszerek újraértelmezik a földhasználati mintázatokat, növelik a városi és vidéki terek ellenálló képességét, támogatják az élelmezésbiztonságot és multifunkcionális köztereket hoznak létre (Ferguson – Lovell, 2014; Barthel et al., 2010; Holmgren, 2002; Mollison, 1988). Társadalmi dimenzióban az önellátás, közösségi részvétel és a fenntartható életmód ösztönzésével hozzájárul az életminőség javításához, a társadalmi tőke erősítéséhez, és összhangban áll a növekedéskritikus, nemnövekedési szemléletű diskurzusokkal (Veteto – Lockyer, 2008; Kallis et al., 2020). Így a permakultúra a fenntartható élelmiszerrendszerek és a decentralizált, kisméretű megoldások gyakorlati keretét is szolgáltatja, összekapcsolva az ökológiai tervezést, a térbeli innovációt és a társadalmi részvételt (European Commission, 2024a,b). Mindezek alapján megállapítható, hogy a permakultúrás gazdálkodás mint elsősorban, de nem kizárólag rurális terekre jellemző innováció (Szörényiné, 2015; Kézai-Konczosné, 2021) mindenképpen többnek tekinthető, mint önmagában egyfajta gazdálkodási forma, így a tértudományi kutatásokban is figyelmet érdemel.

2. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA

A vizsgálat célja a permakultúrás gazdálkodás hazai térbeli jelenlétének és a különböző településtípusokhoz kapcsolódó sajátosságainak feltárása volt a teljes országra kiterjedően. A kutatás kvantitatív, kérdőíves adatgyűjtésen alapult, amely leíró és települési bontású összehasonlító elemzéssel egészült ki. A kutatás 2025-ben online kérdőív formájában indult el, amely a Magyar Permakultúra Egyesület (MAPER) belső e-mail levelezőlistáján került kiküldésre, 220 aktív (éves tagdíjat is fizető) MAPER tag részére. Ezen kívül a kérdőívet a permakultúra témájú facebook csoportok tagjai közül többen is kitöltötték. A mintavétel önkéntes, nem valószínűségi jellegű volt, amely jól illeszkedik egy olyan, hivatalosan nem regisztrált és nagyrészt informális gazdálkodói kör vizsgálatához, mint a permakultúra. Az adatfelvétel 106 érvényes választ eredményezett. A kérdőív elsősorban a válaszadók demográfiai jellemzőire, a gazdaság méretére és jellemzőire, a permakultúrás gazdálkodás motivációira, indítékaira, a szakmai tudásátadás jellemzőire, az értékesítési formákra és a munkaráfordítás kérdéseire fókuszált. Ezen változók közül csak azok kerültek kiválasztásra és mélyebb elemzésre, amelyek a tanulmányban megfogalmazott kutatási kérdések szempontjából leginkább relevánsnak tekinthetők. Az adatfeldolgozás során leíró statisztikák készültek a mintáról, majd K-közép klaszterelemzés módszerével országos lefedettségű permakultúrás gazdálkodói tipológia került bemutatásra a kérdőíves felmérés adatai alapján. Az elemzés célja összességében a mintázatok azonosítása, nem pedig a teljes hazai permakultúrás közösség reprezentatív leírása. A vizsgálat ezért feltáró jellegű. A kutatás korlátai között említhető, hogy a nem valószínűségi mintavétel és az online terep sajátosságai miatt az eredmények nem általánosíthatók, ugyanakkor megbízható alapot adnak a hazai permakultúrás gyakorlatok települési sajátosságainak feltérképezéséhez. A kapott mintázatok a későbbi, célzottabb kutatások és szakpolitikai megfontolások számára szolgáltathatnak kiindulópontot.

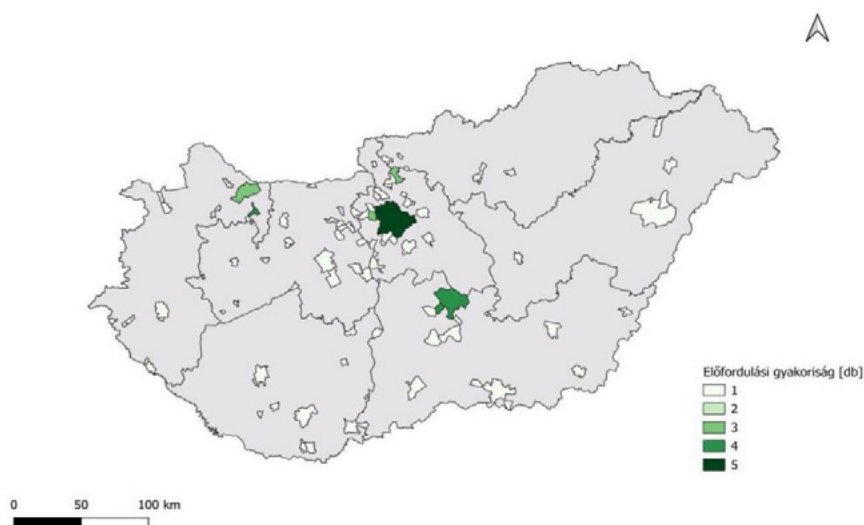
3. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1. A kutatásban szereplő permakultúrás gazdaságok települési elhelyezkedésének összevetése a magyar településhálózat országos megoszlásával

Az országos kiterjedésű vizsgálatban szereplő 106 válaszadó összesen 92 darab különböző települést adott meg arra a kérdésre, hogy mely településen található permakultúrás gazdaság (1. ábra).

1. ábra: A vizsgálatban szereplő permakultúrás gazdaságok területi elhelyezkedése és az előfordulás gyakorisága a mintában (db)

Figure 1: Geographic Location of Permaculture Farms Included in the Research, and Frequency of Appearance in the Sample (Number of Farms)

Szerkesztette: Farkas O., adatforrás: Kérdőíves felmérés (2025), 2026.

Edited by: O. Farkas, data source: Questionnaire survey (2025), 2026.

A mintába került települések méret szerinti eloszlása a magyar településhálózat országos megoszlásával került összevetésre. A települések kilenc lakónépeség-kategóriába sorolva az alábbiak: (500 fő alatt; 500–1000 fő; 1000–2000 fő; 2000–5000 fő; 5000–10 000 fő; 10 000–20 000 fő; 20 000–50 000 fő; 50 000–100 000 fő; 100 000 fő felett). A reprezentativitás vizsgálatához három módszert alkalmaztam: relatív gyakoriságok összehasonlítása, reprezentációs index számítása (minta arány / országos arány) és Khi-négyszet próba (χ^2) az eloszlások közötti különbség statisztikai tesztelésére. A várható gyakoriságok az országos arányok és a minta elemszáma ($N = 92$) alapján kerültek meghatározásra.

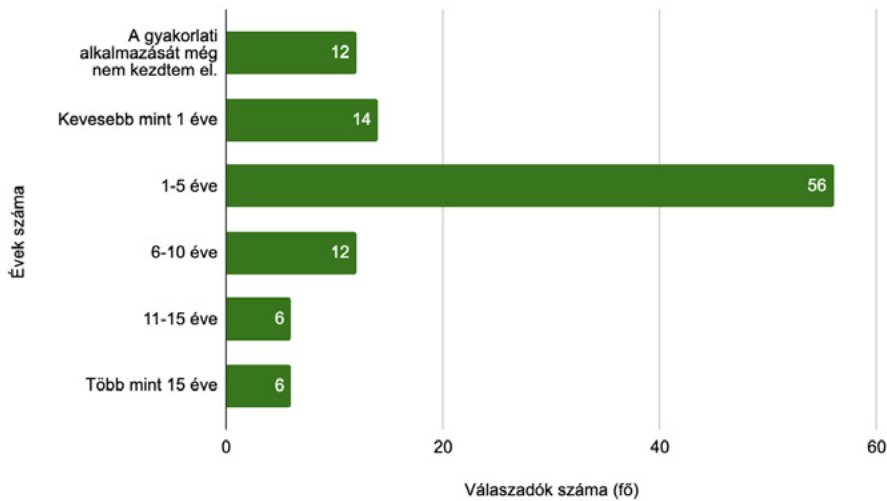
Az eredmények azt mutatják, hogy a minta településméret szerinti eloszlása jelentősen eltér az országos struktúrától. A khi-négyzet próba eredménye ($\chi^2 \approx 180-200$; $df = 8$; $p < 0,001$) alapján az eltérés statisztikailag szignifikáns. A reprezentációs indexek alapján a legkisebb települések (1000 fő alatt) erősen alulreprezentáltak (index: 0,25–0,33), míg a közepes méretű települések (1000–5000 fő) közel reprezentatív módon jelennek meg (index: ~1,1–1,4). Ezzel szemben az 5000 fő feletti települések felülreprezentáltak, különösen a 10 000 fő feletti kategóriákban, ahol az index értéke többszörösen meghaladja az 1-et, egyes esetekben a 10-es vagy akár a 25-ös nagyságrendet is elérve. A megfigyelt torzítás strukturális jellegű, és a mintavétel sajátosságaiból fakad. A nagyobb települések felülreprezentáltsága mögött állhat jobb elérhetőség, magasabb válaszadási hajlandóság, illetve fejlettebb intézményi és társadalmi hálózatok jelenléte. Ennek következtében a vizsgálati eredmények elsősorban a közepes és nagyobb településekre általánosíthatók, míg az 1000 fő alatti települések esetében korlátozott érvényességgel bírnak.

3.2. A gazdaságméret és a gyakorlat időtartama közötti összefüggések

A kérdőíves felmérés alapján a válaszadók jelentős része már több éve foglalkozik permakultúrás gazdálkodással, ami a gyakorlat hazai elterjedtségét és fenntarthatóságát tükrözi. A legnagyobb csoportot azok alkotják, akik 1–5 éve alkalmazzák a permakultúrás elveket ($N = 56$), jelezve, hogy a gyakorlat relatíve új, de már stabilan beágyazódott a mezőgazdasági és kertészeti tevékenységekbe. A rövidebb ideje, kevesebb mint egy éve gyakorló permakultúrás gazdálkodók száma 14 fő, míg a teljesen kezdők, akik még nem kezdték el a gyakorlati alkalmazást, 12 főt tesznek ki. Ez a megoszlás arra utal, hogy a permakultúra iránti érdeklődés folyamatosan nő, ugyanakkor a gyakorlatba való tényleges átültetés időigényes folyamat, amely gyakran fokozatosan épül be a mindennapi gazdálkodásba. A hosszabb távon, 6–10 éve ($N=12$), 11–15 éve ($N=6$) és több mint 15 éve ($N=6$) permakultúrával foglalkozó gazdálkodók csoportja kisebb arányt képvisel, ugyanakkor különösen fontosnak tekinthető, mivel tapasztalatuk és hosszú távú következetességük hozzájárul a helyi tudáshálózatok és mintagazdaságok kialakulásához.

Összességében az adatok azt mutatják, hogy a permakultúra Magyarországon még viszonylag fiatal gyakorlat, de egyre stabilabb bázist épít. A legtöbb gazdálkodó a permakultúrás elveket jellemzően több mint 1, de kevesebb mint 5 éve alkalmazza (2. ábra).

2. ábra: Mennyi ideje foglalkozik a gyakorlatban permakultúrás gazdálkodással? (N=106)
 Figure 2: How Long Have You Been Practicing Permaculture Farming? (N=106)

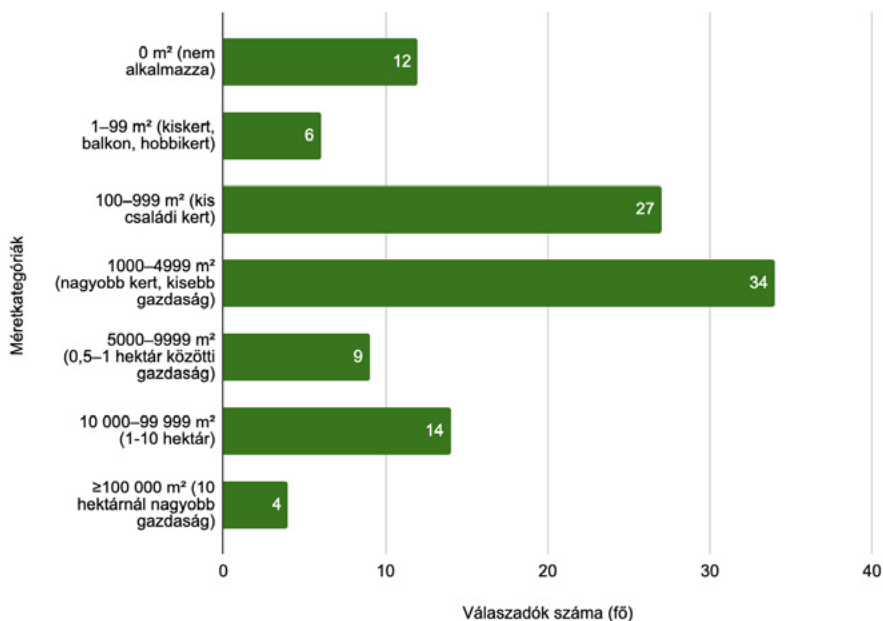

*Forrás: kérdőíves felmérés (2025) alapján saját szerkesztés.
 Source: own compilation based on a questionnaire survey (2025).*

A válaszadók által megadott földterület-adatok elemzése rávilágít a permakultúrás gazdálkodás méretbeli diverzitására Magyarországon. Az adatok szerint a legnagyobb arányban az 1 000–4 999 m² közötti területeken gazdálkodók vannak jelen (N = 34), ami a kis családi kertek és a kisebb gazdaságok dominanciáját jelzi. Ezt követik a 100–999 m²-es kategóriába tartozó kis családi kertek (N=27), amelyek gyakran kiegészítő, hobbicélú gazdálkodást szolgálnak. A közepes méretű gazdaságok (5 000–9 999 m², azaz 0,5–1 hektár) aránya alacsonyabb (N=9), míg a nagyobb, 10 000–99 999 m² közötti gazdaságok (1–10 hektár) esetében mérsékelt jelenlét figyelhető meg (N=14). A legnagyobb, 100 000 m²-t (10 hektárt) meghaladó gazdaságok reprezentációja nagyon alacsony (N=4), ami arra utal, hogy a permakultúra Magyarországon elsősorban kis- és közepes méretű gazdaságokban terjedt el. Érdekes módon a legkisebb, 1–99 m²-es hobbikert vagy balkon kategóriában is megjelennek permakultúrás gyakorlatok (N=6), jelezve, hogy a permakultúra nem csupán a földterület nagyságától függ, hanem életmódbeli és szemléletbeli választás eredménye is. Az adatokból az is látható, hogy a permakultúra gyakorlati alkalmazása a nagyobb, 1 hektárnál nagyobb területeken még mindig ritka.

Összességében a földterület szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a permakultúra Magyarországon jellemzően kis- és közepes méretű gazdaságokhoz kötődik, ahol a helyi közösségek, erőforrások és életstílusbeli preferenciák egyaránt meghatározó szerepet játszanak a gyakorlat fenntartható működtetésében (3. ábra).

3. ábra: Mekkora területen alkalmazza a permakultúra alapelveit? (N=106)
 Figure 3: How Large is the Area Where You Apply the Principles of Permaculture? (N=106)

Forrás: kérdőíves felmérés (2025) alapján saját szerkesztés.
 Source: own compilation based on a questionnaire survey (2025).

A gazdaság méret és a gyakorlat időtartama közötti összefüggés arra utalhat, hogy a permakultúrás rendszerek hazai elterjedése fokozatos, a kisebb kertekben kezdődő, kísérleti jellegű alkalmazástól a közepes és nagyobb gazdaságokban megvalósuló, hosszabb távú és komplex rendszerekig terjed. Ez megerősíti a korábbi térbeli és településszerkezeti eredményeket, miszerint a permakultúra fenntarthatósága és elterjedése szoros kapcsolatban áll a helyi adottságokkal, a közösségi struktúrákkal és a gazdálkodók hosszú távú elköteleződésével.

3.3. Gazdálkodói tipológia klaszterelemzés alapján

A magyarországi permakultúrás gazdálkodók sokféleségének feltárása érdekében K-közép klaszterelemzés készült. Az elemzés célja olyan, hasonló jellemzőkkel rendelkező gazdálkodói csoportok azonosítása volt, amelyek a permakultúrás gyakorlat eltérő működési modelljeit reprezentálják. A klaszterezés során a gazdaság jellemzői, a gazdálkodói motívációkat, a képzettséget, az információforrásokat, a közösségi aktivitást és a természeti tevékenységeket leíró változók figyelembevételére került sor. A különböző klaszterszámok összehasonlítását követően a háromklaszteres megoldás bizonyult a leginkább értelmezhe-

tőnek, ezért a további elemzések ezt vették alapul. A klaszterelemzés eredményeként kapott három, jól elkülöníthető gazdálkodói csoport eltérő működési logikát, motivációkat és közösségi szerepvállalási mintázatokat mutat, a klasztercsoportok elemszáma 30, 52 és 24 fő.

Az első klaszterbe (közösségi és aktív tudásmegosztó, főként nagyobb léptékű gazdálkodók) (30 fő) olyan válaszadók tartoznak, akik a permakultúrát nem csupán saját gazdaságuk működtetésének eszközeként értelmezik, hanem jelentős hangsúlyt fektetnek a közösségi kapcsolatok építésére, a tapasztalatok átadására és a szemléletformálásra is. A csoport tagjai aktívabbak a szakmai rendezvényeken, gyakrabban fogadnak látogatókat, és nyitottabbak a tudásmegosztás különböző formáira. Gazdaságaik mérete a három klaszter közül a legnagyobb, átlagosan meghaladja a 2 hektárt. Információszerzésükben kiemelt szerepet játszanak a szakkönyvek és a személyes szakmai kapcsolatok, emellett magasabb arányban rendelkeznek felsőfokú végzettséggel is. Motivációik között hangsúlyosan jelenik meg az ökológiai szemlélet gyakorlati megvalósítása, miközben termelésükben elsősorban a konyhakerti zöldségek és a gyümölcsök dominálnak. Bár egyes gazdaságokban értékesítés is előfordul, tevékenységük fókuszában elsősorban a tudásátadás, a közösségépítés és a permakultúrás szemlélet terjesztése áll. Területi eloszlás tekintetében megfigyelhető, hogy a klaszter tagjainak több mint felét a budapesti agglomeráció gazdaságai teszik ki. Mindezek alapján ez a klaszter a hazai permakultúrás mozgalom egyik meghatározó közösségszervező csoportjának tekinthető.

A második, egyben legnépesebb klaszter (önellátásra törekvő, főként kis léptékű családi gazdálkodók) (52 fő) tagjai elsősorban a család egészséges és vegyszermentes ételmiszerrel történő ellátását tekintik elsődleges célnak. Gazdálkodásukat az önellátásra való törekvés, a fenntartható életmód és a háztartási szükségletek kielégítése határozza meg. Az ide tartozó gazdaságok átlagos mérete megközelítőleg 1 600 m², vagyis jellemzően kis léptékű családi kertek. A közösségi aktivitás visszafogott: ritkán fogadnak látogatókat vagy önkénteseket, és a permakultúrát elsősorban saját célra alkalmazzák. Információikat főként online szakmai felületekről és közösségi médiából szerzik, miközben jelentős részük nem vett részt formális permakultúrás képzésen. A gazdaságok döntően nem piaci értékesítésre termelnek, hanem a családi önellátást és a fenntartható életvitelt szolgálják. Ez a klaszter jól reprezentálja a magyarországi permakultúra legelterjedtebb gyakorlati formáját.

A harmadik klaszter (fejlődésorientált és diverzifikált termelők) (24 fő): olyan gazdálkodókat foglal magában, akik tudatosan fejlesztik szakmai ismereteiket, többféle információforrást használnak, és gazdálkodásukban a diverzifikált termelési szerkezet kialakítására törekednek. Számukra a permakultúra nem csupán életmódbeli választás, hanem folyamatos tanulási és fejlesztési folyamat is. Gazdaságaik átlagos mérete mintegy 6 300 m², amely átmenetet képez a másik két klaszter között. Termelésükben kiemelt szerepet játszanak a gyümölcsök és a konyhakerti növények, miközben közösségi aktivitásuk mérsékeltabb: jellemzően nem fogadnak látogatókat vagy önkénteseket, és rendszeres értékesítési tevékenységet sem folytatnak. Ugyanakkor magas arányban rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, valamint fontos motivációként jelenik meg náluk az önellátás és a saját gazdaság szakmai fejlesztése. A klaszter tagjai elsősorban saját birtokuk eredményes működtetésére koncentrálnak, és kevésbé vállalnak nyilvános vagy oktatási szerepet. A klaszterek jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat: A klaszterek jellemzőinek összefoglalása
Table 1: Summary of Cluster Characteristics

Jellemző	klaszter	klaszter	klaszter
Esetszám	30 fő	52 fő	24 fő
Fő karakter	Közösségi és tudás-megosztó	Önellátás-orientált	Szakmai fejlődésre nyitott
Domináns cél	Szemléletformálás, kapcsolatépítés	Családi önellátás	Tudatos fejlesztés és diverzifikáció
Közösségi aktivitás	Magas	Alacsony	Közepes
Szakmai orientáció	Magas	Közepes	Magas
Gazdálkodási fókusz	Közösségi szerep és termelés	Saját fogyasztás	Változatos, fejlesztésorientált

*Forrás: kérdőíves felmérés (2025) alapján saját szerkesztés.
Source: own compilation based on a questionnaire survey (2025).*

A klaszterelemzés eredményei egyértelműen jelzik, hogy a magyarországi permakultúrárs gazdálkodók nem alkotnak homogén közösséget. A három azonosított csoport eltérő célokat, működési stratégiákat és társadalmi szerepeket képvisel. Az egyik pólust a nagyobb méretű, közösségi szemléletű és tudásmegosztásra építő gazdaságok alkotják, a másikat a kis léptékű, önellátás-orientált családi kertek, míg a harmadik klaszter a szakmai fejlődésre nyitott, diverzifikált termelési szerkezettel rendelkező gazdálkodókat foglalja magában.

A tipológia rámutat arra, hogy bár az ökológiai szemlélet és a fenntarthatóság iránti elkötelezettség valamennyi klaszterben közös alapot jelent, a gazdálkodás céljai, a közösségi szerepvállalás intenzitása és a tudásmegosztási gyakorlat jelentős eltéréseket mutat. E különbségek figyelembevétele hozzájárulhat a permakultúrárs közösség sokszínűségének jobb megértéséhez, valamint a célzott fejlesztési és szakpolitikai beavatkozások megalapozásához.

3.4. Nyugat-dunántúli helyzetkép

A kérdőíves felmérés alapján a Nyugat-Dunántúl (N = 20) a hazai permakultúrárs gyakorlat egyik viszonylag koncentráltan megjelenő térségeként azonosítható. A klaszterelemzés eredményei alapján a nyugat-dunántúli gazdaságok több mint fele (12 db) a második klaszterbe tartozik, míg 4-4 gazdaság került a másik két klaszterbe. A vizsgált települések elsősorban Győr-Moson-Sopron és Zala vármegyékben helyezkednek el, kisebb számban Vas vármegye is megjelenik. A településszerkezetet tekintve a régióban a kis- és közepes méretű települések dominálnak, ugyanakkor nagyobb városi központok (pl. Győr, Zalaegerszeg) is jelen vannak, ami jól tükrözi a permakultúra többféle térbeli beágyazottságát (2. táblázat).

2. táblázat: A mintában szereplő nyugat-dunántúli permakultúrás gazdaságok elhelyezkedése települések szerint (N=20)

Table 2: Location of Permaculture Farms in Western Transdanubia Included in the Sample

Megye	Település	Gazdaságok száma (db)	Települési méretekategória
Zala	Alsószerűterzsébet	1	500 fő alatt
Zala	Bocföle	1	1000-2000 fő
Győr-Moson-Sopron	Bodonhely	1	500-1000 fő
Győr-Moson-Sopron	Egyed	1	1000-2000 fő
Győr-Moson-Sopron	Fertőszentmiklós	1	2000-5000 fő
Győr-Moson-Sopron	Fertőszéplak	1	1000-2000 fő
Győr-Moson-Sopron	Győr	2	100 000 fő felett
Zala	Kerkakutas	1	500-1000 fő
Zala	Letenye	1	2000-5000 fő
Vas	Magyarszombatfa	1	500 fő alatt
Vas	nincs megadva	1	nem meghatározható
Zala	Murarátka	1	500 fő alatt
Győr-Moson-Sopron	Öttevény	1	2000-5000 fő
Győr-Moson-Sopron	Pannonhalma	4	2000-5000 fő
Győr-Moson-Sopron	Sokorópátka	1	1000-2000 fő
Zala	Zalaegerszeg	1	50 000-100 000 fő

Forrás: kérdőíves felmérés (2025) alapján saját szerkesztés.
Source: own compilation based on a questionnaire survey (2025).

A régió sajátossága nem elsősorban a gazdálkodók alapvető társadalmi jellemzőiben ragadható meg, mivel ezek nem mutatnak szignifikáns eltérést az országos mintához képest, hanem inkább a gyakorlat stabilitásában és intézményesültségének fokában. A Nyugat-Dunántúlon magasabb arányban jelennek meg több éve aktív gazdálkodók, ami arra utal, hogy a permakultúra nem csupán újonnan megjelenő trendként, hanem hosszabb távon beágyazott gyakorlatként van jelen a térségben.

A térbeli mintázat szempontjából két hangsúlyos gócpont rajzolódik ki: a Győr–Pannonhalma térsége, valamint Zala megye aprófalvas és félperiférikus térségei. Ezekben a zónákban a permakultúrás gazdaságok nem elszigetelten, hanem gyakran hálózatosodva jelennek meg, ami a tudásmegosztás és az innováció terjedése szempontjából kiemelt jelentőségű. A régió fejlődésében fontos szerepet játszanak az alulról szerveződő közösségi

kezdeményezések. A Pannonhalmi Permakultúra Klub működése például jól illusztrálja, hogy a rendszeres, nyitott események, a tudásmegosztás és a közösségi tanulás hogyan járul hozzá a permakultúrás szemlélet terjedéséhez. Az ilyen típusú kezdeményezések nemcsak a gyakorlati ismeretek átadását segítik, hanem a helyi társadalmi tőke erősítésén keresztül a hosszú távú fenntarthatóságot is támogatják. A Nyugat-Dunántúlon emellett nagyobb arányban találhatók tudatosan tervezett rendszerek, bemutatókeretek és oktatási célú gazdaságok, amelyek a permakultúrát mint társadalmi innovációt is értelmezhetővé teszik. Zala vármegyében a kérdőíves felmérésben szereplő Alsószenterzsébet, Bocföldre, Kerkutas, Letyeny, Murarátka településeken működő gazdaságokon kívül a MAPER térképén további permakultúrás gazdaságok is megjelennek. A Nemessándorháza településen, 4,2 hektáros területen működő gazdaságban egy gyümölcskert kialakítás, a vízbiztonság megteremtése, tulajdonképpen egy teljes permakultúrás rendszer gyakorlatba ültetése szerepel a célok között. Ami Vas vármegyét illeti, a mintában szereplő gazdaságon (Magyarszombatfa) kívül a Magyar Permakultúra Egyesület (MAPER) térképes adatbázisában találunk olyan permakultúrás gazdaságot, például a Kőjurta Ökokertet Gencsapáti településen, amely a honlap szerint egyéni és csoportos látogatókat, valamint iskolai közösségi szolgálat keretében érkező tanulókat egyaránt szívesen fogad az 1440 m² területű kertben, ezzel támogatva a permakultúra szélesebb körű megismertetését. A 2001 óta működő permakultúrás ökokert szintén azt példázza, hogy ez a fajta szemléletmód nem újkeletű a térségben, már 25 éve jelen van. Ezek a helyszínek hidat képeznek a hobbi jellegű gazdálkodás és a professzionális tudásátadás között.

Összességében a Nyugat-Dunántúl nem a permakultúra legnagyobb volumenű térsége, ugyanakkor a régióban azonosíthatók olyan permakultúrás kezdeményezések és tudásmegosztó közösségek, amelyek a hálózatosodás és a társadalmi beágyazottság szempontjából is figyelemre méltók.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célja a permakultúrás gazdálkodás hazai térbeli mintázatainak feltárása volt, különös tekintettel a településszerkezeti sajátosságokra és a Nyugat-Dunántúl régiójára.

Az elemzés rámutatott arra, hogy a magyarországi permakultúrás gazdálkodók nem tekinthetők homogén csoportnak. A klaszterelemzés három jól elkülöníthető típust azonosított: a tudásközvetítő demonstrációs gazdaságokat, a kis léptékű önellátó kertészeket és a diverzifikált családi gazdaságokat. A legnagyobb csoportot az önellátási célokat követő kertészek alkotják, ami arra utal, hogy a permakultúra hazai terjedésének egyik legfontosabb mozgatórugója a háztartási élelmiszer-önrendelkezés és az egészséges életmód iránti igény. Ezzel párhuzamosan megjelent egy kisebb, de szakmailag meghatározó csoport, amely aktívan részt vesz a tudásátadásban és a közösségépítésben. A harmadik klaszter pedig azt jelzi, hogy a permakultúra egyes gazdaságokban már a diverzifikált családi gazdálkodás szervezőelvévé vált.

A Nyugat-Dunántúl elemzése alapján Győr–Pannonhalmi térsége és Zala megye egyes részei olyan lokális csomópontként azonosíthatók, ahol a permakultúra nem elszigetelt gyakorlatként, hanem már valamennyire hálózatosodott formában jelenik meg.

A kutatás feltáró jellegéből és a nem valószínűségi mintavételből adódóan az eredmények nem általánosíthatók a teljes hazai permakultúrák közössége, ugyanakkor fontos kiindulópontot jelentenek a térbeli mintázatok és társadalmi különbségek megértéséhez. A vizsgálat rámutat arra, hogy a permakultúra terjedése nem pusztán agrártechnológiai kérdés, hanem szorosan összefügg a helyi társadalmi struktúrákkal, közösségi kezdeményezésekkel és tudáshálózatokkal. A jövőbeni kutatások számára kiemelt feladat a reprezentatív adatfelvétel, valamint a különböző térségek közötti összehasonlító elemzések elmélyítése. Szakpolitikai szempontból az eredmények arra utalnak, hogy a permakultúra támogatása elsősorban a helyi közösségek erősítésén, a tudásátadás elősegítésén és a térségi sajátosságokhoz igazított beavatkozásokon keresztül lehet hatékony.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balázs Bálint – Balogh Lili – Réthy Katalin: *Az agroökológia magyarországi helyzetének és szereplőinek feltérképezése (2019–2020)*, Védjegylet, Budapest, 2020/62, 6–9.
- Barthel, Stephan – Folke, Carl – Colding, Johan: *Social-ecological memory in urban gardens—Retaining the capacity for management of ecosystem services*, Global Environmental Change, 2010/2, 255–265. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.01.001>
- Centeri, Csaba – Saláta, Dénes – Szilágyi, Alfréd – Orosz, György – Czóbel, Szilárd, – Grónás, Viktor – Gyulai, Ferenc – Kovács Eszter – Pető, Ákos – Skutai, Julianna – Biró, Zsolt – Malatinszky, Ákos: *Selected Good Practices in the Hungarian Agricultural Heritage*, Sustainability, 2021/12, 6676. <https://doi.org/10.3390/su13126676>
- Farkas Orsolya – Szalmáné Csete Mária: *Természetvédelmi értékek meghatározási folyamata, múltja, jelene és jövője*, Tájökológiai Lapok – Journal of Landscape Ecology, 2023/1, 3–19. <https://doi.org/10.56617/tl.4886>
- Ferguson, Rafter Sass – Lovell, Sarah Taylor: *Permaculture for agroecology: Design, movement, practice, and worldview. A review*, Agronomy for Sustainable Development, 2014/2, 251–274. <https://doi.org/10.1007/s13593-013-0181-6>
- Ferguson, Rafter Sass – Lovell, Sarah Taylor: *Grassroots engagement with transition to sustainability: Diversity and modes of participation in the international permaculture movement*, Ecology and Society, 2015/4, 39. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-08048-200439>
- Gál Izóra – Szalai Magdolna Zita – Divéky-Ertsey Anna – Pusztai Péter: *Permakultúra és ökológiai gazdálkodás jelentése és oktatása a MATE-n*, in: Bujdosó Zoltán (szerk.): *XVIII. Nemzetközi Tudományos Napok: A „zöld megállapodás” – Kihívások és lehetőségek: Előadások és posztterek összefoglalói*, Gyöngyös, Magyarország: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campus, 2022, 54.
- Hemenway, Toby: *Gaia's garden: A guide to home-scale permaculture*, Chelsea Green Publishing, 2009².
- Holmgren, David: *Permaculture: Principles and pathways beyond sustainability*, Holmgren Design Services, 2002.
- Kallis, Giorgos – Paulson, Susan – D'Alisa, Giacomo – Demaria, Federico: *The case for degrowth*, Polity Press, 2020, 21. p.
- Kézai Petra – Konczosné Szombathelyi Márta: *A rurális innováció európai és hazai mintái*, Tér-Gazdaság-Ember, 2021/1, 51–75. <https://tge.sze.hu/tge/article/view/242>
- Kopnina, Helena – Blewitt, John: *Sustainable business: Key issues*, Routledge, 2018, 318 p. <https://doi.org/10.4324/97813151110172>
- Maye, Damian: *Examining Innovation for Sustainability from the Bottom up: An Analysis of the Permaculture Community in England*, Sociologia Ruralis, 2018/2, 331–350. <https://doi.org/10.1111/soru.12141>

- Mollison, Bill: *Permaculture: A designer's manual*, Tagari Publications, 1988, 600 p.
- Mollison, Bill – Holmgren, David: *Permaculture one: A perennial agriculture for human settlements*, Tagari Publications, 1981, 128 p.
- Oliveira, Hugo – Penha-Lopes, Gil: *Permaculture in Portugal: Social-Ecological Inventory of a Re-ruralizing Grassroots Movement*, European Countryside, 2020/1, 30–52. <https://doi.org/10.2478/euco-2020-0002>
- Oroczó-Meléndez, José Francisco – Paneque-Gálvez, Jaime: *A role for grassroots innovation toward agroecological transitions in the Global South? Evidence from Mexico*, Ecological Economics, 2022, 201. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2022.107582>
- Popovici, Elena-Ana – Damian, Nicoleta – Grigorescu, Ines – Persu, Mihaela: *Indicator-based analysis of organic farming in Romania. Regional spatial patterns*, International Journal of Agricultural Sustainability, 2021/5, 874–891. <https://doi.org/10.1080/14735903.2021.2008194>
- Szörényiné Kukorelli Irén: *Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai*, Tér és Társadalom, 2015/1, 97–115. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2686>
- Uszkai, Andrea: *Sustainable Urban Food Production with a Special Focus on Permaculture from Hungarian Perspectives*, Planning, 2025(a)/1, 123–133. <https://doi.org/10.14744/planlama.2025.80847>
- Uszkai, Andrea: *Környezetkimélő mezőgazdasági formák összehasonlító elemzése*, Falu, 2025(b)/3, 31–48.
- Veteto, James R. – Lockyer, Joshua: *Environmental Anthropology Engaging Permaculture: Moving Theory and Practice Toward Sustainability*, Culture & Agriculture, 2008/1–2, 47–58. <https://doi.org/10.1111/j.1556-486X.2008.00007.x>

INTERNETES FORRÁSOK

- European Commission: *Agriculture and the Green Deal – A healthy food system for people and planet*, 2024a. Elérhető: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_en (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- European Commission: *Common Agricultural Policy (CAP) 2023–27*, 2024b. Elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-2023-27_en (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Eco-villages. *From dream to reality: Gyűrűfű, the first ecovillage in Hungary*, 2018. Elérhető: <https://eco-villages.eu/en/2018/06/21/from-dream-to-reality-gyurufu-the-first-ecovillage-in-hungary/> (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Gyurufu.net. *History of Gyűrűfű permaculture courses*, 2024. Elérhető: <https://www.gyurufu.net/permaculture-history> (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Központi Statisztikai Hivatal: *Magyar Statisztikai Évkönyv, Népesség-és társadalomstatisztika*, 2024. Elérhető: https://www.ksh.hu/evkonyvek/2024/magyar-statisztikai-evkonyv-2024/pdf/statvk2024_2.pdf (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Magyar Permakultúra Egyesület: *Urban permaculture initiatives in Budapest*, 2024. Elérhető: <https://permakultura.hu> (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Plantura.garden: *What is permaculture? Definition and benefits*. Elérhető: <https://plantura.garden/uk/gardening-tips/permaculture/what-is-permaculture> (Letöltés ideje: 2026.04.15.)
- Simonitsné Krausz Dóra: *Permakultúra – Mit kell tudni róla?*, 2020. Elérhető: <https://agroforum.hu/blog/haz-taj/mit-kell-tudni-a-permakulturarol/> (Letöltés ideje: 2026.04.18.)
- Szabó, Sára: *A self-sufficient garden: why permaculture is becoming increasingly fashionable in our country*, 2024. Elérhető: <https://hellohungary.hu/en/did-youknow/a-self-sufficient-garden-why-permaculture-is-becoming-increasingly-fashionable-in-our-country> (Letöltés ideje: 2026.04.18.)

Jäger István: *Az út végén*

REIDER-PESTI BEÁTA

A vállalati gazdasági koncentráció és a policentrikus városhálózat fejlődése a visegrádi országokban

Corporate Economic Concentration and the Development of Polycentric Urban Networks in the Visegrad Countries

SZERZŐ:

REIDER-PESTI BEÁTA, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, reider-pesti.beata@ga.sze.hu, ORCID: 0009-0006-4808-2254

JEL kód: R11, R12, R58

Kulcsszavak: policentrikus fejlődés • városhálózat • fővárosi dominancia
• vállalati koncentráció • Visegrádi országok

Absztrakt: A tanulmány a Visegrádi országok városhálózatának policentrikus jellegét vizsgálja a vállalati gazdasági teljesítmény térbeli eloszlása alapján. Az elemzés a Csehországra, Magyarországra, Lengyelországra és Szlovákiára kiterjedő EMIS vállalati adatbázisra épül, és a 10 millió eurót meghaladó árbevételű közép- és nagyvállalatok körét veszi figyelembe. A kutatás három mutatóra összpontosít: az árbevételre, a hitelállományra és az összes eszközállományra. A 2023. évi helyzetkép mellett a tanulmány a 2019. és 2023. évi adatok összevetésével elemzi a fővárosi koncentráció és a regionális központok gazdasági súlyának változását. Az eredmények szerint a V4 országok mindegyikében jelentős fővárosi dominancia érvényesül, ennek mértéke és szerkezete azonban országonként eltérő. Magyarországon továbbra is erősen monocentrikus szerkezet figyelhető meg, míg Lengyelország településhálózati szempontból kiegyensúlyozottabb képet mutat, ugyanakkor a vizsgált időszakban a vállalati koncentráció Varsó javára erősödött. Csehország és Szlovákia e két pólus között helyezkedik el. A tanulmány amellet érvel, hogy a

városhálózat morfológiai policentrikussága és a vállalati gazdasági koncentráció nem szükségképpen esik egybe. Az eredmények hozzájárulnak a közép-európai városhálózatok gazdasági szerkezetének jobb megértéséhez, és empirikus alapot nyújtanak a policentrikusságról folytatott területpolitikai vitákhoz.

AUTHOR:

BEÁTA REIDER-PESTI, PhD Student, Doctoral School of Regional Sciences and Business Administration, Széchenyi István University, reider-pesti.beata@ga.sze.hu, ORCID: 0009-0006-4808-2254

JEL code: R11, R12, R58

Keywords: *polycentric development • urban networks • capital city dominance • corporate concentration • Visegrad countries*

Abstract: *This paper examines the polycentric character of urban networks in the Visegrad countries based on the spatial distribution of corporate economic performance. The analysis relies on the EMIS company database covering Czechia, Hungary, Poland, and Slovakia, and focuses on medium-sized and large firms with annual revenues exceeding EUR 10 million. Three indicators are analysed: revenues, outstanding debt, and total assets. In addition to the 2023 cross-sectional picture, the study compares data from 2019 and 2023 in order to assess changes in capital city concentration and the economic weight of regional centres. The results show that all four countries display substantial capital city dominance, although its extent and structure differ across countries. Hungary remains strongly monocentric, while Poland presents a more balanced settlement structure in morphological terms; at the same time, corporate concentration increased further in favour of Warsaw during the study period. Czechia and Slovakia occupy an intermediate position between these two poles. The paper argues that morphological polycentricity and corporate economic concentration do not necessarily coincide. The findings contribute to a better understanding of the economic structure of Central European urban networks and provide empirical input to policy debates on polycentric development.*

1. BEVEZETÉS

A közép-európai városhálózat fejlődését az elmúlt három évtizedben a poszt szocialista átalakulás, az EU-csatlakozás és a globális gazdasági integráció erősödése egyaránt alakította. Ezek a folyamatok egyaránt hozzájárultak a fővárosok növekvő gazdasági dominanciájához, és a városhálózaton belüli különbségek fennmaradásához. A területi politika európai irányelvei – az Európai Térségfejlesztési Perspektívától (ESDP, 1999) kezdve a Territorial Agenda 2030 (European Union, 2020) célkitűzéséig – következetesen hangsúlyozzák a po-

licentrikus, kiegyensúlyozott térszerkezet előnyeit. Ezzel szemben a közép- és kelet-európai urbanizáció gyakorlata továbbra is erősen fővárosközpontú mintázatokat mutat. A régió térszerkezeti folyamatait vizsgáló munkák szerint a fővárosok gazdasági és demográfiai súlya számottevően meghaladja a többi nagyvárosét (Faludi, 2006), miközben a vállalati koncentráció országokként eltérő mintázatokat követ (Berkes et al., 2025).

A városhálózati egyenlőtlenségek különösen markánsak a vállalati szektor térbeli eloszlásában. A hitelállomány, az árbevétel és az összes eszköz – mint a vállalati méret és gazdasági súly alapvető indikátorai – jellemzően a fővárosi és néhány kiemelt nagyvárosi térségben koncentrálnak. A nemzetközi kutatások (Bourdeau-Lepage, 2007; Karkowska – Pawłowska, 2017) kimutatják, hogy a pénzügyi szolgáltatások, a vállalati központok és a magas hozzáadott értékű ágazatok főként a nagyvárosi régiókban jelennek meg, erősítve ezzel a vállalati finanszírozás területi koncentrációját.

A POLYCE ESPON-projekt eredményei rámutatnak, hogy a közép-európai fővárosok a régió legfontosabb gazdasági csomópontjai, ahol mind a vállalati szolgáltatások, mind az innovációs potenciál kiemelkedő koncentrációt mutatnak. A projekt különbséget tett morfológiai és relációs policentrikusság között, és kimutatta, hogy a kelet- és közép-európai térségben a policentrikus struktúrák csak részben valósultak meg: a fővárosok hálózati kapcsolatai erősek, de a többi város szerepe korlátozott maradt (ESPON Programme, 2012). Hasonló következtetésekre jut Somlyódy Péter (2023) is, aki a területi kohézió és a policentrikus városhálózat magyarországi kihívásaira fókuszálva hangsúlyozza, hogy a térségi együttműködések és a nagyvárosok közötti funkcionális kapcsolatok továbbra is gyengék, és a gazdasági teljesítmény erősen Budapest-központú.

A V4 országok különösen érdekes vizsgálati terepet jelentenek, mivel városrendszerük hasonló történeti és geopolitikai keretek között formálódott, mégis eltérő policentrikussági mintázatokat mutat. Lengyelország településhálózata kiegyensúlyozottabb és többközpontúbb, ami részben a történetileg összetettebb térszerkezeti fejlődéssel is összefügg, ennek megfelelően Krakkó, Poznań, Wrocław és Gdańsk is jelentős regionális szerepkörrel rendelkezik. Ezzel szemben Magyarország városszerkezete erősen centralizált, míg Csehország és Szlovákia átmeneti jellegűek, ahol Prága és Pozsony dominanciája meghatározó, ugyanakkor több regionális központ is érzékelhető gazdasági funkcióval bír (Rechnitzer, 2019; Sýkora et al., 2009).

A jelen tanulmány célja, hogy a policentrikus városhálózat fejlődésének elméleti keretén belül vizsgálja meg a vállalati tevékenység és finanszírozás területi koncentrációját a V4 országokban. A központi kutatási kérdés az, hogy a V4 országok városhálózataiban a vállalati gazdasági teljesítmény és pénzügyi erőforrások térbeli eloszlása milyen mértékben tükrözi a policentrikus fejlődés elméleti elvárásait, illetve hogyan változott ez a mintázat 2019 és 2023 között. Ennek keretében az elemzés arra irányul, hogy a fővárosi dominancia mellett megjelennek-e olyan regionális központok, amelyek érzékelhető gazdasági pólusként járulnak hozzá a városhálózat policentrikusabb szerkezetéhez.

A kutatás empirikus alapját a négy országra kiterjedő EMIS vállalati adatbázis képezi, amely több mint 15 000 vállalati megfigyelést tartalmaz. Ez lehetővé teszi a fővárosok gazdasági dominanciájának, valamint az országokénti vezető városok szerepének időbeli és országok közti összehasonlítását.

A vizsgálat három fő vállalati indikátorra épül:

- árbevétel mint a vállalati teljesítmény mérőszáma,
- összes eszközállomány mint a vállalatméret gazdasági súlyának indikátora,
- összes hitelállomány mint a vállalati finanszírozási hozzáférés mutatója.

E mutatók városi szintű összevetése lehetővé teszi a fővárosok és a többi jelentős nagyváros közötti különbségek feltárását. A policentrikus elméleti keretben különösen fontos annak vizsgálata, hogy a vállalati tevékenység koncentrációja milyen mértékben járul hozzá a területi egyenlőtlenségek fennmaradásához, és mennyiben tükrözi a policentrikus fejlődés elveit.

A tanulmány eredményei hozzájárulnak a V4 országok városhálózatának és gazdasági szerkezetének összehasonlításához, valamint ahhoz a szakpolitikai diskurzushoz, amely a közép-európai térségben a többközpontúság erősítésének lehetőségeit vizsgálja. A vállalati adatokon alapuló policentrikus elemzés így nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is releváns a területi politika, a regionális fejlesztés és a gazdaságföldrajzi kutatások számára.

2. SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ

2.1. Az európai területi politika és a policentrikus fejlődés elméleti alapjai

Az Európai Unió területi politikájában a policentrikus térszerkezet megteremtése az Európai Térségfejlesztési Perspektíva (ESDP, 1999) óta a kiegyensúlyozott, versenyképes és fenntartható térszerkezet egyik alapvető pillére. A dokumentum a gazdasági tevékenységek túlzott földrajzi koncentrációjának mérséklését, valamint új növekedési tengelyek kialakítását a policentrikus városhálózat kialakításának egyik fő feladatáént határozza meg. A területfejlesztési célok között egyaránt megjelenik a gazdasági és társadalmi kohézió erősítése, a hozzáférhetőség javítása, valamint a fenntartható erőforrás-gazdálkodás szempontjainak integrálása. A policentrikusság így nem pusztán településhálózati leíró kategória, hanem normatív területpolitikai cél is, amely az európai tér kiegyensúlyozottabb szerveződését kívánja előmozdítani (Faludi, 2006; Rác, 2023).

A Territorial Agenda 2020 továbbfejlesztette ezt az elméleti keretet, és a policentrikus fejlesztést a területi kohézió kulcselemeként határozta meg. A dokumentum hangsúlyozza a területileg differenciált, place-based megközelítés szükségességét, valamint a funkcionális térségek integrált kezelésének jelentőségét, amely lehetővé teszi a térségek sajátos erőforrásaira és adottságaira épülő fejlesztési stratégiák kialakítását (European Union, 2011). A Territorial Agenda 2030 már egy új generációs dokumentum, amely a korábbi stratégiai keretet cselekvésorientált irányba tolja el. Két átfogó stratégiai célt – egy igazságos (Just Europe) és egy zöld Európa (Green Europe) megteremtését – fogalmaz meg, és ezekhez kapcsolódóan hat kiemelt prioritást jelöl ki. A policentrikus térszerkezet továbbra is központi elem marad, de a hangsúly kiegészült a területi ellenállóképesség, a digitális és zöld átmenet, valamint a többszintű kormányzás erősítésével. A dokumentum különösen fontos kiindulópont Kelet- és Közép-Európa esetében, ahol a fővárosok dominanciája továbbra is erőteljes, így a po-

licentrikus fejlődés a területi egyenlőtlenségek mérséklésének egyik lehetséges eszközeként jelenik meg (European Union, 2020; Szabó, 2024).

Az ESPON-kutatások megerősítik, hogy a policentrikus térszerkezet fejlesztése az EU egyik hosszú távú stratégiai prioritása. A Polyce projekt (ESPON Programme, 2012) szerint a közép-európai városhálózatok együttműködésével olyan funkcionális urbánus térségek alakíthatók ki, amelyek képesek ellensúlyozni a fővárosok túlzott gazdasági és népességi dominanciáját, és új növekedési tengelyeket hozhatnak létre. Az ESPON Policy Brief (ESPON EGTC, 2016) kiemeli, hogy a policentrikusság nem a településhálózat átrajzolását jelenti, hanem a városok közötti kapcsolatok, áramlások és komplementer funkciók erősítését, ami nagyobb fejlettségi, versenyképességi és erőforrás-hatékonysági előnyöket biztosít. A 2018-as tanulmány (ESPON EGTC, 2018) ugyancsak hangsúlyozza a funkcionális térségekben megvalósuló együttműködés, az integrált tervezés és az intézményi kapacitás-fejlesztés szerepét, amelyek révén a policentrikus struktúrák hozzájárulhatnak a területi különbségek csökkentéséhez, a periférikus térségek megerősítéséhez és a fenntartható, ellenállóbb európai fejlődési pálya kialakításához. Mindez arra is felhívja a figyelmet, hogy a policentrikus fejlődés nem kizárólag morfológiai kérdés, hanem a funkcionális kapcsolatok és az intézményi együttműködés minőségétől is függ.

2.2. A policentrikus térszerkezet tudományos megközelítései

A policentrikus térszerkezet tudományos értelmezései a városhálózatok sokközpontúságát, a térszerkezeti egyensúlyt, valamint a városok közötti funkcionális kapcsolatok ki-egyensúlyozottságát állítják a középpontba. A szakirodalom széles körben hangsúlyozza, hogy a policentrikus struktúrák kialakulása összefügg a kiegyensúlyozott gazdasági növekedéssel, a területi versenyképesség erősödésével és a túlzott fővárosi dominancia mérséklésével (Szabó-Pintér, 2014, 2015). A funkcionális megközelítések szerint a policentrikus városhálózatok nem pusztán több központ egyidejű jelenlétét jelentik, hanem olyan, egymást kiegészítő és kapcsolatban álló városok rendszerét, amelyek együtt képesek térségi szinten is kiegyensúlyozó szerep betöltésére. Az ilyen típusú hálózatok előnye, hogy csökkentik a külső gazdasági sokkokkal szembeni sérülékenységet, miközben növelik a térségek alkalmazkodóképességét és hosszú távú stabilitását (Finka-Klúvánková, 2015; Rácz, 2023). A policentrikus fejlesztéspolitikák hozzájárulhatnak egy kevésbé centralizált, kiegyensúlyozottabb európai térszerkezet kialakulásához, különösen akkor, ha képesek integrálni a periférikus térségeket és erősíteni azok kapcsolódását a gazdasági központokhoz (Hein, 2006). E megközelítés a kelet- és közép-európai régiók esetében különösen releváns, ahol a fővárosi dominancia és a regionális központok súlya közötti különbségek továbbra is jelentősek (Szabó, 2024).

A közép-európai térség sajátosságaira reflektáló szakirodalom ugyanakkor arra is rámutat, hogy a policentrikus fejlesztés nem mentes a kockázatoktól. Egyes elemzések szerint a policentrikus hálózat túlzott hangsúlyozása – amennyiben kizárólag a csomópontokra koncentrál – akár a területi egyenlőtlenségek növekedéséhez is vezethet (Sýkora et al., 2009). A szerzők hangsúlyozzák, hogy a policentrikus fejlesztésnek több léptéken kell megjelennie: az európai uniós, makroregionális, nemzeti és helyi szintek összehangolt alkalma-

zása nélkül a policentrikus elvek nem képesek betölteni kiegyenlítő szerepüket. A magyar szakirodalomban a policentrikus fejlődés kérdését a városrégiók szerepének erősítésével összefüggésben vizsgálják. A városrégiókra épülő policentrikus területfejlesztés integrálja a városokat és környezetüket, és hozzájárul a térségi kapcsolatok megerősítéséhez (Farágó, 2006). Ugyanakkor a közép-európai empirikus vizsgálatok azt is jelzik, hogy a morfológiai sokközpontúság és a tényleges funkcionális integráció nem feltétlenül esik egybe, vagyis a policentrikusság mértéke erősen függ attól, hogy a városok között mennyire intenzívek a gazdasági, közlekedési és intézményi kapcsolatok (Bocheński, 2023; Kebza, 2024).

Összességében a tudományos megközelítések egy irányba mutatnak: a policentrikus térszerkezet csak akkor képes hozzájárulni a területi egyenlőtlenségek mérsékléséhez és a versenyképesebb városhálózat kialakulásához, ha intézményileg támogatott, gazdaságilag megalapozott és funkcionálisan integrált térségi hálózatokra épül. Ebből az is következik, hogy a policentrikusság értékelése nem korlátozható a településhálózat morfológiai leírására, hanem figyelembe kell vennie a gazdasági erőforrások és a vállalati tevékenységek térbeli koncentrációját is.

2.3. A policentrikus fejlődés sajátosságai kelet-közép-európában és a V4 országokban

A kelet és közép-európai térség városhálózati fejlődését az elmúlt három évtizedben erős fővárosi dominancia jellemezte. A posztoszocialista átalakulás, a piacgazdaságra való átmenet és a globális gazdasági integráció együttesen olyan térszerkezeti pályát eredményeztek, amelyben a gazdasági növekedés és a funkcionális városi szerepkörök döntő mértékben a fővárosokban koncentráltak. Ebben a kontextusban a policentrikus fejlődés elve ugyan megjelent a szakpolitikai és tudományos diskurzusban, tényleges érvényesülése azonban a térség egészében korlátozott maradt. Ugyanakkor a kelet- és közép-európai térség belső szerkezete nem egységes: az egyes országok és régiók eltérő történeti pályái és településhálózati örökségei különböző policentrikussági mintázatokat eredményeztek (Szabó, 2024).

A policentrikus térszerkezet empirikus vizsgálatához a V4 országok különösen releváns elemzési keretet nyújtanak, mivel minden ország esetében egyszerre van jelen a gyors gazdasági növekedés és az erős térbeli centralizáció, de ennek mértéke országonként eltérő. E különbségek részben történeti eredetűek: Lengyelország mai térszerkezete a történetileg differenciált regionális fejlődés következtében több erős központ fennmaradását tette lehetővé, ami a policentrikusabb településhálózati mintázatban ma is tükröződik (Runge, 2023; Bocheński, 2023). A policentrikusság két alapvető dimenziója különíthető el: a morfológiai policentrikusság, amely a városok méreteloszlására és térbeli elhelyezkedésére vonatkozik, valamint a relációs policentrikusság, amely a vállalati hálózatok, a tudományos együttműködések és a gazdasági interakciók rendszerét vizsgálja (Kramar et al., 2013). A kutatási eredmények szerint a közép-európai városhálózatok e dimenziók mentén elmaradnak a nyugat-európai mintáktól, ugyanakkor a fővárosok – Budapest, Prága, Bécs és Varsó – a vállalati és intézményi kapcsolatok tekintetében egy erősebben integrált hálózati magot alkotnak (ESPON Programme, 2012; Kramar et al., 2013). A relációs policentrikusság sok esetben meghatározóbb szerepet játszik a regionális dinamika alakításában, mint a váro-

sok fizikai mérete vagy hierarchikus pozíciója. Szlovákia esetében Pozsony súlya nemcsak a nemzeti városhálózaton belüli pozíciójából fakad, hanem abból a sajátos köztes helyzetből is, amelyet Bécs és Budapest között, egy határ menti metropolisztér részeként foglal el (Sohn – Giffinger, 2015; Štefkovičová – Koch, 2022).

A várostérségi teljesítmények szélsőséges differenciálódását Kelet-Közép-Európában több empirikus elemzés is alátámasztja. A nagyvárosi funkciók döntő része a fővárosok köré szerveződik, különösen Magyarországon és Szlovákiában, miközben a másodlagos városok gazdasági teljesítménye gyakran csupán töredéke a nemzeti központokénak (Egri, 2014). A városi teljesítmény mérésében kiemelt szerepet kapnak a gazdasági teljesítmény, a gazdasági szerkezet, az elérhetőség, a demográfiai folyamatok, az innovációs kapacitás és a területhasználat mutatói.

A V4 országok közös területfejlesztési dokumentumai – különösen a Common Spatial Development Strategy (2014; 2010) – egyértelműen rámutatnak arra, hogy a térség térszerkezeti sajátosságai nagyrészt a szocialista örökségből fakadnak. A túlzott fővárosi dominancia, a gyenge centrumhálózat és a hiányos városi funkcionális kapcsolatok mind olyan tényezők, amelyek gátolják a policentrikus fejlődést. A dokumentumok egységes keretben határozzák meg a fejlesztési pólusok és tengelyek kategóriáit, külön kezelve a fővárosokat, és hangsúlyozzák, hogy a policentrikus térszerkezet erősítése a régió hosszú távú versenyképességének kulcsa.

A vállalati és pénzügyi dimenziók szintén alátámasztják a fővárosi koncentráció meghatározó szerepét a V4 országokban. Több kelet- és közép-európai gazdaságban a banki tevékenységek, a pénzügyi közvetítés és a hitelkihelyezés jelentős része továbbra is a fővárosi régiókban összpontosul, ami tovább erősíti a nagyvárosi központok gazdasági súlyát és növeli a rendszerkockázatot (Karkowska – Pawłowska, 2017). A fejlett üzleti szolgáltatások és pénzügyi tevékenységek térbeli koncentrációja az elmúlt években tovább mélyült, és a kelet- és közép-európai fővárosok – különösen Budapest, Prága és Varsó – aránytalanul nagy részesedést képviselnek az előrehaladott producer services ágazatokból, ami hosszú távon meghatározza a régiók gazdasági pályáját és a területi egyenlőtlenségek fennmaradását (Bourdeau-Lepage, 2007). Ezt a vállalati földrajzi megközelítést erősíti Berkes et al. (2025) tanulmánya is, amely a kelet- és közép-európai, illetve nyugat-balkáni térség cégeinek földrajzi mintázatait vizsgálva arra mutat rá, hogy a vállalati aktivitás térbeli szerkezete szorosan összefügg a nagyvárosi és agglomerációs terek kiemelt szerepével.

A regionális kontextuson belül Magyarország esete különösen markáns példát szolgáltat a policentrikus fejlődés korlátaira. A rendszerváltás óta nem sikerült stabil, következetes policentrikus térszerkezetet kialakítani, Budapest gazdasági és intézményi dominanciája továbbra is meghatározó, és a V4 térségben is kiemelkedő mértékű (Rechnitzer, 2019). A nagyvárosok fejlesztési koncepciói az elmúlt évtizedekben többször módosultak, azonban a policentrikus stratégia intézményi és politikai megalapozottsága hiányos maradt, így a 100 ezer fő körüli nagyvárosok nem váltak a főváros tényleges ellensúlypontjaivá. A rendszerváltást követően a térbeli különbségek összességében növekedtek, és a főváros-vidék kettőssége vált a magyar térszerkezet egyik alapvető szervezőelvévé. A regionális fejlődési esélyeket jelentős mértékben befolyásolja a földrajzi elhelyezkedés, amely erős kelet-nyugati és centrum-periféria differenciálódást eredményezett. A szocialista örökség – különösen az ipartelepítési gyakorlat és a nagyvárosok túlsúlya – a későbbi térbeli mintázatok alakulására

is jelentős hatást gyakorolt (Nemes Nagy, 2003). A policentrikus fejlesztési szemlélet adaptálása egy kifejezetten monocentrikus államban, mint Magyarország, különösen összetett kihívást jelent. Bizonyos mértékű decentralizáció és a városi térségek intézményi legitimálása nélkül a policentrikus térszerkezet nem valósítható meg. A várostérségi szemlélet és a hálózatalapú fejlesztések figyelmen kívül hagyása meghatározó tényezője a magyar nagyvárosi állomány stagnálásának (Somlyódyné Pfeil, 2023, 2024).

A magyar Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió (1/2014. (I.3.) OGY határozat) szintén policentrikus fejlesztési irányt jelöl ki, kiemelve a megyei jogú városok és a nagyvárosi térségek szerepét, amelyek hozzájárulhatnak Budapest túlsúlyának mérsékléséhez. A dokumentum megközelítése összhangban áll az európai területi politika azon törekvéseivel, amelyek a kiegyensúlyozott térszerkezetet a gazdasági versenyképesség és a társadalmi kohézió alapfeltételének tekintik.

2.4. Gazdasági koncentráció és policentrikusság – vállalati és pénzügyi megközelítések

A gazdasági koncentráció és a policentrikus térszerkezet kapcsolata a városhálózatok és regionális gazdaságok elemzésének egyik központi kérdése. A szakirodalom rámutat arra, hogy a városok gazdasági szerepe és hierarchikus pozíciója nagymértékben függ attól, milyen mértékben kapcsolódnak a globális és regionális gazdasági hálózatokhoz, különösen az üzleti és termelő szolgáltatások terén. A városok ezen kapcsolódási mintázatai alapján rangsorolhatók, ami egyben a gazdasági centralizáltság szintjét is tükrözi. Számos város esetében jellemző az úgynevezett hibrid pozíció: regionális szinten erős gazdasági központként működnek, miközben globális beágyazottságuk korlátozott marad (Derudder et al., 2003). A policentrikusság és a gazdasági teljesítmény közötti kapcsolat nem tekinthető lineárisnak. Nemzetközi összehasonlítások alapján megállapítható, hogy országos léptékben a policentrikusabb városhálózatok jellemzően kiegyensúlyozottabb területi fejlődést eredményeznek, míg regionális szinten a monocentrikus térségek gyakran kedvezőbb gazdasági teljesítményt mutatnak az erősebb agglomerációs előnyök miatt. Ezzel szemben a túlzottan széttagolt térszerkezet az agglomerációs hatások gyengüléséhez vezethet (Brezzi – Veneri, 2015).

Az OECD regionális elemzései szintén megerősítik, hogy a gazdasági koncentráció térbeli mintázatai az elmúlt két évtizedben átalakultak. Nemzetközi összehasonlításban az országos GDP-k közeledése figyelhető meg, miközben a régiókon belüli különbségek növekedtek. A nagyvárosi térségek átlagosan mintegy 30-35%-kal magasabb egy főre jutó GDP-t érnek el, mint más térség típusok, ami a gazdasági tevékenységek városias koncentrációjára utal. A regionális egyenlőtlenségek növekedésének egyik meghatározó tényezője a nagyvárosok túlzott gazdasági súlya, amely monocentrikus fejlődési pályát eredményez, miközben a periférikus térségek lemaradása önmagát erősítő spirálba kerül (OECD, 2023). Ugyanakkor egyes országok – például Hollandia, Németország és Finnország – esetében sikerült a policentrikus térszerkezetet olyan módon erősíteni, hogy az mérsékelje a regionális egyenlőtlenségeket. A gazdasági koncentráció nemcsak területi egyenlőtlenségeket eredményezhet, hanem makrogazdasági sérülékenységet is hordoz. Empirikus kutatások szerint

a strukturális és térbeli koncentráció együtt járhat a makrogazdasági koncentráció erősödésével, ami válságok idején fokozza a gazdaságok sebezhetőségét. Az egyoldalú gazdasági szerkezet hosszú távon növeli a kockázatokat, és negatív összefüggést mutathat az állami hitelminősítéssel, illetve a pénzügyi stabilitással (Hildreth – Miller, 2002; Moldogaziev – Guzman, 2015). A kelet- és közép-európai térség vállalati földrajzát vizsgáló újabb elemzések szintén azt jelzik, hogy a cégek térbeli szerkezete erősen a nagyvárosi és agglomerációs terekhez kötődik, ami a vállalati aktivitás és a gazdasági koncentráció kapcsolatát a város-hálózati elemzésekben is különösen fontossá teszi (Berkes et al., 2025).

A vállalati forrásszerkezet és a hitelezés térbeli eloszlása különösen fontos dimenziója a gazdasági koncentráció vizsgálatának. A hitelezés nem csupán a vállalatok működésének és növekedésének alapfeltétele, hanem jelentős makrogazdasági hatással is bír, különösen a gazdasági növekedés üteme és a válságokra adott reakciók tekintetében. Számos empirikus vizsgálat igazolja, hogy a pénzügyi közvetítés fejlettsége elősegíti a gazdasági növekedést és hozzájárulhat a jövedelmi egyenlőtlenségek mérsékléséhez (Beck et al., 2008). Hosszú távú elemzések stabil kapcsolatot mutatnak a reálgazdasági hitelek és a nominális GDP alakulása között (Ryan – Collins et al., 2016). Az európai gazdaságokban, különösen az euróövezetben, a kis- és középvállalkozások számára nyújtott hitelek meghatározó szerepet játszanak a gazdasági növekedésben. A nem pénzügyi vállalatok finanszírozásának bővülése közvetlenül ösztönzi a beruházásokat és a vállalati teljesítményt, ugyanakkor a hatások erősen függenek az adott ország pénzügyi és intézményi környezetétől (Tondl, 2016; Vasilyeva et al., 2021). Empirikus kutatások azt mutatják, hogy Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban az externális finanszírozáshoz való hozzáférés kulcsszerepet játszik a vállalatok növekedésében, különösen akkor, ha a belső források nem elegendők. A hitelkínálat bővítése így ösztönözheti a gazdasági növekedést, ugyanakkor az országonként eltérő intézményi feltételek jelentősen befolyásolják e hatások érvényesülését (Lee, 2023).

Összességében a szakirodalom alapján megállapítható, hogy a V4 országok esetében a policentrikusság mértéke továbbra is korlátozott és törekeny. Bár a szakpolitikai dokumentumok és stratégiai célok egy policentrikusabb térszerkezet irányába mutatnak, a tényleges gazdasági teljesítmény és a vállalati aktivitás térbeli eloszlása továbbra is erősen centralizált. Ez indokolja a vállalati árbevétel, az eszközállomány és a hitelállomány térbeli vizsgálatát, valamint a fővárosi és nem fővárosi városok közötti különbségek empirikus elemzését a következő fejezetekben.

3. MÓDSZERTAN

A vizsgálat célja a V4 országok közép- és nagyvállalati szegmensének elemzése volt, különös tekintettel a jelentős gazdasági súlyt képviselő vállalatokra és térbeli koncentrációjuk időbeli változására. A vállalati szintű adatok a vizsgált négy országra az EMIS adatbázisból kerültek kinyerésre, teljes körűen azon cégek vonatkozásában, melyek 10 millió eurónál nagyobb árbevétellel rendelkeznek. A 10 millió eurós árbevételi küszöb alkalmazása összhangban áll az Európai Bizottság által meghatározott kisvállalati kategória felső határával (European Commission, 2020). E határérték felett a vállalatok már a 2013/34/EU irányelv szerinti részletes éves pénzügyi kimutatást kötelesek készíteni, amely tartalmazza a köte-

lezettség- és hitelállomány részletezését is. Az Eurostat (2019) adatai alapján az EU-ban a középvállalatok (50-249 fő, 10 millió eurónál nagyobb árbevétel) és a nagyvállalatok (≥ 250 fő, 50 millió eurónál nagyobb árbevétel) a vállalkozások számának mindössze 1,1 %-át képviselik, ugyanakkor a foglalkoztatás 51,6 %-át és a hozzáadott érték 64,7 %-át biztosítják. Ez alátámasztja, hogy a 10 millió eurós árbevételi határértékkel kiválasztott vállalati kör a gazdasági teljesítmény és a munkaerőpiac meghatározó szereplőit fedi le.

A vizsgálat 2019 és 2023 összehasonlítására épül. A négy ország esetében az EMIS (EMIS, 2025) adatbázisból összesen 15 238 vállalati adat került legyűjtésre. A mintavételi arány a közép- és nagyvállalati állományhoz viszonyítva jelentős: a 2023-as Eurostat-adatok szerint a V4 országokban összesen 37 664 vállalat tartozott ebbe a kategóriába. Az 1. táblázat részletesen bemutatja a mintavételbe bevont vállalatok számát és a mintavételi arányt országonként.

1. táblázat: Mintavételi arányok alakulása a vizsgált országokban
Table 1: Sampling Ratios in the Analysed Countries

	CZ	HU	PL	SK	Összesen
Emis vizsgálatba bevont vállalatok száma	2 589	2 208	8 861	1 780	15 238
Eurostat vállalati darabszám 2023 (50 fő feletti foglalkoztatottak)	9 276	5 869	19 261	3 260	37 664
Mintavételi arány	27,91%	37,63%	46,00%	54,6%	40,46%

*Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis és az Eurostat adatai alapján.
Source: own editing based on EMIS company database and Eurostat data.*

A tanulmány a vállalati teljesítmény térbeli eloszlását városi szinten vizsgálja, az árbevétel, az eszközállomány és a hitelállomány mutatóinak összevetésével. Az elemzés a 2023. évi állapotkép mellett a 2019. és 2023. évi adatok összehasonlítására is kiterjed, így a fővárosi koncentráció és a regionális központok gazdasági súlyának változása is nyomon követhető. A vizsgálatba országonként a fővárosok, a megyeszékhelyek, Lengyelország esetében pedig – az eltérő közigazgatási struktúrához igazodva – a járási jogú városok kerültek bevonásra. Ennek eredményeként a városi szintű elemzés összesen 56 várost foglal magában, amelyekhez a vállalati minta 7 184 cége kapcsolódik. A városok ilyen módon történő kiválasztása biztosítja, hogy az elemzés a nemzeti városhálózatok gazdaságilag legrelevánsabb csomópontjaira fókuszáljon, és alkalmas legyen a fővárosi koncentráció, valamint a policentrikus szerkezet empirikus vizsgálatára.

Az eredmények bemutatása ábrák, táblázatos és térképi formában történik, amely lehetővé teszi a regionális eltérések vizuálisan is jól értelmezhető ábrázolását. A térképes megjelenítés a földrajzi különbségek azonosítását támogatja, míg a táblázatos forma a részletes összehasonlítást teszi lehetővé. E kettős megközelítés segíti a régiók közötti vállalati árbevétel, eszközállomány és hitelállomány térbeli mintázatainak strukturált értelmezését.

4. EREDMÉNYEK

4.1. Fővárosi koncentráció

A fővárosi koncentrációt bemutató 2. táblázat alapján a V4 országok mindegyikében jelentős a fővárosi dominancia, ugyanakkor annak mértéke és 2019–2023 közötti alakulása országonként érdemben eltér. A 2023. évi adatok és a változásmutatók egyaránt azt jelzik, hogy a nemzeti gazdasági teljesítmény és a vállalati erőforrások jelentős része továbbra is a fővárosi térségekhez kötődik, de a koncentráció erősödése nem azonos módon ment végbe a vizsgált országokban.

Magyarország esetében Budapest dominanciája továbbra is kiemelkedő. A főváros 2023-ban a vizsgált vállalatok árbevételének 53,97%-át, hitelállományának 53,77%-át, összes eszközállományának pedig 83,32%-át koncentrált. A 2019–2023 közötti változások alapján az árbevételi és különösen az eszközkoncentráció tovább erősödött, miközben a hitelállomány fővárosi részesedése mérséklődött. Ez arra utal, hogy Budapest gazdasági súlya továbbra is meghatározó, és különösen a nagyobb tőkeigényű, eszközigényes vállalati funkciók térbeli lekötődése maradt erősen fővárosközpontú. A magyar mintázat összességében továbbra is kifejezetten monocentrikus gazdasági térszerkezetet jelez, ami összhangban áll a magyar városhálózat erősen centralizált jellegét hangsúlyozó értelmezésekkel (Rechnitzer, 2019).

Csehországban és Szlovákiában a fővárosi dominancia szintén jelentős, de mérsékeltőbb, mint Magyarországon. Prága 2023-ban az árbevétel 42,46%-át, a hitelállomány 62,76%-át és az összes eszköz 75,96%-át koncentrált, míg Pozsony esetében ugyanezek az arányok 40,82%, 42,05% és 64,71% voltak. Mindkét országban az figyelhető meg, hogy a hitel- és eszközállomány koncentrációja meghaladja az árbevételi koncentráció szintjét, különösen Prága esetében, ami arra utal, hogy a pénzügyi közvetítéshez, a vállalati irányításhoz és a tőkeintenzív tevékenységekhez kapcsolódó funkciók különösen erősen kötődnek a fővárosi térségekhez (Karkowska – Pawłowska, 2017). A 2019–2023 közötti változások ugyanakkor nem jeleznek drámai átrendeződést: Prága részesedése csak mérsékelten nőtt, míg Pozsony esetében az árbevételi és eszközkoncentráció kis mértékben erősödött. Ez arra utal, hogy Csehországban és Szlovákiában a fővárosi dominancia stabil, de nem mutat olyan erőteljes koncentrációnövekedést, mint a magyar, illetve különösen a lengyel esetben.

Lengyelország eltérő képet mutat a többi vizsgált országhoz képest. Varsó 2023-ban az árbevétel 26,10%-át koncentrált, ami jóval alacsonyabb, mint Budapest, Prága vagy Pozsony megfelelő aránya. Ugyanakkor a hitelállomány (45,72%) és az összes eszközállomány (51,93%) fővárosi koncentrációja már lényegesen magasabb. A legfontosabb eredmény azonban az, hogy 2019 és 2023 között éppen Varsó esetében figyelhető meg a legerőteljesebb koncentrációnövekedés: az árbevételi részesedés 7,51, a hitelállományé 26,52, az összes eszközé pedig 14,04 százalékponttal emelkedett. Ez azt jelzi, hogy miközben a lengyel városhálózat 2023-as állapotképe továbbra is kiegyensúlyozottabb, többközpontúbb szerkezetre utal (ESPON Programme, 2012), a vállalati pénzügyi és irányítási funkciók koncentrációja a vizsgált időszakban egyértelműen Varsó javára erősödött.

Összességében a fővárosi koncentrációs mutatók azt jelzik, hogy a V4 országok város-hálózatai eltérő mértékben közelítenek a policentrikus fejlődés elméleti modelljéhez. Magyarország továbbra is erősen monocentrikus szerkezetet mutat, Csehország és Szlovákia köztes helyzetet képvisel, míg Lengyelországban a 2023-as állapotkép kiegyensúlyozottabb szerkezetre utal, de a 2019–2023 közötti elmozdulás egyértelműen a varsói koncentráció erősödését jelzi.

2. táblázat: A fővárosok vállalati koncentrációja és pénzügyi súlya a vizsgált országokban 2023-ban, valamint annak 2019-hez viszonyított változása

Table 2: Corporate Concentration and Financial Weight of Capital Cities in the Analysed Countries in 2023 and their Change Relative to 2019

Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)
Prága	777	42,46%	1,20%	62,76%	1,03%	75,96%	2,57%
Budapest	904	53,97%	4,43%	53,77%	-2,44%	83,32%	4,52%
Varsó	1842	26,10%	7,51%	45,72%	26,52%	51,93%	14,04%
Pozsony	567	40,82%	2,15%	42,05%	1,22%	64,71%	2,20%
Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (százalékpont)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (százalékpont)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (százalékpont)
Prága	777	42,46%	1,20%	62,76%	1,03%	75,96%	2,57%
Budapest	904	53,97%	4,43%	53,77%	-2,44%	83,32%	4,52%
Varsó	1842	26,10%	7,51%	45,72%	26,52%	51,93%	14,04%
Pozsony	567	40,82%	2,15%	42,05%	1,22%	64,71%	2,20%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Megjegyzés: a változás értékei a 2019. és 2023. évi arányok közötti eltérést mutatják százalékpontban; félkövérrel az abszolút értékben 2 százalékpontot meghaladó változások szerepelnek.

Note: change values indicate the difference between the 2019 and 2023 shares in percentage points; values exceeding 2 percentage points in absolute terms are highlighted in bold.

4.2. A vizsgált városok gazdasági súlya országonként

A fővárosi koncentráció bemutatását követően a városi szintű elemzés célja annak feltárása, hogy a fővárosokon túl mely regionális központok milyen mértékben és milyen szervezetben járulnak hozzá a nemzeti gazdasági teljesítményhez. A vizsgált városok gazdasági súlyának országonkénti bemutatása az árbevétel, az összes eszköz és a hitelállomány alapján, ötvözi a térképi megjelenítést és a városi rangsorokat bemutató táblázatos elemzést.

A városi szintű elemzésbe bevont 56 városhoz a teljes, 15 238 vállalatot tartalmazó EMIS-minta 7 184 eleme kapcsolódik. Az országonkénti megoszlást a 3. táblázat mutatja be. Az adatok arra utalnak, hogy a jelentős gazdasági súlyt képviselő vállalatok térbeli elhelyezkedése eltérő mértékben kötődik a fővárosi és nagyvárosi csomópontokhoz, ami a főváros-vidék, illetve a nagyváros-egyéb települések közötti dualitás értelmezéséhez is fontos szempont. Ez a mintázat összhangban áll azokkal a vállalati földrajzi megközelítésekkel, amelyek szerint a nagyobb cégek koncentrációja erősebben kötődik a városi térségekhez, különösen a fővárosokhoz és azok agglomerációihoz (Berkes et al., 2025). Az országok közül ugyanakkor Magyarországon a legerősebb ez a koncentráció.

3. táblázat: A vizsgálatba bevont városokhoz kapcsolódó vállalatok aránya az EMIS-mintában országonként

Table 3: Share of Companies Located in the Analysed Cities within the EMIS Sample by Country

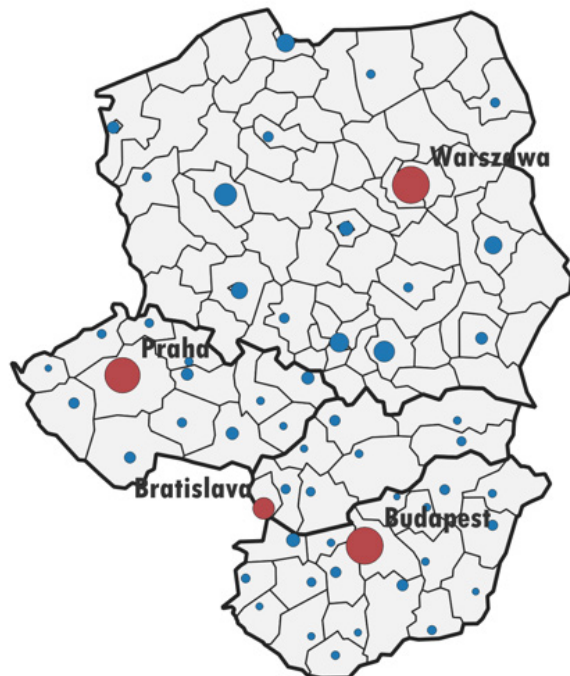
	CZ	HU	PL	SK	Összesen
Emis vizsgálatba bevont vállalatok száma	2 589	2 208	8 861	1 780	15 238
A vizsgálatba bevont városokban működő vállalatok száma	1 246	1 347	3 706	885	7 184
Arány (%)	48,13%	61,01%	41,82%	49,72%	47,15%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Az 1. ábra a Visegrádi országok vizsgált városainak gazdasági súlyát mutatja be az összeített árbevétel 2023. évi térbeli eloszlásán keresztül. A városok körszimbólumokkal jelennek meg, amelyek mérete az adott város relatív árbevételi nagyságát jelzi. A térképi ábrázolás célja a gazdasági koncentráció és a városhierarchia térbeli mintázatainak szemléltetése.

1. ábra: A V4 országok vizsgált városainak árbevétel szerinti térbeli megoszlása 2023-ban
 Figure 1: Spatial Distribution of the Analysed Cities in the V4 Countries by Corporate Revenue in 2023

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján QGIS 3.40.13 felhasználásával.

Source: own editing based on EMIS company database data, using QGIS 3.40.13.

Megjegyzés: a fővárosok piros, a többi vizsgált város kék színnel szerepel; a körök mérete az adott város 2023. évi összesített árbevételének nagyságát tükrözi. A térkép elsődleges célja a térbeli koncentráció és a városhierarchia vizuális szemléltetése, míg a pontos értékeket a kapcsolódó táblázatok tartalmazzák.

Note: capital cities are marked in red, while the other analysed cities are shown in blue; circle size reflects the total corporate revenue of each city in 2023. The primary purpose of the map is to visualize spatial concentration and urban hierarchy, while the exact values are provided in the corresponding tables.

A térképen jól kirajzolódik a fővárosok kiemelkedő gazdasági szerepe, amelyek 2023-ban a nemzeti gazdaságok legfontosabb csomópontjaiként jelennek meg. A gazdasági teljesítmény térbeli koncentrációja ugyanakkor országonként eltérő mértékű: míg Magyarország és Csehország esetében a fővárosi túlsúly markáns, addig Lengyelországban több regionális központ is érzékelhető gazdasági súlyt képvisel. A térképen megjelenő mintázatok vizuálisan is alátámasztják a V4 térség városhálózatainak eltérő policentrikussági fokát.

A 4. táblázatban bemutatott cseh városi rangsor alapján Prága gazdasági dominanciája egyértelműen kirajzolódik. A főváros kiemelkedő árbevételi, eszköz- és hitelállományi részesedését követően az értékek meredeken csökkennek: a következő legjelentősebb városok, Ostrava és Brno, már lényegesen kisebb gazdasági súllyal rendelkeznek. A rangsor további elemeinél a városok részesedése fokozatosan mérséklődik, ami erősen hierarchikus városhá-

lózatra utal. Ez a mintázat összhangban áll azokkal a szakirodalmi megállapításokkal, amelyek szerint a cseh városhálózatban Prága globális és nemzeti gazdasági integrációja messze meghaladja a többi nagyvárosét, miközben a regionális központok szerepe elsősorban kiegészítő jellegű marad (Sýkora et al., 2009). A cseh eset így olyan mérsékelt policentrikus szerkezetet jelez, amelyben több regionális központ ugyan azonosítható, de ezek egyike sem képez valódi ellenpólust a fővárossal szemben.

4. táblázat: A vizsgált városok gazdasági súlya Csehországban 2023-ban, valamint annak 2019-hez viszonyított változása

Table 4: Economic Weight of the Analysed Cities in Czechia in 2023 and their Change Relative to 2019

Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)
Prága	777	42,46%	1,20%	62,76%	1,03%	75,96%	2,57%
Ostrava	85	3,00%	0,05%	1,63%	-0,34%	0,89%	-0,14%
Brno	141	2,96%	-0,25%	2,13%	0,45%	1,61%	-0,22%
Pardubice	30	2,62%	-0,56%	1,62%	-0,46%	0,71%	-0,08%
České Budějovice	33	2,06%	-0,02%	0,54%	0,09%	0,73%	-0,14%
Plzeň	46	1,65%	-0,14%	0,95%	-0,33%	0,87%	-0,02%
Jihlava	13	1,00%	-0,06%	0,34%	0,26%	0,22%	-0,03%
Ústí nad Labem	16	0,80%	0,03%	4,80%	1,53%	0,80%	-0,11%
Liberec	22	0,74%	-0,05%	0,25%	0,09%	0,34%	-0,02%
Hradec Králové	32	0,55%	0,05%	0,18%	-0,11%	0,71%	-0,11%
Olomouc	28	0,37%	-0,02%	0,20%	0,01%	0,13%	-0,02%
Zlín	19	0,23%	0,00%	0,13%	-0,14%	0,13%	-0,03%
Karlovy Vary	4	0,07%	0,00%	0,03%	0,02%	0,04%	-0,01%
Vizsgált városok összesen	1 246	58,51%	0,22%	75,57%	2,11%	83,13%	1,64%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Megjegyzés: a változás értékei a 2019. és 2023. évi arányok közötti eltérést mutatják százalékpontban; félkövérrel az abszolút értékben 2 százalékpontot meghaladó változások szerepelnek.

Note: change values indicate the difference between the 2019 and 2023 shares in percentage points; values exceeding 2 percentage points in absolute terms are highlighted in bold.

A magyar városi rangsort bemutató 5. táblázat rendkívül erős fővárosi dominanciát jelez. Budapest 2023-ban a vizsgált városok árbevételének 53,97%-át, hitelállományának 53,77%-át, összes eszközállományának pedig 83,32%-át koncentrált, ami egyértelműen a hazai városhálózat erősen monocentrikus jellegére utal. A fővárost követő városok gazdasági súlya ettől jelentősen elmarad: a legfontosabb vidéki központok közül Győr árbevételi részesedése 4,39%, Kecskemété 2,42%, Székesfehérváré 1,90%, Debrecené pedig 1,71%. Ez azt mutatja, hogy a fővároson kívül nem azonosítható olyan regionális központ, amely a nemzeti gazdasági teljesítményben Budapesthez mérhető ellenpólust képezne.

A városi rangsor további elemeinél a gazdasági súly gyorsan elaprózódik, ami meredek városhierarchiára utal. A nem fővárosi városok közül egyes esetekben csak egy-egy mutatóban jelenik meg erősebb pozíció: Kecskemét hitelállományi részesedése például 4,53%, Debrecen pedig a hitelállomány és az eszközállomány alapján is valamivel hangsúlyosabb szerepet mutat, mint az árbevételi mutató alapján. Ezek az eltérések ugyanakkor nem változtatnak azon, hogy a magyar gazdasági térszerkezetet továbbra is Budapest túlsúlya határozza meg.

A 2019–2023 közötti változások sem utalnak érdemi szerkezeti átrendeződésre. Budapest árbevételi és eszközállományi részesedése tovább nőtt, miközben hitelállományi részesedése mérséklődött. A vidéki nagyvárosok többségénél csak kismértékű elmozdulás figyelhető meg, ami arra utal, hogy a magyar városhálózat alapvető szerkezete a vizsgált időszakban nem vált kiegyensúlyozottabbá. A vizsgált városok összesített részesedése ezt szintén megerősíti: 2023-ban a városi kör az árbevétel 71,83%-át, a hitelállomány 67,54%-át és az összes eszköz 90,35%-át koncentrált. Összességében a magyar minta továbbra is erősen Budapest-központú gazdasági térszerkezetet mutat, ami összhangban áll a hazai városhálózat monocentrikus jellegét hangsúlyozó értelmezésekkel (Rechnitzer, 2019; Somlyódy Péter, 2023).

5. táblázat: A vizsgált városok gazdasági súlya Magyarországon 2023-ban, valamint annak 2019-hez viszonyított változása

Table 5: Economic Weight of the Analysed Cities in Hungary in 2023 and their Change Relative to 2019

Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)
Budapest	904	53,97%	4,43%	53,77%	-2,44%	83,32%	4,52%
Győr	49	4,39%	-0,99%	1,19%	-0,19%	1,73%	-1,71%
Kecskemét	40	2,42%	-0,07%	4,53%	0,14%	0,58%	-0,06%
Székesfehérvár	40	1,90%	-0,48%	0,85%	-0,24%	0,75%	-0,35%
Debrecen	52	1,71%	0,10%	2,70%	0,84%	1,32%	-0,19%
Miskolc	34	1,53%	0,24%	0,63%	-0,13%	0,51%	-0,02%
Szeged	39	0,97%	0,09%	0,72%	-0,12%	0,42%	-0,05%
Veszprém	16	0,93%	-0,02%	0,09%	-0,08%	0,29%	-0,07%
Szombathely	20	0,84%	-0,34%	0,58%	-0,57%	0,27%	-0,17%
Pécs	29	0,69%	0,20%	0,19%	-0,18%	0,21%	-0,02%
Nyíregyháza	35	0,54%	-0,06%	0,67%	-0,10%	0,31%	0,00%
Eger	10	0,41%	0,07%	0,12%	-0,01%	0,08%	-0,02%
Szolnok	18	0,37%	0,00%	0,24%	-0,16%	0,11%	-0,01%
Tatabánya	12	0,36%	-0,02%	0,13%	-0,09%	0,18%	-0,04%
Kaposvár	12	0,25%	0,00%	0,48%	0,11%	0,07%	-0,01%
Szekszárd	10	0,21%	-0,03%	0,25%	-0,13%	0,07%	-0,01%
Zalaegerszeg	12	0,19%	-0,03%	0,14%	-0,03%	0,06%	0,00%
Békéscsaba	12	0,12%	-0,01%	0,24%	-0,08%	0,05%	-0,01%
Salgótarján	3	0,03%	0,00%	0,01%	-0,05%	0,01%	-0,01%
Vizsgált városok összesen	1 347	71,83%	3,08%	67,54%	-3,53%	90,35%	1,76%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Megjegyzés: a változás értékei a 2019. és 2023. évi arányok közötti eltérést mutatják százalékpontban; félkövérrrel az abszolút értékben 2 százalékpontot meghaladó változások szerepelnek.

Note: change values indicate the difference between the 2019 and 2023 shares in percentage points; values exceeding 2 percentage points in absolute terms are highlighted in bold.

A lengyel városi rangsort bemutató 6. táblázat a többi vizsgált országhoz képest kiegyensúlyozottabb szerkezetet mutat, ugyanakkor a 2019–2023 közötti változások alapján a fővárosi koncentráció erősödése is jól látható. Varsó 2023-ban az árbevétel 26,10%-át, a hitelállomány 45,72%-át, az összes eszközállomány 51,93%-át koncentrált. Ez önmagában is erős fővárosi szerepre utal, ugyanakkor az árbevételi arány továbbra is jóval alacsonyabb, mint Budapest, Prága vagy Pozsony esetében. A 2023-as állapotkép tehát még mindig arra utal, hogy a lengyel városhálózatban több regionális központ is érzékelhető gazdasági súlyt képvisel, ami összhangban áll a lengyel településhálózat policentrikusabb jellegét hangsúlyozó megközelítésekkel (ESPON Programme, 2012; Bocheński, 2023).

A fővárost követő városok rangsora ezt a kiegyensúlyozottabb szerkezetet tovább erősíti. Poznań, Kraków, Katowice, Gdańsk, Lublin és Wrocław egyaránt érzékelhető gazdasági súllyal rendelkeznek, miközben a városi rangsor lejtése jóval laposabb, mint a magyar vagy a cseh esetben. A nem fővárosi városok közül Poznań a hitelállomány alapján is erősebb pozíciót mutat, Katowice pedig különösen az összes eszközállomány tekintetében emelkedik ki. Ez arra utal, hogy a lengyel városhálózatban több regionális központ is képes önálló gazdasági szerepkört betölteni. Ugyanakkor a regionális rendszerek változásai nem teljesen azonos irányban zajlanak, vagyis a policentrikus szerkezeten belül is jelentős belső differenciáltság figyelhető meg (Runge, 2023).

Az eredmények legfontosabb tanulsága azonban a változásmutatókban látható. Varsó részesedése 2019 és 2023 között az árbevétel esetében 7,51, a hitelállomány esetében 26,52, az összes eszközállomány esetében pedig 14,04 százalékponttal nőtt, ami messze a legerőteljesebb elmozdulás a vizsgált országok fővárosai közül. A nem fővárosi városok többségénél ehhez képest mérsékelt növekedés vagy csak csekély változás figyelhető meg. Ez arra utal, hogy miközben a lengyel városhálózat morfológiai értelemben továbbra is policentrikusabb képet mutat, a vállalati pénzügyi és irányítási funkciók koncentrációja a vizsgált időszakban egyértelműen Varsó javára erősödött. Az eredmény összhangban áll azokkal a vizsgálatokkal, amelyek a lengyel településhálózat policentrikus szerkezete mellett a regionális központok eltérő térszervező erejére, valamint a nagyvárosi térségek belső, poliszubcentrikus átalakulására hívják fel a figyelmet (Gibas – Heffner, 2025; Kebza, 2024).

A vizsgált városok összesített arányai szintén ezt az ambivalens képet erősítik. A lengyel városi kör 2023-ban az árbevétel 48,91%-át, a hitelállomány 69,78%-át és az összes eszköz 71,57%-át koncentrált, miközben a 2019-hez viszonyított növekedés mindhárom mutató esetében jelentős volt. Összességében a lengyel minta a 2023-as állapotkép alapján továbbra is a V4 térség legkiegyensúlyozottabb városhálózati szerkezetét mutatja, a változási dinamika azonban azt jelzi, hogy a vállalati és pénzügyi koncentráció erősödése egyre inkább Varsó felé tolódik.

6. táblázat: A vizsgált városok gazdasági súlya Lengyelországban 2023-ban, valamint annak 2019-bez viszonyított változása

Table 6: Economic Weight of the Analysed Cities in Poland in 2023 and Their Change Relative to 2019

Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019-2023 (szp.)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019-2023 (szp.)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019-2023 (szp.)
Varsó	1842	26,10%	7,51%	45,72%	26,52%	51,93%	14,04%
Poznań	246	4,48%	1,80%	5,11%	3,80%	3,34%	0,46%
Kraków	309	3,70%	2,10%	3,64%	0,51%	2,31%	0,80%
Katowice	155	2,95%	1,85%	3,62%	2,17%	5,61%	2,04%
Gdańsk	182	2,59%	1,37%	3,59%	0,46%	2,02%	0,70%
Lublin	84	2,43%	1,67%	2,60%	1,83%	2,05%	0,73%
Wrocław	259	2,01%	1,14%	1,95%	0,03%	1,56%	0,43%
Łódź	154	1,31%	0,68%	0,93%	0,42%	0,67%	0,18%
Szczecin	106	0,76%	0,45%	0,51%	-0,04%	0,53%	0,13%
Rzeszów	74	0,75%	0,39%	0,76%	0,55%	0,57%	0,15%
Bydgoszcz	78	0,44%	0,25%	0,33%	-1,84%	0,27%	0,09%
Opole	42	0,38%	0,22%	0,10%	-10,24%	0,14%	0,06%
Białystok	63	0,29%	0,16%	0,12%	-0,19%	0,13%	0,04%
Kielce	41	0,28%	0,12%	0,66%	0,46%	0,26%	0,06%
Gorzów Wielkopolski	31	0,22%	0,09%	0,03%	-0,14%	0,09%	0,02%
Olsztyn	40	0,20%	0,10%	0,12%	0,00%	0,08%	0,02%
Vizsgált városok összesen	3 706	48,91%	19,90%	69,78%	24,31%	71,57%	19,94%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Megjegyzés: a változás értékei a 2019. és 2023. évi arányok közötti eltérést mutatják százalékpontban; félkövérrel az abszolút értékben 2 százalékpontot meghaladó változások szerepelnek.

Note: change values indicate the difference between the 2019 and 2023 shares in percentage points; values exceeding 2 percentage points in absolute terms are highlighted in bold.

A szlovák városi rangsort bemutató 7. táblázat Pozsony meghatározó szerepét mutatja, ugyanakkor a városhálózat szerkezete kevésbé szélsőséges, mint Magyarországon. Pozsony 2023-ban az árbevétel 40,82%-át, a hitelállomány 42,05%-át és az összes eszközállomány 64,71%-át koncentrált. Ez jelentős fővárosi súlyra utal, különösen az eszközállomány tekintetében, ugyanakkor a főváros dominanciája nem olyan kizárólagos, mint Budapest esetében. A 2019–2023 közötti változások alapján Pozsony részesedése mérsékelten nőtt,

ami arra utal, hogy a fővárosi szerepkör a vizsgált időszakban inkább stabilan erősödött, mintsem ugrásszerűen átrendeződött volna.

A fővárost követően több regionális központ is mérhető gazdasági súllyal jelenik meg a rangsorban. Žilina, Trnava, Košice és Nitra az árbevétel és a hitelállomány alapján egyaránt érzékelhető szerepet játszanak, bár egyikük sem közelíti meg Pozsony gazdasági teljesítményét. A városhálózat szerkezete ezért mérsékelt hierarchikus: a fővárosi dominancia mellett korlátozott, de jól azonosítható regionális ellensúlyok is jelen vannak. Ez a mintázat összhangban áll azokkal az értelmezésekkel, amelyek a szlovák városhálózat átmeneti helyzetét hangsúlyozzák, vagyis a főváros erős központi szerepe mellett több másodlagos központ fennmaradását is jelzik (Sýkora et al., 2009).

A változásmutatók alapján a szlovák városhálózati szerkezet 2019 és 2023 között nem rendeződött át jelentősen. A legtöbb nem fővárosi város esetében csak kis mértékű pozitív vagy negatív elmozdulás figyelhető meg, ami arra utal, hogy a regionális központok pozíciója alapvetően stabil maradt. A vizsgált városok összesített részesedése szerint 2023-ban a szlovák városi kör az árbevétel 56,90%-át, a hitelállomány 56,52%-át és az összes eszköz 73,94%-át koncentrált, ami azt jelzi, hogy a gazdasági és pénzügyi erőforrások meghatározó része továbbra is a vizsgált nagyvárosi körhöz kötődik. Összességében a szlovák minta mérsékelt policentrikus, de egyértelműen fővárosvezérelt szerkezetet mutat.

7. táblázat: A vizsgált városok gazdasági súlya Szlovákiában, valamint annak 2019-hez viszonyított változása

Table 7: Economic Weight of the Analysed Cities in Slovakia in 2023 and Their Change Relative to 2019

Városok	Cégek száma	Árbevétel aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Hitelállomány aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)	Összes eszköz aránya 2023 (%)	Változás 2019–2023 (szp.)
Pozsony	567	40,82%	2,15%	42,05%	1,22%	64,71%	2,20%
Žilina	64	4,82%	0,47%	3,17%	-1,25%	1,81%	-0,10%
Trnava	43	3,05%	0,09%	3,12%	-0,15%	1,24%	-0,22%
Košice	64	2,71%	-0,01%	2,49%	-0,07%	1,63%	0,10%
Nitra	59	2,47%	-0,08%	2,38%	0,00%	1,53%	-0,23%
Banská Bystrica	35	1,27%	-0,10%	1,93%	-0,50%	1,94%	-0,41%
Prešov	28	1,06%	-0,11%	0,90%	0,43%	0,51%	0,01%
Trenčín	25	0,70%	-0,03%	0,49%	-0,27%	0,56%	-0,05%
Vizsgált városok összesen	885	56,90%	2,39%	56,52%	-0,59%	73,94%	1,30%

Forrás: saját szerkesztés az EMIS vállalati adatbázis alapján.

Source: own editing based on EMIS company database.

Megjegyzés: a változás értékei a 2019. és 2023. évi arányok közötti eltérést mutatják százalékpontban; félkövérrel az abszolút értékek 2 százalékpontot meghaladó változások szerepelnek.

Note: change values indicate the difference between the 2019 and 2023 shares in percentage points; values exceeding 2 percentage points in absolute terms are highlighted in bold.

Összességében az országonként bemutatott városi rangsorok megerősítik, hogy a V4 országok városhálózatai eltérő mértékben felelnek meg a policentrikus fejlődés elméleti elvárásainak. Lengyelország esetében a több erős regionális központ jelenléte egy kiegyensúlyozottabb, policentrikusabb szerkezetet eredményez, ugyanakkor a 2019–2023 közötti változások Varsó koncentrációjának erősödését jelzik. Ezzel szemben Magyarországon a gazdasági teljesítmény rendkívül erősen egyetlen központhoz kötődik, Csehország és Szlovákia e két pólus között helyezkedik el, eltérő hangsúlyokkal és belső városhálózati sajátosságokkal. A városi rangsorok így empirikusan is alátámasztják a szakirodalomban bemutatott térszerkezeti különbségeket, és szoros kapcsolatot teremtenek a fővárosi koncentráció, a városhierarchia és a policentrikus fejlődés elméleti kerete között.

5. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány a policentrikus városhálózat fejlődésének elméleti keretében vizsgálta a vállalati gazdasági teljesítmény és a pénzügyi erőforrások térbeli koncentrációját a Visegrádi országokban. Az elemzés arra irányult, hogy a vállalati árbevétel, az összes eszközállomány és a hitelállomány milyen mértékben összpontosul a fővárosokban, illetve milyen gazdasági szerepet töltenek be a regionális központok a nemzeti városhálózatokon belül. A 2023. évi állapotkép mellett a vizsgálat a 2019 és 2023 évi adatok összevetésével azt is feltárta, hogy a fővárosi koncentráció és a regionális központok gazdasági súlya milyen irányban változott a vizsgált időszakban.

Az empirikus eredmények megerősítik, hogy a V4 országok városhálózataiban a fővárosok gazdasági súlya továbbra is meghatározó, ugyanakkor a koncentráció mértéke és dinamikája országonként jelentős eltéréseket mutat. Magyarország esetében a vállalati teljesítmény és különösen az eszközállomány rendkívüli mértékben Budapesthez kötődik, ami továbbra is kifejezetten monocentrikus gazdasági térszerkezetre utal. A regionális központok szerepe korlátozott, és a 2019–2023 közötti változások sem jeleznek olyan áttrendeződést, amely érdemben mérsékelné a főváros dominanciáját. Csehországban és Szlovákiában szintén erős fővárosi koncentráció figyelhető meg, ugyanakkor több regionális központ is stabil gazdasági funkcióval rendelkezik, ami a magyar esetnél kiegyensúlyozottabb városhálózati szerkezetet eredményez. Lengyelország esetében a 2023-as állapotkép továbbra is policentrikusabb mintázatot mutat, mivel Varsó mellett több regionális nagyváros is érzékelhető gazdasági súllyal bír. A 2019–2023 közötti változások ugyanakkor azt jelzik, hogy a vállalati és pénzügyi koncentráció a vizsgált időszakban egyértelműen Varsó javára erősödött.

Az eredmények így megerősítik, hogy a policentrikus fejlődés célkitűzései Kelet-Közép-Európában továbbra is csak részlegesen és országonként eltérő mértékben valósultak meg. A vizsgálat egyúttal arra is rámutat, hogy a településhálózat morfológiai policentrikussága és a vállalati gazdasági koncentráció nem szükségszerűen esik egybe: különösen a lengyel eset mutatja, hogy a kiegyensúlyozottabb városhálózati szerkezet mellett is erősödhet a fővárosi pénzügyi és irányítási koncentráció. A vállalati és pénzügyi erőforrások térbeli koncentrációja tehát továbbra is erős, különösen a fővárosi térségekben, ami korlátozza a kiegyensúlyozottabb városhálózat kialakulását és a területi kohézió erősödését (ESPON Programme, 2012; Faludi, 2006).

A policentrikus területfejlesztési célok érvényesüléséhez ezért nem elegendő a városhierarchia formális újraszabályozása vagy a fejlesztési pólusok kijelölése. Mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a fővárosi koncentráció mérséklése önmagában minden esetben kívánatos cél volna, hiszen a fővárosok nemzetközi versenyképességi és hálózatszervező szerepe továbbra is meghatározó. A nagyvállalatok területi elhelyezkedését a kormányzati és szakpolitikai eszközök csak korlátozottan, de nem jelentéktelen mértékben képesek befolyásolni. Ilyen eszköz lehet a beruházásösztönzés területi irányítása, az infrastruktúra, az elérhetőség, és az intézményi környezet fejlesztése, valamint a regionális központok innovációs, felsőoktatási és üzleti szolgáltatási kapacitásainak megerősítése. Szükség van a regionális központok gazdasági, pénzügyi és intézményi megerősítésére, valamint a városok közötti funkcionális kapcsolatok tudatosabb fejlesztésére is, összhangban az európai területpolitikai törekvésekkel és a hazai szakirodalomban megfogalmazott szempontokkal (Somlyódy Péter, 2023, 2024; Rácz, 2023). A befolyásolás lehetséges eszközei közé tartozhat a beruházásösztönzés területi irányítása, az infrastrukturális és intézményi fejlesztések decentralizálása, valamint a regionális központok innovációs és felsőoktatási kapacitásainak megerősítése.

A kutatás vállalati adatokon alapuló empirikus megközelítése hozzájárul a V4 országok városhálózatának mélyebb megértéséhez, ugyanakkor további kutatási irányt jelenthet a hosszabb idősorok bevonása, valamint a policentrikus fejlődést befolyásoló intézményi, szabályozási és szakpolitikai tényezők részletesebb feltárása.

IRODALOMJEGYZÉK

- Beck, Thorsten – Demirgüç-Kunt, Asli – Maksimovic, Vojislav: *Financing patterns around the world: Are small firms different?*, Journal of Financial Economics, 2008/3, 467–487. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2007.10.005>
- Berkes, Judit – Páthy, Ádám – Egyed, Ildikó – Rácz, Szilárd: *The firm geography of Central and Eastern Europe and the Western Balkans*, Journal of Urban and Regional Analysis, 2025/1, 5–35. <https://doi.org/10.37043/JURA.2025.17.1.1>
- Bocheński, Tadeusz: *Polycentricity of the Settlement System - Example of an Urban Network in Poland*, European Research Studies Journal, 2023/3, 612–623.
- Bourdeau-Lepage, Lise: *Advanced services and city globalization on the Eastern fringe of Europe*, Belgeo, 2007/1, 133–146. <https://doi.org/10.4000/belgeo.11703>
- Brezzi, Monica – Veneri, Paolo: *Assessing Polycentric Urban Systems in the OECD: Country, Regional and Metropolitan Perspectives*, European Planning Studies, 2015/6, 1128–1145. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.905005>
- Derudder, Ben – Taylor, Peter J. – Witlox, Frank – Catalano, Gilda: *Hierarchical tendencies and regional patterns in the world city network: A global urban analysis of 234 cities*, Regional Studies, 2003/9, 875–886. <https://doi.org/10.1080/0034340032000143887>
- Egri Zoltán: *A város- és városrész-tipizálás alapjai Kelet-Közép-Európában*, Tér és Társadalom, 2014/2, 87–104. <https://doi.org/10.17649/TET.28.2.2617>
- Faludi, Andreas: *From European spatial development to territorial cohesion policy*, Regional Studies, 2006/6, 667–678. <https://doi.org/10.1080/00343400600868937>
- Faragó László: *A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása*, Tér és Társadalom, 2006/2, 83–102. <https://doi.org/10.17649/TET.20.2.1055>

- Finka, Maros – Kluvánková, Tatiana: *Managing complexity of urban systems: A polycentric approach*, Land Use Policy, 2015, 602–608. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.09.016>
- Gibas, Piotr – Heffner, Krystian: *Regional Centres and Intra-Regional Peripheral Zones in Poland*, Land, 2025/4, 850. <https://doi.org/10.3390/land14040850>
- Hein, Carola: *European spatial development, the polycentric EU capital, and Eastern enlargement*, Comparative European Politics, 2006/4, 253–271. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ccp.6110074>
- Hildreth, W. Bartley – Miller, Gerald J.: *Debt and the Local Economy: Problems in Benchmarking Local Government Debt Affordability*, Public Budgeting & Finance, 2003/4, 99–113. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.00091>
- Karkowska, Renata – Pawłowska, Małgorzata: *The concentration and bank stability in Central and Eastern European countries*, NBP Working Paper No. 272, Narodowy Bank Polski, Warsaw, 2017. Elérhető: https://static.nbp.pl/publikacje/materialy-i-studia/272_en.pdf (Letöltés ideje: 2026. 06. 06.)
- Kebza, Martin: *The development of polysubcentric network in the context of metropolitanization: evidence from Poland*, European Planning Studies, 2024/10, 2075–2102, <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2317342>
- Kramar, Hans – Kadi, Justin: *Polycentric city networks in Central-Eastern Europe: Existing concepts and empirical findings*, Geographia Polonica, 2013/3, 183–198. <https://doi.org/10.7163/GPol.2013.18>
- Lee, Mihye: *Determinants of firm-level growth: Lessons from the Czech Republic, Hungary, and Poland*, South East European Journal of Economics and Business, 2023/1, 46–57. <https://doi.org/10.2478/jeb-2023-0004>
- Ministries responsible for regional development of the V4+2 countries: *Common spatial development document of the V4+2 countries*, Budapest, 2010. Elérhető: https://mmr.gov.cz/get-media/e29f36f6-df9d-468a-89e9-01673f5192ea/v4plus2_document_eng_ok.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Moldogaziev, Tima T. – Guzman, Tatyana: *Economic Crises, Economic Structure, and State Credit Quality Through-the-Cycle*, Public Budgeting & Finance, 2015/4, 42–66. <https://doi.org/10.1111/pbaf.12075>
- Nemes Nagy József: *Regionális folyamatok, régiók*, in: Perczel György (szerk.): Magyarország társadalmi–gazdasági földrajza, Budapest, 2003, 565–621.
- Rácz Szilárd: *A Nyugat-Balkán policentrikus városhálózatának értelmezése európai kontextusban*, Comitatus, 2023/246, 203–212. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2023.33-246.203>
- Rechnitzer János: *Nagyvárosok a magyar területi politikában és területfejlesztésben a rendszerváltástól napjainkig*, Tér és Társadalom, 2019/1, 3–26. <https://doi.org/10.17649/tet.33.1.3069>
- Runge, Anna: *Changes in regional settlement systems in Poland*, Environmental & Socio-economic Studies, 2023/4, 1–11. <https://doi.org/10.2478/enviro-2023-0019>
- Ryan-Collins, Josh – Werner, Richard A. – Castle, Jennifer: *A half-century diversion of monetary policy? An empirical horse-race to identify the UK variable most likely to deliver the desired nominal GDP growth rate*, Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 2016/43, 158–176. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2016.03.009>
- Sohn, Christophe – Giffinger, Rudolf: *A Policy Network Approach to Cross-Border Metropolitan Governance: The Cases of Vienna and Bratislava*, European Planning Studies, 2015/6, 1187–1208. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.994089>
- Somlyódy Péter Edit: *A várostársági és policentrikus szemléletre alapozott településhálózat-fejlesztés érvényessége és érvényesülése Magyarországon*, Comitatus, 2023/246, 171–182. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2023.33-246.171>
- Somlyódy Péter Edit: *Reflexiók nagyvárosaink elszalasztott felzárkózási lehetőségére az elmúlt tíz év tükrében*, Comitatus Önkormányzati Szemle, 2024/250, 209–218. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2024.34-250.209>

- Štefkovičová, Pavla – Koch, Andreas: *Challenging and Interlinking Quality of Life with Social Sustainability in European Cross-Border Suburban Regions: An Empirical Survey in Bratislava-Lower Austria and Burgenland, and Salzburg-Bavaria*, Sustainability, 2022/11, 6602. <https://doi.org/10.3390/su14116602>
- Sýkora, Luděk – Mulíček, Ondřej – Maier, Karel: *City regions and polycentric territorial development: concepts and practice*, Urban Research & Practice, 2009/3, 233–239. <https://doi.org/10.1080/17535060903319095>
- Szabó Dániel Róbert – Pintér Tibor: *A policentrikus területi szerkezet és a kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági struktúra kapcsolata*, Gradus, 2014/2, 224–229.
- Szabó Dániel Róbert – Pintér Tibor: *A policentrikus térstruktúra mint a kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági szerkezet alapja*, Vezetéstudomány, 2015/4, 2–13. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2015.04.01>
- Szabó Pál: *Kelet-Közép-Európa főbb térszerkezeti jellemzőinek stabilizálódása*, Comitatus, 2024/250, 125–136. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2024.34-250.125>
- Tondl, Gabriele: *Interest rates, corporate lending and growth in the Euro Area*, Department of Economics Working Paper No. 227, Wien, 2016.
- Vasilyeva, Rogneda – Turygin, Oleg – Ie, Olga – Kozlova, Maria: *The impact of lending to non-financial corporations on economic growth*, Proceedings of CBU in Economics and Business, 2021, 2, 111–115. <https://doi.org/10.12955/peb.v2.262>

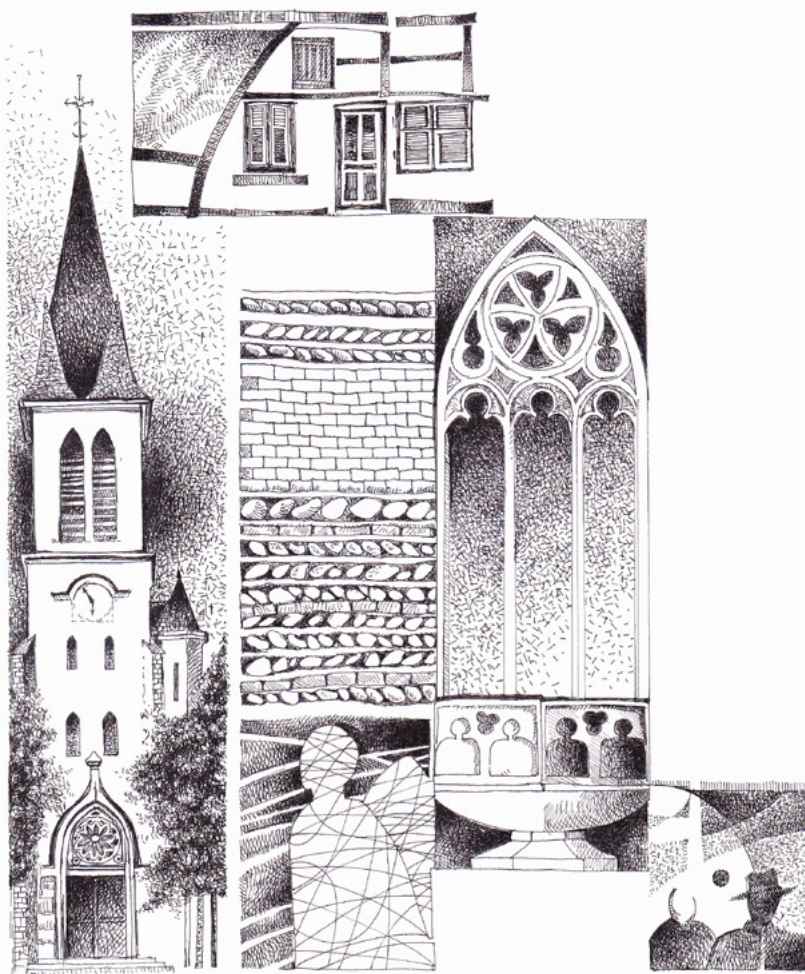
JOGSZABÁLYOK

- European Parliament and the Council: Directive 2013/34/EU of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, Official Journal of the European Union, L 182, 2013.6.29.
- 1/2014. (I. 3.) OGY határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról.

INTERNETES FORRÁSOK

- Common Spatial Development Strategy of the V4+2 Countries: *Common Spatial Development Strategy of the V4+2 Countries*, Institute for Spatial Development, Czech Republic, 2014. Elérhető: <https://www.uur.cz/media/h5umpb1x/common-spatial-development-strategy-of-the-v4-2-countries-21032014.pdf> (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- EMIS: *Emerging Markets Information Service* (adatbázis). Elérhető: <https://www.emis.com> (Letöltés ideje: 2025.06.26.).
- ESDP: *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1999. Elérhető: <https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/ESDP.pdf> (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- ESPON EGTC: *Polycentric Territorial Structures and Territorial Cooperation* (ESPON Policy Brief 6), Luxembourg, 2016. Elérhető: https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON_policy_brief_polycentricity_071016_FINAL_2.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- ESPON EGTC: *The territorial dimension of future policies* (ESPON Working Paper), Luxembourg, 2018. Elérhető: https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON_Policy_Brief_Territorial_dimension_of_future_policies.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)

- ESPON Programme: *POLYCE – Metropolisation and Polycentric Development in Central Europe* (Targeted Analysis 2013/2/12 – Final Report), Luxembourg, 2012. Elérhető: https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/POLYCE_FINAL_SCIENTIFICREPORT.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- European Commission: *User guide to the SME Definition*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. <https://doi.org/10.2873/255862>
- European Union: *Territorial Agenda 2030: A future for all places*, Council of the European Union, Brussels, 2020.
- European Union: *Territorial Agenda of the European Union 2020: Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*, Council of the European Union, Brussels, 2011. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Eurostat: *Structural business statistics overview*. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Structural_business_statistics_overview (Letöltés ideje: 2025.08.25.).
- OECD: *OECD Regional Outlook 2023: The longstanding geography of inequalities*, Paris, 2023. <https://doi.org/10.1787/92cd40a0-en>

•
Jáger István: Montagnati anzix

HORECZKI RÉKA – BARANYAI NÓRA
– KÉZAI PETRA KINGA

Társadalmi innováció mint a regionális fejlesztés eszköze – fókuszban a magyar testvértelepülési kapcsolatok

A Social Innovation as a Tool for Regional Development – Focusing on Twinning Relations in Hungary

•

SZERZŐK:

HORECZKI RÉKA, tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 7621 Pécs, Papnövelde u. 22., horeczki.reka@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X

BARANYAI NÓRA, tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 9024 Győr, Liszt Ferenc u. 10., baranyai.nora@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0001-8920-2992

KÉZAI PETRA KINGA, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 9026 Győr, Egyetem tér 1., kezai.petra.kinga@sze.hu; tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 9024 Győr, Liszt Ferenc u. 10., kezai.petra@krtk.elte.hu; ORCID: 0000-0001-5427-0127

JEL kód: R58, O35, H77

Kulcsszavak: társadalmi innováció • testvértelepülési kapcsolat • testvérváros
• városdiplomácia • regionális fejlesztés • önkormányzat • városhálózat

Absztrakt: A társadalmi innováció az elmúlt évtizedben a társadalomkutatás és a regionális fejlesztés egyik központi fogalmává vált, új megközelítéseket kínál a helyi közösségek előtt álló komplex kihívások kezelésére. Az értelmezés széles tevékenységi spektrumot ölel fel az alulról szerveződő (grassroots) kezdeményezésektől a magán-, köz- és civil szféra által létrehozott új termékekig és szolgáltatásokig, egészen az intézményi és társadalmi struktúrákban végbemelő rendszerszintű átalakulásokig. A tanulmány középpontjában a magyar önkormányzatok nemzetközi kapcsolatai állnak, azt vizsgálva, hogy a testvértelepülési kapcsolatok – vagyis a települések közötti formális együttműködések – miként szolgálhatnak a társadalmi innováció és a regionális kohézió lehetséges katalizátoraiként. A testvértelepülési együttműködések motivációit, intenzitását és hatásait egy kvantitatív vizsgálat keretében értékeltük. A kutatás alapjául az önkormányzatok körében végzett kérdőíves vizsgálat szolgált (n=409), amelyet öt esettanulmány egészít ki. A magyar–magyar és egyéb intraetnikus testvértelepülési kapcsolatok társadalmilag aktívabbak és szorosabban kötődnek a helyi közösségekhez, erősítik a közösségi identitást és a civil részvételt, noha közvetlen gazdasági hasznuk korlátozott. A tanulmány öt esettanulmány bemutatását tűzte ki célul, amelyek jó példaként szolgálnak arra, hogy a testvértelepülési partnerségek hatékony társadalmi innovációs platformként működnek, így elősegítve a befogadóbb és területileg integráltabb fejlődést. Az aktív helyi társadalom jobban kezeli a felmerülő nehézségeket, és ennek megfelelően – a helyi önkormányzatokra általában jellemző erőforráshiány mellett – kevésbé érzékeli a gátló tényezőket. A kapcsolatok megléte pedig egyértelműen nagyobb előnyökkel jár e települések számára.

AUTHORS:

RÉKA HORECZKI, Senior Research Fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies, Papnövelde u. 22. H-7621 Pécs, Hungary, horeczki.reka@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X

NÓRA BARANYAI, Research Fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies, Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary, baranyai.nora@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0001-8920-2992

PETRA KINGA KÉZAI, Assistant Professor, Széchenyi István University, Kautz Gyula Faculty of Business and Economics, Egyetem tér 1., H-9026 Győr, Hungary, kezai.petra.kinga@sze.hu; Research Fellow, ELTE Centre for Economic and Regional Studies, Institute for Regional Studies, Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary, kezai.petra@krtk.elte.hu, ORCID: 0000-0001-5427-0127

JEL code: R58, O35, H77

Keywords: *social innovation • town twinning • sister cities • city diplomacy
• regional development • city network*

Abstract: Over the past decade, social innovation has become a central concept in social research and regional development, offering new approaches to addressing the complex challenges facing local communities. The interpretation covers a wide range of activities, from grassroots initiatives to new products and services created by the private, public, and civil sectors, to systemic transformations taking place in institutional and social structures. The study focuses on the international relations of Hungarian local governments, examining how twinning relationships – i.e., formal cooperation between municipalities – can serve as potential catalysts for social innovation and regional cohesion. We evaluated the motivations, intensity, and effects of twinning. The motivations, intensity, and effects of twinning cooperation were evaluated in a quantitative study. The research was based on a questionnaire survey conducted among local governments (n=409), supplemented by five case studies. Hungarian-Hungarian and other intra-ethnic twinning relationships are more socially active and more closely linked to local communities, strengthening community identity and civic participation, although their direct economic benefits are limited. The study aimed to present five case studies that serve as good examples of how twinning partnerships function as effective social innovation platforms, thus promoting more inclusive and territorial integrated development. An active local community is better able to deal with the difficulties that arise and, accordingly, is less sensitive to the obstacles that are typically associated with local governments, such as a lack of resources. The existence of these relationships clearly brings greater benefits to these municipalities.

BEVEZETÉS

A társadalmi innováció az elmúlt évtizedben a társadalomkutatás és a regionális fejlesztés egyik központi fogalmává vált, új megközelítéseket kínál a helyi közösségek előtt álló komplex kihívások kezelésére (Häikiö et al., 2017; Have – Rubalcava, 2016; Kézai – Konczosné Szombathelyi, 2021; Márkus et al., 2025). A fogalom alapját az a felismerés képezi, hogy nem technológiai, hanem társadalmi folyamatként értelmezi az innovációt (Howald – Schwarz, 2010). Több szerző azt hangsúlyozza (Gábiel, 2023; Mulgan, 2012; Howald – Schwarz, 2010; Sallnow et al., 2016), hogy a gazdasági versenyképesség és a társadalmi kohézió alapvetően a közösségek együttműködési képességén és kreatív problémamegoldásán múlik, s kiemeli a társadalmi kapcsolatok, együttműködések és közösségi problémamegoldás szerepét a komplex társadalmi kihívások kezelésében és fenntartható fejlődésben. Ebben az értelmezésben a társadalmi innováció a közösségi tanulás, a kollektív cselekvés és a bizalmi hálózatok erősítésének eszköze, amely hozzájárul a reziliens és befogadó társadalmak kialakításához. Magyarországon, ahol a regionális különbségek továbbra is jelentősek (Lux, 2010; Dusek et al., 2014), ezen megközelítés különösen releváns: a helyi önkormányzatok és civil szervezetek közötti partnerségek új típusú fejlődési pályákat kínálhatnak.

A tanulmány középpontjában a testvértelepülési kapcsolatok mint a társadalmi innováció lehetséges katalizátorai (OECD, 2023; Atanga et al., 2024) állnak. Ezek az önkormányzatok közötti formális együttműködések a nemzetközi városdiplomácia egyik legrégebb óta működő, ugyanakkor legkevésbé kutatott formái. E kapcsolatok nem csupán kulturális

vagy protokolláris funkciót töltenek be, hanem a tudásmegosztás, a közös projektek és a helyi közösségek megerősítésének terepei is lehetnek. Az utóbbi években megfigyelhető, hogy a magyar–magyar és más intraetnikus testvértelepülési kapcsolatok különösen aktívak a társadalmi innovációs gyakorlatok előmozdításában: hozzájárulnak a közösségi identitás erősítéséhez, az önkéntesség és civil részvétel növeléséhez, miközben segítenek a regionális egyenlőtlenségek mérséklésében. A kutatás az alábbi kérdésekre keresi a választ: (1) Hogyan támogatják a testvértelepülési együttműködések a társadalmi innováció megvalósulását? (2) Milyen tényezők határozzák meg ezen kapcsolatok fenntarthatóságát hosszú távon?

A kutatás kiindulópontja egy országos, reprezentatív kérdőíves felmérés (N=409), amely a magyar önkormányzatok testvértelepülési hálózatait, motivációit, a kapcsolatok hatásait és akadályait vizsgálja. A tanulmány célja, hogy feltárja, miként válhatnak e kapcsolatok a helyi fejlesztési politikák organikus részévé, és hogyan képesek támogatni a fenntartható, közösségi alapú fejlődést. Az elemzés különös figyelmet fordít azokra az együttműködésekre, amelyek a társadalmi innováció gyakorlati megvalósulását példázják – így a határon átnyúló civil és kulturális partnerségekre, a közösségek önszerveződésére, valamint a kulturális örökség és gazdasági együttműködés metszéspontjaira. Hiszen ezen területek kulturális tőkéje kiemelkedő értéket képvisel (Hribar – Lozej, 2013; Rechnitzer – Berkes, 2021), nem csupán az itt élő nemzetiségek és hagyományok sokfélesége miatt, hanem az asszimilációra képes, ugyanakkor hagyományait megőrző lakosság következtében is. Meggyőződésünk, hogy minden olyan kezdeményezés, amely az együttműködésre, a közös gondolkodásra és a közös cselekvésre irányul, hozzájárulhat a régió kohéziójának megőrzéséhez.

A tanulmány átfogó szakirodalmi áttekintést ad a társadalmi innováció fejlődéséről, a fogalmat a regionális fejlesztés stratégiai eszközeként értelmezve. Az írás öt vizsgált együttműködési típust mutat be esettanulmányok segítségével, ahol a kooperáció, a települések közötti együttműködés a társadalmi innováció egy lépcsőjének tekinthető.

SZAKIRODALMI ÖSSZEGZÉS – FELZÁRKÓZÁS A TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ SEGÍTSÉGÉVEL?

A társadalmi innováció fogalma a 19. század elejére vezethető vissza (Drucker, 1957), amikor az ipari forradalom által kiváltott mélyreható társadalmi kihívásokra adott válaszként jelent meg (Godin, 2012). Ogburn (1922) a definíció egyik legkorábbi elméleti alapját teremtette meg, amikor azonosította a társadalmi változás, a kultúra és az emberi természet közötti összefüggéseket. Értelme szerint az innováció nem kizárólag technológiai jelenség, hanem egy tágabb értelemben vett kulturális és társadalmi folyamat, amely átalakítja a társadalmi struktúrákat és értékrendszereket.

Történeti nézőpontból Godin (2012) rámutatott, hogy a társadalmi innováció gondolata először az 1830-as évek utópisztikus reformmozgalmai során öltött formát, amelyek célja a szolidaritás, a polgári részvétel és a kollektív jólét előmozdítása volt. A 20. század folyamán a koncepció az idealisztikus társadalomreform-eszméből fokozatosan egy gyakorlati keretrendszeré alakult, amely az intézményi rendszerek fejlesztésére és az összetett társadalmi problémák kezelésére törekedett (Janik et al., 2021). A társadalmi innováció kortárs értelmezését Moulaert és munkatársai (2014) rendszereztek, akik azt kollektív cselekvésen,

társadalmi tanuláson és transzdiszciplináris együttműködésen alapuló folyamatként határozták meg. Ez a modern megközelítés hármas célt meghatározva a társadalmi innovációt egyaránt tekinti elméleti keretnek és gyakorlati eszköznek: elősegíti a közösségek rezilienciáját, támogatja az inkluzív fejlődést, valamint a fenntartható társadalmi átalakulást.

Az elmúlt évtizedekben a társadalmi innováció fogalma egyre nagyobb hangsúlyt kapott a tudományos, szakpolitikai és gyakorlati diskurzusokban, és az elemző kategóriából a fejlesztés- és innovációpolitika iránytűjévé vált. Ennek ellenére máig nem létezik egységesen elfogadott definíció, értelmezése nyelvi, kulturális, gazdasági és adminisztratív kontextusonként eltér. Az Európai Bizottság (2013) meghatározása szerint a társadalmi innováció olyan új ötleteket (termékeket, szolgáltatásokat, modelleket) jelent, amelyek egyszerre elégitik ki a társadalmi szükségleteket, s új társadalmi kapcsolatokat, együttműködéseket hoznak létre. Ezzel szemben a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, 2016) a társadalmi innovációt innovatív, gyakorlati, fenntartható, piacközpontú megközelítésként definiálja, amelynek alkalmazása annak érdekében valósulhat meg, hogy pozitív társadalmi és/vagy környezeti változást érjen el, különös tekintettel az alacsony jövedelmű és hátrányos helyzetű csoportokra. Ez az értelmezés széles tevékenységi spektrumot ölel fel az alulról szerveződő (grassroots) kezdeményezésektől a magán-, köz- és civil szféra által létrehozott új termékekig és szolgáltatásokig, egészen az intézményi és társadalmi struktúrákban végbe menő rendszerszintű átalakulásokig. Jelen kutatásban, hasonlóan Szemerédi (2017) tanulmányához ez utóbbi meghatározást alkalmazzuk; mivel ez a gyakorlatias és rendszerszintű dimenziókat egyaránt megragadja, és így alkalmas a társadalmi szükségletekre adott innovatív válaszok átfogó értelmezésére.

A regionális fejlesztés területén az utóbbi évtizedekben előtérbe került az endogén, helyi tényezők vizsgálata (Berki – Halász, 2014), így különösen a helyi közösségek elvárásainak és aktív részvételének (bottom-up szerveződés), a lakosság állapotának és képzettségi szintjének (humán tőke), valamint a térszerkezetnek és településhálózatnak (agglomerációs előnyök) az elemzése. A társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek mérséklése érdekében a fejlesztéspolitika közösségerősítésre és közösségi alapú fejlesztésre építhet (Dale – Onyx, 2005). A társadalmi innováció alapja a társadalmi élet (Portes, 1998), a társadalmi hálózatok és normák (Putnam, 2000), valamint a társadalmi szervezetek és a velük összefüggő bizalom (Newman – Dale, 2007), amelyek innovatív, ismétlődő tevékenységként is értelmezhetők (Woolcock, 2004). A társadalmi hálózatokban létrejövő új típusú belső kapcsolatok és új csomópontok az innováció forrásaivá válhatnak. Minden olyan új ötlet, amely társadalmi interakciók során születik, társadalmi innovációnak tekinthető (Rodek et al., 2024). Ez a folyamat olyan innovatív tevékenységeket és új szolgáltatásokat hoz létre, amelyek korábban nem léteztek, és amelyek a helyi közösségek, valamint a civil társadalom igényeire és szükségleteire reagálnak. Minden esetben a fejlődés és előrehaladás a cél, hiszen az innovációnak – mint folyamatnak vagy eredménynek – hatékonyabbnak és eredményesebbnek kell lennie, mint a meglévő alternatíváknak (Phills et al., 2008). Különösen a kelet-közép-európai régióban szükséges a fenntarthatóság dimenzióját is a fejlődés és haladás komponenseihez kapcsolni (Veresné Somosi – Sikos, 2024). Az újonnan kialakított megoldásoknak hosszú távon életképes, innováción alapuló struktúrákat kell létrehozniuk. A makrorégió számos társadalmi problémával küzd – alacsony pszichológiai jóllét és életminőség, gyenge közösségi kapcsolatok és általános bizalmi szint, mentális egészségügyi problémák stb. –, amelyek

javítása növelheti a helyi közösségek jólétét, csökkentheti a regionális egyenlőtlenségeket, és elősegítheti a közösségek integrációját új, innovatív megközelítéseken keresztül (WHO, 2021).

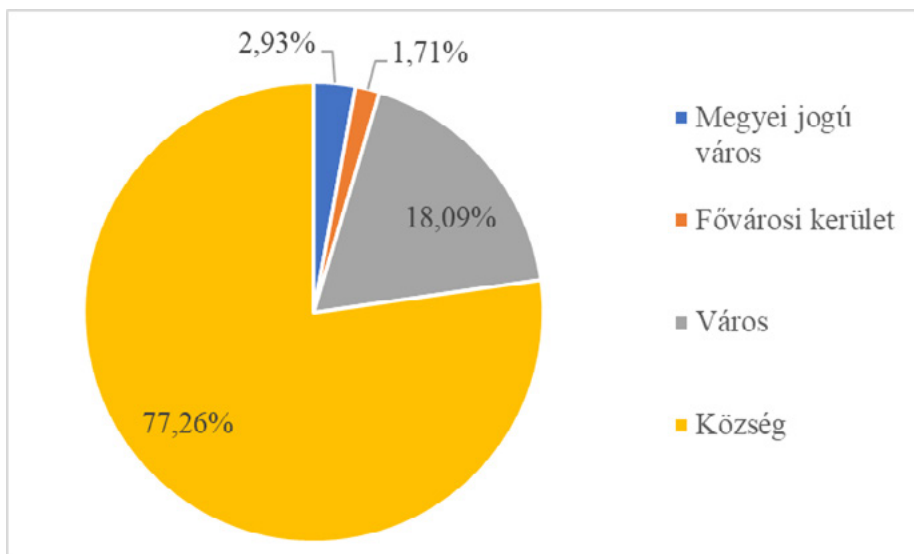
A társadalmi innováció teljes potenciáljának kiaknázásához olyan keretrendszerre van szükség, amely támogatja a közszféra, a civil szféra és a magánszektor szereplőit abban, hogy közösen tervezzenek és valósítsanak meg társadalmilag innovatív megoldásokat a regionális egyenlőtlenségek mérséklése érdekében. Castro-Spila és munkatársai (2025) ezt a folyamatot „társadalmi innovációs ciklusnak” nevezik. Az önkormányzatok és önkormányzati vezetők perspektívájából a társadalmi innováció olyan gyakorlatként értelmezhető, amely kollektív, célorientált cselekvéseken keresztül valósít meg társadalmi változást (Cajaiba-Santana, 2014; Szörényiné Kukorelli, 2015).

MÓDSZERTAN ÉS MINTA

A tanulmányban a testvértelepülési kapcsolatokat a társadalmi innováció alapelemének vagy potenciális alapjának tekintjük. E kapcsolatok összekötik a településeket, s az e kapcsolatokban rejlő lehetőségek kiaknázása számos lokális vagy regionális előnnyel járhat, amelyek a legoptimálisabb esetben mindkét fél számára érzékelhetők. A kooperáció mélységétől és tartalmától függően különböző típusú társadalmi innovációk jöhetnek létre.

Elemezve az eddig megjelent magyar testvértelepülési hálózatok feltárásával foglalkozó tanulmányokat (Süli-Zakar – Czimre, 2007; Giczi – Sik, 2009; TÖOSZ, 2018; Fabry, 2019) úgy véltük, érdemes a teljes magyar településhálózatot lefedő újabb adatfelvételt megvalósítani. Az „Önkormányzati diplomácia nemzetközi térben” (NKFIH-146411) kutatási program keretében egy széleskörű online kérdőíves felmérés valósult meg, amely alkalmas a magyar települések testvértelepülési kapcsolatainak jellemzésére. A 2024-ben és 2025-ben több hullámban készült felmérés közel 500 kitöltést eredményezett, ezekből az adattisztítás után 409 érvényes válasz maradt. Az adatbázis a súlyozást követően településtípus szerint reprezentatívnak tekinthető. Az 1. ábra a településtípusok százalékos megoszlását ábrázolja.

1. ábra: A feldolgozott minta településtípusonként (százalék)
 Figure 1: The Sample by Settlement Type (Percentage)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív alapján.

Source: compiled by the author based on the questionnaire.

A kérdőív a testvértelepülési kapcsolatok alapvető jellemzőin túl a kapcsolat létrehozásának okát, a kezdeményező személy/intézmény/szervezet kilétét, a kapcsolatokban résztvevők aktivitását, a helyi és regionális hatásokat, valamint az együttműködést akadályozó tényezőket is vizsgálta. Felmértük azt is, hogy az önkormányzatoknak a jövőben milyen testvértelepülési terveik vannak, s hogy a jelenleg kapcsolattal nem rendelkezők nyitottak-e testvértelepülési kapcsolatok létesítésére. A testvértelepülési kapcsolatokon túl a kérdőív az önkormányzatok egyéb nemzetközi kapcsolatairól, projekt tapasztalatairól is gyűjtött információkat.

Az adatbázisunkban szereplő települések összesen 629 testvértelepülési kapcsolattal rendelkeznek. Felmérésünk szerint a helyi önkormányzatoknak csak kis része (12,1%) nem folytatott még együttműködést, ezek jellemzően községek (98%). A helyi önkormányzatok 20%-ának egy, 18,4%-ának két, további 14,3%-ának három kapcsolata van, de a tíznél több kapcsolatot fenntartó települések aránya is eléri a 6%-ot. A testvértelepülési kapcsolatok átlagos száma a településmérettel arányosan növekszik: városok esetében átlagosan 7, községek esetében 2 együttműködés jellemző. A leggyakoribb testvértelepülési kapcsolatok Romániával (190 eset), Szlovákiával (130 eset) és Németországgal (77 eset) jöttek létre.

Egy testvértelepülési kapcsolatot „intraetnikusnak” neveztünk, ha a válaszadó a kooperáció motivációjaként azt jelölte meg, hogy a létrehozás célja a külföldi magyar közösséggel, illetve a településen élő nemzetiség anyaföldjével való kapcsolatfelvétel volt. E megközelítés szerint a 409 vizsgált eset 35,5%-a intraetnikus, amelyből 27,1% a magyar közösségek

közötti, míg 8,4% a nemzetiségek és anyaországuk közötti kapcsolat. Az intraetnikus kapcsolatok intenzívebbek, mint a többi motiváción alapuló kapcsolat (74,6% szemben 63,2%-kal), és jobban aktivizálják a helyi szereplőcsoportokat (polgármester, helyi és nemzetiségi önkormányzat, nemzetiségi civil szervezetek). Mindez arra utal, hogy a résztvevők ezekben a kapcsolatokban (érthetően) motiváltabbak, ami érzékelhetőbb helyi hatásokkal is párosul. Bár az intraetnikus kapcsolatok kevesebb gazdasági előnyt hordoznak, erőteljesebb hatással vannak a települések társadalmának közösséggé formálására. Mivel az intraetnikus kapcsolatok szerződő felei kölcsönösen érdekeltek a partnerség létrehozásában és fenntartásában, s a közös nyelv is megkönnyíti a kommunikációt, az együttműködések terén kevesebb akadály merül fel, mint az egyéb motivációból kialakult kapcsolatokban.

Megvizsgálva a testvérkapcsolatok kialakulására, motivációkra vonatkozó kérdéseket, öt együttműködési típust azonosítottunk. A tanulmány az egyes típusokhoz köthető esettanulmányok bemutatásával zárul, amelyek a társadalmi innováció egy-egy jó példaként szolgálnak a testvérvárosi kontextusban.

EREDMÉNYEK

Az 1989/90-es rendszerváltozást megelőzően a testvértelepülési kapcsolatok erősen központosítottak voltak (Süli-Zakar – Czimre, 2007; Fabry, 2019). Az önkormányzati autonómia 1990-es létrejöttét követően azonban a kapcsolatok jelentős része belső kezdeményezésre, spontán módon, alulról szerveződve alakult ki. Ma már nem vagy kevésbé jellemző, hogy az együttműködések irányait állami vagy más külső intézményi nyomás határozná meg (Brucker – Zsibók, 2025), de ez természetesen nem jelenti azt, hogy az állam ne törekedne a kapcsolatok közvetett alakítására: továbbra is léteznek ösztönzők és támogatások – különösen a 2010-ben hivatalba lépett Orbán-kormány óta –, amelyek az önkormányzatokat a kívánt irányba terelik, bár ezek inkább lehetőségeket, mintsem kötelezettségeket jelentenek.

2015 óta a magyar-magyar testvértelepülési kapcsolatok kialakításának és fenntartásának támogatása a magyar kormány nemzetpolitikájának szerves része. A Bethlen Gábor Alapkezelőnél (BGA) egyrészt arra pályázhatnak a magyarországi települések, hogy új testvértelepülési kapcsolatokat létesítsenek a Kárpát-medence magyarok által lakott valamely külhoni településével, másrészt pedig arra, hogy az intraetnikus alapon valamikor már létrehozott testvértelepülési együttműködéseiket fejlesszék, tapasztalataikat kicseréljék, közös programokat hozzanak létre, s ily módon hozzájáruljanak a határon kívül élő magyarság szülőföldjén való boldogulásához, az anyaországgal való kapcsolatok előmozdításához, illetve a magyar nemzeti azonosságtudat megerősítéséhez. A program az elindulása óta már több mint 1100 testvértelepülési kapcsolat létrejöttéhez vagy megerősítéséhez járult hozzá (Portfolio, 2025; Baranyai et al., 2026).

A hazai nemzetiségek korábban a kormányzathoz miniszterialás szinten jobban kötődő támogatása – a roma nemzetiség kivételével – 2018 óta szintén a BGA feladata. A tizenkét nemzetiség – bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és ukrán – támogatásának célja, hogy források biztosításával segítse a közösségeket nyelvük, kulturális hagyományaik, szellemi és tárgyi örökségük méltó ápolásában, és ezzel

hozzájáruljon Magyarország kulturális sokszínűségének megtartásához (BGAZRT, 2025). Az ún. nemzetiségi támogatások keretében a nemzetiségi civil szervezetek támogatására, nemzetiségi kulturális kezdeményezések és nemzetiségi táborok költségvetési támogatására lehet pályázni, ugyanakkor a helyi nemzetiségi önkormányzatok feladat- és működési célú alapfinanszírozása is az Alapkezelőhöz tartozik. A tematikus támogatások segítségével valósulnak meg azok a települési kulturális programok, amelyek hozzájárulnak a helyi nemzetiségi közösségek láthatóságához, intraetnikus kapcsolataik, közte az anyaországgal való testvértelepülési kapcsolataik ápolásához.

A kérdőíves felmérés egyes kérdéseiből képzett kompozit indikátorok (1. táblázat) egyértelműen mutatják, az identitásalapú kapcsolatok a társadalom szélesebb rétegeit vonják be a testvértelepülési együttműködésekbe, és ezek a kapcsolatok képesek a legmélyebben integrálódni a helyi társadalomba. Az aktív helyi társadalom jobban kezeli a felmerülő nehézségeket, és ennek megfelelően – a helyi önkormányzatokra általában jellemző erőforráshiány mellett – kevésbé érzékeli a gátló tényezőket. A kapcsolatok megléte pedig egyértelműen nagyobb előnyökkel jár ezeknek a településeknek.

1. táblázat: Az intraetnikus kapcsolatok és egyes kompozit indikátorok közötti összefüggések
Table 1: Correlations between Intra-ethnic Relations and Selected Composite Indicators

Intraetnikus kapcsolatok	aktivitásindikátor (1=mindig)	hatásindikátor (1=egyáltalán nem)	akadályindikátor (1=igen)
igen	2,37	3,49	1,78
nem	2,52	3,15	1,73
Összesen	2,46	3,29	1,75

*Korreláció szignifikáns a 0.01 szinten (2-tailed).

*Forrás: saját szerkesztés a kérdőív alapján.
Source: compiled by the author based on the questionnaire.*

A testvértelepülési kapcsolatok mint hálózatok és bevált gyakorlatok Kelet-Közép-Európában a társadalmi innováció egyik kulcsfontosságú tényezőjének tekinthetők. A leg-sikeresebb esetekben ez nem csupán formális együttműködés, hanem ahogy Szörényiné Kukorelli (2015) tanulmányában meghatározta, egy olyan folyamat, amely átalakíthatja és megerősítheti a helyi közösségeket, a helyi nemzetiségeket (ha a kapcsolat intraetnikus motíváltságú), és javíthatja az önkormányzatok problémamegoldó képességeit is. A következőkben bemutatjuk azt az öt tényezőt, amelyet a testvértelepülési hálózatok szempontjából társadalmi innovációként azonosítottunk (2. táblázat).

2. táblázat: A tanulmányban bemutatott esettanulmányok, főbb ismérveik és az érintett települések
Table 2: Case Studies Presented in the Study, their Main Characteristics, and the Municipalities Concerned

	Esettanulmány típus	Bemutatott eset	Érintett térségek, települések
1.	Határokon átnyúló civil együttműködések	Kárpát-medencei Önkéntes Tűzoltó Hálózat	Székelyföldi települések
2.	Határokon átnyúló hagyományőrzés	A bolgárkertészek Magyarországon	Felsőzsolca, Szigetszentmiklós, Halásztelek, Szentes
3.	Új megközelítések a helyi, társadalmi problémák kezelésére	Intraetnikus kapcsolatok Magyarország és Ukrajna vonatkozásában	Települések országszerte
4.	Kulturális örökségen alapuló határon átnyúló együttműködés	Európa Kulturális Fővárosa címet elnyert városok	Pécs (2011), Veszprém (2023)
5.	Társadalmi innováció a helyi gazdaság fejlődéséért	Baranya vármegyei sváb közösségek	Pécs, Mohács, Komló, Bóly, Szederkény, Ófalu

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív alapján.

Source: compiled by the author based on the questionnaire.

HATÁRON ÁTNYÚLÓ CIVIL TÁRSADALMI EGYÜTTMŰKÖDÉS – KÁRPÁT-MEDENCEI ÖNKÉNTES TŰZOLTÓ HÁLÓZAT ESETE

A civil egyesületek közötti együttműködés egyik tipikus példaként határozható meg a veszélyhelyzetekre való reagálás együttes felkészülése, annak támogatása és közös projektek indítása. A kiválasztott esetünk multilaterális együttműködésként azonosítható, mivel több intraetnikus kapcsolatot fog össze, formális testvértelepülési kapcsolatokat tömörít egy hálózatba. A Kárpát-medencei Önkéntes Tűzoltó Hálózat 2014 óta működik, és több száz önkéntest fog össze közös ernyőszervezetként. A Magyar Tűzoltó Szövetség mellett a Kárpátaljai Önkéntes Tűzoltó Hálózat, a Vajdasági Települések Szövetsége, valamint a Székelyföldi Önkéntes Tűzoltók Hálózata is csatlakozott hozzá. A hálózati együttműködés célja, hogy tüzesetek, árvizek, tömeges balesetek vagy ipari katasztrófák esetén a hálózat tagszervezetei azonnal mozgósíthatók legyenek, és a hivatásos egységekkel összehangoltan segítsenek. A vészhelyzeti együttműködés szervezett keretei a kölcsönös segítségnyújtáson alapulnak. Az együttműködés lehetővé teszi a megelőzés és kárelhárítás feladatainak hatékony ellátását, a hálózati erőforrások fejlesztését, az új tagok képzését, valamint a hagyományok megőrzését.

A leginkább aktív, s legtöbb magyarországi formális és informális kapcsolattal rendelkező Székelyföldi Tűzoltó Szövetségek települései és testvérvárosaik civil szervezetei közötti együttműködés kiemelkedő példája a kölcsönösen előnyös, szakmai kiválósággal jellemezhető partnerségnek. Székelyudvarhely esetében ez a kapcsolat jóval több a hivata-

los protokolláris együttműködésnél; gyakorlati kooperáción, szakmai tapasztalatcserén és személyes kapcsolatokon alapul. Ennek is köszönhető, hogy a település széles körű testvérvárosi hálózatot alakított ki tizenhárom magyar, valamint egy-egy ukrán, lengyel és szlovák partnerrel. Ezen együttműködések három fő célt szolgálnak: (1) szakmai fejlődés – a szakmai elszigeteltség leküzdése és új ismeretek elsajátítása; (2) eszközfejlesztés – technikai és pénzügyi támogatás megszerzése; (3) az önkéntesség erősítése – a helyi önkéntesek motivációjának növelése.

2. ábra: Székelyderzsi tűzoltóautó
Figure 2: Székelyderzs fire truck

Forrás: <https://szekelyderzs.com/felujitjak-a-tuzoltoszerterat-onkentes-csapatot-szerveznek/>
Source: <https://szekelyderzs.com/felujitjak-a-tuzoltoszerterat-onkentes-csapatot-szerveznek/>

A pénzügyi és technikai együttműködés a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI 2025) közösen valósul meg: évente egyszer eszközadományt biztosítanak, meghatározott célhoz kötődő megállapodásokat kötnek a következő időszakra, valamint közösen vesznek részt pályázati tevékenységekben. Európai uniós finanszírozásra is együtt pályáznak, olyan programokra, amelyek támogatják a határon átnyúló együttműködést és a katasztrófavédelem fejlesztését. A támogatásból új felszerelések, oktatási anyagok beszerzése, illetve közös gyakorlatok megvalósítása történik.

Ez a fajta együttműködés lehetőséget ad a résztvevők számára arra, hogy közös érdekek mentén szakmai és települési fejlesztést valósítsanak meg. Lényegében egy stratégiai partnerségről van szó a tűzoltóságok szintjén. A székelyföldi tűzoltók és az együttműködésben résztvevők nem csupán szimbolikus támogatáshoz jutnak, hanem hozzáférést kapnak egy szupranacionális, határokon átvélő szakmai hálózathoz, tudáshoz és erőforrásokhoz. A testvérvárosi tűzoltóság számára ez olyan értékes és látható nemzetközi együttműködés, amely fejlődési lehetőséget és motivációt biztosít saját önkéntesei számára.

A testvértelepülési adatbázis tanúsága szerint ezek a székelyföldi–magyar testvértelepülési kapcsolatok viszonylag korán, 1992 és 1997 között jöttek létre. A kapcsolatok jelentős része formális szinten stagnál, azonban mindig vannak – elsősorban civil szereplőktől

érkező – kezdeményezések, amelyek igyekeznek tényleges tartalommal megtölteni azokat. E szervezetek kiemelt szerepet kaptak a testvértelepülési hálózatokban a kulturális (többnyire magyar) örökség megőrzése miatt, és ezért úgy ítéljük meg, hogy a Kárpát-medence egészében működő tűzoltóhálózat mint jó gyakorlat a testvértelepülési kapcsolatok terén társadalmi innovációnak tekinthető.

HATÁROKON ÁTNYÚLÓ HAGYOMÁNYŐRZÉS – A BOLGÁRKERTÉSZEK ESETE

A testvértelepülési együttműködések olyan társadalmi innovációs eszközökként működnek, amelyek a helyi közösségek megerősítését szolgálják az együttműködés, a tudáscsere és a közös kulturális örökség megőrzése révén is. E partnerségek egyik kiemelkedő példáját a bolgár–magyar testvértelepülési kapcsolatok adják, amelyek egy része migrációs és agrárgazdasági folyamatok révén kialakult történeti kötődésekre vezethető vissza. Ezekben az esetekben olyan települések közötti kapcsolatokról van szó, amelyek a 19–20. században Magyarországra érkező bolgárkertészek származási, illetve letelepedési helyei voltak (Baranyai – Kézai, 2025). A bolgárkertészet meghonosodása Magyarországon önmagában is innovációval és a jó gyakorlatok átadásával járt mind a mezőgazdasági termelés, mind pedig a munkaszervezés területén (Bódi – Savova, 2019). A sikeres adaptációt bizonyítja, hogy sorra jelentek meg bolgár mintára szervezett ún. „bolgárrendszerű” kertészetek Magyarországon, s az is, hogy ezek több esetben a bolgárkertészek (ideiglenes vagy végleges) hazatelepülése után tovább működtek – immár magyar tulajdonban és magyar munkaerővel –, sőt néhány közülük ma is kiemelkedő szerepet játszik a hazai agrártermelésben.

A bolgárkertészeti múltból eredeztethető testvértelepülési kapcsolatok közé tartoznak többek között Halásztelek és Polikraishte, Halásztelek és Nikopol, Felsőszolca és Dragano, Szigetszentmiklós és Gorna Orjahovica, Zugló és Veliko Tarnovo, valamint Szentes és Sevlievo együttműködései. A nemzetiségi vonalon kialakult, de még a helyi nemzetiségi közösség – anyaország viszonylatnál is szorosabb testvértelepülési kapcsolatok esetében is meghatározó a helyi önkormányzatok szerepe a kezdeti időszakban, hiszen az együttműködés hivatalossá tétele, illetve a kapcsolatok intenzitása és mélysége javarészt rajtuk múlik. Egy frissebb együttműködés (Szentes – Sevlievo), amely még kimerül évenkénti hivatalos találkozókban, önkormányzati delegációk látogatásaiban, rámutat a formálódó keretek időszakára. Ott, ahol a kapcsolatok régebbi időkre nyúlnak vissza (Szigetszentmiklós – Gorna Orjahovica; Halásztelek – Polikraishte), az a tapasztalat, hogy a nemzetiségi önkormányzat szerepe inkább a folyamatok elindításában jelentős. Később e szereplők már csak katalizátorként vannak jelen további kapcsolatok megteremtésében, amelyek már tőlük függetlenül, s akár a bolgárkertészeti múlttól elszakadva, közvetlen kapcsolatok formájában léteznek. Fontos azonban ezen esetekben is a hivatalos keret szerepe a háttérben, ennek hiányában a más területen kialakult kapcsolatok elhalnak, elhalványulnak. Az együttműködések jellemző terepe egyébként a sport, gyermektáboroztatás, különböző szakmai- és művészcsoporthoz tartozók testvértelepülési fellépései, cserelátogatásai, de Szigetszentmiklós esetében közös pályázat benyújtására és megvalósítására is sor került már.

3.ábra: A hagyományos bolgárkerék koszorúzása Halásztelken
Figure 3: Wreath Laying Ceremony at the Bulgarian Wheel in Halásztelken

Forrás: <https://nemzetisegek.hu/2025/09/05/bolgarkerek-emlekmu-koszoruzas-4/>

Source: <https://nemzetisegek.hu/2025/09/05/bolgarkerek-emlekmu-koszoruzas-4/>

A bolgárkertészeti múlt ápolása megjelenik a települések életében, sőt, időnként magukban a települési együttműködésekben is. A bolgárkertészeti hagyományok előtt való tisztelgés és e múltra való emlékezést példázza a paradicsomnevelő verseny (Szigetszentmiklós), a Sevliovóból érkező vetőmag-adomány (Szentés), de ide sorolhatók az egykori bolgárkertész településeken található művészeti alkotások, szimbólumok, köztéri szobrok is. Erre kiváló példa a Halásztelken található bolgárkerék (3. ábra).

ÚJ MEGKÖZELÍTÉSEK A HELYI TÁRSADALMI PROBLÉMÁK KEZELÉSÉRE – INTRAETNIKUS KAPCSOLATOK ESETE MAGYARORSZÁG ÉS UKRAJNA VONATKOZÁSÁBAN

A soknemzetiségű, de az ukrán-magyar határ mentén többségi etnikai magyar sávval rendelkező Kárpátalja az első világháborút követően, az ún. Trianoni békeszerződés értelmében Csehszlovákiához, a második világháború után azonban „Csehszlovákia ajándéka-ként” a Szovjetunióhoz került, s 1991-es függetlensége óta Ukrajna része. A Bethlen Gábor Alapkezelő több intraetnikus testvérkapcsolat létrejöttéhez járult hozzá Magyarország és Ukrajna területén (a program kezdeti időszakában így lépett hivatalos kapcsolatba pl. Héhalom és Tiszacsoma, Zirc és Dercen, Ásványráró és Tiszaásvány). A kárpátaljai települé-

sekkel kialakított testvértelepülési kapcsolatok alapvetően a magyarországi átlagnál is nehezebb helyzetben lévő térség segítéséről, tapasztalatok és jó gyakorlatok átadásáról szólnak. A támogatáskezelő forrásainak segítségével kialakult együttműködések a 2015 utáni időszak eredményei, ami egyszersmind azt is jelenti, hogy a kapcsolatok akkor már egy problémával terhelt időszakban (azaz 2014 után), a fennálló nehézségek tudatában jöttek létre. 2022-től kezdődően, amikor a háború új, inváziós szakaszba lépett, ezek a magyarországi (és nyilván az egyéb országokkal meglévő) kapcsolatok felértékelődtek, s mind helyben, mind a testvértelepüléseken a segítségnyújtás különböző formáinak reményét jelentik. 2022-ben a testvértelepülési kapcsolatok mentén is aktivizálódtak az Ukrajnába, s különösen a Kárpátaljába irányuló pénzületi és tárgyi adományok, s a magyar oldalon lévő önkormányzatok szerepet vállaltak a menekültek segítésében, ideiglenes vagy állandó elhelyezésében, időszakos programok (pl. ukrainai gyerekek táboroztatása) szervezésében. Az általános tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ezek az önkormányzati – helyi közösségi, a háború kitörésének évében még rendszeres akciók mára szinte teljesen megszűntek (a helyzetbe való belefáradás, beletörődés okán), s (legalábbis) a települések tájékoztatási csatornáin ritka az ukrán testvértelepülések bármilyen segítésével kapcsolatos híradás. Ezt a típusú önkormányzati együttműködést azért tekintettük társadalmi innovációnak, mivel új típusú alapokat teremtet az egyes leszakadó vagy éppen hátrányosabb helyzetű települések megsegítésére.

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGEN ALAPULÓ HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS – EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA CÍMET ELNYERT VÁROSOK ESETE

1983-ban Melina Mercouri, Görögország kulturális minisztere javaslatot tett az Európai Unió Tanácsának egy jelentős kulturális program létrehozására. E kezdeményezésből született meg az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) program, amely 2025-ben ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Az EKF program jelmondata – „A kultúra összeköt” – jól tükrözi annak célját, hogy a kultúra eszközével hozza közelebb egymáshoz az európai társadalmat, és ellensúlyozza az európai integráció gazdasági fókuszának túlsúlyát (Autissier, 2018; Morvay et al., 2020). A 2000-es évektől a kezdeményezést uniós rendelet szabályozza, a cím elnyerése nyílt pályázati versenyben történik; a hangsúly fokozatosan az urbanisztikai fejlesztésekre, a közösségépítésre és a kulturális innovációra helyeződik (Liu, 2014). 2009 óta évente két EU-tagállam ad otthont a címet viselő városoknak, rotációs rendszerben. Az EKF egyedülálló transznacionális keretet nyújt, egyszerre erősíti a helyi és regionális hálózatokat, valamint támogatja az európai határon átnyúló együttműködést (Németh, 2016). Ennek kiváló példái a magyar nyertesek, akik a hálózati kapcsolataikat a saját belső lokális építkezésre tudták fordítani (3. kép).

4. ábra: Veszprém és Balaton-Bakony régió Európa Kulturális fővárosa 2023
Figure 4: Veszprém and Balaton Region the Capital of European Culture in 2023

Forrás: <https://kultura.hu/tobb-mint-1-milliard-forint-palyazhato-a-veszprem-balaton-2023-europa-kulturalis-fovarosa-projektben/>

Source: <https://kultura.hu/tobb-mint-1-milliard-forint-palyazhato-a-veszprem-balaton-2023-europa-kulturalis-fovarosa-projektben/>

Pécs, Baranya vármegye székhelye tizennégy hivatalos testvérvárosi kapcsolattal rendelkezik: Arad és Kolozsvár (Románia), Eszék (Horvátország), Fellbach (Németország), Graz (Ausztria), Isztambul és Kütahya (Törökország), Lahti (Finnország), Lyon (Franciaország), Újvidék (Szerbia), Seattle és Tucson (USA), Siráz (Irán) és Terracina (Olaszország). Pécs 2010-ben Essen (Németország) és testvérvárosa, Isztambul (Törökország) mellett viselte az EKF címet. Veszprém – Veszprém vármegye székhelye – tíz hivatalos testvérvárossal rendelkezik: Ottignies–Louvain-la-Neuve (Belgium), Gladsaxe (Dánia), Tartu (Észtország), Rovaniemi (Finnország), Bottrop és Passau (Németország), Tírat Carmel (Izrael), Tarnów (Lengyelország), Sepsiszentgyörgy (Románia) és Nyitra (Szlovákia). Közülük Tartu 2024-ben viselte az EKF címet.

A testvérvárosi kapcsolatokon túl az EKF-cím elnyerői gyakran tagjai az UNESCO Kreatív Városok Hálózatának és más szerveződéseknek, mint például a Helyi Környezetvédelmi Kezdeményezések Nemzetközi Tanácsának, az Egészséges Városok Hálózatának, az Egyetemi Városok Szövetségének vagy a Megyei Jogú Városok Szövetségének. Ezek a hálózatok elsősorban az emberi erőforrások mozgósítása, a tapasztalatátadás és a városokban megvalósult programok eredményeinek terjesztése révén segítik egymást. A hálózatokhoz tartozó városok – így Pécs és Veszprém is – rendszeresen vesznek részt közös pályázatokban (Interreg, URBACT, Horizon), melyek fő témái az élhetőség, a fenntarthatóság, a zöld átmenet, az emberi kapacitások fejlesztése és az élethosszig tartó tanulás.

A két magyar EKF-város jelentősen eltérő módon érte el és valósította meg címét. Pécs elsősorban beruházásokra építette stratégiáját, azzal a céllal, hogy olyan városfejlesztéseket valósítson meg, amelyek révén ismét kulturális fővárossá válhat. Ennek megfelelően a programba csak azokat a civil és gazdasági szereplőket vonták be, akik e fő cél megvalósítását támogatták (Füzér, 2018). Ezzel szemben Veszprém és a Balaton–Bakony régió koncepciója következetesen a kapcsolódásokra, a szinergiák kiaknázására és a fenntarthatóságra épült mind a pályázati folyamatban, mind a megvalósítás során. A térség hosszú távú fejlesztését célzó stratégia egy olyan egyedi regionális modell kialakítására törekedett, amely a térség rendkívüli természeti és kulturális adottságaira, valamint a kultúra hangsúlyos szerepére támaszkodva érzékelhető változásokat hoz létre. A pályázat előkészítése és a programok megvalósítása három térségi szinten történt: Veszprém városában, a Balaton-felvidéken és a Balaton üdülőkörzetének környezetében (Kővári et al., 2022).

Az EKF program fő céljai között szerepelt a helyi közösségek megerősítése (népesség-megtartó erő növelése), valamint annak lehetővé tétele, hogy a térség települései saját értékeik mentén mutassák be Európának a régió kulturális gazdagságát és vonzerejét. Külön programok és támogatási formák álltak rendelkezésre a város infrastruktúrájának megújítására, a környék önkénteseinek bevonására, a kis települések kulturális kínálatának bővítésére (pl. pajta-programok), valamint a teljes programterület közlekedésének összehangolására. A pályázat előkészítésében, a megvalósításban és az utóélet során is törekedtek a döntéshozók széleskörű bevonására. E térségi keretekben és hálózatokban való gondolkodás eredményként Veszprém–Balaton régió 2026-ra elnyerte az Európa Sport Régiója címet is.

Az ilyen típusú címek és hálózati kapcsolatok lehetőséget teremtenek arra, hogy az önkormányzatok, civil szervezetek és magánszemélyek különböző formákban kapcsolódjanak be a térségi együttműködésbe. Veszprém esetében a cél a regionális kapcsolatok kiépítése és a meglévő hálózatok hatékony használata volt, amely sikeresen meg is valósult. E sajátos kulturális régió létrejötte és működése a társadalmi innováció egyik megnyilvánulásként értékelhető.

A TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ SZEREPE A HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS ELŐMOZDÍTÁSÁBAN – A BARANYA VÁRMEGYEI SVÁBOK ESETE

A 2022-es népszámlálás adatai szerint több mint 142 000 fő vallotta magát német nemzetiségűnek Magyarországon, ami a teljes népesség 1,5%-át teszi ki. Baranya vármegye etnikailag különösen sokszínű térség, jelentős horvát (1,79%), német/sváb (5,6%) és más – görög (0,05%), lengyel (0,06%), román (0,08%), szerb (0,17%) – közösségekkel (Tóth, 2025). A népesség etnikai diverzitása meghatározó tényező a megye társadalmi és kulturális szerkezetében. A TÖOSZ adatbázisa szerint Baranyában negyven település rendelkezik németországi testvértelepüléssel, elsősorban azok, ahol ma is jelentős német nemzetiségi közösség él. A testvértelepülési kapcsolatok már az 1990-es évek elején kialakultak, s ezek döntő része családi, rokonsági hálózatokon keresztül maradt fenn.

A megye német (sváb) lakosságának ősei a török hódoltságot követő betelepítési hullám során érkeztek Magyarországra. A betelepülők – hasonlóan a román–magyar határtérség

telepítési gyakorlataihoz – falvakban kaptak letelepedési lehetőséget és különféle támogatásokat (Barakonyiné Winiczai, 2001; Dragan et al., 2024). A közös nyelv és a sváb kulturális értékek fennmaradása hozzájárult bizonyos települések identitásának és regionális ismertségének kialakulásához (Tomay – Ragadics, 2025). E települések helyi kezdeményezései idővel gazdasági együttműködésekhez, új munkahelyek létrehozásához és lokális gazdasági prosperitáshoz vezettek.

5. ábra: Sváb-szekely együttélés emléknapi ünnepség
 Figure 5: Celebration of the Anniversary of Swabian-Szekely Coexistence

Forrás: Hidas Néptánc és Hagyományörző Egyesület <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1139840618174203&set=a.1139868998171365>

Source: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1139840618174203&set=a.1139868998171365>

Noha Baranya periférikus, határmenti fekvése miatt nem tartozik a külföldi munkődöntőke-befektetések tipikus célterületei közé, számos német kis- és középvállalkozás telepedett meg a térségben – nem csupán a megyeszékhelyen (Pécs), hanem kisebb városokban (Mohács, Komló, Bóly), sőt, mintegy 1000 fős községekben is (Szederkény, Ófalu). A gazdasági kapcsolatok jelentős része a testvértelepülési kulturális együttműködésekhez és elkötelezett helyi szereplők hosszú távú, elkötelezett munkájához köthető. A sváb kulturális attitűd – szorgalom, fegyelmezettség, tudatosság – napjainkban is felismerhető a térség lakosságának mentalitásában.

E kezdeményezésekből a helyi önkormányzatok és a lakosság egyaránt profitál (munkahelyteremtés, adóbevételek, közmű- és infrastruktúra-fejlesztés, vállalati társadalmi felelősség-

vállalás révén). Ugyanakkor e folyamatok többnyire egyéni és vállalkozói érdekekhez, illetve személyes kapcsolathálókhöz kötődnek. Bóly esetében például az önkormányzat ipari park létesítésével és közműfejlesztésekkel segítette a vállalkozások megtelepedését, míg Szederkényben az iparűzési adó csökkentése és az infrastruktúra fejlesztése szolgált ösztönzőként.

E településeken a társadalmi innováció – az előző fejezetekben tárgyalt példákhoz hasonlóan – a helyi nemzetiségek jelenlétéből táplálkozik, bottom-up (alulról építkező) jellegű, és nem kapcsolódik központi erőforrás-allokációhoz vagy területfejlesztési politikákhoz.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány fókuszában a testvértelepülési kapcsolatok állnak, amelyek dinamikus platformként működnek a társadalmi innováció, a regionális kohézió és a közösségi reziliencia előmozdításában. Ezek a kapcsolatok erősítik a helyi identitást, fokozzák a polgári részvételt és társadalmi tőkét generálnak. Bár hagyományosan szimbolikus vagy kulturális gesztusnak tekintik őket, ezek a partnerségek egyre inkább a kollektív tanulás funkcionális terepeként szolgálnak, lehetővé téve a helyi szereplők számára, hogy közösen hozzanak létre megoldásokat a társadalmi, gazdasági és környezeti problémákra.

A társadalmi innovációra vonatkozó öt kategóriában bemutatott különböző példák segítségével a tanulmány szemléltette, hogy hogyan működhetnek a testvértelepülési kapcsolatok társadalmi innovációs rendszerként. Vagyis az innováció – nem csak a technológiai vagy pénzügyi ráfordításokból eredhet – hanem a kapcsolati képességekből a közös kulturális örökségből és az együttműködésen alapuló kormányzásból egyaránt. Még akkor is, ha a gazdasági eredmények szerények, a hosszú távú társadalmi hozamok – fokozott részvétel, megerősített hálózatok és kölcsönös tanulás – hozzájárulnak egy integráltabb és inkluzívabb regionális fejlesztési paradigmához.

Összességében megállapítást nyert, hogy a testvértelepülési partnerségek alkalmasak a többszintű kormányzás alulról építkező és részvételi modelljének képviselőjére, amelyben az önkormányzatok, a civil társadalmi szervezetek és a polgárok közösen alakíthatják a helyi kormányzás kereteit. Az innovációt a rutin együttműködési gyakorlatokba integrálva ezek a hálózatok túlléphetnek a szimbolikus diplomácia területén, és inkább a területi kohézió tartós mechanizmusaként és a befogadó, közösségorientált fejlődés motorjaként működhetnek szerte Kelet-Közép-Európában.

A kutatás korlátai között kell megemlíteni, hogy alapvetően a kérdőíves felmérés adataira támaszkodik, amely kizárólag a magyar települések testvérhálózatait vizsgálta 2024/2025-ben. Jelen tanulmány keretében kizárólag azokat a társadalmi innovációhoz kapcsolódó testvérvárosi együttműködések mutatunk be és vizsgáltuk, amelyek jelentős mértékben átalakították az adott önkormányzat életét (kulturális, társadalmi és gazdasági értelemben). Nem vettük figyelembe azokat a partnerségeket, amelyek csupán hagyományos együttműködési formákat valósítanak meg, illetve nem illeszkednek abba az öt kategóriába, amelyeket a jó gyakorlat tipikus példáiként azonosítottunk. A tanulmány során a magyar kontextust tekintettük az összehasonlítás elsődleges alapjának, amely számos jó gyakorlatot mutat be, ugyanakkor elfed bizonyos tényezőket, amelyek lehetőséget nyújthatnának a testvérvárosi hálózat egészének átfogóbb feltárására.

Mivel a kutatás egy négyéves kutatási projekt „Önkormányzati diplomácia nemzetközi térben” részét képezi, ezért annak következő szakaszában elsődleges adatgyűjtésre kerül sor a testvértelepülések körében, amelynek keretében mélyfűrást végzünk strukturált interjúk formájában, s azonosítjuk hazánkban a már működő társadalmi innovációk típusait.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A 146411. számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K-23 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Atanga, Raymond Aitibasa – Wang, Yun – Ayambire, Raphael Anammasiya – Chunrui, Wang – Mengmeng, Xu – Jingyuan, Li: *Sister city partnerships and sustainable development in emerging cities: Empirical cases from Ghana and Tanzania*, Habitat International, 2024/154, 103208. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103208>
- Autissier, Anne Marie: *European Capitals of Culture: Competing priorities, unbalanced popularity*, Sociétés, 2018/2, 33–42. <https://doi.org/10.3917/soc.140.0033>
- Barakonyiné Winiczai Klára: *A sváb múlt nyomai Boly társadalmában*, Tér és Társadalom, 2001/3–4, 147–160. <https://doi.org/10.17649/TET.15.3-4.825>
- Baranyai Nóra – Kézai Petra Kinga: *A bolgárkertészeti múlt megjelenése a bolgár–magyar testvértelepülési kapcsolatokban*, Tér és Társadalom, 2025/4, 183–206. <https://doi.org/10.17649/TET.39.4.3644>
- Baranyai Nóra – Pálné Kovács Ilona – Kézai Petra Kinga – Zsibók Zsuzsanna: *A magyar helyi önkormányzatok testvértelepülési kapcsolatai – Egy kérdőíves felmérés tapasztalatai*, Tér és Társadalom, 2026/2. <https://doi.org/10.17649/TET.40.2.3713>
- Berki Márton – Halász Levente (szerk.): *A társadalom terei, a tér társadalma*, Art Webber Studio Kft., 2014.
- Bódi Ferenc – Savova, Ralitsa: *A bolgárkertészek Magyarországon a 19. század végén és a 20. század első felében – környezeti és gazdaságtanropológiai aspektusból*, Magyar Tudomány, 2018/3, 373–382. <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.3.7>
- Brucker, Balázs – Zsibók, Zsuzsanna: *Paradiplomacy in Hungary: A new research topic?*, in: *The paradiplomacy worldwide*, University of Lodz; Asociación Civil Paradiplomacia, 2025, 126–143. Elérhető: https://real.mtak.hu/224455/1/BruckerB-ZsibokZs_Paradiplomacy.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Cajaiba-Santana, Giovanni: *Social innovation: Moving the field forward, A conceptual framework*, Technological Forecasting & Social Change, 2014/82, 42–51. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.05.008>
- Castro-Spila, Javier – González, David Alonso – Brea-Iglesias, Juan – García, Xanti Moriones: *Social innovation and social care: Local solutions to global challenges*, Social Sciences, 2025/8, 479. <https://doi.org/10.3390/socsci14080479>
- Dale, Ann – Onyx, Jenny: *A Dynamic Balance: Social Capital and Sustainable Community Development*, UBC Press, 2006. <https://doi.org/10.59962/9780774851411>
- Dragan, Alexandru – Ispas, Raluca Tatiana – Crețan, Remus: *Recent urban-to-rural migration and its impact on the heritage of depopulated rural areas in Southern Transylvania*, Heritage, 2024/8, 4282–4299. <https://doi.org/10.3390/heritage7080202>

- Drucker, Peter F.: *Landmarks of tomorrow: A report on the new post-modern world*, Harper & Row, 1957.
- Dusek, Tamás – Lukács, Réka – Rácz, Irma: *Development differences among the regions of Hungary*, *Procedia Economics and Finance*, 2014/9, 264–277. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00028-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00028-8)
- Fabry, Ádám: *The pre-1989 Origins of Neoliberalism in Hungary*, in: *The Political Economy of Hungary*, Palgrave Pivot, 2019, 39–72. https://doi.org/10.1007/978-3-030-10594-5_3
- Füzér Katalin: *A projektessített város, Részvételi városfejlesztés az ezredfordulás Pécsén*, Publikon, Pécs, 2017. Elérhető: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://btk.pte.hu/sites/btk.pte.hu/files/szociologia/F%C3%BCz%C3%A9r%20Katalin%20Repository/24.pdf>
- Gábrriel Dóra: *Társadalmi innováció a hazai intézményi idősellátásban (esettanulmány)*, Szociológiai Szemle, 2023/3, 34–52. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.3.2>
- Giczi Johanna – Sik Endre: *Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés*, in: TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés, 2009. Elérhető: https://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_gici_sik.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Godin, Benoit: *Social innovation: Utopias of innovation from circa-1830 to the present*, Working Paper No. 11, 2012. Elérhető: https://www.chairefernanddumont.ucs.inrs.ca/wp-content/uploads/2013/09/GodinB_2012_Social_Innovation_Utopias_of_Innovationfrom_c_1830_to_the_Present.pdf
- Häikiö, Liisa – Fraisse, Laurent – Adam, Sofia – Jolanki, Outi – Knutagård, Marcus: *The Janus face of social innovation in local welfare initiatives*, in: Martinelli, Flavia – Anttonen, Anneli – Mätzke, Margitta (eds.): *Social Services Disrupted: Changes, Challenges and Policy Implications for Europe in Times of Austerity*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017, 281–301. <https://doi.org/10.4337/9781786432117.00024>
- Have, Robert P. van der – Rubalcaba, Luise: *Social innovation research: An emerging area of innovation studies?*, *Research Policy*, 2016/9, 1923–1935. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2016.06.010>
- Howaldt, Jürgen–Schwarz, Michael: *Social innovation: Concepts, research fields and international trends*, in: Moulaert, Frank–MacCallum, Diana–Mehmood, Abid–Hamdouch, Abdelillah (eds.): *The international handbook on social innovation: Collective action, social learning and transdisciplinary research*, 2010, 40–49.
- Hribar, Mateja Šmid – Lozej, Špela Ledinek: *The role of identifying and managing cultural values in rural development*, *Acta geographica Slovenica*, 2013/2, 371–378. <https://doi.org/10.3986/AGS53402>
- Janik, Agnieszka – Ryszek, Adam – Szafraniec, Marek: *Exploring the social innovation research field Based on a Comprehensive Bibliometric Analysis*, *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 2021/4, 226. <https://doi.org/10.3390/joitmc7040226>
- Kézai Petra Kinga – Konczosné-Szombathelyi Márta: *A rurális innováció európai és hazai mintái*, *Tér-Gazdaság-Ember/Journal of Region, Economy and Society*, 2021/1. Elérhető: <https://tge.sze.hu/tge/article/view/242>
- Kővári Edit – Lőrincz Katalin – Marco, Valeri: *Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture Title for Sustainable Cooperation: the Key Role of Local and Regional Stakeholder Networks*, in: *New Governance and Management in Touristic Destinations*, IGI Global Scientific Publishing, 2022, 201–214. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-3889-3.ch012>
- Liu, Yi De: *Cultural events and cultural tourism development: Lessons from the European Capitals of Culture*, *European Planning Studies*, 2014/3, 498–514. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.752442>
- Lux Gábor: *Periférikus fejlődés, szerkezetátalakítási törekvések: Baranya megye és az államszocialista iparpolitika*, *Közép-Európai Közlemények*, 2010/3, 161–169. Elérhető: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/vikekkek/article/view/11970>
- Márkus Edina – Boros Julianna – Bucher Eszter – Kozma Tamás: *Innovációk és innovátorok*, 2025. Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/86ce2b8e-2e1a-44fe-a1c4-fa22c-5d0e124/content> (Letöltés ideje: 2026.01.02.)

- Morvay Szabolcs – Rechnitzer János – Fekete Dávid: *Európa Kulturális Fővárosai Kelet-Közép-Európában*, Tér és Társadalom, 2020/1, 119–139. <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3147>
- Moulaert, Frank – MacCallum, Diana – Mehmood, Abid – Hamdouch, Abdelillah (eds.): *The international handbook on social innovation: Collective action, social learning and transdisciplinary research*, Edward Elgar Publishing, 2014. <https://doi.org/10.3935/rsp.v21i3.1225>
- Mulgan, Geoff: Social innovation theories: *Can theory catch up with practice?*, in: Franz, Hans-Werner – Hochgerner, Josef – Howaldt, Jürgen (eds.): *Challenge social innovation: Potentials for business, social entrepreneurship, welfare and civil society*, Springer, 2012, 19–43. https://doi.org/10.1007/978-3-642-32879-4_2
- Németh, Ágnes: *European capitals of culture: Digging deeper into the governance of the mega-event*, Territory, Politics, Governance, 2016/1, 52–74. <https://doi.org/10.1080/21622671.2014.992804>
- Newman, Lenore – Dale, Ann: *Homophily and agency: Creating effective sustainable development networks*, Environment, Development and Sustainability, 2007/1, 79–90. <https://doi.org/10.1007/s10668-005-9004-5>
- Ogburn, William Fielding: *Social change with respect to culture and original nature*, New York, NY: B. W. Huebsch, 1922.
- Phills Jr., James – Deiglmeier, Kriss – Miller, Dale T.: *Rediscovering social innovation*, Stanford Social Innovation Review, 2008/4, 34–43. <https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47>
- Portes, Alejandro: *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*, Annual Review of Sociology, 1998/1, 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, Robert D.: *Bowling alone: The collapse and revival of American community*, Simon & Schuster, 2000. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Rechnitzer János – Berkes Judit (szerk.): *Nagyvárosok Magyarországon*, Ludovika Kiadó, Budapest, 2021.
- Rodek Nóra – Bogdány Eszter – Máhr Tivadar – Rentz Tamás: *Bevezetés a társadalmi innovációba: Társadalmi innováció a közösségi jólét szolgálatában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024.
- Sallnow, Libby – Bunnin, Antonia – Richardson, Heather: *Community development and hospices: A national UK perspective*, in: Wegleitner, Klaus – Heimerl, Katharina – Kellehear, Allan (eds.): *Compassionate communities: Case studies from Britain and Europe*, Routledge, 2016, 1–14.
- Süli-Zakar István – Czimre Klára: *A határon átnyúló (CBC) kapcsolatok Magyarország körül*, Debreceni Szemle, 2007/1, 27–51. Elérhető: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/323960/FILE_UP_0_78_feltoltes.PDF
- Szemerédi Eszter: *Alulról jövő kezdeményezések a terület-, és településfejlesztésben*, Tér-Gazdaság-Ember / Journal of Region, Economy and Society, 2017/3. <https://doi.org/10.14513/>
- Szörényiné Kukorelli Irén: *Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai*, Tér és Társadalom, 2015/1, 97–115. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2686>
- Tomay Kyra – Ragadics Tamás: „A legfontosabb, azt gondolom, hogy ez egy élő falu (...) és van múlt, ami ennek a falunak a lényegét adja.”: *A sváb falvakhoz kapcsolt képzetek szerepe a vidékre költözésben*, Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle, 2025/2, 24–47. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.24>
- Tóth Géza: *Etnikai kisebbségek Magyarországon a népszámlálások eredményei alapján*, Hungarian Central Statistical Office, 2025. <https://doi.org/10.15196/KSH202502>
- Veresné Somosi Mariann – Sikos T. Tamás: *A fenntarthatóság holisztikus megközelítésben*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024. <https://doi.org/10.1556/9789634549314>
- Woolcock, Michael: *Why and how planners should take social capital seriously*, Journal of the American Planning Association, 2004/2, 183–189.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- Európai Bizottság: *Guide to Social Innovation*, 2013. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/social_innovation/social_innovation_2013.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Hidas Néptánc és Hagyományőrző Egyesület. Elérhető: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1139840618174203&set=a.1139868998171365> (Letöltés ideje: 2025.12.12.)
- *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.* Elérhető: <https://bgazrt.hu/tamogatasok/nemzetisegi-tamogatasok/> (Letöltés ideje: 2025.10.12.)
- *Kultúra.* Elérhető: <https://kultura.hu/tobb-mint-1-milliard-forint-palyazhato-a-veszprembalaton-2023-europa-kulturalis-fovarosa-projektben/> (Letöltés ideje: 2025.12.13.)
- *Barátság.* Elérhető: <https://nemzetisegek.hu/2025/09/05/bolgarkerek-emlekmu-koszoruzas-4/> (Letöltés ideje: 2025.12.10.)
- *Nemzetstratégiai Kutatóintézet.* Elérhető: <https://nski.hu/karpat-medencei-onkentes-tuzolto-halozat.html> (Letöltés ideje: 2025.10.13.)
- *Szekelyderzs.* Elérhető: <https://szekelyderzs.com/felujitjak-a-tuzoltoszertarat-onkentes-csapatot-szerveznek/> (Letöltés ideje: 2025.12.10.)
- *Államtitkár: közel 300 település kap támogatást.* Elérhető: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20251008/allamtitkar-kozel-300-telepules-kap-tamogatast-791856> (Letöltés ideje: 2025.10.14.)
- TÖOSZ (Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége), 2018.
- OECD: *City-to-city partnerships to localise the Sustainable Development Goals*, OECD Publishing, 2023. <https://doi.org/10.1787/d2fe7530-en> (Letöltés ideje: 2026.06.06.)
- Világgazdasági Fórum (World Economic Forum): *Social innovation: A guide to achieving corporate and societal value*. World Economic Forum, 2016. Elérhető: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Social_Innovation_Guide.pdf (Letöltés ideje: 2026.06.06.)

Jäger István: Vadludak a vörösberényi erődtett templom felett

CSOLLÁN TAMARA

Az aktív idősödés Európai Unió és magyarországi stratégiai dokumentuma- inak tartalomelemzése a 2014–2020-as programozási időszakban

*Content Analysis of European Union and
Hungarian Strategic Documents on Active Ageing
during the 2014-2020 Programming Period*

•

SZERZŐ:

CSOLLÁN TAMARA, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regioná-
lis- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, csollan.tamara@sze.hu,
ORCID: 0009-0009-0785-9794

JEL kód: J11, J14, J26, I38

Kulcsszavak: demográfiai előregedés • aktív idősödés • Európai Unió • idősügy

Absztrakt: A tanulmány a demográfiai öregedésre adott válaszok közül az aktív idősödés koncepcióját vizsgálja az Európai Unió és Magyarország stratégiai dokumentumain, valamint a 2014–2020-as programozási időszakban megvalósult gyakorlatokon keresztül. Ismerteti az aktív idősödés fogalmát és kihívásait, majd a releváns nemzetközi és hazai dokumentumok, esettanulmány jellegű gyakorlatok feltárására, elemzésére fókuszál a hat stratégiai fókuszpont – foglalkoztatás, egészségügy, oktatás, szociális szolgáltatások, generációk közötti kapcsolatok, demográfiai és gazdasági kihívások – mentén. Az elemzés rámutat arra, hogy az Európai Unió és a magyar stratégia is reaktív módon közelíti meg a demográfiai öregedés kérdését, és elsősorban az egészségügyre és a szociális ellátásra koncentrálnak, míg a proaktív elemek, mint az élethosszig tartó tanulás, társadalmi részvétel vagy a digitális felzárkóztatás, kevésbé hangsúlyosak. Az elemzés kiegészül egy rövid, területi dimenziós áttekintéssel, amely az egyes beavatkozások intézményi és térségi

beágyazottságát értelmezi, rámutatva arra, hogy az aktív idősödés területi szinten különböző működési logikák mentén valósul meg. A vizsgálat következtetései szerint a szakpolitikai tervezés jövőbeni célja a multidimenzionális megközelítés erősítése, amely a fizikai egészség mellett az aktív idősödés társadalmi, gazdasági, kulturális aspektusait is integrálja, elősegítve a fenntarthatóbb és inkluzívabb társadalmak kialakítását.

AUTHOR:

TAMARA CSOLLÁN, PhD Student, Doctoral School of Regional Sciences and Business Administration, Széchenyi István University, csollan.tamara@sze.hu, ORCID: 0009-0009-0785-9794

JEL code: J11, J14, J26, I38

Keywords: demographic ageing • active ageing • European Union • senior affairs

Abstract: *The study examines the concept of active ageing as one of the key policy responses to demographic ageing, through the analysis of strategic documents of the European Union and Hungary, as well as practices implemented during the 2014–2020 programming period. It outlines the concept and challenges of active ageing, then focuses on the identification and analysis of relevant international and national documents and case-study-based practices along six strategic areas – employment, healthcare, education, social services, intergenerational relations, and demographic and economic challenges. The analysis reveals that both the European Union and Hungarian strategies approach demographic ageing in a reactive manner, concentrating primarily on healthcare and social care, while proactive elements such as lifelong learning, social participation, and digital inclusion receive less emphasis. The analysis includes a brief territorial dimension overview, that interprets the institutional and spatial embeddedness of individual interventions, highlighting that at the territorial level active ageing is implemented through different operational logics. The findings suggest that future policy design should strengthen a multidimensional approach that integrates not only physical health but also the social, economic, and cultural aspects of active ageing, thereby promoting the development of more sustainable and inclusive societies.*

BEVEZETÉS

Bár a demográfiai öregedés a népesség fejlődési folyamatának természetes velejárója, komoly társadalmi, gazdasági és szociális kihívásokat támaszt a modern társadalmakkal, köztük az Európai Unió tagországaival szemben. A folyamat a születésszámok tartós csökkenésének és a várható élettartam növekedésének eredménye (WHO, 2021), kezelése pedig komplex, többdimenziós szakpolitikai beavatkozásokat és hosszú távú, adaptív stratégiák

kidolgozását teszi szükségessé. A demográfiai öregedésre adott egyik legfontosabb társadalompolitikai válasz az aktív idősödés koncepciója, amely az időskorú népesség egészségi állapotának, társadalmi részvételének és gazdasági aktivitásának támogatását célozza. E tanulmány célja ismertetni az EU és Magyarország aktív idősödés stratégiájának fókuszpontjait, elemezni a legfontosabb stratégiai dokumentumokat és bemutatni néhány jó gyakorlatot.

A tanulmány röviden ismerteti az aktív idősödés fogalmát, koncepcióját és kihívásait, és az aktív idősödés stratégiai fókuszpontjait. Ezt követően bemutatja a legfontosabb nemzetközi és hazai dokumentumokat, majd uniós és magyar gyakorlatokat tár fel esettanulmány jelleggel a 2014–2020-as programozási időszakból. A dokumentumok és gyakorlatok mátrixpontosítással módszerrel aszerint kerülnek elemzésre, milyen mértékben koncentrálnak a tanulmány elején ismertetett stratégiai fókuszpontokra.

SAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az aktív idősödés koncepciójának elsajátítása kulcsfontosságú a demográfiai öregedéssel járó változásokra való felkészülésben. Az aktív idősödésről szóló elképzelés a kétezres évek elején kezdett el terjedni Európában, és az idősök tettekkészségének, élettel való elégedettségének fenntartására fókuszál (Kalache – Gatti, 2003; Foster et al., 2015; WHO, 2002). A WHO definíciója szerint: „Az aktív idősödés a lehetőségek optimalizálásának folyamata az egészség, a részvétel és a biztonság területein az idősebb emberek életminőségének javítása érdekében” (WHO, 2002). Ez nem csupán a fizikai aktivitás fenntartására és a munkaerőpiacon való jelenlétre értendő, hanem a társadalmi, kulturális, gazdasági, spirituális életre, a polgári ügyekben való részvételre is (WHO, 2002; Boudiny, 2013). Az aktivitás gazdasági oldalról való megközelítése, a foglalkoztatás és nyugdíjazás kérdésének túlsúlyozása kritikus pontja az idősödéssel kapcsolatos politikáknak (Lakomý, 2021; Georgantzi, 2018). Bár az időskori anyagi biztonság jelentősége nyilvánvaló, az ezzel kapcsolatos intézkedések gyakran indokolatlanul korlátozzák mind az aktív időskori tevékenységeket, mind a célcsoportot, mivel kizárják azokat, akik nem tudnak jelen lenni a munkaerőpiacon (Pátyán – Leleszi-Tróbert, 2022). Az EU aktív idősödéssel kapcsolatos stratégiájának legfontosabb célja, hogy az idős korosztály minél tovább egészséges, aktív és társadalmilag hasznos maradjon. Az intézkedéseknek ugyanakkor nem szabad kimerülniük az egészségügyi ellátás, valamint a nyugdíjrendszer fenntartásában, azokat ki kell terjeszteni az idős korosztály jólétét, társadalmi integrációját és önállóságát célzó programokra is.

Az idősödő és idős korosztály jóléti helyzetének mérésére létrehozott indexek közül Európában az úgynevezett Aktív Idősödés Index (AAI) használata elfogadott (Berde – Kuncz, 2019). Az aktív idősödést célzó szakpolitikák alappilléreit az AAI területei adják, ezek a foglalkoztatás, a társadalmi részvétel, a független, egészséges és biztonságos élet, valamint a képesség és támogató környezet az aktív életre. Az AAI a négy terület mellett 22 indikátoron keresztül mutatja be az aktív idősödés folyamatát (Zaidi et. al., 2013), és azokat az irányokat, amelyeket a szakpolitikai stratégiák tervezése során követni érdemes.

Az aktív idősödés koncepciója nem csupán indikátorrendszer, hanem a tágabb szakpolitikai diskurzus részeként is értelmezhető. Ebben a megközelítésben az AAI amellet, hogy mérési eszköz, olyan összehasonlító keretet ad, amely rámutat az országok közötti különbségekre és kijelöli a lehetséges fejlesztési irányokat (Zaidi – Howse, 2017).

AZ AKTÍV IDŐSÖDÉS STRATÉGIAI FÓKUSZPONTJAI

Az Európai Unió a 2000-es évektől kezdődően egyre kiemelkedőbb hangsúlyt fektet az idősödő társadalmak kihívásaira, nemcsak társadalmi, de szakpolitikai szinten is – az aktív idősödés témája több stratégiai dokumentumban, programban megjelenik. Ezek a magyar és nemzetközi stratégiák (WHO, EU, Nemzeti Időügyi Stratégia) jelölik ki az aktív idősödéssel kapcsolatos intézkedések fókuszpontjait, amelyek alapvetően a foglalkoztatás, az egészségügy, az oktatás és a szociális szolgáltatások köré szerveződnek az időszüggel kapcsolatos kihívásokra reagálva.

A foglalkoztatással kapcsolatos intézkedések célja az idősök tapasztalatainak hasznosítása, foglalkoztathatóságuk javítása. Megvalósítási eszközei lehetnek: rugalmas foglalkoztatási formák, tanfolyamok, digitális kompetenciafejlesztés, a nyugdíjas korúak munkavállalásának ösztönzése, de ide tartozik a nyugdíjkorhatár megemlése is.

Az egészségügyi intézkedések célja az önálló életvitel támogatása az egészséges életévek számának növelésével és a krónikus betegségek megelőzésével. Eszközei lehetnek a különböző prevenció programok, szűrővizsgálatok, a háziorvosi és otthonápolási rendszerek és a digitális egészségügyi szolgáltatások fejlesztése, egészségfejlesztési irodák létrehozása. Ide tartoznak az ellátórendszerek fejlesztését, a gondoskodó környezet biztosítását célzó intézkedések, amelyek például a szociális és egészségügyi ellátórendszer integrációján, az idősgondozás szakmai színvonalának emelésén, vagy az ápolóképzés támogatásán keresztül valósíthatók meg.

Az oktatás köré szerveződő intézkedések az élethosszig tartó tanulás és a digitális írástudás fejlesztése köré szerveződnek. A digitális felzárkóztatás, az információhoz való hozzáférés biztosítása hozzájárul az esélyegyenlőség megvalósulásához. Eszközei például a digitális oktatás, az e-közigazgatás és az online egészségügyi szolgáltatások.

Szociális szolgáltatások alatt a különböző közösségi alapú szolgáltatásokat és intergenerációs programokat értjük, amelyek célja, hogy csökkentsék az elszigetelődést, a magány érzését és integrálják az idős korosztályt a közösségekbe. Eszközei lehetnek: nyugdíjasklubok, közösségi terek, önkéntesség, intergenerációs programok. A generációs együttműködés a tudás és értékek átadására épül, eszközként mentorprogramok, tanulási-szabadidős és iskolai programok állnak rendelkezésre.

Az aktív idősödéssel kapcsolatos programok kulcsfontosságúak. A népesség előregedésével a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatósága kérdésessé válik, a krónikus betegségekre való hajlam, az ápolási szükségletek növekedése pedig súlyos terheket ró az egészségügyi rendszerre (Burns – Cekota, 2002; European Commission, 2018). A digitális írástudatlanság miatt az idősök számára csak nehezen, vagy egyáltalán nem elérhető a közszolgáltatások egy része (Molnár, 2017). Napjainkban, amikor a legtöbb szolgáltatáshoz kapcsolódó ügyintézés digitálissá válik, az idősök képzése kulcsfontosságú elszigetelődésük elkerülése érdekében. A családi struktúrák átalakulásával – többgenerációs háztartások megszűnése, fiatal generációk elvándorlása – sok idős ember marad egyedül (Eurostat, 2023; Glaser et al., 2018; Tomassini et al., 2004). Nyugdíjba lépésükkel elveszítik addigi szociális kapcsolataikat, mindennapjaik, szerepeik megváltoznak. Az izoláció a mentális egészségre is hat, depresszióhoz, kognitív hanyatláshoz vezethet. Azzal párhuzamosan, hogy a korai

nyugdíjazás tovább terheli a nyugdíjrendszert, a munkaerőpiac értékes szakembereket veszít el. Ugyanakkor az idős generáció gyakran küzd kihívásokkal a munkavállalás területén, egyrészt a velük kapcsolatos sztereotípiák, másrészt az át- és továbbképzésre való lehetőségek hiánya miatt (European Economic and Social Committee, 2023). Szükség van tehát az aktív idősödés előmozdítására, a megfelelő szakpolitikák kidolgozására és alkalmazására.

AZ AKTÍV IDŐSÖDÉST TÁMOGATÓ NEMZETKÖZI ÉS HAZAI STRATÉGIAI DOKUMENTUMOK

Az aktív idősödés nemzetközi stratégiái közös alapelveken nyugszanak. Ezek az alapelvek, így az idősök társadalmi értékének elismerése, az egészséges életmód, az egész életen át tartó tanulás, az önállóság és biztonság megőrzése és a generációk közti együttműködés elősegítése képezik a nemzeti stratégiák alapjait is.

A WHO kulcsfontosságú programozási dokumentuma a 2002-es Active Ageing: A Policy Framework címet viseli. Célja iránymutatást adni a döntéshozók, a civil- és magán-szektorok számára időspolitikájuk kialakításában. A dokumentum bemutatja a demográfiai öregedés jelenségét és az ebből eredő kihívásokat. Ismerteti továbbá az aktív öregedés koncepcióját, és elemzi azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják az idősök egészségét, társadalmi részvételét. Emellett ajánlásokat tesz a kormányzatok és más szereplők számára az aktív öregedés elősegítésére irányuló politikák és programok kidolgozására (WHO, 2002).

Szintén 2002-es dokumentum az ENSZ által kidolgozott Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA), az idősödés kezelésére létrehozott nemzetközi keret. Célja, hogy válaszokat adjon a népességelöregedés kihívásaira, különös tekintettel a fejlődő országokra. Az MIPAA az idősök társadalmi részvételének biztosítására, egészségük és jólétük előmozdítására, a méltóságteljes öregedés biztosítására fókuszál. A MIPAA-t a tervek és célok naprakészen tartása érdekében a tagállamok ötévente (legutóbb 2022-ben) felülvizsgálják (United Nations, 2002).

Bár nem kizárólag idősökről szól a Szociális Jogok Európai Píllére (European Pillar of Social Rights, 2017), de ez a dokumentum is tartalmaz az aktív idősödre vonatkozó olyan alapelveket, mint a társadalmi részvétel, az élethosszig tartó tanulás, a hozzáférhető egészségügyi, szociális szolgáltatások, illetve a nyugdíjkérdéssel is foglalkozik (European Commission, n.d.).

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (United Nations Economic Commission for Europe – UNECE) is rendszeresen ad ki szakpolitikai ajánlásokat és irányelvi tájékoztatókat az aktív idősödés aspektusaira vonatkozóan (UNECE Policy Briefs on Ageing), köztük a munkaerőpiaci részvételről, az idősök technológiai felzárkóztatásáról és az intergenerációs tanulásról (United Nations, n.d.).

A hazai dokumentumok közül kiemelkedik az Idősügyi Nemzeti Stratégia (2009), a Nemzeti Népegészségügyi Programok és az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP, 2014–2020).

Az Idősügyi Nemzeti Stratégia hosszú távú célkitűzései 2024-ig, két cselekvési tervben (I. ütemterv 2010–2022-ig, II. ütemterv 2023–2024-ig) lettek meghatározva. Fókuszterületei – jogbiztonság, kommunikáció, nyilvánosság, képzés, élethosszig tartó tanulás,

egészségügy, rehabilitáció, mentális egészség, szociális ellátások, nyugdíjügy, foglalkoztatás, kultúra-közművelődés, sport-rekreáció, strukturált szabadidő-eltöltés, esélyegyenlőség, társadalmi kirekesztődés megelőzése, életútmodell, önkéntesség, generációk közötti együttműködés – szoros összhangban állnak az európai uniós törekvésekkel. Az Idősügyi Nemzeti Stratégia építeni kíván mind az idősök véleményére, mind a szakemberek tapasztalatára, a már működő hazai és adaptálható külföldi jó gyakorlatokra (Országgyűlés, 2009).

A Nemzeti Népegészségügyi Programok célja általánosságban a magyar lakosság egészségi állapotának javítása a prevenció, a korai felismerés, a mozgásprogramok és mentális egészség támogatásán keresztül. A népegészségügyi programokkal összefüggő stratégiákra kiváló példa az „Egészséges Magyarország 2014–2020”, amely a megelőzésre és az egészségtudatosság növelésére helyezte a hangsúlyt (Varsányi – Vitrai, 2015). A dokumentum konkrét célokat fogalmaz meg a következőkkel kapcsolatban: keringési betegségek, cukorbetegség, krónikus légzőszervi és mozgásszervi betegségek megelőzése és gondozása; daganatos betegségek kockázatának csökkentése, korai felismerése és kezelése; egészséges életmód elősegítése. Ilyen konkrét célok az egészségben eltöltött életek számának 2 évvel történő növelése, a stroke okozta korai halálozás 10 százalékos csökkentése, vagy a 65 év alatti lakosság rosszindulatú daganatok miatti halálozásának 10 százalékos csökkentése (Magyarország Kormánya, 2015).

Az EFOP a Széchenyi 2020 program részeként valósult meg a 2014–2020-as programozási időszakban Európai Uniói források segítségével. Fő beavatkozási irányai között szerepel a család társadalmi szerepének megerősítése és a társadalmi összetartás erősítése a szolidaritás erősítésén, a közösségépítésen, az előítéletek elleni küzdelmen és az idősök támogatásán keresztül (EFOP, n.d.).

A NEMZETKÖZI ÉS HAZAI STRATÉGIÁK ÁGAZATI MEGKÖZELÍTÉSEI

Az aktív idősödés EU-s és hazai stratégiáit meghatározó dokumentumok mátrixpontosítással történő elemzése lehetővé teszi, hogy összehasonlítsuk, mely dokumentum milyen mértékben koncentrált az ágazati szempontból is releváns szakpolitikai dimenziókra. Az előző fejezetben ismertetett dokumentumokat az alábbi szempontok (T1-T6) szerint értékelem. A pontozás 0-tól 3-ig terjed, ahol 0=nincs vagy nagyon kevés említés, 3=erős, átfogó lefedettség. Az egyes területeket kizárólag az aktív idősödés vonatkozásában elemzem.

1. táblázat: Elemzési területek
Table 1: The Areas of Analysis

Terület	Leírás
T1. Foglalkoztatás	Munkerőpiaci részvétel támogatása
T2. Egészségügy	Prevenció, mentális egészség, eü. szolgáltatások
T3. Oktatás	Élethosszig tartó tanulás, technológiai felzárkóztatás
T4. Szociális szolgáltatások	Szociális biztonság, nyugdíj, gondozás, közösségépítés
T5. Generációk közti kapcsolatok	Intergenerációs tanulás, együttműködés ösztönzése
T6. Demográfiai, gazdasági kihívások	Idősgondozás, szakemberképzés

*Forrás: saját szerkesztés alapján.
Source: own editing.*

2. táblázat: Az aktív idősödéssel foglalkozó dokumentumok tartalmi lefedettsége
Table 2: Content Coverage of Documents Addressing Active Ageing

	T1	T2	T3	T4	T5	T6	Összesen	Átlag
Active Ageing: A Policy Framework	2	3	1	2	2	3	13	2,17
Madrid International Plan of Action on Ageing	1	3	1	2	2	3	12	2,00
Szociális Jogok Európai Pillére	2	2	2	3	1	1	11	1,83
UNECE Policy Briefs on Ageing	3	2	3	1	3	2	14	2,33
Idősügyi Nemzeti Stratégia	3	3	3	3	3	3	18	3,00
Nemzeti Népegészségügyi Program	1	3	1	1	0	2	8	1,33
Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program	2	1	1	3	3	2	12	2,00
Összesen	14	17	12	15	14	16		
Átlag	2,00	2,43	1,71	2,14	2,00	2,14		
Szórás	0,76	0,90	0,76	0,83	1,07	0,83		

*Forrás: saját szerkesztés alapján.
Source: own editing.*

Legátfogóbbnak a vizsgált dokumentumok közül Magyarország Idősügyi Nemzeti Stratégiája (2009) bizonyul, amely mind a hat területet (T1–T6) magas szinten kezeli. Ezzel szemben a Nemzeti Népegészségügyi Program (2014–2020) pontszámai a többi vizsgált dokumentumhoz képest jelentős mértékben alacsonyabbak. Ez utóbbi program jellegéből adódóan, elsősorban egészségügyi szempontokra fókuszál, míg egyes területeket, például az élethosszig tartó tanulás vagy a társadalmi részvétel (T1, T4, T5) kérdését alig, vagy egyáltalán nem tárgyalja.

Tartalmi lefedettségüket tekintve a fenti dokumentumokban az egészségügyi dimenzió (T2) jelenik meg leggyakrabban és leghangsúlyosabban. Az élethosszig tartó tanulás (T3) és az intergenerációs kapcsolatok erősítése (T5) viszont háttérbe szorulnak. A szórás a generációk közötti együttműködés területén (T5) a legnagyobb – egyes dokumentumokban kiemelten, másokban kevésbé hangsúlyos.

A vizsgált dokumentumok többsége reaktív módon közelít az idősödés társadalmi, gazdasági kérdéseire: felismerik ugyan a demográfiai változások jelentőségét, de nem minden esetben nyújtanak átfogó és/vagy hosszú távú megoldásokat. A stratégiai gondolkodás elsősorban az egészségügyi és szociális ellátás köré épül, míg az olyan proaktív elemek mint az élethosszig tartó tanulás, a társadalmi részvétel vagy a digitális felzárkóztatás, sokszor csupán említés szintjén jelennek meg. A szakpolitikai tervezés fontos célja lenne a multidimenzionális megközelítés erősítése, ami a fizikai egészségen túl az aktív idősödés társadalmi, gazdasági és kulturális megközelítéseit is támogatja.

AKTÍV IDŐSÖDÉS AZ EURÓPAI UNIÓS GYAKORLATBAN

Az Európai Unió 2014–2020-as programozási időszakában számos kezdeményezés és projekt indult az aktív idősödés előmozdítására, az idős korosztály társadalmi részvételének növelése, egészségük megőrzése és életminőségük javítása érdekében.

Az ADVANTAGE az első együttes fellépés, amelynek célja egy európai szintű szakpolitikai modell kialakítása volt az időskori törekenység (frailty) prevenciója érdekében. A projekt az EU harmadik Európai Egészségprogramjának (2014–2020) társfinanszírozásában valósult meg 22 ország (köztük Magyarország) 33 szervezetének részvételével, 2016. december 1. és 2019. november 30. között. Költségvetése 3.500.000 euró volt. Célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a demográfiai öregedés problémájára, egyúttal támogassa az egészséges idősödést azáltal, hogy megalapozza a stratégiai döntéshozatalt a diagnosztika, a kezelés, a kapcsolódó képzések, a fogyatékos és a multimorbiditás kezelésének területein. A célkitűzések között szerepelt az egészségügyi ellátórendszerek fenntarthatóságának biztosítása a nemek közötti különbségek figyelembevételével, hatékonyabb ellátástervezéssel, együttműködés és innovatív megoldások ösztönzésével, az idősök önállóságának támogatásával (Nemzeti Népegészségügyi Központ, n.d.; Rodríguez-Laso et al., 2019). Az ADVANTAGE keretében született meg a *Need for comprehensive management of frailty at an individual level: European perspective from the advantage joint action on frailty* című tanulmány, amelyben magyar részről Csizmadia Péter, a Nemzeti Népegészségügyi Központ munkatársa működött közre. A tanulmány az idősödéssel kapcsolatos törekenység kezelésének egységes megközelítésére dolgozott ki módszereket az EU tagállamaiban (Gabrovec et al., 2020).

Szintén egészségügyi vonatkozású az EU kutatási és innovációs programja (K+I), a Horizon 2020 (2014–2015-ös munkaprogram), melynek középpontjában a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés álltak (European Commission, n.d.). A Horizon 2020 első két évében az EU 120 millió forintot fektetett be az egészségügyi ellátórendszerek fenntarthatóságához hozzájáruló kutatásokba és innovációkba. A főbb célok között szerepelt az egészséges öregedés megvalósítása, a betegségek mögötti okok, mechanizmusok megértése, a prevenció támogatása, az idősek aktivitásának támogatása és új modellek, eszközök fejlesztése. A K+I ösztönözte a tagállamok tevékenységeit az idegtudomány, a rák és a rendszerszintű orvoslás területén, és hozzájárult olyan európai és nemzetközi kezdeményezésekhez mint az aktív és egészséges idősödés előmozdítására irányuló európai innovációs partnerség, a krónikus betegségekkel foglalkozó globális szövetség, a „Több év, jobb élet – a demográfiai változások kihívásai és lehetőségei” közös programozási kezdeményezés, valamint a neurodegeneratív betegségekkel kapcsolatos közös programozás. A K+I lehetővé tette a laboratóriumi eredmények klinikai alkalmazását és azok integrálását az egészségügyi és ellátási rendszerekbe, bevonva az összes releváns K+I szereplőt. Így például a Horizon 2020 keretében célzott támogatást biztosítottak az innovatív kv-knak a biomarkerek és diagnosztikai orvostechnikai eszközök hitelesítéséhez (Horizon, 2020).

A foglalkoztatásra koncentráló Framework Agreement on Active Ageing and an Inter-generational Approach 2017 szeptemberében, az Európai Szakszervezeti Szövetség (ETUC), a BusinessEurope, az UEAPME (ma SMEunited) és a CEEP (Közszolgáltatók Európai Központja) részvételével, az Európai Szociális Alap (ESZA) és az Európai Unió Foglalkoztatási és Szociális Innovációs Programja (EaSI) keretében valósult meg. Célja egyrészt az idős korosztály munkaerőpiaci részvételének ösztönzése alkalmazkodó munkahelyek és a megfelelő munkakörnyezet megteremtésével. További célja támogatni a generációk közötti munkahelyi együttműködést. A tudástranszfer, a tapasztalatok átadásának ösztönzése hozzájárul az életkor alapú diszkrimináció csökkenéséhez a munkahelyeken. Ez a keretmegállapodás, akárcsak az ADVANTAGE, fontos lépés volt az aktív idősödés elősegítésére a munkaerőpiacon, amely az idősek társadalmi részvételére, valamint intergenerációs kapcsolataikra is pozitív hatással volt (Employers Resource Centre, 2017).

AZ EURÓPAI UNIÓS GYAKORLATOK TEMATIKUS ÉRTÉKELÉSE

Ahogy az EU aktív idősödéssel kapcsolatos nemzetközi és hazai dokumentumait, úgy az előző fejezetben bemutatott dokumentumokat is elemzem a már ismertetett módszerrel.

3. táblázat: Fókuszterületek lefedettsége az Európai Unió gyakorlatban
Table 3: Coverage of the Focus Areas in the European Union Practice

	T1	T2	T3	T4	T5	T6	Összesen	Átlag
ADVANTAGE	0	3	1	2	0	2	8	1,33
Framework Agreement on Active Ageing and Inter-generational Approach	2	2	2	2	3	1	12	2,00
Need for comprehensive management of frailty	0	3	1	3	0	3	10	1,67
Horizon 2020	2	3	2	2	1	3	13	2,17
Összesen	4	11	6	9	4	9		
Átlag	1,00	2,78	1,50	2,25	1,00	2,25		
Szórás	1,15	0,50	0,58	0,50	1,14	0,96		

*Forrás: saját szerkesztés alapján.
Source: own editing.*

A fent tárgyalt gyakorlatok fókuszukat tekintve jelentősen eltérnek. Kiemelten kezelt terület az egészségügy (T2), de nagy hangsúlyt kapnak a szociális szolgáltatások (T4) és a demográfiai- gazdasági kihívások (T6) kezelésére tett intézkedések is. Ezzel szemben a foglalkoztatás (T1), az oktatás (T3) és a generációk közötti kapcsolatok (T5) jellemzően alacsonyabb pontszámot értek el, ami arra utal, hogy a vizsgált gyakorlatok nem minden esetben építik be egyformán az aktív idősödés teljes dimenziós logikáját.

A vizsgált gyakorlatok közül legátfogóbbnak a Framework Agreement on Active Ageing and Intergenerational Approach bizonyult, ennél jóval szűkebb fókuszú az ADVANTAGE, a Need for comprehensive management of frailty és a Horizon 2020. Az egységes megközelítés hiányát a pontszámok szórása is mutatja, az aktív idősödés szakpolitikai fókuszpontjai részleges lefedettséggel jelennek meg az egyes gyakorlatokban.

A T1–T6 területek eltérő hangsúlya önmagában nem feltétlenül jelent hiányosságokat, a táblázatból leolvasható adatok elsősorban a fókuszbeli különbségeket, semmint a komplexitás hiányát tükrözik. Ugyanakkor rávilágítanak arra is, hogy az aktív idősödés kezeléséhez szükség van az egyes területek összehangolására, és bár a jelenlegi dokumentumok együttesen lefedik ezeket, egy integrált, többdimenziós megközelítés hatékonyabb válaszokat adhat az idősödő társadalom komplex kihívásaira.

AKTÍV IDŐSÖDÉS A MAGYARORSZÁGI GYAKORLATBAN

Az EFOP Magyarország kulcsfontosságú fejlesztési eszköze volt a 2014–2020-as programozási időszakban. A Széchenyi 2020 program 10 operatív programja közé tartozott, amelyek uniós források segítségével valósították meg a különböző, az ország gazdasági-társadalmi kohézióját és versenyképességét erősítő fejlesztéseket. Az EFOP társadalmi felzárkóztatással, a család szerepének megerősítésével, az összetartás erősítésével, a közszolgáltatások minőségének javításával járult hozzá a kitűzött célokhoz. Keretében 141 felhívást tettek közzé és több mint 5000 projektet támogattak 981 milliárd forintból. A program kiemelt figyelmet fordított az idősek életminőségének javítására a szociális alapszolgáltatások, a közösségfejlesztés és digitális kompetenciafejlesztés területein (Magyarország Kormánya, n.d.).

A Nemzeti Szociálpolitikai Intézet valósította meg az EFOP-1.9.4-VE-KOP-16-2016-00001 azonosítószámú projektet 2,23 milliárd forint forrásból (A szociális ágazat módszertani és információs rendszereinek megújítása). A projekt 60 hónapig tartott és 2022-ben ért véget, ez idő alatt számos alprojektet valósított meg a gyermekjólét, valamint az idősellátás területén (Nemzeti Szociálpolitikai Intézet, n.d.). A „Demencia” alprojektet az Idősellátás Országos Hálózata indította, amely átfogó szakmai és közösségi támogatást nyújtott az idősgondozással foglalkozó intézmények számára. A projekt keretében szakmai, illetve módszertani háttérrel biztosítottak a világszerte sikerrel működő Alzheimer Café már működő és kialakítandó közösségei számára. A lakosság számára nyitott szűrő-programokat is létrehoztak, illetve kutatási céllal adatgyűjtést is végeztek (Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet, n.d.).

A 2014–2020-as uniós programozási időszak keretében elnyert támogatásokból valósult meg a DemenSzia Program részeként működő kecskeméti Memória Pont. A program az EFOP-1.9.4-16-2016-00001 azonosítószámú pályázat keretében, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg, és a Modus Alapítvány indította el, amely az aktív időszedés, a demenciagondozás, a digitális jólét és a felnőttképzés területén végez fejlesztéseket. A Memória Pont szolgáltatásai kizárólag Kecskemét lakosai számára elérhetőek, céljuk segítséget nyújtani a demenciával élők és hozzátartozóik számára (Egészségügyi és Szociális Intézmények Igazgatósága, n.d.).

Az EFOP felismeri a korosztályok közötti párbeszéd szerepét is, melynek jegyében számos projekt jött létre a generációk közötti kapcsolatok fejlesztésére. Ilyen a Letenyéért Közéleti Egyesület által megvalósított „KARÖLTVE KÖZÖSSÉGÜNKÉRT” című projekt, amely az EFOP-1.3.5-16-2016-00259 azonosítószámú pályázat keretében valósult meg 24 972 624 forint támogatásból, célja pedig a helyi közösségek megerősítése, fejlesztése és új csoportok létrehozásának elősegítése volt (Letenyéért Közéleti Egyesület, n.d.). Keretében számos közösségi- és családi nap, sportprogram valósult meg (pl. Idős-Töltés Program). A generációk együttműködését segítette a HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesület „Közösen a közösségekért” – helyi kezdeményezések az önkéntesség jegyében című, EFOP-1.3.5-16-2016-00592 azonosító számú pályázata is (HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesület, n.d.).

Az aktív és egészséges idősor témájára vonatkozó Európai Innovációs Partnerség (EIP) kezdeményezés (European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing) 2011–2020-ig működött. Célkitűzései között szerepel az egészség és életminőség javítása,

az egészségügyi és szociális ellátás fenntarthatóságának biztosítása, és az EU ipari versenyképességének növelése. Az EIP célkitűzéseit az Európai Bizottság által közzétett, az időszedéshez kapcsolódó zöld könyv életpálya-megközelítéséhez igazítja. Fókuszában az egész életen át tartó egészségfejlesztés és tanulás, a digitális önrendelkezés elősegítése, az idősbárát környezetek kialakítása, az ezüstartgazdaság (az idősök igényeire és lehetőségeire épülő gazdaság), valamint a digitális egészségügyi ökoszisztéma fejlesztése áll. Az együttműködés előmozdítására létrehozták továbbá az „Aktív és egészséges élet a digitális világban” közösségi teret, amely az aktív és egészséges élethez kapcsolódó digitális megoldások fejlesztésében támogatja a kutatókat, szakembereket, döntéshozókat és más érintetteket (European Commission, n.d.)

A 2020-ig tartó időszakban megfogalmazott EU-s irányelvek szerves részei voltak azok a programok, amelyek az időskorúak munkavállalását ösztönző piaci szerkezet kialakítását, az ezüstartgazdaságot szerették volna elősegíteni (URBAN21, 2023). Magyarországon is számos projekt és kezdeményezés valósult meg az idősök, különös tekintettel az 50 év felettiek gazdasági és társadalmi szerepvállalásának ösztönzése jegyében.

A Rába–Duna–Vág Európai Területi Társulás vezetésével valósult meg a Silver Economy – Ezüstartgazdaság című projekt (SKHU/1601/4.1/164) 2017 szeptembere és 2019 áprilisa között. A vezető partner mellett a projektben részt vett a Kisalföld Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, a Komáromi Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Szenc-Bazini Regionális Fejlesztési Ügynökség. Keretében kétnyelvű oktatások és tréningek valósultak meg az intelligens eszközök használata, az elektronikus ügyintézés, az álláskeresési technikák területén. Magyar, szlovák, angol nyelvtanfolyamok is indultak, illetve workshopokat, konferenciákat és kerekasztal-beszélgetéseket szerveztek (Rába–Duna–Vág Európai Területi Társulás, 2020). A program egyik csúcspontja egy kiállítás és vásár volt, amelyet a komáromi Monostori Erdőben tartottak 2018. április 20-21-én, mintegy 4 ezer látogató és 130 kiállító részvételével. A vásár célja volt ráirányítani a figyelmet arra, miként élénkítheti a gazdaságot az idős korosztály azáltal, hogy új áruk és szolgáltatások iránt teremt keresletet (European Commission, 2019). A projekt teljes költségvetése 334 236,80 euró volt, a megvalósításhoz az ERFA 284 101,26 euróval járult hozzá.

A SKHU Ambassadors – Cross-border Active Ageing projekt célja az volt, hogy javítsa az idősök életminőségét, illetve támogassa az aktív idősödést és a társadalmi integrációt a magyar-szlovák határ menti régiókban. A projekt 2021 áprilisa és 2022 márciusa között zajlott, a pénzügyi alapot az INTERREG V-A Szlovákia–Magyarország Program biztosította. E program keretében, az ERFA társfinanszírozásával valósultak meg például Miskolcon és Kassán azok az Aktív Időskor Központok, ahol a 60 év felettiek közösségépítését tűzték ki célul (Aktív Időskor XSKHU Ambassadors, 2022).

A szintén a határon átnyúló együttműködést célzó Interreg V-A AT-HU Együttműködési Program támogatásával valósult meg 2017–2019-ig az Age-friendly Region projekt az osztrák-magyar határvonal mentén. A projekt az idősbárát régiók kialakítását, az idősök életminőségének javítását tűzte ki célul. Ez volt az első ilyen jellegű együttműködés Ausztria és Magyarország között. Vezető partnere a Chance B Sozialbetriebs GmbH, tudományos partnere a European Centre for Social Welfare Policy and Research, projektpartnerei a Győri Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézmény, a Pálos Károly Szociális Szolgáltató Központ és Gyermekejóléti Szolgálat és a Zalaegerszegi Gondozási Központ voltak. Célja egy

új típusú egészségügyi szolgáltatás kialakítása volt, amely az időskorúakat és hozzátartozóikat személyre szabottan tájékoztatja a projektrégiókban elérhető ápolási, gondozási lehetőségekről, és támogatást nyújt a számukra legmegfelelőbb ellátási forma megtalálásához. A projekt költségvetése 1.349.220 euró volt, amelyet 85 százalékban ERFA forrásból, 15 százalékban nemzeti költségvetésből finanszíroztak (Interreg AT-HU., n.d.).

Az idősek otthoni ápolásának fejlesztésére összpontosított az Interreg Central Europe által támogatott HoCare2.0 projekt, amely 2019 és 2022 között valósult meg. A projekt rámutat arra a problémára, hogy az idősek számának növekedésével párhuzamosan gondozók száma csökken. A megoldást az infokommunikációs technológiák otthonápolásban való alkalmazásában látja. Kihívásként említi az idősek digitális szolgáltatásokkal szembeni idegenkedését, ezért olyan szolgáltatások, eszközök létrehozását szorgalmazza, amelyet a végfelhasználók az idősek bevonásával hoztak létre. A fejlesztési folyamatba a végfelhasználók mellett közszolgáltatókat, kkv-ket és kutatóintézeteket is bevontak. Az otthoni ápolási megoldások fejlesztését, a fejlesztési folyamatok strukturálását és a jó gyakorlatok megosztását segítik a projekt keretében kifejlesztésre került eszközök: a kis- és középvállalkozásoknak készült SME Tool és a közszolgáltatóknak készült Policy Tool. Magyarországon az Országos Kórházi Főigazgatóság és a Közép-dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség működtek közre. A közös értékalkotás módszertanának népszerűsítésére rendezvénysorozatot szerveztek Go HoCare2.0 néven, ahol több, mint nyolcvan résztvevő osztotta meg tapasztalatait (Országos Kórházi Főigazgatóság, 2024). A projektben Németország, Lengyelország, Szlovénia és Olaszország is részt vett.

A MAGYARORSZÁGI GYAKORLATOK TEMATIKUS ÉRTÉKELÉSE

A bemutatott magyarországi gyakorlatokat a már ismertetett módszerrel a hat területet áttekintve elemzem.

4. táblázat: Fókuszterületek lefedettsége a magyarországi gyakorlatban
Table 4: Coverage of the Focus Areas in Hungary's Practice

	T1	T2	T3	T4	T5	T6	Összesen	Átlag
Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)	2	2	1	3	1	2	11	1,83
Európai Innovációs Partnerség (EIP on AHA)	1	3	1	2	1	2	10	1,67
Silver Economy - Ezüstgazdaság	2	2	0	1	2	3	10	1,67
SKHU Ambassadors – Cross-border Active Ageing	1	2	1	2	2	1	9	1,50
Age-friendly Region	1	3	1	3	2	2	12	2,00
HoCare2.0	1	3	1	3	1	2	11	1,83
Összesen	8	15	5	14	9	12		
Átlag	1,33	2,50	0,83	2,33	1,50	2,00		
Szórás	0,51	0,55	0,41	0,81	0,55	0,63		

*Forrás: saját szerkesztés alapján.
Source: own editing.*

Az aktív idősödés multidimenziális szemléletét leginkább az Age-friendly Region közelíti meg, amely kiemelt hangsúlyt fektet az egészségügy (T2) és a szociális szolgáltatások (T4) területeire, emellett pedig a generációk közötti kapcsolatokra (T5) és a demográfiai-gazdasági kihívásokra (T6) is fókuszál.

Az EFOP és a HoCare2.0 szintén magas 11-11 pontszámot értek el, ugyanakkor lefedettségük erősen koncentrált, elsősorban az egészségügy (T2), illetve a szociális szolgáltatások (T4) terén mutatnak erős jelenlétet. Kiegészítő szerepet kapnak a foglalkoztatás (T1) és a demográfiai-gazdasági (T6) kihívások, az oktatás (T3) és a generációk közötti kapcsolatok (T5) pedig egyáltalán nem hangsúlyosak. Az EFOP és a HoCare2.0 inkább egy ellátásközpontú, semmint preventív és részvételi logikát követnek.

Az EIP on AHA és a Silver Economy azonos pontszámot (10-10) értek el, ugyanakkor eltérő fókuszokat mutatnak. Az EIP on AHA kiemelkedik az egészségügyet (T2) illetően, ám a foglalkoztatás (T1), az oktatás (T3) és a generációk közötti kapcsolatok (T5) terén gyenge eredményeket hoz. A Silver Economy ezzel szemben a demográfiai, gazdasági kihívásokra (T6) fókuszál, de jó eredményeket mutat a foglalkoztatás (T1), egészségügy (T2) és generációk közötti kapcsolatok (T5) területein is. Az oktatási (T3) programok hiányoznak.

Legkevésbé a SKHU Ambassadors fedi le az aktív idősödés területeit, ami egy szűkebb fókuszú, célzott beavatkozásra utal.

Az aktív idősödés szakpolitikai operacionalizálása fragmentált, a fenti gyakorlatok lefedettsége az egyes területeken jelentős eltéréseket mutat – míg az egészségügyi és szociális

dimenziók dominálnak, addig az oktatás és a társadalmi részvétel területei alulreprezentáltak. Vagyis az aktív idősödés koncepciója a gyakorlatban inkább ellátásorientált, és reaktív módon, nem pedig integrált, megelőző szemléletként jelenik meg.

A MAGYARORSZÁGI GYAKORLATOK TERÜLETI DIMENZIÓI

Az aktív idősödéssel kapcsolatos beavatkozások területi hozzáférése eltérő logikák mentén szerveződik. Egyes kezdeményezések országos szintű szakpolitikai keretek között működnek, más programok regionális vagy helyi együttműködésre épülnek. Ez a fejezet a már bemutatott fókuszterületek területi beágyazottságát vizsgálja Magyarországon. Azok a területek, amelyek helyi infrastruktúrákhoz, intézményekhez kötődnek, magas területi beágyazottságúak. Közepes beágyazottságnál a helyi/területi elem részlegesen jelenik meg, míg az alacsony beágyazottság elsősorban országos vagy absztrakt szakpolitikai célokat jelöl.

5. táblázat: Az aktív idősödés dimenzióinak területi beágyazottsága a hazai gyakorlatban
Table 5: Territorial Embeddedness of Active Ageing Dimensions in Hungarian Practice

Dimenzió	Beágyazottság	Területi szint	Értelmezés
T1	közepes	regionális	Erősen kötődik a térségi munkaerőpiaci mintákhoz.
T2	magas	többszintű	Az ellátórendszer fejlesztése országos, regionális és helyi szinten is kiemelt prioritás.
T3	alacsony	országos	Az élethosszig tartó tanulás nem jelenik meg önálló szakpolitikai területként, és a digitális felzárkóztatás is inkább projektalapú.
T4	magas	helyi	Az ellátás és a szociális infrastruktúra fejlesztése hangsúlyos.
T5	közepes	helyi	Projektalapú közösségi programokon keresztül valósul meg.
T6	közepes	regionális	A térségi különbségek részlegesen jelennek meg a szakpolitikákban.

*Forrás: saját szerkesztés alapján.
Source: own editing.*

Az aktív idősödés magyarországi operacionalizálása erősen kötődik a már eleve területi alapon szerveződő közszolgáltatási struktúrákhoz. Az egészségügyi (T2) és szociális (T4) dimenziók magas területi beágyazottságúak, a hazai gyakorlat alapvetően ellátásközpontú.

Az egészségügyi dimenzió szorosan kapcsolódik a helyi és térségi intézményrendszerekhez, a fejlesztések elsősorban az infrastruktúrára, hozzáférhetőségre, egészségmegőrzésre irányulnak (pl. HoCare2.0, EIP on AHA). A szociális szolgáltatások dimenziója szintén megjelenik helyi szinten, különösen az idősellátás, a házi segítségnyújtás, a közösségi gon-

dozás révén. Az EFOP több konstrukciója is a helyben elérhető szociális szolgáltatások fejlesztését támogatta.

A foglalkoztatási dimenzió (T1) ezzel szemben közepes beágyazottságú, elsősorban térségi munkaerőpiaci hiányokhoz, részben határ menti mobilitási mintákhoz kapcsolódik. Az oktatás (T3) alacsony területi beágyazottságú: az élethosszig tartó tanulás és a digitális felzárkóztatás sem helyi, sem térségi szinten nem jelenik meg önálló területként. A generációk közötti kapcsolatok (T5) közepes beágyazottságúak, főleg helyi szinten épülnek be a fejlesztési programokba, ugyanakkor ritkán válnak stratégiai fejlesztési iránnyá. A demográfiai, gazdasági kihívások (T6) közepes beágyazottságúak: az előregedés jellemzően háttérkörülményként jelenik meg, a térségi különbségek csak korlátozottan érvényesülnek a szakpolitikákban.

GYŐR-MOSON-SOPRON VÁRMEGYE PÉLDÁJA

Ezt a területi differenciáltságot jól illusztrálja Győr-Moson-Sopron vármegye példája. Ami a foglalkoztatási (T1) dimenziót illeti, Győr ipari és szolgáltató központként erős munkaerőpiaci vonzerőt gyakorol, de a határmenti településekhez hasonlóan az osztrák munkaerőpiac felé is intenzív mobilitási kapcsolatokat mutat.

Az egészségügyi dimenzió (T2) elsősorban Győrré és a települési központokra koncentrálódik, a kisebb településeken az alap- és szakellátás hozzáférése korlátozott. A szociális ellátórendszer (T4) esetében szintén a helyi intézményi szereplők a meghatározóak, amit olyan programalapú – esetenként határon átnyúló – kezdeményezések egészítenek ki, mint a Silver Economy – Ezüstgazdaság Projekt, az EFOP egyes programjai (pl. Alzheimer Café) vagy az Interreg V-A AT-HU.

Az oktatási dimenzió (T3) elsősorban projektalapon, nem pedig önálló területi politikaként szerveződik. A generációk közötti kapcsolatok (T5) főleg helyi együttműködésekre épülnek, és ritkán integrálódnak a tartós stratégiai fejlesztési irányokba. A demográfiai folyamatok (T6) térségi szinten erős polarizációt mutatnak: Győr és vonzáskörzete fiatalabb és dinamikusabb, a periférikus és határmenti települések előregedése ugyanakkor ellátási és szolgáltatásszervezési kihívásokat eredményez.

A bemutatott mintatársaság példája is megerősíti, hogy Magyarországon az aktív idősödés hazai gyakorlata elsősorban ellátásorientált, a területi különbségek csak részben épülnek be a szakpolitikai stratégiákba. Ugyanakkor a különböző helyi programok arra is rávilágítanak, hogy a társadalmi részvétel, a prevenció és a gazdasági aktivitás támogatása a helyi intézményi és közösségi struktúrához illeszkedve a gyakorlatban működőképes.

ÖSSZEGZÉS

Az aktív idősödést célzó hazai és Európai Unió intézkedéseket vizsgálva megállapítható, hogy az idősödő korosztály egészségének, szociális támogatásának fejlesztése fontos prioritás – az aktív idősödés szakpolitikai értelmezése ellátás- és jóléti fókuszú megközelítésben jelenik meg. Ezzel szemben az oktatás, az élethosszig tartó tanulás és a technológiai

felzárkóztatás még nem kapnak kellő hangsúlyt. Az intergenerációs kapcsolatokat illetően vegyes a kép: néhány programnál fontos, másoknál minimális vagy mérsékelt jelenlétet mutat, a generációk közötti együttműködés és a tudástranszfer erősítése tehát még nem épült be egységesen a különböző stratégiákba. Bár az elemzett programok lefedik az aktív idősödés főbb területeit, érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a foglalkoztatás támogatására is, hiszen az aktív életmód és a társadalmi integráció szempontjából ez is kulcseleme az aktív idősödésnek.

Az elemzés rámutat továbbá, hogy míg az Európai Unió szintjén a széttagoltság, és a különböző szakpolitikai logikák párhuzamos jelenléte jellemző, addig a magyar gyakorlatok koncentrált, ellátásorientált mintázatot követnek. Ugyanakkor mind az uniós, mind a magyar gyakorlatokra igaz, hogy az aktív idősödés komplex szemlélete csupán részben érvényesül.

Összességében a jelenlegi intézkedések inkább reaktívak, mintsem proaktívak, és elsősorban a már kialakult, idősödéssel kapcsolatos kihívások kezelésére fókuszálnak. Ahhoz, hogy valóban hatékony megoldások születhessenek, a jövőbeli stratégiáknak multidimenziósnak és adaptívnak kell lenniük, és folyamatosan reagálniuk kell a változó demográfiai és társadalmi környezetre.

KITEKINTÉS

A vizsgálat már lezárt programokra és korábbi szakpolitikai keretekre épült. A jelenlegi Európai Unió irányelvek ugyanakkor a korábbi, ellátásorientált szemlélet elmozdulását mutatják egy proaktívabb, részvétel alapú megközelítés felé. A European Pillar of Social Rights Action Plan (European Commission, 2021a) cselekvési tervébe tartozó Green Paper on Ageing (European Commission, 2021b) például egy olyan irányt jelöl ki, ahol az aktív idősödés egyre inkább összefonódik a digitális átállással, a munkaerőpiaci részvétel, az élet-hosszig tartó tanulás és a mobilitás erősítésével.

A jelenlegi hazai stratégiák aktív idősödéshez kapcsolódó elemei elsősorban az egészségügyi biztonság, az önálló életvitel támogatása és a digitális egészségügyi szolgáltatások fejlesztése mentén körvonalazódnak (Magyarország Kormánya, 2021–2026). Az aktív idősödés komplex, társadalmi részvételre és kompetenciafejlesztésre épülő megközelítése továbbra sem jelenik meg integrált szakpolitikai keretként.

IRODALOMJEGYZÉK

- Berde Éva – Kuncz Izabella: *Az Aktív Idősödés Indexe (AAI): Az internet szerepe az AAI-ben*, Szociológiai Szemle, 2019/1, 33–57. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2019.1.2>
- Boudiny, Kim: *‘Active ageing’: from empty rhetoric to effective policy tool*, Ageing & Society, 2013/6, 1077–1098. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1200030X>
- Burns, Andrew – Cekota, Jaromir: *Coping with Population Ageing in Hungary*, OECD Economics Department Working Papers, No. 338, OECD Publishing, Paris, 2002. <https://doi.org/10.1787/254781762631>
- Foster, Liam – Walker, Alan: *Active and successful ageing: a European policy perspective*, The Gerontologist, 2015/1, 83–90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>

- Georgantzi, Nena: *The European Union's Approach towards Ageism*, in: Ayalon, Liat – Tesch-Römer, Clemens (szerk.): *Contemporary Perspectives on Ageism, International Perspectives on Aging* 19, Springer, 2018, 341–368. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8_21
- Gabrovec, Branko – Antoniadou, Eleftheria – Soleymani, Dagmar – Kadalska, Ewa – Maria Carriazo, Ana – Luz Samaniego, Laura – Péter, Csizmadia – Anne, Hendry – Olatz Albaina Bacaicoa – Marjetka, Jelenc – pela Selak – Demi Patsios – Konstantinos Stolkis – Manolis Mentis – Fotis Papathanasopoulos – Elias Panagiotopoulos – Leocadia Rodríguez Mañas: *Need for comprehensive management of frailty at an individual level: European perspective from the advantage joint action on frailty*, *Journal of Rehabilitation Medicine*, 2020/6, 1–6. <https://doi.org/10.2340/16501977-2687>
- Glaser, Karen – Stuchbury, Rachel – Price, Debora – Gessa, Giorgio Di – Ribe, Eloi – Tinker, Anthea: *Trends in the prevalence of grandparents living with grandchild(ren) in selected European countries and the United States*, *European Journal of Ageing*, 2018/3, 237–250. <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0474-3>
- Kalache, Alexandre – Gatti, Anna: *Active ageing: A policy framework*, *Advances in Gerontology*, 2003/11, 7–18. <https://doi.org/10.1023/A:1023916800970>
- Lakomý, Martin: *Differences in social participation of older adults across European welfare regimes: Fourteen years of SHARE data collection*, *International Sociology*, 2021/6, 906–925. <https://doi.org/10.1177/0268580921993326>
- Molnár Szilárd: *A megrekedt magyar modernizáció kiütkeresése a sokréti digitális megosztottság útvesztőjéből*, *Információs Társadalom*, 2017/2, 30–47. <https://dx.doi.org/10.22503/infars.XVII.2017.2.2>
- Patyán László – Leleszi-Tróbert Anett Mária: *Az aktív idősödés egyéni és társadalmi dimenziói*, *Máltai Tanulmányok*, 2022/4, 78–93. <https://doi.org/10.56699/MT.2022.4.6>
- Tomassini, Cecilia – Glaser, Karen – Wolf, Douglas A. – Broese van Groenou, Marjolein I. – Grundy, Emily: *Living arrangements among older people: an overview of trends in Europe and the USA*, *Population Trends*, 2004/115, 24–34. ISSN 0307-4463
- Varsányi Péter – Vitrai József (szerk.): *Egészségjelentés 2015, Információk a hazai egészségveszteségek csökkentéséhez*, Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest, 2015.
- Zaidi, Asghar – Howse, Kenneth: *The Policy Discourse of Active Ageing: Some Reflections*, *Population Ageing*, 2017/10, 1–10. <https://doi.org/10.1007/s12062-017-9174-6>
- Zaidi, Asghar – Katrin, Gasior – Hofmarcher-Holzhacker, Maria – Lelkes, Orsolya – Marin, Bernd – Rodrigues, Ricardo – Schmidt, Andrea – Vanhuyse, Pieter – Zolyomi, Eszter: *Active Ageing Index 2012 Concept, Methodology and Final Results*, European Centre for Social Welfare Policy and Research, 2013.

JOGSZABÁLYOK

- Országgyűlés: 81/2009. (X.2.) OGY Határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról.

INTERNETES FORRÁSOK

- Aktív Időskor XSKHUAmbassadors: *Aktív Időskor Központ*, 2022. Elérhető: <https://aktivsenior.eu/aktiv-idoskor-kozpont/> (Letöltés ideje: 2025.04.22.)
- Egészségügyi és Szociális Intézmények Igazgatósága: *Memória Pont*, n.d. Elérhető: <https://www.eszii.hu/memoria-pont> (Letöltés ideje: 2025.04.20.)
- EFOP: *Középpontban az ember*, n.d. Elérhető: <https://efop.kormany.hu/emberi-eroforras-fejlesztési-operatív-program-efop> (Letöltés ideje: 2025.04.10.)

- Employers Resource Centre: *Framework Agreement on Active Ageing and an Inter-generational approach*, 2017. Elérhető: http://erc-online.eu/wp-content/uploads/2021/12/Final-Implementation-report_Active-Ageing-Agreement-Nov-2021-1.pdf (Letöltés ideje: 2025.04.17.)
- European Commission: *2018 Ageing Report: Policy challenges for ageing societies*, 2018. Elérhető: https://economy-finance.ec.europa.eu/news/2018-ageing-report-policy-challenges-ageing-societies-2018-05-25_en (Letöltés ideje: 2025.04.17.)
- European Commission: *A more active role in the economy and society for over-50s in Hungary and Slovakia*, 2019. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/slovakia/a-more-active-role-in-the-economy-and-society-for-over-50s-in-hungary-and-slovakia (Letöltés ideje: 2025.04.17.)
- European Commission: *Directorate-General for Communication, Green paper on ageing, Publications Office of the European Union*, 2022b. Elérhető: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/785789> (Letöltés ideje: 2026.05.11.)
- European Commission: *European Pillar of Social Rights action plan*, 2022a. Elérhető: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-action-plan_en (Letöltés ideje: 2026.05.11.)
- European Commission: *Shaping Europe's digital future: The European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing (EIP on AHA)*, n.d. Elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/policies/eip-aha> (Letöltés ideje: 2025.04.08.)
- European Commission: *What is Horizon 2020?*, n.d. Elérhető: <https://wayback.archive-it.org/12090/20220124080607/https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/what-horizon-2020> (Letöltés ideje: 2025.04.15.)
- European Economic and Social Committee: *Stop ageism: EESC urges EU and Member States to create a new strategy for older persons*, 2023. Elérhető: <https://www.eesc.europa.eu/hu/news-media/press-releases/stop-ageism-eesc-urges-eu-and-member-states-create-new-strategy-older-persons> (Letöltés ideje: 2025.04.02.)
- Eurostat: *Ageing Europe – statistics on housing and living conditions*, European Commission, 2023. Elérhető: https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/the_impact_of_demographic_change_in_a_changing_environment_2023.PDF (Letöltés ideje: 2025.04.03.)
- Horizon: *Health, Demographic Change and Wellbeing*, 2020. Elérhető: <https://www.h2020.md/en/content/health-demographic-change-and-wellbeing> (Letöltve: 2025.04.15.)
- HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesület (n.d.). EFOP-1.3.5-16-2016-00592. Elérhető: <https://holocen.hu/index.php/projektjeink/efop-1-3-5/220-efop-1-3-5-16-2016-00592> (Letöltés ideje: 2025.05.02.)
- Interreg AT-HU: *Age-friendly Region*, n.d. Elérhető: <https://www.interreg-athu.eu/hu/agefriendlyregion/> (Letöltés ideje: 2025.04.22.)
- Letenyéért Közéleti Egyesület: *Letenyei projektek*, n.d. Elérhető: <https://projekt.lke.hu/> (Letöltés ideje: 2025.04.21.)
- Nemzeti Népegészségügyi Központ: *ADVANTAGE*, n.d. Elérhető: <https://www.nnk.gov.hu/index.php/projektek/80-kisprojektek/234-advantage> (Letöltés ideje: 2025.04.15.)
- Nemzeti Szociálpolitikai Intézet: *EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001*, n.d. Elérhető: <https://www.nnsi.hu/projektek/europai-unios-projektek/efop-194-vekop-16-2016-00001> (Letöltve: 2025.04.16.)
- Magyarország Kormánya: *Egészséges Magyarország 2014–2020 Egészségügyi Ágazati Stratégia*, 2015. Elérhető: https://20152019.kormany.hu/download/e/a4/30000/Eg%C3%A9szs%C3%A9ges_Magyarorsz%C3%A1g_e%C3%BC_strat%C3%A9gia_.pdf (Letöltés ideje: 2025.04.10.)
- Magyarország Kormánya: *Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)*, n.d. Elérhető: <https://efop.kormany.hu/emberi-eroforras-fejlesztési-operatív-program-efop> (Letöltés ideje: 2025.04.16.)
- Magyarország Kormánya: *Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv*, Pályázati Pótlál, 2021-2026. Elérhető: <https://www.palyazat.gov.hu/programok/helyreallitasi-es-ellenallokepessegi-terv> (Letöltés ideje: 2026.05.11.)

- Országos Kórházi Főigazgatóság: *Egészségügyi ellátórendszer szakmai módszertani fejlesztése – EFOP-1.8.0-VEKOP-17-2017-00001*, 2023. Elérhető: <https://okfo.gov.hu/egeszsegugyi-fejlesztések/hazai-fejlesztések/2014-2020-fejlesztési-idoszak/folyamatban-levo-fejlesztések/emberi-eroforras-fejlesztési-operatív-program-esza/efop-1-8-0-vekop-17-2017-00001> (Letöltés ideje: 2025.05.08.)
- Rába–Duna–Vág Európai Területi Társulás: *Silver economy*, 2020. Elérhető: <https://rdvegtc.eu/palyazatok/silver-economy/> (Letöltés ideje: 2025.04.20.)
- Rodríguez-Laso, Ángel – Caballero Mora, María Ángeles – García Sánchez, Inés – Alonso Bouzón, Cristina – Rodríguez Mañas, Leocadio – Bernabei, Roberto – Gabrovec, Branko – Hendry, Anne – Liew, Aaron – O’Caoimh, Rónán – Roller-Wirnsberger, Regina – Antoniadou, Eleftheria – Carriazo, Anna María – Galluzzo, Lucia – Redón, Josep – Targowski, Tomasz: *Updated state of the art report on the prevention and management of frailty*, 2019. Elérhető: https://www.sanidad.gob.es/areas/promocionPrevencion/envejecimientoSaludable/fragilidadCaidas/estrategiaSNS/docs/Updated_state_of_the_art_report_on_the_prevention_and_management_of_frailty.pdf (Letöltés ideje: 2025.04.30.)
- Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet: *EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001*, n.d.. Elérhető: <https://www.nsz.hu/projektek/europai-unios-projektek/efop-194-vekop-16-2016-00001> (Letöltés ideje: 2025.04.16.)
- United Nations: *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing*, 2002. Elérhető: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-en.pdf> (Letöltés ideje: 2025.04.07.)
- United Nations: *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Policy Briefs on Ageing*, n.d. Elérhető: <https://www.un-ilibrary.org/content/papers/27083047> (Letöltés ideje: 2025.04.07.)
- URBAN21: *Ezüstgazdaság és társadalmi innováció*, 2023. Elérhető: https://blog.hu/posztok/urban21/2023/06/06/ezustgazdasag_es_tarsadalmi_innovacio (Letöltés ideje: 2025.04.24.)
- WHO: *Active Ageing: A Policy Framework*, 2002. Elérhető: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2025.04.01.)
- WHO: *Ageing and health*, 2021. Elérhető: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (Letöltés ideje: 2025.04.01.)

Jáger István: Assisi Szent Ferenc

Jäger István: André Kertész emlékére

ALABÁN PÉTER

Osztálytársadalom? Az osztályhelyzet határain belül: életesélyek, mobilitás, gondolkodás

*Class Society?
Within the Boundaries of Class: Life Chances,
Mobility, Ways of Thinking*

SZERZŐ:

ALABÁN PÉTER, történész, MTA-ELTE HTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport tagja, az Ózdi Szakképzési Centrum Gábor Áron Technikum és Szakképző Iskola igazgatója, alaban.peter@gmail.com

AUTHOR:

PÉTER ALABÁN, Historian, Member of the MTA-ELTE-HTK Lendület "Momentum" Work Forms Research Group, Director, Ózd Vocational Training Centre Gábor Áron Technical and Vocational School, alaban.peter@gmail.com

Huszár Ákos: Az osztály hosszú árnyéka. A mai magyar társadalom osztály-szerkezete. Napvilág Kiadó, 2025. 222 oldal.

A COMITATUS lapjain a magyar társadalomban empirikusan megragadható egyenlőtlenségek rendszerét és a népesség csoport- vagy osztályszerkezetét 2021 végén, Éber Márk Áron egy évvel korábban megjelent könyvének (A csepp. A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete) ismertetésén keresztül részben már szemléltettük. A Napvilág Kiadó ezúttal Huszár Ákosnak, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete tudományos főmunkatársának, a Replika korábbi szerkesztőjének a munkáját jelentette meg 2025 decemberében, amely a jelenkori társadalomszerkezetre vonatkozó szintén empirikus kutatási eredmények közlésével fontos elméleti és módszertani szociológiai kérdéseket boncolgat. A szerző ezt megelőzően Az osztály változó jelentősége összehasonlító perspektívában kutatási projekt (2019–2023) vezetője volt, aki a klasszikus szociológia által meg nem válaszolt problémák hiányosságaira válaszként, saját kutatással kívánt felelni olyan kérdéseket érintve, hogy miként változott a magyar társadalom szerkezete a rendszerváltás után, miként alakultak az intergenerációs társadalmi mobilitás, illetve a társadalmi kapcsolatok heterogenitásának jellemzői, vagy mennyire erős az osztályhelyzet hatása a társadalmi élet különböző területein, azaz milyen mértékben határozza meg az egyének osztálypozíciója az életésélyeiket, életkörülményeiket, illetve társadalmi-politikai attitűdjeiket?

A kötet hat fejezetben és egy, a legfontosabb következtetéseket öt állítás formájában és mintegy tíz oldalon keresztül összegző zárórészsel tárgyalja részletesen a kutatás alapjait és kereteit, ezeket pedig tíz táblázat és tizennégy ábra is illusztrálja. A bevezetésnek szánt első fejezet (Osztály és életésélyek) a könyv szerkezeti felépítésének ismertetésén túl az osztály fogalmát, az „osztályelméleti hagyományt” részletezi, megragadva az amerikai Erik Olin Wright osztályelméleti kérdésfeltevéseit, amelyek mindegyikére csakis az osztály fogalmával lehet válaszolni, azokat értelmezve még akkor is, ha ez – valamint a klasszikus szociológia Karl Marxra és Max Weberre visszavezethető elemzési módja – a rendszerváltást követően háttérbe is szorult. Wright kérdései sarkalatos pontokat adnak Huszár művében, beleértve az életésélyek és anyagi egyenlőtlenségek, a társadalmi változások és konfliktusok problémakörét, az emancipációt és a változások (kívánt) irányát is (15.).

A második és harmadik fejezetben (Osztályelemzés/Osztályszerkezet) az osztályszerkezet szociológiai kutatásának mibenlétével foglalkozva a rétegződésvizsgálatok leíró megközelítésével szemben láthatunk alternatívát a társadalmi jelenségekkel összefüggő osztályhelyzetre. Huszár Ákos nem kis vitát kiváltó módon megjegyzi, hogy az osztály fogalma kikerült a közbeszédből és a szakmai szóhasználatból egyaránt, míg a rendszerváltás utáni időszakban „leginkább a középosztály kifejezés részeként” tűnt fel a társadalom általános érdekeit is magában foglalva. Az osztály áll tehát a középpontban, amely különböző országokban mást és mást jelent: nyugaton inkább a demokrácia és a civil társadalom stabil bázisát, így nem valóságos osztályhelyzetet. A gazdaságban, a termelésben a megélhetés pozíciója, így kifejezi a „miből élek”, vagyis az anyagiasságnak a súlyát. „Elefánt a szoba közepén”, amit sokan nem szeretnek megnevezni, ám mára ismét észreveszik szakmán belül is, s amely egyaránt közvetít a politika és a közélet felé. Önhibás szemlélet miatt ez nem magától értetődő mindenki számára, hiszen részben meritokratikus elvek terjedtek el egyfajta identifikációt eredményezve, amely szerint elhisszük, hogy mindenki azt kapja, amit ér.

A harmadik rész fókuszba emeli a rendszerváltást követően újratermelődő egyenlőtlenségek mechanizmusait, a különböző tőkefajták (gazdasági tőke, vagyon, kulturális tőke, társadalmi tőke) elosztásának változásait, illetve a foglalkozási szerkezet tendenciáit. Az

államszocializmusig visszamenően, illetve korábbi szerzők hasonlatai alapján, a második gazdaság kibontakozásával piramis, „kettős háromszög” „terhes babapiskóta”, körte, majd vízcepp formához hasonlítható magyar társadalom háttérében álló jövedelemeloszlás, vagy koncentráció, gazdasági erőforrás-feltárás trendfordulóinak vizsgálata sajátos dominanciát tár fel: a pénz parancsoló erejét, egyben a fenti gazdasági ciklusokhoz illeszkedve, az abszolút szegénység kiterjedését. Az alacsony privilegizáltságú csoportokban található munkásrétegek között ráadásképpen egyre több az alacsony, vagy teljesen képzetlen munkaeő, miközben 1990 óta végig fennmaradó sajátosság az inaktívak magas aránya. A foglalkozásszerkezet hierarchiájának két (alsó és felső) szélét jelentő pólusok aránybeli növekedése, majd tendenciózusan lefelé mozdulása együtt járt az osztályszerkezetben tapasztalható polarizációval.

A negyedik fejezet (Társadalmi mobilitás) már az utóbbival összefüggő, az intergenerációs mobilitást „mozgató”, egyes osztálypozíciók közötti egyének áramlását, s az ezt befolyásoló származási, egyben életesélyeket befolyásoló tényezőket vizsgálja. Az abszolút mobilitás mellett a cirkuláris (helycserés) relatív mobilitás mutatja meg, hogy „a társadalmi szerkezet változásaitól függetlenül mekkora a relatív esélye annak, hogy valaki változtasson a társadalmi pozícióján” (100.). Az összehasonlító elemzések a korábbi ún. modernizációs tézist és kohorsz- és egyéb elemzéseket is alapul vették, amelyek révén a szerző esélyhányadosokat felmutatva elemzi nemek szerint a relatív mobilitást, kiemelve az alsóbb foglalkozási csoportokban „ragadás”, egyben az alacsonyabb származásúak immobilitásának nagyobb esélyét. A zártabbá váló pozíciók mindkét nemre érvényesek és 2021-ben sokkal inkább megfigyelhető volt adott társadalmi helyzet átörökítése az utódokra, mint a korábbi (1982-as) rétegződés-modellvizsgálat idején. A kötet egyik legnagyobb vállalkozása a Sam Friedman és Daniel Laurison által a származás munkaerőpiaci sikerekre gyakorolt hatásait vizsgáló kutatásaira támaszkodik. A származás-keresetek kérdéskörének összefüggésváltozásait egymásra épülő regressziós modellekkel szemlélő vizsgálat az 1980-as éveket veti össze a jelenkorral. A „vesztesek” köre rögtön szembetűnik itt is: a munkáscsaládok le- származottjainak jövedelmi hátránya jóval nagyobb a 2020-as évek elején, mint a rendszerváltást megelőzően, azaz a kereseti egyenlőtlenségek magyarázatában a származási osztályhelyzet felértékelődött, nem is beszélve a különböző családi háttérrel rendelkezők közötti bérszakadékról (114.). A társadalmi távolság szegények és gazdagok között tovább nőtt ez által, amely az „átjárhatóság” lehetőségét sem befolyásolta kedvezően.

1. ábra: A „származási osztály” árnyéka az egyéni életutak alakulására
 Figure 1: The Shadow of ‚Class of Origin’ on the Development of Individual Life Paths

Forrás: ChatGPT.

Source: ChatGPT.

Megjegyzés: AI által generált ábra a mai magyar társadalom életesélyeiről és az osztály „hosszú árnyékáról”. A végeredmény részben idealizált, hiszen stabil középosztály születése és tudásalapú érvényesülési lehetőségek kétségesek.

Huszár Ákos az ötödik fejezetben (Osztály és rend) a múltból „visszahozott” rend és a rendi helyzet fogalmak bevonásával, szoros összefüggésük feltételezésével sajátos társadalomképre utal a jelenkorban. Az osztály és a rend fogalmát, illetve az osztályok és rendek szerinti tagolódást rendszerint egymással szembe állítják, pedig a kettő szorosan kapcsolódik egymáshoz és mindez utal a marxi-weberi hagyományok párhuzamára. Az osztály fogalma ugyanakkor a tőkés társadalmakban értelmezhető. A tisztán piaci alapon szerveződővel és a fizikokratista szabadversenyt előtérbe helyezővel ellentétes, új formájú patrónusi/kliensi magyar társadalom azok között húz határt, akik nem egyenrangúak társas kapcsolataik, érintkezési viszonyaik, foglalkozásai presztízsük és az elismerés tekintetében. Az 5.1 ábra (135.) munkaerőpiaci, illetve foglalkozási csoportok jövedelmi és elismerési viszonyrendszerét ábrázolja 2013-ban és utal arra, hogy a kereset befolyásolja adott társadalmi csoport életkörülményeit, de megbecsültségét és önbecsülését is. Érdekes lehet ebben az esetben, hogy a kékgalléros szak-, segéd- és betanított munkások társadalmi elismertsége magasabb volt a jövedelmi helyzetüktől és a magukat a társadalom hasznos definiáló és így gondolkodó önbecsülésüktől is. A fizikai munka hasznossága „feljebb” már kevésbé látható, miközben „a fizikai és szellemi munkát végzők esetében a társadalmi megbecsülés és az elismerés kölcsönös megvonásának mintázatai fedezhetők fel.”¹ Az eredmények alapján a háttérben az osztályszerkezet vertikális különbségeinek egyértelmű hatásai fedezhetők fel.

A hatodik fejezet (Osztályszavazás) már az osztály és a politikai viselkedés, a társadalom-szerkezet és pártpreferenciák, az ezeket, illetve az esetleges kompromisszumok kérdéskörét, egyes szociokulturális törésvonalak megragadásának attitűdjeit, magyarázatait, többváltozós regressziós elemzését tárgyalja. Az egyéni mobilitási utakat megnyitni képes, majd a koronavírus-járványt követően, 2022 után ismét stagnálást mutató magyar gazdaság által lezárt gyarapodási útvonalak mögötti kormányzati lépések célja a társadalmi egyenlőtlenségek, a redisztribúcióval kapcsolatos dilemmák elfedésével más fókusz témák hangsúlyozása lett, főként a szavazók megosztására. Kiemelendő, hogy a gazdaságpolitikai döntések eredményei révén, más országok válságokon átvélő, a gazdaság teljesítményét növelni képes döntéseket hoztak, rendbe téve az egészségügyet, oktatást (például Lengyelország), leginkább jóléti rendszer megszilárdítására törekedtek. A mobilitás esetükben kevésbé törekény, a gazdaság válságálóbb, dekonjunktúrában nem zuhan be a fogyasztás olyan mértékben, mint hazánkban. A szociálpolitika jelentős részének „privatizációjával” ugyanakkor kiszervezték azt bankokhoz, az állam és állampolgár közötti viszony az újraelosztással a szociálpolitika sajátos formáját teremtette meg. Beékelődött tehát a bank és annak szereplői, ez által egyfajta fiskális szociálpolitikát teremtve, amely példátlan nemzetközi viszonylatban.

A függőségi viszonyok egyes helyeken szinte elképzelhetetlenek sokak számára: munkanélküliségből közmunkaprogram, majd képzettséget nem igénylő munkakörök, akár – a formális bér munkaerő-piacot jelentő – 12 órás operátori munka vállalása, esetleg menekülés a migrációba és más kényszerstratégiák. A szegénységpolitika helyett családpolitikára helyeződött a hangsúly a „munkaalapú társadalom” politikai szándéka szerint, ennek tagjait például kedvezményes lakáshitelekhez juttatták, míg ugyanakkor a képzés-átképzés totális megszűnése is megfigyelhető volt az esetükben. A politikai cél ugyanakkor a társadalmi status quo fenntartása: mindenki maradjon ott, ahol van, legalábbis a pozícióját tekintve. A felfelé mobilitás érzete hamis, hiszen inkább helytállóbb olyan gyarapodásról beszélni, amely során az egyének státuszukból nem mozdultak ki, de több jövedelmük keletkezett. Utóbbi mértéke például 2015–2019 között akár a 10–15%-ot is elérte, ám az utóbbi években ez az irány már megtorpant az alacsony keresetek és egyéb tényezők miatt. A nagytőkés felsőréteg mellett a munkás-, inkább proletárréteg támogatói koalíciója mindenképpen sajátos volt, eközben viszont tartósnak bizonyult a társadalmi konfliktusok elfedését célzó, a valós társadalmi problémák és léthelyzetek felismerését gátló, a népek „kenyeret és cirkuszt” (pontosabban stadiont) elvet követő politikai akarat szándékával összhangban, marginalizálva az egyenlőtlenségek igazi súlyát és a bujtatott valóságot.

„(...) az 1990 utáni időszak társadalmi folyamatainak értelmezésében a kritikák ellenére mégiscsak kulcsszerep jutott az osztályfogalmának.”² – fogalmazott Huszár Ákos az egy évtizeddel ezelőtt már szakmai vitát szült kérdések kapcsán. A már említett polarizáltság, a mobilitási mutatók zártabbá válása, az érvényesülést és a társadalmi pozíciót az érdem és szorgalom elé helyezett származás preferenciája, a határvonalak, illetve az osztályok közötti egyenlőtlenségek rendi különbségekké való merevedése sajátos társadalom-, egyben korrajz ismérvei. Mivel az osztály nem egy leíró kategóriaként kezelt csoportra, hanem az erőviszonyokban elfoglalt helyre/helyzetre utal, ez pedig jelentős (individuális és kollektív) hatást gyakorol a hely betöltőjére, úgy tekint a szerző – Bourdieu nyomán, marxi és weberi alapokon – az osztályszerkezetre, mint a társadalmi térben keletkező „eltérő pozíciók közötti egyenlőtlenségek” viszonyrendszerére, amely a foglalkozási és rétegződési vizsgálatok topológiája is egyben (54.).

A szociológiai elméleti irodalomban és a magyar kutatási hagyományokban egyaránt elhelyezendő eredmények és következtetések – mint láthatjuk – súlyos reprodukciót tárnak fel az egyenlőtlenségek tekintetében, vagy éppen a – nemzetközi összehasonlításban kifejezetten – zárt hazai társadalom szerkezetében. Utóbbi megértése, illetve egyes jelenségek leírása kapcsán az osztály fogalma Huszár Ákosnál ismét előtérbe került magyarázó faktorként olyan lényegi kérdéseket felvetve, hogy mi a gazdagság forrása, vagy hogy kikből lesz szegény. Vizsgálata kiterjedt továbbá olyan dilemmákra, hogy mennyiben határozza meg az osztályhelyzet az egyének életesélyeit, viselkedését, a társadalmi mobilitás jelenségét, valamint a társadalmi viszonyok kényszerítő ereje által meghatározott korlátozó tényezőket, amelyek az individuális cselekvések szabadsága előtt állhatnak.

JEGYZETEK

- 1 Huszár Ákos: *Osztály és elismerés, A magyar társadalom elismerési viszonyairól*, Replika, 2014/4, 94–100. Elérhető: https://replika.hu/system/files/archivum/88_03_huszar.pdf (Utolsó letöltés: 2026.04.10.)
- 2 Huszár Ákos: *Osztályelemzés és társadalomkritika – válasz a bírálóimnak*, Szociológiai Szemle, 2016/1, 97. Elérhető: https://szociologia.hu/dynamic/huszar_akos_96_120_oldal.pdf; https://epa.oszk.hu/05000/05067/00094/pdf/EPA05067_szocszemle_2016_01_096-120.pdf (Utolsó letöltés: 2026.04.10.)

Jäger István: Csoportosuló seregélyek a Szent Imre templom környékén

Jáger István: Ki maradhat a káptalanfüredi fészekben?

Szerzői útmutató

(rövid változat)

Author's guide

A Comitatus Önkormányzati Szemle a Comitatus Társadalomkutató Egyesület tudományos folyóirata. A szerkesztőség elsődlegesen a területi egységeket, településeket, a társadalmat érintő témák valamelyikében íródott kéziratok benyújtását várja.

A benyújtott kéziratok elbírálásának és elfogadásának joga a szerkesztőbizottságot illeti meg. A kéziratok közlési formáját szigorúan ellenőrizzük, és csak a minden tekintetben megfelelőket fogadjuk el. Az előírásnak nem megfelelő anyagokat szerzőinknek visszaadjuk, hogy a hiányosságokat pótolhassák. Nem megfelelően kidolgozott, tematikailag nem idevágó, nem értelmezhető szerkezetű kéziratokat a szerkesztőség nem fogad el és erről értesíti a szerzőt. A szerkesztőség kéziratot nem őriz meg.

KÉZIRAT BENYÚJTÁSA

Az írások ajánlott terjedelme tanulmányok esetén 15-20 000 karakter, kisebb cikkek (recenziók, megemlékezések stb.) esetében 5-10 000 karakter. A kéziratok maximális terjedelme 40 000 karakter lehet (szóközökkel, irodalomjegyzék nélkül), ennél hosszabb írás csak kivételes esetben, a szerkesztőbizottság engedélyével jelenhet meg.

A kéziratokat elektronikus formában, mellékletként kérjük beküldeni a comitatus@sze.hu szerkesztőségi e-mail címre. A kéziratokat .doc vagy .docx kiterjesztésben tudjuk elfogadni. Az anonimitás biztosítása érdekében kérjük, hogy a szerzők a tanulmányban ne tüntessék fel személyes adataikat, egy külön fájlban közöljék a következőket (magyarul és angolul): név, tudományos fokozat, beosztás, intézmény/munkahely, e-mail cím, levelezési cím, ORCID-azonosító.

LAPZÁRTÁK HATÁRIDEJE

Kéziratok beérkezési határideje:

Február 15.

Április 15.

Június 15.

Október 15.

A közlés első lehetséges határideje:

első szám

második szám

harmadik szám

negyedik szám

A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy az egyes cikkek közlési sorrendjét, maga határozza meg.

SZAKMAI BÍRÁLAT

A kézirat benyújtását követően a szerkesztőség ellenőrzi, hogy a kézirat beilleszkedik-e a folyóirat profiljába és megfelel-e a szerzői útmutató alapkövetelményeinek. Amennyiben a kézirat nem felel meg ezeknek a feltételeknek, minden további lektorálás nélkül visszautasítható. A követelményeknek megfelelő kéziratok esetén a főszerkesztő megbízza a szerkesztőséget a kézirat szakmai bírálatának lebonyolításával. A kéziratok bírálata anonim referensi rendszerben működik (kettős vak bírálat), amely során a főszerkesztő, illetve a főszerkesztőhelyettes a szakmai bírálatra olyan személyeket kér fel, akik a bírálendő tanulmány témájában jártasak és a szerzőtől függetlenek. A szaklektorok és a szerző(k) nem ismerhetik egymás kilétét. A szaklektorok mérlegelik a felkérést, figyelembe véve a megküldött tanulmány témájában való jártasságukat, az összeférhetetlenség lehetőségét, valamint megadott határidőt. Ezután jelzik a főszerkesztőnek/főszerkesztő helyettesnek, hogy elfogadják vagy elutasítják a szakmai bírálatra való felkérést. Amennyiben nem tudják vállalni a kézirat szakértői véleményezését, lehetőség szerint, más szaklektort is javasolhatnak. A szaklektorok egy bírálati lap segítségével véleményezik a kéziratot és javaslatot tesznek annak közlésére. A főszerkesztő és a főszerkesztő helyettes mérlegeli a visszaküldött véleményeket és a szakértői véleményezés alapján közösen döntenek a kézirat közzétételéről. A kézirat közlésére vonatkozó döntést a szerkesztőségi titkár e-mailben közli a szerzővel.

Az általános formázást tartalmazó SZERZŐI ÚTMUTATÓ MINTA elérhető a folyóirat honlapján: <https://comitatus.sze.hu/>

A tanulmánynak tartalmaznia kell a magyar és angol nyelvű címet, absztraktot (körülbelül 1500 karakter), 3-5 kulcsszót, illetve a JEL kódot. Az absztrakt tartalmazza a tanulmány célját, mutassa be a cikk felépítését, valamint a főbb eredményeket.

Ábrák, grafikonok, táblázatok

Az ábrákat, grafikonokat és a táblázatokat a szövegbe építve is küldje be. Az illusztrációk felbontása minimum a 2Mpixel (1920x1080) és 3Mpixel (2340 x 1080) körüli méret legyen. Ábrákat, grafikonokat, táblázatokat számozással, címmel (magyar és angol), forrásmegjelöléssel kell ellátni. A vizuális eszközök az online megjelenésben színesek, a nyomtatott formában fekete-fehér/szürkeárnyaltos kivitelezésben készülnek. Ábrákat, grafikonokat, táblázatokat csak korlátozott számban tudunk közölni. Kérjük, hogy az ábrákat külön fájlban is csatolja a kézirathoz. Az ábrák szerzői jogainak rendezése a kézirat szerzőjének felelőssége.

Szövegközi hivatkozások

A szakirodalmi hivatkozások minden esetben a főszövegben szerepelnek zárójelben, a mondatvégi vagy a mondatközi írásjel előtt, kétkel szedve, a következő hivatkozási formát használva: Szerző, évszám (pl. Csatári, 2008). Több műre való hivatkozás esetén az egyes tételeket pontosvesszővel kell elválasztani (pl. Csatári, 2008; Kovács, 2010, 2013). A szövegtörzsben szereplő közvetlen hivatkozás esetében a zárójelben történő hivatkozásnál az oldalszám is szerepeljen (pl. Kovács, 2016:3.). Többszerzős műre való hivatkozás esetén három szerző fölött az első szerző utáni et al. rövidítést kell használni.

Irodalomjegyzék

A főszöveget az Irodalomjegyzék követi a szerzők (szerkesztők) neve szerinti betűrendben, a <https://comitatus.sze.hu/> weboldalon elérhető szerzői útmutatóban ismertetett formázási alapelvek alapján.

FONTOS: Minden olyan irodalomtételnél, ahol van DOI azonosító, fel kell tüntetni! Javasolt keresési felület: <https://search.crossref.org/>

A szerkesztő munkájának megkönnyítése érdekében minél kevesebb formázást használjon, követve az általános formázási mintát. A szöveg végén, az irodalomjegyzék előtt helyezze el az esetleges köszönetnyilvánítást, illetve itt nevezze meg a kézirat megjelenését támogató intézményeket, szervezeteket, ösztöndíjakat.

Kéréseink figyelembevételét előre is köszönjük!

A szerkesztőség

Jäger István: Függőségbe zárva

COMITATUS

Önkormányzati Szemle

2026

„A tanulmány rámutat arra, hogy a felsőoktatási intézményekhez telepített állami közfeladatok nem pusztán a feladatkörök bővülését jelentik, hanem az intézményi szerepek minőségi átalakulásával járnak. Az oktatási, kutatási és közszolgáltatási funkciók együttes jelenléte új működési logikát eredményez, amelyben eltérő ágazati szabályok és intézményi elvárások találkoznak.” (Solti, 24. o.)

„A területfejlesztési és ágazati politikák szempontjából releváns következtetés lehet, hogy a fenntarthatóság társadalmi dimenzióinak hangsúlyosabb megjelenítése indokolt lehet a helyi és szervezeti szintű kommunikációban és programtervezésben. Ennek egyik lehetséges eszköze a fenntarthatósági edukáció komplexebb megközelítése. Emellett a fenntarthatósági problémák összefüggéseit megragadó keretrendszerek (pl. SDG, ESG) következetesebb alkalmazása támogathatja a holisztikusabb szemlélet kialakulását vállalati, intézményi és területi szinten.” (Virágh – Lőrincz, 44. o.)

„A nemzetközi jó gyakorlatokkal összevetve a magyarországi kártyarendszerek többsége projektalapú működésre, gyenge intézményi koordinációra, bizonytalan elszámolási mechanizmusokra, alacsony ismertségre és elmaradt digitalizációra épült, ami jelentősen korlátozta hosszú távú fenntarthatóságukat. Az empirikus eredmények ugyanakkor azt mutatják, hogy a magyar turisták magas digitális érettséggel és nyitottsággal rendelkeznek az olyan megoldások iránt, mint az e-jegyek, a mobilfizetés, a QR-kódos információelérés és a GPS-alapú navigáció.” (Gonda – Szabó, 50. o.)

„Az elemzés rámutatott arra, hogy a magyarországi permakultúrás gazdálkodók nem tekinthetők homogén csoportnak. A klaszterelemzés három jól elkülöníthető típust azonosított: a tudásközvetítő demonstrációs gazdaságokat, a kis léptékű önellátó kertészeket és a diverzifikált családi gazdaságokat. A legnagyobb csoportot az önellátási célokot követő kertészek alkotják, ami arra utal, hogy a permakultúra hazai terjedésének egyik legfontosabb mozgatórugója a háztartási ételkészítés-önrendelkezés és az egészséges életmód iránti igény.” (Uszikai, 81. o.)

